

LIMBA ROMÂNĂ

REVISTĂ DE ȘTIINȚĂ ȘI CULTURĂ

Nr.4-8 2001 • ANUL XI • CHIȘINĂU

- LIMBA ROMÂNĂ LA 10 ANI
- CREDINȚĂ, SACRIFICIU ȘI DESTIN
- EUGENIU COȘERIU - 80 DE ANI

LIMBA ROMÂNĂ

REVISTĂ

de știință și cultură

Nr. 4-8 (70-74) 2001
aprilie – august

REDACTOR-ŞEF

Alexandru BANTOŞ

REDACTORI-ŞEFI ADJUNCŢI

Ana BANTOŞ, Leo BORDEIANU

SECRETAR DE REDACŢIE

Ilinca ROŞCA

COLEGIUL DE REDACŢIE

Alexei ACSAN, Eugen BELTECHI (Cluj), Silviu BEREJAN, Vladimir BEŞLEAGĂ, Leo BUTNARU, Augustin BUZURA (Bucureşti), Gheorghe CHIVU (Bucureşti), Mihai CIMPOI, Anatol CIOBANU, Ion CIOCANU, Anatol CODRU, Nicolae CORLĂTEANU, Eugeniu COŞERIU (Germania), Nicolae DABIJA, Boris DENIS, Stelian DUMISTRĂCEL (Iaşi), Andrei EŞANU, Iulian FILIP, Gheorghe GONŢA, Ion HADÂRCĂ, Dumitru IRIMIA (Iaşi), Dan MĂNUCĂ (Iaşi), Nicolae MĂTCAŞ, Vasile MELNIC, Valeriu RUSU (Franţa), Maria ŞLEAHTIŢCHI (Bălţi), Petru ŢARANU (Vatra Dornei), Vasile ŢĂRA (Timişoara), Dumitru TIUTIUCA (Galaţi), Ion UNGUREANU, Grigore VIERU

REDACŢIA

Casa Limbii Române,
str. M. Kogălniceanu nr. 90, Chişinău.
Pentru corespondenţă:
Căsuţa poştală nr. 83,
bd. Ştefan cel Mare nr. 134, Chişinău,
2012, Republica Moldova.
Tel.: 23 87 03, 23 46 98
e-mail: limba_romana@mail.md

Revista "Limba Română" trebuie să trăiască mai departe și să ne ajute cum ne-a ajutat până acum la afirmarea culturii românești și la cultivarea limbii române. Fiindcă, dacă dispăre și această revistă, dacă ne asumăm acest risc, atunci ne-am trădat cultura națională, ne-am trădat identitatea spirituală, am trădat dimensiunea fundamentală a omului ca ființă spirituală: limbajul; dimensiune care pentru noi se prezintă sub forma limbii noastre istorice: limba română. Ceea ce înseamnă că, dacă această revistă moare – și să nu dea Dumnezeu cumva să moară –, începem să murim cu toții spiritualicește și nu mai suntem noi înșine.

Chișinău, 21 mai 2001

Acad. Eugeniu COȘERIU

LIMBA ROMÂNĂ

REVISTĂ DE ȘTIINȚĂ ȘI CULTURĂ

EDITOR: colectivul redacției
ISSN 0235–9111

PROCESARE COMPUTER: Narcisa MIRON
Com. nr. 7209. Concernul PRESA.

Copertele I și IV sunt ilustrate cu fotografii de Petru CAZACU: *Înseninare, Soarele și luna, Răsărit și Vedere din mansarda Casei Limbii Române.*

Tipografia noastră

Din anul 1991, de la primul său număr, revista "Limba Română" este editată la tipografia Concernului "Presa" condusă cu mult har și dăruire de dl ing. Boris MIHALACHE.

Dumnealui este acel care, după ieșirea revistei de sub auspiciile Ministerului Învățământului, în pofida impunătoarei datorii a acestuia, ne-a încurajat și ne-a sprijinit să publicăm noi numere.

Dumnealui este acel care ne-a acceptat tipărirea a mai multe Ediții speciale, atunci când banii întârziu să ajungă la contul redacției, fiind ferm convins că "Limba Română" este o revistă îndrăgită de cititori și necesară în lupta cu incertitudinea și neadevărul.

Dumnealui a știut să adune o echipă de profesioniști ce asigură calitatea poligrafică excelentă a publicației și a cărților din seria Biblioteca revistei "Limba Română".

La acest jubileu reedităm mulțumirile noastre adresate Dumneavoastră, dle ing. Boris Mihalache, coechipierilor Dvs.: dna Viorica Ciubotaru, dl Grigore Novac, dna Ana Petcov, dna Silvia Păduraru, dna Ana Rotaru, dl Oleg Ordinat, tuturor celor ce contribuie la apariția în condiții excelente a revistei noastre.

Redacția

SUMAR

ARGUMENT

Alexandru BANTOȘ. Dincolo de sărbători 5

"LIMBA ROMÂNĂ" LA 10 ANI

Ion ILIESCU. Izbânda de a menține "Limba Română" sub lumina tiparului și a conștiințelor 8

Andrei ANDRIEȘ. Un bun model de abordare a spinoaselor probleme de știință și cultură 11

Dan MĂNUCĂ. Cultivarea unității naționale spirituale 14

Nicolae BUCUN. *Limba Română* este mai mult decât o revistă de specialitate 15

Ecaterina ANDRONESCU. Modestie și tenacitate în nobila muncă de apostolat 17

Vasile CIOCANU. Un important factor de cultură 18

Mihai CIMPOI. Colaborare prodigioasă cu Uniunea Scriitorilor 19

Anatol ROTARU. Lumina acestei reviste ne cristalizează ca națiune 20

Valeriu RUSU. Cele mai alese sărbători românești 21

Nicolae DĂBIJA. Revista *Limba română* – o carte de învățătură 22

Ion HADĂRCĂ. Un jubileu îndărătnic 23

Silviu BEREJAN. Zece ani de propagare a limbii române și a culturii românești 24

Anatol CIOBANU. Revista *Limba Română* și unele aspecte ale instruirii filologice 29

Eugeniu COȘERIU. Credință, sacrificiu și destin 32

PRESA DESPRE NOI

Sărbătoarea noastră dintotdeauna 38

Grigore VIERU. Nădejde și credință în izbânda dreptății noastre 39

Comoara care se numește *Limba Română*. Interviu cu dl Alexandru BANTOȘ, redactor-șef al revistei "Limba Română" 40

Sergiu NUCĂ. Odă limbii române 42

Ion STICI. Un dublu jubileu la început de cireșar 44

ANIVERSĂRI. EUGENIU COȘERIU – 80

Stelian DUMISTRĂCEL. Itinerar științific – itinerar de trăire sufletească 46

Mircea BORGILĂ. Eugeniu Coșeriu, fondator al lingvisticii ca știință a culturii 48

Gheorghe POPA. E. Coșeriu: Drumurile vieții și ale afirmării 56

Vasile PAVEL. Universalitatea operei lingvistice coșeriene, românească prin geneza ei 64

Mihai CIMPOI. Eugeniu Coșeriu: limbajul poetic ca limbaj absolut 67

Eugenia BOJOGA. Teoria lingvistică a lui Eugeniu Coșeriu în Spania 71

"Prof. Eugeniu Coșeriu a inaugurat o panoramă vastă de studii la Universitatea din Tübingen." Interviu cu dl Wolf DIETRICH, prof. la Catedra de Limbi Romane a Universității din Münster (Germania) 83

GALERIA "L. R."

Nicolae CORLĂTEANU. Ad centenariam aetatem philologi 95

Vladimir ZAGAEVȘCHI. Profesorul Valeriu Rusu, dialectolog 102

PRO DIDACTICA

Ioan ȘERDEAN. "Comoară ... pe moșie revărsată." *Educarea și autoeducarea pronunțării* 105

VOCABULAR

Vasile MELNIC. Istorie și realitate în utilizarea terminologiei medicale 109

STAREA DE VEGHE

"Transnistria a fost creată în scopuri diversioniste și de șantaj la adresa Basarabiei, tocmai pentru a împiedica apropierea acesteia de România!" Interviu cu dl David Câmpeanu, istoric, analist politic în problema Basarabiei 115

Leonida LARI. Calvarul independenței precare 122

LATINA GINTĂ E REGINĂ

Vasile ȚĂRA. Vasile Alecsandri și limba română 124

GRAMATICĂ

Petru BUTUC. Un bloc al subiectului simplu în limba română 128

Valentina CIOBANU. Exprimarea complementului direct prin acuzativul numerelor cu prepoziția *pe* (în diacronie) 131

ECOURI OLIMPICE

Adrian GHICOV. Un răsărit ce nu se va mai termina 136

ÎNTRE CORECT ȘI ERONAT

Alexei ACSAN. Dificultăți ale limbii române 140

Ion CIOCANU. Neologismele în spațiul basarabean 144

LIMBA ROMÂNĂ ACTUALĂ

Rolul normelor este cel de omogenizare a limbii. Masă rotundă cu participarea prof. dr. Sanda-Maria ARDELEANU (Universitatea "Ștefan cel Mare", Suceava) **148**

ARS POETICA

Leonida LARI (152); Ion HADÂRCĂ (156); Leo BORDEIANU **160**

EMINESCU AL NOSTRU

Vasile CIOCANU. Eminescu și Constantin Stamati **163**

CONSTANTIN CIOPRAGA — 85

Un arc voltaic al culturii românești **168**

Ana BANTOȘ. Constantin Ciopraga și Basarabia **169**

Petru URSACHE. Constantin Ciopraga, profesorul **174**

Maria PLATON. Un stil de a trăi, un mod de a scrie **177**

ANALIZE ȘI INTERPRETĂRI

Dorina SURUGIU-NEGREI. Proiecții basarabene în creația lui Octavian Goga **179**

Olga IRIMCIUC. Eseul — o modalitate *deschisă* de interpretare a operei literare **183**

COORDONATE CULTURALE INTERBELICE

Dan MĂNUCĂ. "Regionalismul basarabean": concept literar sau geopolitic? **189**

Ana BANTOȘ. Regionalismul și societatea comunicării **193**

CLUBUL DE LECTURĂ

Leo BUTNARU. Suburbie; Gara sau Teba destinelor; Parisul, fotbalul și poetul; Cenușiu-egalizator **196**

Alexandru ROȘU. Basm de Duminița Mare **199**

CONCURS DE CREAȚIE

Natalia BANTUȘ. Valuri nocturne; Va trece viața; Privesc la cer; Fără ști ce se întâmplă; Zburai ca vaporii de apă; Secunda **204**

LA CASA LIMBII ROMÂNE

Viorica RĂILEANU. Anatol Eremia: *Unitatea patrimoniului onomastic românesc* **206**

Nicolae CORLĂTEANU. Distins lingvist **207**

Anatol CIOBANU. Savant notoriu și om de omenie **208**

DESTINE

"Prin limba română mă identific cu oamenii care îmi sunt dragi." Interviu cu dl Vincent MORABITO, Director General al Centrului de Reformă a Businessului Privat **210**

CONGRESUL ISTORICILOR DIN REPUBLICA MOLDOVA

Anatol PETRENCU. Cuvânt de deschidere **215**

Ion NICULIȚĂ, Ion HÂNCU, Ion TENTIUC, Gheorghe POSTICĂ, Tudor ARNĂUT, Aurel ZĂNOCI, Ilie BORZIAC, Oleg LEVIȚCHI, Sergiu MUSTEAȚĂ, Octavian MUNTEANU, Vladimir POTLOG. Unitatea etnică a spațiului carpato-danubiano-pontic în antichitate **217**

Demir DRAGNEV, Andrei EȘANU, Pavel PARASCA, Gheorghe GONȚA, Ion EREMIĂ, Pavel COCĂRLĂ, Ion CHIRTOAGĂ, Ion NEGREI. Istoria națională din Republica Moldova — parte componentă a istoriei românilor (epoca medievală) **221**

Ion VARTA, Alexei AGACHI, Nicolae CHICUȘ, Mitru GHIȚIU, Eugenia DANU, Valeriu POPOVȘCHI, Gheorghe NEGRU, Nicolae CIUBOTARU, Lidia MOLDOVANU. Istoria modernă a românilor basarabeni — parte integrantă a istoriei neamului românesc **226**

Gheorghe PALADE, Anton MORARU, Anatol PETRENCU, Elena POSTICĂ, Ion ȘIȘCANU, Rodica SOLOVEI. Românii în vâltoarea evenimentelor din epoca contemporană **230**

Întru apărarea demnității naționale, pentru stoparea românofobiei și a campaniei de denigrare a istoriei românilor *Apelul Congresului Istoricilor din Republica Moldova* **234**

PREZENTĂRI ȘI RECENZII

Dan MĂNUCĂ. Sacrul în lirica basarabeană **237**

Călina TRIFAN. Leo Bordeianu: *Pânzele albe ale libertății* **240**

Silvia MAZNIC. Pururi tânăra antichitate **241**

SEMNAL

D. DRAGNEV, Gh. GONȚA, P. COCĂRLĂ, E. DRAGNEV: *Istoria medievală universală /a românilor*

SUMAR GENERAL: 1998-2000
243

Alexandru BANTOȘ

DINCOLO DE SĂRBĂTORI

Retrospectiv, cei zece ani trecuți de la apariția primului număr al revistei îmi par o captivantă și incredibilă aventură: cu bucurii și necazuri, cu planuri mari și amare deziluzii, cu spectaculoase întâlniri și sfâșietoare despărțiri. E o vreme care s-a dus... Doar ecoul mai persistă în sufletele celor ce și-au legat propriile destine de cel al “Limbei Române”.

Parcă îl văd aieva, într-un birou din Casa Presei, pe regretatul Ion Dumeniuk, comunicându-mi scurt noutatea: “Am convenit cu Nicolae Mătcaș (Ministru al Științei și Învățământului) să edităm o nouă revistă. Am nevoie de un adjunct!” În acea perioadă eram angajat doar de câteva săptămâni la “Învățământul public”, una dintre cele mai combative publicații de atunci, și, desigur, eventuala plecare de acolo îmi provoca griji, intram în necunoscut. Un lucru însă mă liniștea, ba chiar mă ademenea: aveam certitudinea că împreună cu neobositul și neîmpăcatul Ion Dumeniuk voi putea realiza orice proiect, așa că în sinea mea acceptasem deja propunerea blândului și, în același timp, exigentului dascăl universitar. Am întrebat cum se va numi viitoarea revistă. Profesorul a făcut o pauză, a privit tăcut și îndelung prin geam, de parcă aștepta un semn de undeva, apoi ochii i-au lunecat spre mine. Răspunsul a venit ca o străluminare: “*Limba Română*”. Și continuă: “Va fi o revistă deosebită, adresată marelui public, școlii în general!”

Am constituit foarte curând echipa și trebuie să recunosc un adevăr: revista a avut noroc la început, dar și mai târziu, de un șir de harnici și vrednici îngrijitori și susținători – Eugeniu Coșeriu,

Ion Dumeniuk, primul redactor-șef al revistei "Limba Română" (4 aprilie 1991 – 3 noiembrie 1992).

Ion Dumeniuk a pus temelia unei reviste principial noi, de un nivel științific și metodic exemplar, și a îndrumat-o în spirit creator, demonstrând posibilitatea reală a editării și la Chișinău a unei publicații de mare prestigiu în domeniu, prestigiu recunoscut și în prezent, când concepția sa este realizată, în condiții noi, de către discipolii selectați de el însuși pentru o atare activitate.

Dr. Ion CIOCANU

Silviu Berejan, Mihai Cimpoi, Anatol Ciobanu, Ion Ciocanu, Nicolae Dabija, Mihai Drăgan, Nicolae Mătcaș, Grigore Vieru, Ion Ungureanu, Constantin Ciopraga, Ana Bantoș, Petru Țaranu, Eugen Beltechi, Dan Mănuță, Andrei Eșanu, Nicolae Corlăteanu, Vasile Melnic, Valeriu Rusu, Leonida Lari, Ilinca Roșca, Alexei Acsan, și, desigur, în fruntea listei respective rămânând neschimbat, în toți cei zece ani, poetul Leo Bordeianu. Am elaborat concepția publicației și am purces la drum, știind din start că nu ne va fi ușor, că vom avea de înfruntat multe greutăți, inclusiv cele provocate de invidia, pizma și rătăcirile unora. Animați de Ion Dumeniuk (spiritul lui tutelar și acum ne ocrotește!), înconjurați de mulți prieteni ai revistei și ai limbii române, am încercat și încercăm să edităm o publicație onestă, lipsită de false pretenții, bogată și variată tematic, clară ca mesaj, o revistă care se află nedezmințit, de zece ani, în serviciul unei cauze sfinte și nu al unor interese trecătoare. Mulțumim și pe această cale celor care, cu ocazia împlinirii a zece ani de la fondarea revistei, au găsit cuvinte de apreciere și încurajare pentru echipa redacțională. Ne exprimăm recunoștința dlui Ion Iliescu, Președintele României, pentru tulburătorul mesaj adresat revistei și cititorilor ei, ilustrului lingvist acad. Eugeniu Coșeriu, pentru palpitantul discurs "Credință, sacrificiu și destin", rostit pe 21 mai 2001 în Sala Mare a Academiei de Științe, precum și tuturor vorbitorilor la această întâlnire a străjerilor "Limbii Române". Atunci, în Sala Mare a Academiei, în acea atmosferă plină de entuziasm, nu-mi puteam imagina că peste exact trei luni, mă voi afla din nou (a câta oară?) în fața dilemei: să semnez sau nu, în situația financiară precară, revista pentru tipar. Ca și în alte rânduri avem noroc de dl Boris Mihalache, tipograful nostru, care înțelege că nu doar cuvintele contează...

Or, dincolo de entuziasmul și scepticismul de moment, dincolo de conjunctura socială și politică (în temei, puțin favorabilă limbii române, implicit revistei noastre, care din 1994 nu mai are subvenții din partea Guvernului R. Moldova), dincolo de fastul sărbătorilor (la 31 august este aproape singura zi din an când limba noastră adună în capul meselor metafore, euforie și multe, foarte multe promisiuni!) rămâne ca un handicap fără leac dramatica realitate lingvistică, ce nu a cunoscut ameliorarea reclamată în anii 1988-1989.

Ce facem în continuare? Mergem, orbecăind, înainte? Sau o luăm de la capăt?

Ion ILIESCU
Președintele României

IZBÂNDĂ DE A MENȚINE “LIMBA ROMÂNĂ” SUB LUMINA TIPARULUI ȘI A CONȘTIINȚELOR

*MESAJ
ADRESAT COMUNITĂȚII ROMÂNEȘTI
DIN REPUBLICA MOLDOVA, CU PRILEJUL
ÎMPLINIRII UNUI DECENIU DE APARIȚIE A REVISTEI
“LIMBA ROMÂNĂ” DIN CHIȘINĂU*

**Stimați redactori și colaboratori, realizatori ai revistei
“Limba Română”,
Distins auditoriu, dragi invitați,**

Aniversarea revistei cu un titlu precum “Limba Română” îmi oferă prilejul adresării unor gânduri către toți cei pentru care substantivul propriu al denumirii acestei publicații reprezintă leagănul comun al tradițiilor, comunicării și aspirațiilor celor mai lăuntrice pe care le simte, le trăiește și le menține în viață o importantă comunitate de pe malul stâng al Prutului, ce și-a trimis acum, în această sală, o parte dintre cei mai iluștri reprezentanți ai săi.

Pentru că ne înțelegem, pentru că putem comunica, pentru că ne unește trunchiul de neclintit al unei istorii comune, pentru că ne revendicăm aceleași tradiții și obiceiuri, pentru că ne rostuiem viața prin rostirea acelorași gânduri, pentru că avem nu numai același fond principal de cuvinte, ci și același fond principal de sentimente – și pentru că toate acestea trebuiau să poarte un nume, un singur nume, li s-a spus, simplu, “limba română”; și, mai exact, li s-a spus, simplu, Revista “Limba Română”!

lăță de ce suntem astăzi alături de Dumneavoastră, la o sâr-

bătoare ce cred că este nu numai a revistei cu acest nume, ci și a limbii române ca atare.

Cunosc bine ce înseamnă truda scriitorului și stăruința editorului — în orice condiții, darămite într-o perioadă atât de grea, complicată, cu vicisitudini bănuite și nebănuite, precum a fost acest deceniu al "Limbii Române" din Chișinău și de pe tot malul stâng al Prutului. Marea performanță a redactorilor și colaboratorilor, a editorilor și realizatorilor revistei este, în aceste condiții, tocmai izbânda de a menține "Limba Română" sub lumina tiparului și a conștiințelor, de a fi reușit să capteze, din deșertul arid al tranziției, seva binefăcătoare cu care și-au putut hrăni mintea și sufletul numeroși dascăli, cercetători și oameni cu nepieritoare devoțiune pentru spiritualitatea noastră comună și ancestrală.

Nici acum, la intrarea în cel de-al treilea lustru de viață — cum ar fi spus George Călinescu —, soarele n-a ieșit pe deplin din nori pentru "Limba Română". Știu bine dificultățile cu care se confruntă echipa redacțională a publicației — după cum știu și cât de importantă este menținerea ei pe catargul înalt al corăbiei cu idealuri și aspirații ce navighează prin universul de gânduri al comunității românești de pe malul stâng al Prutului.

În general, procesele de reformă și tranziție pe care le-am cunoscut cu toții au afectat, din păcate, componenta cea mai sensibilă a oricărei societăți — cultura, viața literar-artistică, climatul spiritual. Dificultățile economice s-au propagat și au erodat nu numai dimensiunea socială — nivelul de trai al oamenilor —, ci și dimensiunea spirituală a existenței noastre, răscolind tablele de valori culturale tradiționale, diminuând resursele alocate vieții literar-artistice, îngustând porțile de acces spre cultură, fragilizând egalitatea șanselor în procesul educațional al tinerelor generații.

Constrângerile economice nu sunt însă de neînving; pe de o parte, am încredere în succesul reformelor, în stoparea declinului și reluarea creșterii economice, astfel încât, pe această bază, societatea să-și poată reînnoiească privirea și atenția către domeniile sale cele mai vulnerabile și mai expuse — cultura, arta, literatura. Pe de altă parte însă, am aceeași încredere în resursele interioare — de vitalitate morală, de conștiință nealterată și chiar de imaginație practică — pe care oamenii de cultură le au în a găsi soluții adecvate împrejurărilor pe care le traversăm, dar și de a triumfa asupra acestora.

Totodată, se impune — la fel de necesar — o adaptare creativă, practică și eficientă, la condițiile existente, a conduitei și atitudinii tuturor celor care au responsabilități instituționale și morale față de "Limba Română". Suntem conștienți de necesitatea acestui efort de adaptare — iar angajamentul nostru, pe care-l declarăm public cu prilejul acestei adunări festive, este că-l vom face, fără nici o ezitare!

Numai astfel îi vom ajuta pe cronicarii timpurilor noastre să poată scrie că nu bietul om este sub vreme, ci vremile sunt sub oameni!

În ceea ce privește România, vă este cunoscută opțiunea noastră de a conferi continuitate și mai multă substanță colaborării multilaterale cu instituțiile de pe malul stâng al Prutului, cu Republica Moldova. În acest climat și pe acest fundal, ce au în vedere trăsăturile perene ale relațiilor dintre comunitățile românești de pe cele două maluri ale Prutului, vom stimula cu mai multă energie posibilitățile noi pe care le oferă cadrul democratic al administrației locale, contactele directe, sub diferite forme, între cetățenii diferitelor localități din cele două țări. Rudenia naturală a românilor de pretutindeni poate căpăta, astfel, și forma unei “rudonii instituționale”, în care consilii locale, organizații neguvernamentale, instituții culturale și de presă pot să stabilească acțiuni comune, cu schimburi de idei și inițiative și cu firească reciprocitate, în folosul locuitorilor din așezările respective. Alături de relațiile politice, la nivel guvernamental și de stat, alături de eforturile conjugate ale României și Republicii Moldova pe multe paliere ale vieții internaționale, considerăm că modalitatea cea mai naturală și cea mai eficientă de consolidare a tuturor virtuților istorice și spirituale care ne unesc o reprezintă tocmai acest contact nemijlocit între oameni și instituții de la nivelul comunităților locale.

Plasată într-un asemenea context, am convingerea că “Limba Română” — atât publicația cu acest titlu, cât și forma astfel definită a legăturii fundamentale și structurale dintre noi — va găsi noi spații de dezvoltare și perpetuare către conștiința tinerelor generații.

Din acest punct de vedere, vă încredințez că inițiativele și proiectele editoriale pe care publicația Dumneavoastră le anunță acum, la intrarea în cel de-al doilea deceniu al existenței sale, vor găsi în România, la intelectualitatea românească și la instituțiile statului nostru, ecoul de sensibilitate necesar și suficient să le atragă întreaga susținere.

Vă doresc multă sănătate și aceeași seninătate sufletească, atât de pilduitoare pentru noi toți.

La mulți ani, în eternitate, “Limba Română”!

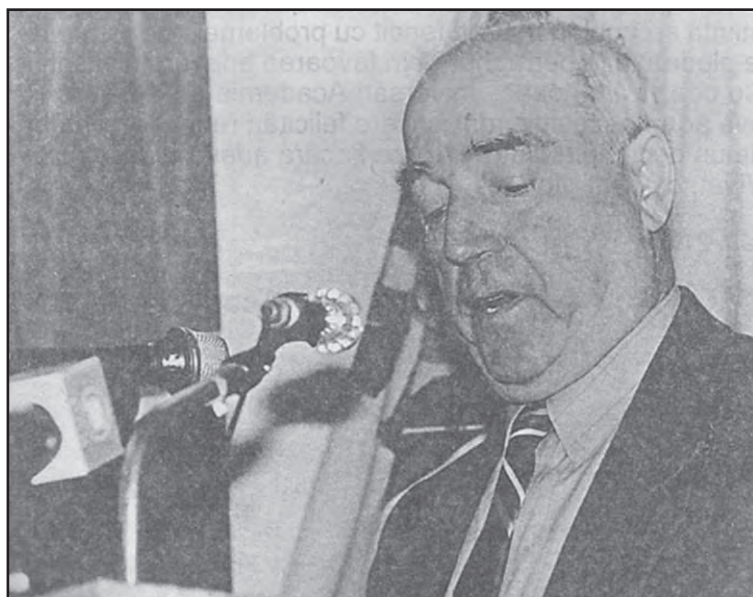
UN BUN MODEL DE ABORDARE A SPINOASELOR PROBLEME DE ȘTIINȚĂ ȘI CULTURĂ

MESAJUL ACADEMIEI DE ȘTIINȚE A REPUBLICII MOLDOVA

Stimate dle redactor-șef Alexandru Bantș,
Stimați membri ai Colegiului de redacție al revistei "Limba Română",
Onorată asistență

Sesiunea de astăzi este nu numai o ședință festivă prilejuită de împlinirea unui deceniu de apariție a revistei "Limba Română", dar și o manifestare științifică, academică, în care se vor menționa impresionante realizări ale colaboratorilor revistei pe tărâmul lingvistic și literar pe parcursul celor 10 ani de muncă asiduă.

Această publicație de știință și cultură și-a propus drept scop susținerea procesului de revigorare a limbii de stat și de reafirmare a ei în toate sferele vieții sociale, economice și culturale. Pe parcursul unui deceniu a militat consecvent pentru restabilirea și promovarea adevărului științific privind limba, istoria și cultura neamului nostru. Revista a reușit să ofere în permanență un bun model de abordare a spinoaselor probleme de știință și de cultură. Colaborează fructuos cu multiple institute de cercetări ale Academiei de Științe, în prim-plan situându-se Institutul

Acad. Andrei Andrieș: Revista "Limba Română" este o veritabilă redută în care știința se îmbină în mod fericit cu problemele generale de cultură și care pledează în permanență în favoarea adevărului științific.

de Lingvistică, Institutul de Literatură și Folclor, Institutul de Istorie etc. Una dintre liniile principale ale programului redacțional este evaluarea și reevaluarea patrimoniului literar național, revista propunând o viziune modernă a literaturii, bazată pe principii estetice fundamentate din punct de vedere științific. Un viu ecou în societate a suscitat publicarea articolelor, studiilor, eseurilor semnate de personalități marcante din republică și din lume.

Ținuta științifică, stilul elevat, aspectul grafic original și mereu proaspăt ale publicației au reușit s-o transforme într-un centru de atracție pentru cititori, plasând-o printre cele mai bune apariții editoriale din ultimul timp.

Totodată, redacția revistei "Limba Română", în colaborare cu Academia de Științe a Republicii Moldova, cu institutele de profil de aici, a participat la organizarea și mediatizarea lucrărilor unor importante foruri științifice naționale și internaționale. În cele 69 de numere ale publicației și în 16 volume editate în acești ani de către redacție în colecția "Biblioteca revistei *Limba Română*", a fost generalizată și sintetizată practica de interpretare a fenomenului lingvistic la est de Prut, cititorului larg fiindu-i oferite solide argumente de ordin filologic, istoric, juridic etc. despre denumirea corectă a limbii noastre și necesitatea extinderii ariei ei de funcționare.

Revista "Limba Română" este înalt apreciată de către specialiști notorii, lucru despre care vorbesc multiplele prezentări și recenzii apărute în periodicele din Republica Moldova, din România și din alte țări. Activitatea fructuoasă a revistei desfășurată pe parcursul a zece ani, numeroasele acțiuni de ordin științific și cultural, organizate de colegiul redacțional, iar în ultimii trei ani împreună cu Centrul de Cultură și Asistență Didactică "Casa Limbii Române", instituție ctitorită de către revista "Limba Română" cu sprijinul Primăriei municipiului Chișinău, conturează profilul revistei "Limba Română" ca o veritabilă redută în care știința se îmbină în mod fericit cu problemele generale de cultură și care pledează în permanență în favoarea adevărului științific.

Cu ocazia frumoasei aniversări Academia de Științe a Republicii Moldova adresează cele mai sincere felicitări redacției și autorilor care timp de un deceniu au întreținut vie flacăra *adevărului despre noi*.

Vivat, crescat, floreat!

Chișinău, 21 mai

Acad. Andrei ANDRIEȘ,
președinte

Participanți la ședința festivă dedicată împlinirii unui deceniu de apariție a revistei "Limba Română", A.Ș.M., 21 mai 2001.

CULTIVAREA UNITĂȚII NAȚIONALE SPIRITUALE

MESAJUL INSTITUTULUI DE LINGVISTICĂ "AL. PHILIPPIDE", IAȘI

Stimați membri ai redacției revistei "Limba Română",
Stimate domnule redactor-șef Alexandru Bantoș

În Eneida (cântul al VI-lea, versurile 126-129), referindu-se la ușurința coborârii unui om sau unui neam în infern și la dificultatea ieșirii de acolo, Vergiliu afirma următoarele: "... Ușor e să mergi în Avernuc. / Poarta lui Pluto cel negru deschisă-i ziua și noaptea. /Însă ieșirea la lumea de sus și reîntoarcerea-n lume, /Ăsta e greul și răul" (traducere de George Coșbuc).

A băut și poporul român, de o parte și alta a Prutului, vreme îndelungată, din apele înnegurate ale Styxului, obișnuindu-se cu amăreala paharului. Când însă a încercat să iasă din nou la lumină, a constatat cât de anevoios și chiar dureros este urcușul. Imperialismul bolșevic i-a împărțit în români și moldoveni, măgulindu-i pe cei dintâi cu iluzia libertății, iar pe ceilalți cu iluzia internaționalismului. Desprinderea de năravurile bolșevice este asemănătoare cu o naștere grea și îndelungată, cu deosebire acolo unde pericolul surghiunirii în ghețurile urșilor albi a pândit vreme de aproape două secole.

În comparație cu această lungă perioadă de sclavie, cei zece ani de apariție, la Chișinău, a revistei "Limba Română" reprezintă o incontestabilă victorie asupra forțelor întunericului. Înainte de toate, pentru că este cea dintâi publicație din istoria bogată a presei periodice chișinăuene care afirmă, răspicat, chiar din titlu, romanitatea subdialectului vorbit de românii dintre Prut și Nistru, romanitate negată în fel și chip de servitorii bolșevismului. În al doilea rând, pentru că este alcătuită cu un profesionalism desăvârșit, care nu face loc amatorismelor periculoase și dăunătoare, refuzând entuziasmele gratuite. Revista cultivă stăruitor știința adevărată și respinge, la fel de stăruitor, falsurile lingvistice și istoriografice.

De asemenea, este de apreciat interesul constant arătat de revista "Limba Română" tuturor provinciilor românești, prin numere tematice realizate cu multă pricepere și care contribuie la cultivarea unității naționale spirituale.

Adresându-se atât profesorilor, cât și elevilor, revista "Limba Română" creează un climat instructiv-educational de înaltă ținută, pregătind generațiile viitoare pentru o corectă înțelegere a istoriei, limbii și literaturii naționale.

Dorim revistei "Limba Română" o apariție îndelungată, iar colectivului redacțional putere de muncă și sănătate, pentru susținerea nobilelor scopuri pe care și le-a propus și pe care le urmărește cu demnitate.

Prof. univ. dr. Dan MĂNUCĂ,
director

**LIMBA ROMÂNĂ
ESTE MAI MULT DECÂT O REVISTĂ
DE SPECIALITATE**

**MESAJUL MINISTERULUI ÎNVĂȚĂMÂNTULUI
DIN REPUBLICA MOLDOVA**

Stimați membri ai redacției și colaboratori
ai revistei “Limba Română”,
Onorată asistență!

Un adevăr axiomatic exprimă cu o evidentă claritate ideea că rolul și locul cuvântului în viața omului este primordial. Ca să trăiești cu toată intensitatea viața propriei tale epoci este foarte important să conștientizezi valoarea neașteptat de frumoasă a vorbei, care știe să tămăduiască răni, să înalțe spiritele, dar și, atunci când e cazul, să penalizeze cu vehemență.

În numele Ministerului Învățământului exprim sincere felicitări redacției revistei “Limba Română”, tuturor colaboratorilor ei pentru 10 ani de sărbătoare a cuvântului românesc în Republica Moldova. Trăiți cu intensitate valorică, acești ani formează o vârstă semnificativă, care înseamnă un parcurs istoric, tradiții frumoase, experiență de comunicare și performanțe evidente.

De-a lungul acestor zece ani revista omagiată astăzi a mers suflet lângă suflet cu profesorul modern, contemporan. În paginile acestei publicații se regăsesc prețioase materiale didactice și sfaturi metodice importante pentru profesorul de azi, ce proiectează demersul educațional dintr-o perspectivă nouă, mai flexibilă, care se rezumă nu doar la reușita școlară, ci mai cu seamă la cea umană. Acest obiectiv este prezent în mod iminent și în demersurile inovaționale ale profesorilor de performanță care, prin această revistă, au o reală posibilitate să dialogheze cu alți colegi cu o altă experiență.

O concluzie ce se impune ar fi că “Limba Română” este mai mult decât o revistă de specialitate. Ea este un reușit manual de cultură și civilizație, un veritabil laborator de creație artistică, publicând lucrările copiilor dăruțiți cu talent. În felul acesta se îndeplinește un obiectiv esențial al educației moderne: promovarea și încurajarea copiilor — valori pe care le are acest pământ și care trebuie ocrotite.

Dragi colegi!

S-a afirmat, pe bună dreptate, că limba se perfecționează continuu. Ea ține pasul cu dezvoltarea culturii și civilizației, îmbogățindu-ne cu noi cuvinte care desemnează spiritul creator al omului.

Prezidiul ședinței festive: academicienii Gheorghe Mihăilă, Andrei Andrieș, Eugeniu Coșeriu, Mihai Cimpoi, moderatorul întrunirii, și Alexandru Bantoș, redactor-șef al revistei “Limba Română”.

Ne bucură faptul că prin revista “Limba Română” avem fericita ocazie să ne cunoaștem valorile neamului, să le învățăm și să le punem în lumină.

Colaboratorii acestei publicații ne oferă un fascinant prilej de a contura, în mare, portretul omului, cercetătorului, distinsului lingvist, savant cu renume mondial, dar și fiu devotat acestui meleag, dl Eugeniu Coșeriu.

Luând în considerație titanica muncă a Domniei sale și contribuția enormă la dezvăluirea adevărului și în interesul obiectului lingvisticii, dar și remarcabila-i prezență la acest forum, doresc să exprim, în numele Ministerului Învățământului al Republicii Moldova, a miilor de profesori și elevi care Vă cunosc și Vă apreciază cercetările, multă sănătate și tinerețe perpetuă.

Vă mulțumim pentru lumina adevărului care izvorăște din tot ce faceți pentru noi, contemporanii miracolului coșerian.

Nicolae BUCUN,
viceministru

MODESTIE ȘI TENACITATE ÎN NOBILA MUNCĂ DE APOSTOLAT

**MESAJUL MINISTERULUI EDUCAȚIEI
ȘI CERCETĂRII DIN ROMÂNIA**

Stimați colegi,

Revista "Limba Română" de la Chișinău, aidoma neobosiților dascăli din școlile Republicii Moldova, pe parcursul celor zece ani de existență, a știut să-și ducă, cu modestie, dar și cu tenacitate, nobila muncă de apostolat întru luminarea celor mulți, vitregiți de vicisitudinile vremii și ale istoriei, cu lumina cea dreaptă a adevărului despre noi și despre veșmântul ființei noastre, contribuind în mod simțitor la o mai bună cunoaștere a spațiului cultural comun de către românii de pe ambele maluri ale Prutului. Prin ținuta științifico-metodică și prezentarea grafică revista dumneavoastră și-a câștigat un loc meritoriu în repertoriul publicațiilor de limba română nu numai în Republica Moldova, ci și în România. Admirăm, de asemenea, eforturile depuse de colectivul redacției pentru ca revista să ajungă în fiecare bibliotecă școlară. Exemplu demn de urmat și de alte publicații românești din țară și din spațiile în care există suflare și simțire românească.

În numele instituției pe care o reprezint vă felicit cordial și vă urez noi energii și inspirație în activitatea dumneavoastră de sprijinire a școlii românești și de integrare în spațiul cultural comun.

Ecaterina ANDRONESCU,
ministru

Sala mare a A.Ș.M. s-a dovedit a fi "mică" pentru prietenii revistei.

UN IMPORTANT FACTOR DE CULTURĂ

MESAJUL INSTITUTULUI
DE LITERATURĂ ȘI FOLCLOR AL A.Ș.M.

Onorată asistență,

Este un merit deosebit al colectivului redacțional faptul că în cei zece ani ce-au trecut de la evenimentele care au marcat fondarea revistei "Limba Română" ea nu s-a abătut de la programul inițial elaborat de primul ei redactor-șef, savantul și omul cu suflet mare Ion Dumeniuk, decât numai pentru a-l îmbogăți și perfecționa. Revista a respectat întocmai ceea ce se preconiza în cuvântul inaugural: "În majoritatea lor, materialele publicate vor avea un caracter practic, aplicativ, fiind deopotrivă destinate specialiștilor în materie și celor care se află la început de cale în acumularea cunoștințelor de limbă și literatură". Revista a devenit astfel o sursă indispensabilă pentru un cerc larg de cititori, în primul rând pentru elevi, studenți, pedagogi. Ea s-a impus prin varietatea și actualitatea materialelor publicate, prin ținuta lor științifică. Considerăm că astăzi fiecare cercetător trebuie să aibă în vedere și materialele apărute în revista "Limba Română". De aceea ar fi necesară publicarea, la anumite intervale de timp, a unor liste de materii pentru a înlesni căutările.

Prestigiul unei reviste este determinat de valoarea autorilor care publică în paginile ei. Pe parcursul anilor, revista "Limba Română" i-a avut în calitate de autori pe cei mai distinși savanți filologi, istorici, specialiști în alte domenii nu numai din Republica Moldova și din România, dar și pe o seamă dintre conaționali noștri stabiliți peste hotare. Printre aceștia este și marele nostru compatriot, profesorul Eugeniu Coșeriu, căruia îi adresăm din partea colectivului Institutului de Literatură și Folclor felicitări călduroase cu ocazia jubileului Domniei sale. Vă dorim multă sănătate și urări de bine, Domnule Profesor.

Revista "Limba Română" este un factor important de cultură. La ora actuală ea este una dintre cele mai prestigioase publicații de profil filologic din întreg spațiul românesc. Revista trebuie să-și găsească locul în casa fiecărui intelectual și a celor care aspiră la acest nume. Ea este un bun al generațiilor de față și va servi și generațiilor viitoare. Nădăduim că revistei "Limba Română" îi este hărăzită o viață lungă. Să-i dorim cale bună în secolul al XXI-lea.

Vasile CIOCANU,
director

COLABORARE PRODIGIOASĂ CU UNIUNEA SCRITORILOR

MESAJUL UNIUNII SCRITORILOR DIN MOLDOVA

Cu ocazia primului bilanț de activitate urăm revistei “Limba Română” viață lungă, profundă implicare în procesul de renaștere națională basarabeană, largă rezonanță la cititori.

“Limba Română” a devenit una dintre cele mai prestigioase reviste de cultură datorită abnegației și calităților profesionale ale echipei redacționale, nivelului elevat al colaboratorilor, problematicii vaste. Menționăm cu satisfacție colaborarea prodigioasă cu Uniunea Scriitorilor.

Ne bucură faptul că întreaga activitate a revistei e axată pe dragostea față de limba română, pe grija pentru ca ea să devină “casa ființei” românești în Basarabia.

Urăm redacției, lucrătorilor tehnici, colaboratorilor și tuturor celor care susțin apariția revistei multă sănătate, inspirație, realizarea în faptă a “creșterii limbii românești și a patriei cinstire”.

Acad. Mihai CIMPOI,
președinte

Dincolo de cuvinte: acad. Eugeniu Coșeriu și Mihai Cimpoi.

LUMINA ACESTEI REVISTE NE CRISTALIZEAZĂ CA NAȚIUNE

MESAJUL
CONSILIULUI SUPREM PENTRU ȘTIINȚĂ
ȘI DEZVOLTARE TEHNOLOGICĂ
DIN REPUBLICA MOLDOVA

Revistei "Limba Română"
la zece ani de activitate

O rază de lumină, dătătoare de viață nouă, orientată spre marea dorință a românilor de unire în cuget și simțiri, a fost apariția acum un deceniu a unei reviste de primă importanță — "Limba Română". Concepută la sfârșit de mileniu, ea a fost un produs al schimbărilor spre bine din societate, al trezirii la viață. Bătută și ponegrită, ascunsă și arsă, uitată și batjocorită, marginalizată, frumoasa limbă română a reînviat, asemeni unui ghiocel alb și plăpând, ca apoi să devină o floare a dăinuirii noastre ca neam.

Aureolată cu har Dumnezeiesc, grație creatorilor săi, cu o ținută lingvistică și științifică remarcabilă, "Limba Română" ne încântă privirea și gândurile, ne extinde orizontul cunoașterii, împresurând cu sfinte și răscolitoare urme trecerea noastră prin timp. Editorialele redacționale ale revistei dau tonul prin stringența problemelor abordate și profunzimea tratării lor, oferă șansa unei febrile activități culturale. În calitate de revistă națională unică, "Limba Română" canalizează sigur și eficient eforturile intelectuale la valorificarea potențialului nostru științific. Lumina acestei reviste ne cristalizează ca națiune, ne face să înțelegem cine suntem și pentru ce existăm, să medităm profund asupra realizării obiectivelor din prezent și viitor.

Cu prilejul frumoasei aniversări Consiliul Suprem pentru Știință și Dezvoltare Tehnologică exprimă profundă recunoștință și considerație colegiului redacțional, adresându-i cele mai calde felicitări și urări de bine. Extindeți suflul și mândria națională, creați un mediu viabil și miraculos pentru dăinuirea noastră ca neam! Sperăm la vremuri pline de glorie și înălțare sufletească pentru poporul român.

Anatol ROTARU,
președinte

CELE MAI ALESE SĂRBĂTORI ROMÂNEȘTI

MESAJUL PROF. VALERIU RUSU,
DIRECTOR AL DEPARTAMENTULUI
DE LINGVICĂ COMPARATĂ ȘI ROMÂNĂ
DE LA UNIVERSITATEA PROVENCE, FRANȚA

Aix, 14 mai 2001
Cu gândul și cu inima la 21 mai

"Limba Română"
Casa Limbii Române, Chișinău

Stimați prieteni,
colaboratori ai celor *două altare* românești slujind *aceeași casă*,

Sunt atât de departe de casă și totuși atât de aproape de ACASĂ, mereu, dar mai ales în zilele de sărbătoare.

"Limba Română" și Casa Limbii Române sunt printre cele mai alese Sărbători românești ale mele, aici în Sudul Franței, în țara lui Mistral și Alecsandri.

Tot ce ați realizat în acești 10 ani este minunat. Și, în plus, ați știut să răsfrângeți lumina celor două instituții, într-un gest de noblețe și generozitate latină, spre alte etnii conlocuitoare în Moldova, și chiar peste frontiere, spre România "de acasă" și până în Italia, Germania, Franța, America ..., peste tot unde basarabienii s-au afirmat, prin muncă, talent și dăruire, spre cinstirea Țării noastre, a neamului nostru întreg.

Fiți mereu frumoși și harnici!

Distinsă echipă redacțională, – Alexandru și Ana Bantoș, Leo Bordeianu, Ilinca Roșca și Alexei Acsan – sunteți și rămâneți aprigi și cumpătați ocrotitori de plai și grai românesc.

Să creștem și de acum încolo, până în vecii vecilor, cu aceeași perseverență și rodnicie, Frumosul și Binele în ograda noastră strămoșească!

**Vă îmbrățișează frățeste
Rușii din Franța –
Romanița, Aurelia, Valeriu**

Nicolae DABIJA,
redactor-șef al revistei “Literatura și arta”

REVISTA LIMBA ROMÂNĂ – O CARTE DE ÎNVĂȚĂTURĂ

Dragi colegi! Din partea revistei-surori “Literatura și arta” transmitem cele mai sincere felicitări pentru copilul nostru al tuturor – “Limba Română”, care s-a despărțit de copilărie de la primii pași, fiind în acești 10 ani mai mult decât o publicație. “Limba Română” este ea însăși o barcadă, este o revistă luptătoare și în condițiile politice actuale, când minciuna vrea să devină politică de stat în Republica Moldova, “Limba Română” devine, după părerea mea, o revista cu titlul cel mai curajos în spațiul dintre Prut și Nistru. De ce? Pentru că unii autori de la “Glasul Moldovei”, de la “Comunistul” și alte publicații ticăloșite susțin că limba română nu există. Dacă într-o scriptură veche Dumnezeu afirmă: “Despre cei care zic că eu nu exist, eu zic că ei nu există”, la fel putem mărturisi și noi. Să ne bucurăm împreună că o avem, că ne are, când zic că ne are, ne avem în vedere pe toți noi ca cititori. “Limba Română” este o revistă care e mai mult o carte de învățatură, pentru întreaga populație a Basarabiei. Din ea învățăm să ne vorbim limba, să ne respectăm pe noi înșine, de pe paginile ei ne-au vorbit mari personalități, mari lingviști, precum Eugeniu Coșeriu, prezent astăzi la această manifestare și care, după cum s-a spus, deși fizicește locuiește la o distanță de mii de kilometri, sufletește este mereu aproape, este mereu cu noi.

Aspect din sală. În prim-plan: acad. Boris Melnic și Petru Soltan, poetul Dumitru Matcovschi și actrița Ninela Caranfil.

Ion HADÂRCĂ

UN JUBILEU ÎNDĂRĂTNIC

S-au împlinit zece ani de la apariția primului număr al revistei de cultură și civilizație românească "Limba Română".

E un jubileu îndărătnic ca insistența unui meșter ce-și proiectează visul Zidirii temerare de-a dreptul pe roca de bazalt a veciei.

În fiecare număr edificator al revistei, ca în veritabile pietre ale dăinuirii sale, s-a concentrat, caleidoscopic, tot ce are mai valoros spiritul românimii basarabene. De asemenea, tot ceea ce s-a aflat în perimetrul Patriei moderne mai accesibil și mai aproape de zbaterile noastre, precum și tot ceea ce a continuat să iubească și să gândească românește pe întreg mapamondul.

Studiile de specialitate, eseurile de opinie, operele literare, cronicile și demersurile și toate pledoariile constante pentru o expresie valorică demnă în veșmintele sobre și ne-demodate ale limbii române s-au conjugat în paginile revistei cu efortul de permanentizare a istoriei și de gândire sincronizant-sintetică a dimensiunilor spațiale, geografice și temporale ale Patriei unice și indivizibile în toată marea rostirii de sine.

Un deceniu plin de surprize și sinuozități s-a cristalizat în tiparele (jurnaliere) cu tot elanul și frământul renașterii, cu fantomele independenței de imperiu, cu praful războiului, cu cei nouă ani de temniță la Hlinaia și cu cifra treisprezece – articol de nefastă eroare constituțională, care se mai bălăbănește ca sabia ruginită a lui Damocle(v), amenințându-i oricum existența.

Acest jubileu vine să rememoreze totodată începuturile, adică nașii și apele botezului, aducând omagiul binemeritat întemeietorilor – regretatului prim redactor-șef Ion Dumeniuk și savantului Nicolae Mățaș,

ilustrilor filologi Eugeniu Coșeriu și Valeriu Rusu și, nu în ultimul rând, eminenței echipe redacționale: Ana și Alexandru Bantos, care, alături de poetul Leo Bordeianu și de un colegiu redacțional prestigios, au rezistat în timp și au făcut din această revistă o veritabilă instituție culturală, distinctă și distinsă, ce nu mai necesită a-și preciza *sui generis* care-i este hramul, deoarece pentru binevoitori e superfluu, iar pentru răuvoitori – cu atât mai mult.

Astăzi, revista "Limba Română" este un argument axiomatic al perenității scrisului, verbului și spiritului latinității în aceste spații ostile, de frontieră.

Acesta este pașaportul demnității și identității noastre spirituale. Căci dacă Limba este lumea adevărului și augusta cetate a spiritului uman, atunci limba română este contrafortul rezistenței noastre și coloana infinită a simțirii noastre în fluviul nesfârșit al civilizației universale.

Pe când laborioșii colaboratori ai revistei aduc lumina adevărului în casele oamenilor, fiecare casă în care intră revista devenind o casă a limbii române, nu putem decât să regretăm profund că o întreagă Casă a Presei nu a devenit și ea o Casă a Limbii Române, nemaivorbind de Parlament și alte instituții statale, care, nemaștiindu-și originile, de fapt, se ne-mai-vorbesc și se ne-mai-există. Ar fi normal și logic ca întreaga republică să devină Casa Limbii Române. Acesta este marele deziderat al Revistei! Căci, în ultimă instanță, limba nu poate fi separată de spațiul geografic al libertății sale de zbor, precum și de pilonii oficiali chemați să-i apere libertățile. **Casa unei limbi este matca pământului istoric unde-și ară plugul și numele ființa unui Neam.**

... Acestea mi-au fost ideile notate pentru o ședință (academică?) jubiliară, precipitată între timp. Felicitări cordiale Revistei "Limba Română" pentru acești zece (10) ani care cântăresc cât un secol, dorindu-i noi secole ce vor cântări cât milenii.

Acad. Silviu BEREJAN
Chișinău

ZECE ANI DE PROPAGARE A LIMBII ROMÂNE ȘI A CULTURII ROMÂNEȘTI*

În a doua jumătate a anului 1991 începe să apară (și până la sfârșitul anului ies de sub tipar toate cele patru numere preconizate) revista trimestrială "Limba Română" (prima și singura revistă cu acest nume sacru în Republica Moldova!), editată de Ministerul Științei și Învățământului, în funcție de redactor-șef fiind multregretatul nostru coleg, universitarul Ion Dumeniuk, și avându-i ca secundanți pe Alexandru Bantoș, în calitate de redactor-șef adjunct, și pe Leo Bordeianu, în calitate de secretar de redacție. Tirajul inițial era de 18.000 de exemplare.

Realizarea acestei importante inițiative a fost un act de curaj civic din partea celui care și-a asumat

* Prezentăm cu preponderență problematica limbii și cea culturală în măsura în care tangentează cu prima. Problematika literară, istorică, sociologică ș.a. nu sunt luate în discuție.

această grea, dar necesară răspundere. Practic peste un an, numărul 4/1992 al revistei "Limba Română" apare deja fără redactorul-șef: la 3 noiembrie 1992 Ion Dumeniuk ne părăsește pentru totdeauna. Revista apare un an întreg fără redactor-șef (sub conducerea redactorului-șef adjunct Alexandru Bantoș, care devine redactor-șef începând cu numărul 1/1994), avându-l de atunci mereu alături pe Leo Bordeianu.

În 1994, după adoptarea Constituției Republicii Moldova și oficializarea glotonimului limba "moldovenească", revista rămâne fără finanțare din partea Guvernului R. Moldova și, în consecință, colectivul redacției își asumă drepturile de editor, publicația devenind independentă.

Până în prezent au ieșit de sub tipar 69 de numere (la început câte 4 pe an, apoi, din 1994, câte 6, iar din 1999 câte 12, dintre care unele comasate). Au apărut astfel 46 de volume de revistă (ce e drept, tirajul a coborât în ultimii ani până la 5000-6000 de exemplare din cauza mijloacelor financiare precare).

În "Cuvânt înainte" (nr. 1; 1991) colegiul de redacție subliniază că, deși au fost adoptate istoricele legi despre limbă, marile probleme rămân fără soluțiile corespunzătoare. Din aceste considerente "publicația noastră își propune să readucă în prim-plan obiectivele și finalitățile pentru care am militat fără preget ani și decenii în șir" (p. 3) în speranța de "a ieși din infernul lingvistic ai cărui captivi mai suntem" (p. 4).

Apariția revistei "Limba Română" a fost salutăată cu entuziasm și speranță nu numai de intelectuali, ci și de alte pături sociale și se difuza în tiraj mare, fiind mult solicitată de cititori.

De asemenea și-au exprimat bucuria Elsa Lüder și Paul Miron de la Secția română a Universității din Freiburg: "De aici, de la izvoarele Dunării, vă trimitem cu apele bătrânului fluviu... cele mai calde gânduri și doriri de izbândă..." (p. 5), Dan Mănuță de la Institutul de Filologie Română "A. Philippide" din Iași: "Îi doresc noii reviste "Limba Română" mult succes în realizarea idealurilor înălțătoare pe

care și le propune – cultivarea limbii naționale și afirmarea sentimentului de românităte” (p. 6), R. Budagov de la Universitatea din Moscova, membru corespondent al A.R.Ș.: “Vreau să sper că “Limba Română” va deveni un adevărat vademecum pentru toți cei care doresc să vorbească și să scrie într-o limbă ridicată pe înălțimi nebănuite de iluștrii predecesori...” (p. 5), colaboratorii și membrii colegiului de redacție ai revistei “Russkoie slovo”: “Suntem siguri că prin cuvântul tipărit vom putea contribui la apropierea spirituală și la înțelegerea reciprocă a trăitorilor Moldovei suverane” (p. 6), Boris Sandler, copreședinte al Societății culturii evreiești din Moldova, Alexandr Brodski, redactor-șef al gazetei “Naș golos”: “Vedem cu toții cum cauza salvării limbii naționale a devenit, de fapt, o cauză a salvării poporului însuși” (p. 6).

* * *

În toți acești ani revista a găzduit în paginile sale multe materiale de lingvistică, sociolingvistică, cultivare a limbii, știință și critică literară, istorie și cultură, semnate de diferiți autori – academicieni, profesori, scriitori, doctoranzi, învățători, studenți etc.

Din multitudinea de probleme abordate le menționăm pe cele de lingvistică, de importanță majoră pentru starea de lucruri existentă în republică până la perioada de trezire a conștiinței naționale și cea care s-a constituit după evenimentele revoluționare din anii 1988-1991.

Deci expunerea ce urmează nu este exhaustivă, ci selectivă, trierea materialelor fiind și ea subiectivă și realizată după probleme (nu după autori).

În ordine cronologică aș începe cu articolul de sociolingvistică al cercetătorului-psiholog Aurelian Silvestru din nr. 1/1991, considerând că el ar trebui reluat peste 10 ani ca unul ce fixează o situație lingvistică în Republica Moldova, ale cărei repercusiuni le urmărim și astăzi în societatea actuală. Studiul *Victime ale bilingvismului: copiii complexați* abordează, de pe pozițiile științei

psihologice, o problemă deosebit de dureroasă a realității noastre nu numai lingvistice, și anume cea a complexelor de inferioritate ale vorbitorilor de limba română (numită acum un deceniu “moldovenească!”), mulți dintre care din copilărie s-au simțit și se mai simt complexați pentru că au fost puși în condiții dificile de evoluție.

“Din punct de vedere psihologic, – afirmă autorul –, complexe constituie un ansamblu (inconștient) de reprezentări și stări afective, cu încărcătură distructivă, care macină moralitatea omului din interior” (p. 119).

“Un copil complexat ajunge de cele mai dese ori o personalitate rataată”, căci “complexele ridică obstacole de netrecut în comunicarea lui cu alți oameni, îi mențin constant o stare interioară apăsătoare ce îl împovărează, îl împiedică să se desăvârșească, să se simtă liber în exprimare”.

Aceasta este explicația că în mediul băștinașilor am avut ani în șir și mai avem atâția “bâlbâiți”, cum li se spunea, atâția retardați psihic, atâția taciturni, atâția retrași, ce preferă să tacă în loc să se exprime liber și dezinvolt ca cei de limba rusă sau ca cei de limba română din Țară – lucru pe care îl observă oricine e mai atent la modul de a vorbi al basarabenilor. Abia din anii 1990 încoace a început să apară și în mediul băștinașilor dezinvoltura firească în vorbirea celor neîmpovărați de *bilingvismul obligatoriu* cu caracter frustrant pentru voința oricărei persoane umane. Urmările acestei stări de lucruri au fost catastrofale pentru psihicul mai multor generații de moldoveni “bilingvi”. Este o tragedie națională de care n-am scăpat. Căci bilingvismul unilateral național-rus (acesta este mai degrabă un “semilingvism” și duce la “semiintelct”) a fost făcut “parcă anume pentru a împiedica accesul naționalilor din fostul imperiu sovietic la circuitul universal al valorilor umane...”, se afirmă în încheierea articolului semnat de A. Silvestru.

Problema dată rămâne actuală și sunt toate motivele să fie reluată în paginile revistei “Limba Română”.

* * *

Foarte multe dintre opiniile expuse la începutul existenței revistei și-au găsit continuarea și dezvoltarea în multe alte studii de interes general pentru cultura lingvistică de la noi. Unele dintre acestea au fost ulterior adunate sub genericul "Adevărul despre noi" în cărți de tip antologic din seria *Biblioteca revistei "Limba Română"*. E vorba, în primul rând, de lucrarea de amploare **Limba Română este patria mea Studii. Comunicări. Documente**, culegere de texte publicate în revista "Limba Română" (Chișinău, 1991-1996), editată în anul 1996. Selecția textelor și prefața aparțin redactorului-șef Alexandru Bantoș, avându-i drept coordonatori pe lingviștii S. Berejan, A. Ciobanu și N. Mățaș. Între copertele cărții în discuție regăsim studiile celor mai reprezentativi autori publicați în decurs de cinci ani de "Limba Română". Antologia e dedicată ilustrului nostru conațional Eugen Coșeriu.

Limba română definită de Nichita Stănescu ca "patria mea" nu poate fi hotărât între frați, iar "cei ce vor să facă forțat din limbă o mândioasă graniță, conform spuselor lui Grigore Vieru, vor rămâne rușinați pururi în fața lui Dumnezeu și înaintea Istoriei" (p. 6).

O antologie similară este și cea semnată de cunoscutul luptător pentru promovarea adevărului despre limbă Nicolae Mățaș, editată în anul 1998 sub expresivul titlu **Român mi-e neamul, românesc mi-e graiul**. Singura deosebire dintre prima și a doua lucrare constă în faptul că textele incluse aparțin unui autor, care a adăugat la materialele extrase din revistă și câteva articole și recenzii ce au văzut lumina tiparului în altă parte. În rest, ea este realizată în aceleași condiții ca și antologia precedentă: în seria *Biblioteca revistei "Limba Română"*.

Cartea cuprinde multe argumente incontestabile și fapte ce infirmă "teoriile" inventate ale unor impostori care concep existența moldovenilor aparte de cea a neamului românesc și a graiului moldovenesc aparte de limba română.

* * *

Continuăm prezentarea revistei "Limba Română" referindu-ne la nr. 3/1994 (pe copertă, o hartă foarte sugestivă unește printr-un arc tricolor Bucureștiul cu Chișinăul), care este dedicat Congresului al V-lea al Filologilor Români ce a avut loc la Iași și la Chișinău între 6 și 9 iunie 1994. Numărul dat cuprinde, în fond, rapoarte, comunicări, date și documente (rezoluția Congresului, un apel către Parlament și un memoriu cu privire la sprijinirea revistei "Limba Română"). După cuvântul de deschidere rostit de regretatul Ion Coteanu, academician, Președintele Societății de Științe Filologice din România, urmează toate rapoartele de la ședința în plen (E. Coșeriu, Ș. Munteanu, S. Berejan, D. Irimia, M. Avram, Al. Crișan, A. Ciobanu, I. Hangiu, M. Zamfir, P. Cornea), apoi o parte din comunicările ținute la Iași (celelalte sunt incluse, cum se anunțase la sfârșitul sumarului numărului 3, în numărul următor – al patrulea).

Nr. 4/1994 este unul reprezentativ din mai multe puncte de vedere. În primul rând, anume aici se consemnează (v. și nr. 4, 1992) marea pierdere pe care a suportat-o revista – trecerea în neființă a inițiatorului și fondatorului ei, redactorul-șef Ion Dumeniuk: se publică materiale și fotografii ce evocă amintirea marelui luptător pentru unitatea limbii și culturii românești.

Tot în numărul dat sunt inserate materialele anunțate pe coperta revistei în felul următor: *Parlamentul întreabă, Academia răspunde și Congresul al V-lea al Filologilor Români*. În cel dintâi caz e vorba de o expunere amplă (p. 4-10) a "Ședinței largite a Prezidiului Academiei de Științe a Republicii Moldova pentru discutarea și aprobarea răspunsului solicitat de Parlamentul R. Moldova" (la decizia adoptată de Prezidiul A.Ș. pe data de 9.09.94 se referă și Nicolae Mățaș în P.S.-ul său din "Scrisoare dincolo de moarte", adresată nedespărțitului său prieten de luptă Ion Dumeniuk). Urmează "Răspunsul la solicitarea Parlamentului R.M. privind istoria și folosirea glotonimului "Limba

moldovenească" (Opinia specialiștilor-filologi ai Academiei acceptată la Ședința lărgită a Prezidiului A.Ș.M.) (p.11-13), "Declarația de protest a Academiei Americano-Române privitor la introducerea, în noua Constituție a R.M., a denumirii de "limba moldovenească" pentru realitatea lingvistică a vorbitorilor de limba română de la est de Prut" (p.14) și "Declarația Consiliului Uniunii Scriitorilor din Moldova" în legătură cu aceasta, adoptată la ședința Consiliului din 10 octombrie 1994 (p.15).

În cel de-al doilea caz e vorba de continuarea publicării comunicărilor prezentate la Iași și Chișinău în cadrul Congresului al V-lea al Filologilor Români.

Materiale ale altei întruniri a lingviștilor români inserează și nr. 5-6 din 1994 la rubrica "Starea de veghe". Sunt publicate toate luările de cuvânt de la Sesiunea științifică "Limba română și varietățile ei locale", ce a avut loc la București în 31 octombrie a anului în curs (participanți: E. Simion, M. Caragiu-Marioțeanu, G. Tepelea, S. Berejan, V. Guțu-Romalo, E. Vasiliu, Gr. Brâncuș, Gh. Mihăilă, V. Pavel, E. Beltechi, A. Turculeț, M. Sala, N. Saramandu, N. Mățaș).

În nr. 5 al anului următor (1995) la mai multe rubrici (prima fiind "Coordonate spirituale") revista publică un grupaj de materiale despre activitatea științifică (filologică) a marelui centru cultural-științific Cluj (conferința "Muzeul Limbii Române", despre Sextil Pușcariu, fondatorul instituției, Nicolae Drăganu, cunoscut om de știință ș.a.).

* * *

Un spațiu larg în revistă îl ocupă materialele despre ortografie și punctuație.

Articole numeroase consacrate ortografiei în ansamblu sau unor aspecte le întâlnim chiar în anii de început ai revistei: vezi nr. 1/1991 (M. Avram, *K sau C, Ch, Ck, Q*), nr. 2/1991 (F. Șuteu, *Sinonimia î=â în evoluție istorică*), nr. 3-4/1991 (*Ortografia limbii române: trecut, prezent, viitor*. Moțune adresată conducerii

A.R. de participanții la masa rotundă cu același nume din cadrul "Zilelor academice ieșene" din 7-8 noiembrie 1991), nr. 1/1992, nr. 2-3/1992, nr. 1/1993 (D.N. Uritescu, *Flagrant delict... ortografic*).

La rubrica "Controverse" s-a publicat un set de materiale cu această temă în trei numere consecutive (2/1993, 3-4/1993 și 1/1994: opiniile, prezentate pe larg, ale partizanilor noii reforme ortografice (*Probe pro și contra* și *Hotărârea Adunării Generale a A.R.* din 17.02.1993, Raportul Președintelui de atunci al A.R., M. Drăgănescu, *Ortografia limbii române. Cu Hasdeu, Maiorescu, Pușcariu și Rosetti*, studiul prof. Gh. Mihăilă, *Câteva reflecții privind ortografia limbii române*), opiniile adversarilor reformei preconizate (C.-G. Pamfil, *Pe marginea unui raport academic sau Ce nu știe domnul președinte al Academiei Române*; I. Oprea, *Titu Maiorescu și ortografia limbii române cu litere latine*; Gh. Chivu, *Propunerile de modificare a ortografiei și cerințele cercetării filologice*; S. Dumistrăcel, *Caesar asupra grammaticos?*; recenzia aprobativă a Luminiței Fassel la cartea lui S. Dumistrăcel *Lupta în jurul literei â și demnitatea Academiei Române*) și opțiunea pentru a păstra statu-quo a cunoscutului romanist suedez Alf Lombard: *Despre folosirea literelor â și î*.

Cât privește punctuația, s-a evidențiat în mod special prof. Anatol Ciobanu. Domnia sa, începând cu primul număr al noii reviste, expune în serie și in extenso (unele sub același titlu chiar) *Normele de punctuație în vigoare* (vezi nr. 1/1991, 2/1991, 3-4/1991, 1/1992) după studiile sale anterioare, trecând apoi la generalizări (*Caracterul informativ al punctuației*, 2/1993; *Punctuația și cultura scrisului*, 3-4/1993). Toate aceste materiale au intrat și în volumul *Punctuația limbii române* (Chișinău, "Lumina", 1993, 252 p.), apărut ulterior și recenzat amănunțit de Petru Butuc în același număr 3-4 (p.45-47).

* * *

În 1998 are loc un eveniment cultural deosebit pentru filologii din

Republica Moldova: este inaugurat un important centru de știință și cultură – Casa Limbii Române. Evenimentului îi este dedicată o parte din nr. 4 al anului în curs, în continuare publicându-se, tot la rubrica “Mari filologi români”, exegezele consacrate lui Sextil Pușcariu (începute anterior).

Numărul 6 din 1998 consemnează vizita marelui lingvist al contemporaneității, Eugeniu Coșeriu, în Republica Moldova și manifestările științifice și culturale, realizate cu acest prilej (cu prezentarea pe copertă a momentului festiv, în care oaspetelui nostru îi este acordat Ordinul Republicii). Un grupaj de materiale despre viața și opera celebrului nostru compatriot anticipează acest eveniment în nr. 3-4/1996, cu ocazia împlinirii a 75 de ani de la naștere.

Nr. 9 din 1999 este dedicat în întregime *Săptămânii poeziei românești basarabene* în Franța (ce a avut loc la începutul lunii mai 1999) organizată de Departamentul de Lingvistică Comparată și Română de la Universitatea Provence din Aix-en-Provence, în fruntea căruia se află neobositul nostru compatriot, prof. Valeriu Rusu, care ține de mulți ani prelegeri de limbă, literatură și civilizație românească frecventate de mii de studenți din Franța și din alte țări (vezi și nr. 6/1997).

Pe lângă impresiile de călătorie sunt incluse spicuri din poezia basarabească în traducerea franceză a discipolilor profesorului V. Rusu, precum și câteva referințe despre activitatea soților Aurelia și Valeriu Rusu (memorii și confesiuni), un dialog cu naistul Gheorghe Zamfir și alte materiale privind limba, cultura și civilizația franceză prin prisma limbii și literaturii române (din Basarabia, în primul rând).

* * *

Un proiect de ultimă oră al colegiului redacțional al revistei “Limba Română” poartă genericul *Itinerare ale identității noastre*. Obiectivul acestui proiect este redescoperirea și readucerea, pentru cititorul basarabească, a neasemuitelor valori culturale

de pe malul drept al Prutului. În felul acesta au apărut nr. 11, 1999, dedicat județului Călărași, nr. 3-5, 2000, dedicat Maramureșului, vatră de istorie românească cu Țara Oașului, Sighetu Marmăției, Baia Mare și alte centre maramureșene.

Cel mai recent, nr. 1-3, 2001 consacrat județului Suceava, sau Bucovinei – oază de spiritualitate românească pentru basarabeni, căci acolo, în Țara de Sus, care e aura nordică a românității, se află salba de localități cu nume răscolitoare pentru toți cei ce simt românește: Putna, Voroneț, Suceava, Cernăuți, Vatra Dornei, Rădăuți, Dragomirna, Gura Humorului, Moldovița, Sucevița, Rarău ș.a.

Această incursiune în istoria și cultura strămoșească deschide noi orizonturi tinerelor generații basarabene, care au posibilitatea și datorită de a cunoaște mirifica realitate culturală românească.

* * *

Întrucât aniversarea a 10-a a revistei “Limba Română” a coincis cu aniversarea a 80-a a renumitului lingvist de talie universală Eugeniu Coșeriu, trebuie amintit și faptul că începutul apariției revistei noastre a coincis și cu perioada revenirii la baștină (după jumătate de secol) a ilustrului savant pornit din Mihăilenii Basarabiei pentru a ajunge pe culmile științei lingvistice mondiale. Și în toți anii de apariție a revistei prof. E. Coșeriu a fost mereu prezent, într-o formă sau alta, în paginile ei și a volumelor din colecția *Biblioteca revistei “Limba Română”*. Au fost publicate materiale diverse legate de cele trei aniversări ale maestrului ce au avut loc în ultimul deceniu, de vizitele Domniei sale în Țară și în Republica Moldova cu alte ocazii, de prezentarea publicațiilor din opera sa în limba română, precum și cu prilejul altor evenimente neordinare cu participarea sărbătoritului nostru.

Acad. Anatol CIOBANU
Chișinău

REVISTA LIMBA ROMÂNĂ ȘI UNELE ASPECTE ALE INSTRUIRII FILOLOGICE

În cartea *Dubla sacrificare a lui Eminescu* (București, 1999) Teodor Co-dreanu scrie că “Eminescu era regele spiritului național”. Ei bine, nu voi exagera prea mult spunând că la cei zece ani ai săi revista “Limba Română” a ajuns a fi *regina spiritului național în Republica Moldova*. Firește, în Republica Moldova apar multe și extrem de valoroase publicații umanistice, dar revista omagiată se distinge printr-o sănătoasă metodologie, printr-un caracter profund cognitiv, educativ și estetic și printr-o ținută tipografică de toată lauda.

Credo-ul redactorului-șef al revistei, adjuncților săi și colegiului de redacție e transparent: trezirea simțului național al cititorului, a dragostei de neam, istorie, limbă, cultură, obiceiuri strămoșești, educarea cititorilor în planul toleranței și respectului față de valorile spirituale ce aparțin altor popoare. O asemenea direcționare a revistei este pe deplin justificată, deoarece în cei aproape 50 de ani de regim totalitar s-a ajuns la o erodare completă a conștiinței naționale a generațiilor postbelice. Sute și zeci de mii de tineri au fost instruiți în cu totul alt spirit decât cel național, în cu totul altă limbă decât cea română. Și, la drept vorbind, nici nu avea cine să cultive conștiința națională, s-o alimenteze, să țină mereu aprins focul din vatră, pentru că mii de pedagogi de toate gradele, de frica represaliilor, au fost nevoiți în 1944 să se refugieze peste Prut, părăsind școlile, liceele, gimnaziile etc. Să urmărim tabelul de mai jos:

Nr.	Localitatea	Numărul de pedagogi în Basarabia de până la 1944	Numărul de pedagogi rămași după 1944
1.	Județul Bălți	2180	129
2.	Județul Cahul	1286	10
3.	Județul Soroca	980	18
4.	Orașul Chișinău	900	94
5.	Orașul Bălți	240	13
Total		5586	264

Așadar, la o populație de aproximativ 3 mln de suflete reveneau în perioada imediat postbelică cei 264 de pedagogi!

Un caz probabil unic în istoria țărilor civilizate europene.

Revista "Limba Română", chiar din momentul fondării sale (1991), anunța prin vocea primului ei redactor-șef, regretatul profesor universitar, mare patriot și om de omenie Ion Dumeniuk, că se va adresa "în primul rând pedagogilor, studenților, elevilor, într-un cuvânt școlii de toate treptele, unde se dă, de fapt, bătălia decisivă pentru revigorarea și perpetuarea neamului și graiului matern, pentru conștientizarea unității etnice și spirituale a românilor de pretutindeni" (vezi "L.R.", 1991, nr. 1, p. 3).

De atunci și până în prezent revista "Limba Română" merge și bate la ușile instituțiilor de învățământ, bibliotecilor, caselor de cultură etc., întinde o mână de ajutor cadrelor didactice, dar mai ales profesorilor de limba și literatura română, de istorie, de sociologie etc. Anume acești dascăli sunt chemați "a lumina poporul cu lumina cea dreaptă" (A. Mateevici), ei având datoria de a spune tot adevărul despre limba, istoria și cultura neamului nostru. Prestigiosul savant-economist Paul Bran, într-un interviu dat hebdomadărului "Literatura și arta" (din 25 decembrie 1997, p. 3), afirma: "Un filolog predă cea mai de preț disciplină universitară – iubirea de țară și de neam".

Anume profesorii ciclului umanistic sunt cei care explică învățăceilor miracolul poporului român, dezvăluie factorii ce au alimentat rezistența neamului nostru în condiții extrem de nefavorabile: permanent am fost înconjurați, ba și cotropiți de ginte alogene și, de regulă, ostile nouă. În acest sens poetul George Coșbuc scria cu multă durere: "Câți dușmani aveam pe lume//Graiul ni-l cereau anume//Să-l lăsăm". Dar nu l-am lăsat, ci, dimpotrivă, l-am dezvoltat, înfrumusețat, l-am ridicat la nivelul idiomurilor de largă circulație și, oricât ar fi de paradoxal, am creat și valori de talie europeană. În toată această operă de întreținere a mândriei naționale, în sensul cel mai nobil al termenului, un rol fundamental l-a avut școala.

Roadele sunt evidente. În cei zece ani de independență a Republicii Moldova, de publicare sistematică a revistei "Limba Română", de multiple acțiuni la nivel statal privind reanimarea spiritului național și a patriotismului natural, tinerele generații (absolvenți ai școlilor de toate gradele), specialiștii de diverse profesii (medici, ingineri, militari, oameni politici, artiști, ziariști, constructori etc.) vorbesc românește mai frumos, mai expresiv, mai nuanțat, posedă din ce în ce mai bine limbajele de specialitate, abandonând calchierile de tot felul și împrumuturile nejustificate din limba rusă.

Anume noile generații de tineri și tinere, care nu sunt complexați și nu sunt afectați de virusul politicii antinaționale de tristă faimă, care vor să cunoască tot adevărul și "să spună lucrurile așa cum sunt" (E. Coșeriu), vor fi acei care vor apăra cu îndârjire glia strămoșească, limba noastră cea română și valorile naționale. În acest sens, poetul academician Grigore Vieru, contrariat de unele propuneri (făcute de parlamentari) ce ar fi în detrimentul limbii noastre, s-a adresat către Președintele Republicii Moldova, scriind: "Domnule Președinte, cât despre Limba Română, lăsați treaba asta pe seama copiilor și tineretului nostru studios, că dânșii vor ști să o apere singuri..." (vezi "Literatura și arta", 10 mai 2001, p. 1).

Și într-adevăr, la ora actuală în Republica Moldova avem 460 000 de elevi, care învață în 1456 de școli. Din numărul acestora 312 359 frecventează școlile cu limba română de predare și 147 647 – școlile cu limba rusă de predare. În republică funcționează 1085 școli românești, 257 școli ruse și 114 școli mixte (ruso-românești, ruso-ucrainene, ruso-bulgare, ruso-găgăuze etc.). Ei bine, toți elevii din R.M. și-au dat seama de identitatea lingvistică moldo-română, au înțeles incontestabilul adevăr științific că există o singură limbă literară – cea română, pe care o studiază cu plăcere, pentru că ea este bogată, plastică, dulce ca un fagure de miere (M. Eminescu), capabilă a exprima toate gându-

rile și sentimentele ce-i asaltează. Limba română dispune de toate registrele terminologice necesare oricărei profesii.

În această ordine de idei este de regretat faptul că în Transnistria, unde locuiesc circa 240 000 de români-moldoveni (conform Recensământului de la 1 ianuarie 1987), numai 14,5% din copiii acestora frecventează școlile moldovenești, nemaivorbind de faptul că ei utilizează grafia rusească. În Unitatea Teritorială Autonomă Găgăuzia (unde populația găgăuză constituie doar 47%) există 55 de școli, dintre care 50 sunt cu limba de predare rusă, o școală cu limba de predare română și 4 școli mixte.

Firește, în aceste teritorii slova românească pătrunde mai greu, adevărul științific privind limba și istoria neamului nostru își fac parte anevoios, dar procesul de democratizare a societății noastre, de liberalizare a cugetării, a unor opinii și idei ce, pentru moment, vin în contradicție cu părerea și, poate, chiar cu ideologia oficială, va conduce încet, dar sigur, spre cunoașterea adevărului total, spre triumful cauzei naționale. Și-n acest sens, revista "Limba Română" a avut, are și va avea un cuvânt greu de spus. Concepția ei este justă, patriotică, națională și realistă, urmând cu strictețe postulatele expuse încă în numărul inaugural:

– a publica tot ce contribuie la "creșterea limbii românești și-a Patriei cinstire" (I. Văcărescu);

– a lumina cât mai profund pe cititorii săi;

– a întoarce pe cei rătăciți la sânul limbii materne;

– a-i îndemna pe compatrioți să-și cultive dragostea față de limba, istoria și cultura neamului românesc;

– a dezvolta simțul limbii la toți cei ce vor s-o cunoască;

– a trezi interesul pentru corectitudinea vorbirii, pentru norma literară etc.

Revista "Limba Română", după cum am spus, se adresează în mod expres școlii, corpului profesoral didactic. Prin materialele publicate revista urmărește scopul de a repune în circuit tradițiile învățământului național. Colosul de la Tübingen, lingvistul secolului al XX-lea, doctor honoris causa a 40 de Universități, inclusiv al Universității de Stat din Moldova (1992), al Universității de Stat "Al. Russo" din Bălți (1998), al Universității Pedagogice de Stat "Ion Creangă" din Chișinău (2001), Cavaler al Ordinului Republica Moldova, Eugen Coșeriu își aduce aminte că școala românească antebelică "era excepțională", ea dându-i elevului de la Mihăileni (Râșcani) "cadrul ideal și baza dezvoltării intelectuale ulterioare". Dar să-i dăm cuvântul profesorului Coșeriu: "Am observat mult mai târziu ce anume a însemnat această școală românească pentru mine, atât școala primară, unde l-am avut pe extraordinarul învățător Roman Mândăcanu, cât și, apoi, liceul, unde de asemenea am avut o serie de profesori excepționali. De abia mai târziu mi-am dat seama ce a însemnat pentru mine această școală și în ce măsură mi-a determinat, cel puțin, orientarea dezvoltării mele, dacă nu chiar această dezvoltare ca atare, deșteptând în mine interesul și pasiunea pentru știința fundată și justificată, pentru episteme ca opuse simplei doxa" (vezi "Echinox", 1996, a. XXVIII, nr. 10-12, Cluj-Napoca, p.11).

După cum ne convinge lingvistul nr.1 al contemporaneității, dl profesor Eugen Coșeriu, bazele metodologice și metodice ale tradiționalei școli naționale românești erau eficiente și mult prea instructive. Revista "Limba Română", prin numeroasele și interesantele materiale "în ajutorul pedagogului", încearcă să calce pe urmele celor mai frumoase și sănătoase tradiții naționale ale școlii românești antebelice.

Grație muncii redactorului-șef dl Alexandru Bantoș, a celor doi adjuncți (Ana Bantoș, savant, critic și istoric literar, și dl Leo Bordeianu, poet de mare talent), a secretarului de redacție dna Ilinca Roșca, a prestigiosului colegiu de redacție, revista "Limba Română" a devenit o veritabilă enciclopedie filologică, istorică și de civilizație românească.

Îi dorim viață eternă și exclamăm:

Vivat! Crescat! Floreat!

Semper sitis in flore!

Acad. Eugeniu COȘERIU
Tübingen, Germania

CREDINȚĂ, SACRIFICIU ȘI DESTIN

*DISCURS ROSTIT LA ȘEDINȚA FESTIVĂ
PRILEJUITĂ DE ÎMPLINIREA UNUI DECENIU
DE APARIȚIE A REVISTEI "LIMBA ROMÂNĂ"*

Stimate domnule președinte al Academiei de Științe a Moldovei, domnilor academicieni, dragi colegi și dragii mei basarabeni!

Eu mă pregătisem pentru sărbătorirea revistei "Limba Română", dar a trebuit să constat că, în mare parte, sărbătoritul am fost eu și deci trebuie mai întâi să mulțumesc celor care au luat inițiativa acestei sărbătoriri pentru toate distincțiile care mi s-au acordat și să vă mulțumesc tuturor pentru dragostea pe care mi-ați arătat-o, poate neștiind că această dragoste este și a fost totdeauna reciprocă, anticipată, pentru toți cei care mă cunoșteau și pentru cei care nu mă cunoșteau.

Să ne întoarcem însă la revista "Limba Română". Într-un scurt comentariu, la Bălți, tot cu ocazia aniversării revistei "Limba Română", spuneam că această publicație este așa cum trebuie să fie o revistă care se numește "Limba Română", aici în Republica Moldova, și chiar pe întreg teritoriul limbii românești. Spuneam

Acad. Eugeniu Coșeriu – primul deținător al diplomei jubiliare a revistei "Limba Română", pe care i-o înmânează dl Alexandru Bantos, redactor-șef.

aceasta, fiindcă printre principiile mele, principiile deontologice și etice care privesc, pe de o parte, natura și esența științei și, pe de altă parte, morală, etica omului de știință, un principiu, ultimul în ordinea în care se prezintă, însă primul poate în ordinea reală, este principiul binelui public, pentru omul de știință: principiul responsabilității sociale și culturale. Adevăratul om de știință înțelege că nu face cultură și nu face știință numai pentru universalitate și rămânând în turnul său de fildeș, că știința, mai ales o știință a culturii cum este lingvistica, se face pentru toți, fiindcă ne interesează pe toți și că deci omul de știință are și datoria să se ocupe cu tot ceea ce îl interesează pe vorbitor. Și pe vorbitor îl interesează poziția limbii lui în cultură, îl interesează politica lingvistică, îl interesează toate problemele practice de cultivare a limbii ș.a.m.d. Spun de multe ori că lingvistul nu trebuie să uite că limbajul funcționează prin și pentru vorbitori, nu prin și pentru lingviști. Ceea ce-l interesează pe vorbitor și ceea ce-l doare pe vorbitor trebuie să-l intereseze și pe lingvist, chiar dacă lingvistul se ocupă numai de teoria limbajului la nivelul cel mai înalt și cel mai general. De aceea spuneam că revista "Limba Română" corespunde acestui principiu de etică culturală.

Să ne întoarcem cu gândul la anii 1988-1989. De ce era nevoie atunci pe terenul limbii române și al tradițiilor culturale române? Începuse deja reacțiunea după ani foarte întunecați. Intelectualii se

Eugeniu Coșeriu: Astăzi revista a devenit de-a dreptul indispensabilă.

mișcaseră, începuse entuziasmul pentru limba și cultura națională, poeții își dăduseră seama că “nu au dreptul la eroare”. Începuse și reluarea legăturilor la acest nivel al intelectualilor, al cultivatorilor de limbă, începuse reluarea legăturilor cu toată tradiția culturii românești și a limbii române. Însă, mai întâi, limba română nu era în realitate recunoscută. Nu era recunoscută în două sensuri. Nu era recunoscută aici, în Republica Moldovenească de pe atunci, ca limbă de stat, și nu era recunoscută ca limbă de cultură.

Situația limbii naționale aici era cu totul alta, decât, de exemplu, în Georgia, în Armenia sau în Țările Baltice. Nu trebuie să credem că peste tot în Uniunea Sovietică situația limbilor naționale ar fi fost aceeași. Când am fost în Georgia, la Universitatea din Tiflis, marele lingvist de acolo Arnold Cicobava îmi ceruse să dau o conferință și i-am spus că aveam deja una pregătită, scrisă, tradusă în limba rusă. Și dumnealui mi-a spus: “Nu, la noi nu se poate, fiindcă aceasta este o universitate georgiană și aici ori vorbiți georgiana, ori vorbiți în orice altă limbă și noi vă traducem”. Și așa a fost. Am rămas cu conferința mea rusească în buzunar. Am vorbit în limba germană și conferința a ținut mai mult de trei ore, fiindcă o studentă din Germania, o studentă georgiană, a tradus cuvânt cu cuvânt tot ce am spus. Deci statutul real al limbii georgiene era cu totul altfel decât cel al limbii naționale de aici, unde nimeni nu ți-ar fi spus că nu e oportun să-ți ții conferința, fiind străin, în limba rusă.

Pe de altă parte, limba națională de aici nu era recunoscută nici în ceea ce privește identitatea ei istorică, nu era recunoscută ca fiind nu “aceeași cu”, pentru că nu e vorba de *două* lucruri identice, ci fiind pur și simplu limba română și nimic altceva. În acest sens, pe atunci, această limbă era încă limba numită oficial moldovenească, cu toată rezistența nu numai a lingviștilor străini care spuneau că limba moldovenească e pur și simplu limba română scrisă cu caractere rusești, ci și cu toată rezistența unor lingviști sovietici ruși, foarte onești, care spuneau că e, pur și simplu, aceeași limbă vorbită în două state diferite, ca în cazul altor limbi care nu-și schimbă identitatea istorică prin faptul că sunt vorbite în Germania, în Elveția și în Austria, de exemplu. Aici eram într-o situație stranie în care nu se găseau alte republici din Uniune: o singură republică se afla, din câte știu, în aceeași situație, adică i se atribuia o limbă nouă și diferită de limba ei tradițională. Era Tadjikistanul, căruia i se atribuia o limbă tadjică, nouă, existentă de abia în epoca sovietică. În Republica Moldovenească de atunci exista chiar lume convinsă că e nevoie de traduceri din limba română în limba “moldovenească”; și se spune că cineva i-ar fi propus și lui Sadoveanu să-l traducă și că acesta ar fi răspuns cu rostirea lui moldavă care este și a mea: “Audz, mișăii! Sî ma traducî pi mini în limba me”.

Era nevoie deci de un organ care să precizeze toate aceste chestiuni, care să facă din limba română nu numai limbă de stat, cu acest nume și sub această formă, ci și limba de cultură a acestei republici.

Să facă astfel încât limba română să fie limba republicii în toate domeniile culturii, în viața publică, în administrație, în școală ș.a.m.d. Să se poată spune și aici: Nu, aceasta este o universitate românească și aici trebuie ori să vorbiți românește, ori, dacă nu, vă traducem. Era nevoie de un organ care să dea bătălia pentru limbă și nu într-o lună, într-o zi, pentru a cuceri numai cu numele calitatea de limbă de stat, ci pentru a cuceri într-adevăr cultura, administrația și politica în acest stat.

În al doilea rând, limba națională pe care acum putem s-o numim limba română nu era în realitate cunoscută în epoca "bilingvismului armonios", limba română era, de fapt, redusă la sărăcie, era redusă la ocazii de familie, cu totul locale de întrebuințare: nu era aici, în realitate, o situație de *bilingvism*, era o situație de *diglosie*, cu o vădită inegalitate între limba imperiului și limba națională a acestei regiuni. Limba cu care te puteai duce peste tot era alta, nu era limba națională. Cu limba națională te puteai duce, din când în când, pe undeva și nu peste tot. Până și foarte mulți dintre intelectuali, dacă nu erau scriitori, dacă nu erau muncitori ai limbii, cunoșteau limba română, mai ales în ce privește sintaxa, uneori și în ce privește fonetica (pe care țărani n-au pierdut-o niciodată), numai într-o măsură relativă. Deci era necesar ca un organ public să înceapă cultivarea limbii, să fie un organ permanent de cultivare a limbii, de corectare a greșelilor de limbă, chiar și între intelectuali, de precizare a terminologiei, de flexibilizare a sintaxei după modelele pe care le aveam și le avem în tradițiile de dincolo de Prut. Era necesar un astfel de organ.

În al treilea rând, se rupsesse, se întrerupsese tradiția culturală a limbii române. Adică tradiția noastră, a basarabenilor, chiar tradiția lui Stamati, tradiția lui Hasdeu, tradiția care continuă apoi cu Alecu Russo, cu Donici, până la Stere, Buzdugan ș.a. Această tradiție rămăsese întreruptă, fiindcă se afirma că toți acești scriitori care într-adevăr au fost și făuritori ai limbii române, că acești scriitori au fost prin tendința lor, prin ideologia lor mai curând scriitori români decât moldoveni. Și toată tradiția cealaltă din restul României se uitase în mare parte. Mie mi-a povestit Grigore Vieru că foarte târziu a auzit de Eminescu și alții mi-au povestit cât au trebuit să sufere ca să redescopere tradițiile culturale românești, ca să afle că totuși și această părticică de Univers își are tradițiile ei culturale, solide, serioase, vechi și că se poate pune în multe domenii la nivelul "luminii care venea de la răsărit". Trebuia ca această tradiție să fie reînviată, să se lege din nou și mai ales să se cultive cunoașterea ei efectivă și conștiința demnității ei. Adică să nu se mai creadă că noi, cei de tradiție culturală română, avem numai o cultură inferioară, cultura "indigenilor" care pot să-și scrie limba lor numai pentru a face literatură locală în limba lor. Să se afle că avem și știință de cel mai înalt nivel, și poezie, și literatură de nivel internațional, literatură scrisă chiar și de autori "moldoveni", dar moldoveni români. Să afle toți, de exemplu, ce spunea Călinescu despre nuvela *Alexandru Lăpușneanul* a lui Negruzzi (și el, într-un sens, "basarabean"), anume că este o operă care ar

Chișinău, 29 septembrie 1998. Aspect de la ceremonia de decernare a Ordinului Republicii academicianului Eugeniu Coșeriu.

fi devenit celebră ca *Hamlet*, dacă limba română ar fi fost o limbă universală (și e vorba de o judecată critică serioasă și solidă, nu de o izbucnire de orgoliu național). Această tradiție trebuia reluată și reînviată în conștiința intelectualilor și neintelectualilor: să știe tot poporul că vorbește românește și că în această limbă a fost creată o cultură de valoare universală. Era nevoie de un organ care să îndeplinească această misiune, să se întoarcă la tradiții și să poată educa conștiințele în acest sens.

Tradiția aceasta este însă și o tradiție diferențiată, nu numai o tradiție comună. Era nevoie de un organ care să arate care este și diversitatea în unitatea acestei tradiții, care să ne poată spune care a fost individualitatea culturală a Sucevei, sau a Bucovinei în general, care a fost individualitatea Maramureșului și cum a fost apreciată această individualitate culturală și națională în același timp de anumiți poeți, care au devenit, pe drept cuvânt, un mit și nu un mit absurd cum s-a crezut. Era nevoie, totodată, să se prezinte, pentru cei care cunoșteau limba numai până la un anumit punct, vechile modele de limbă. Nu ca să fie doar imitate, ci pentru ca aceste modele să fie un îndemn la creativitate, la acea creativitate pe care și noi, țărani moldoveni din Țara de Sus și din Țara de Jos, n-am pierdut-o niciodată, fiindcă întotdeauna am fost vorbitori de limba română. Dacă ni se dau modele, dacă se șterge slinul și mucegaiul, atunci putem crea mai departe și colabora și noi la creșterea limbii românești. Deci era nevoie de un organ care să publice aceste modele de limbă. Era nevoie de un organ care să publice și ce se putea obține prin noua educație lingvistică, adică

poezii și proze de debut ale tinerelor talente de aici, ca să se vadă că sămânța bună nu pierde atunci când cade pe un teren fertil.

Era nevoie de un organ care să recucerească tradiția și în ceea ce privește persoanele, oamenii care au creat această tradiție aici în Basarabia și dincolo de Prut, care să-i recucerească și să-i readucă "acasă" și pe unii fii îndepărtați, dar nu risipitori, ca, de exemplu, cel care se afla la Tübingen. Deși, cum a spus-o poetul Dabija, în realitate nu plecase niciodată de la Mihăileni. Era nevoie, în sfârșit, să se răspândească modelele de limbă și știrile despre tot ce se făcea pe tărâmul limbii românești și despre toate luptele pentru afirmarea limbii românești, în popor, în școli, printre învățători, pentru că ei erau și sunt cei care vor duce mai departe această creștere a limbii. Era nevoie din când în când să se adune lucrurile mai importante din acest domeniu, comunicările și rapoartele la congrese sau la alte întruniri și să se împartă, eventual, chiar gratuit, pentru că nu toată lumea, în condițiile care se creaseră, putea cumpăra revistele și volumele respective.

După cum vedeți, am descris o misiune, am încercat să arăt de ce era nevoie în acei ani, înainte de 1991, când a apărut pentru prima dată revista *Limba Română*. Am descris tocmai misiunea revistei *Limba Română*: de această revistă era nevoie atunci și dacă atunci era nevoie de această revistă și de tot ce a făcut cu atâta râvnă, cu atât entuziasm și atâtea sacrificii în acești ani, astăzi trebuie să spunem că revista nu e numai necesară: în condițiile politico-culturale și de politică lingvistică la care am ajuns în ultima vreme, a devenit de-a dreptul indispensabilă.

Să nu lăsăm deci să piară această revistă, să nu lăsăm să scadă și să decadă această tribună. Ea trebuie să trăiască mai departe și să ne ajute cum ne-a ajutat până acum la afirmarea culturii românești și la cultivarea limbii române. Fiindcă, dacă dispăre și această revistă, dacă ne asumăm acest risc, atunci ne-am trădat cultura națională, ne-am trădat identitatea spirituală, am trădat dimensiunea fundamentală a omului ca ființă spirituală: limbajul; dimensiune care pentru noi se prezintă sub forma limbii noastre istorice: limba română. Ceea ce înseamnă că, dacă această revistă moare – și să nu dea Dumnezeu cumva să moară –, începem să murim cu toții spiritualicește și nu mai suntem noi înșine.

SĂRBĂTOAREA NOASTRĂ DINTOTDEAUNA

La 21 mai 2001, în incinta Academiei de Științe a Moldovei, s-au sărbătorit zece ani de la fondarea revistei chișinăuene *Limba Română*, publicație care a jucat un rol important în afirmarea limbii române ca limbă oficială, unul dintre indicii de bază ai suveranității și independenței Republicii Moldova.

Sărbătoarea a fost pregătită minuțios de către redacția revistei, A.Ș.M., de *Casa Limbii Române* și de către alte organizații neguvernamentale. Și rezultatul a fost pe măsura eforturilor. În sala de festivități – arhiplină – s-a omagiat nu numai revista, colegiul de redacție și colaboratorii ei, a fost omagiată însăși limba română și întruchiparea ei vie – academicianul Eugeniu Coșeriu, ilustru lingvist stabilit în Germania, cunosător al mai multor limbi, în care nu numai vorbește, dar și își scrie lucrările științifice. Interesul față de savant este cu atât mai mare, cu cât se știe că el provine din Basarabia (județul Bălți) și că jubileul revistei, al cărui autor este și cunoscutul filolog, a coincis cu împlinirea a 80 de ani de la naștere. Faptul evocat a servit drept motiv pentru decorarea lui Eugeniu Coșeriu cu cea mai înaltă distincție a statului vecin și prieten – Steaua României (Decretul Președintelui Ion Iliescu a fost dat citirii de către academicianul bucureștean Gheorghe Mihăilă). De altfel, și Președintele Republicii Moldova, Petru Lucinschi, l-a decorat, acum câțiva ani, pe ilustrul savant cu echivalentul moldovenesc al acestui ordin.

În cadrul celebrării, au prezentat comunicări despre activitatea revistei și au rostit mesaje de salut adresate editorilor și autorilor ei președintele A.Ș.M., acad. Andrei Andrieș, care i-a înmănat lui E. Coșeriu medalia comemorativă “Dimitrie Cantemir”, acad. Silviu Berejan, acad. Mihai Cimpoi, președintele Uniunii Scriitorilor din Moldova, moderatorul ședinței festive, savanți lingviști și literați sosiți din București, Cluj-Napoca, Iași și din alte orașe ale României.

În încheiere, i s-a oferit cuvântul redactorului-șef al revistei jubiliare Alexandru Bantoș, care a înmănat diplome de onoare pentru colaborare activă unui șir de intelectuali – filologi, scriitori, pedagogi, ingineri, juriști etc.

Menționăm că nici unul dintre cei peste 700 de participanți nu a plecat din sală fără un mic dar – fiecare a primit câte un număr al revistei *Limba Română* (nr. 1-3, 2001), poate cel mai interesant dintre numerele apărute în acești zece ani.

Cor. “N. M.”

*“Nezavisimaia Moldova”
din 22.05.01*

NĂDEJDE ȘI CREDINȚĂ ÎN IZBÂNDA DREPTĂȚII NOASTRE

Stimate domnule Ion Iliescu, Președinte al României,

Am citit în presa basarabeană, cu o bucurie care mi-a jilăvit inima, cuvântul de omagiere al Domniei Voastre adresat minunatei reviste "Limba Română" din Chișinău. Ați rostit clar și răspicat niște lucruri care, după război, n-au ieșit vreodată din gura vreunui conducător al României, și ele ne umplu sufletul de nădejde și credință în izbânda dreptății noastre.

Vă mulțumim totodată pentru înalta prețuire ce ați dat-o neînfricatului bărbat și martir, Ilie Ilașcu, și savantului de notorietate mondială Eugeniu Coșeriu, român basarabean și el, decorându-i cu Steaua României.

În urma atâtor lucruri frumoase și trudoare pe care le-ați înfăptuit pentru nevoițele noastre – și mă gândesc în primul rând la miile de copii și tineri români basarabeni care învață în liceele și universitățile din Țară – nu ne simțim atât de singuri.

Vă dorim multă sănătate și noi puteri de muncă, pentru că har politic și diplomatic aveți destul.

**Cu frățească iubire,
Grigore VIERU**

Foto din arhiva redacției. Anul 1998. De la stânga la dreapta, rândul I: prof. Valeriu Rusu, dr. Ana Bantoș, Grigore Vieru; rândul al II-lea: dr. Ion Melniciuc, Alexandru Bantoș, Leo Bordeianu.

COMOARA CARE SE NUMEȘTE LIMBA ROMÂNĂ

INTERVIU CU DL ALEXANDRU BANTOȘ, REDACTOR-ȘEF
AL REVISTEI "LIMBA ROMÂNĂ"

Discuția a avut loc în sala de conferințe a ziarului nostru, noi având în față adevărate minuni ale poligrafiei moderne – revista cu edițiile ei speciale și alte volume din colecția "Biblioteca revistei Limba Română".

– **Revista Dumneavoastră are un aspect extraordinar!**

– Așa a și fost concepută – să fie cea mai... Să fie plăcută nu numai pentru ochi, dar și pentru suflet. Apropo, de prezentarea grafică a copertei se ocupă designul Concernului "Presa" dl Oleg Ordinat, rus de naționalitate.

– **Cine a fost primul redactor-șef al publicației?**

– Prof. dr. Ion Dumeniuk. Un ucrainean care și-a consacrat viața filologiei române. Ion Dumeniuk mi-a fost profesor universitar, dar și o călăuză în viață. El considera că cea mai importantă calitate a moldoveanului este bunătatea. Și, la rândul său, era un om de o bunătate proverbială. Din păcate, a activat în această funcție mai puțin de 2 ani – în anul 1992 a plecat dintre noi și atunci eu, ca redactor-șef adjunct, am preluat conducerea redacției.

– **Domnule Alexandru Bantoș, ați lucrat la radio, televiziune, la edituri, ziare și reviste, dar se pare că acum este clipa Dvs. siderală?**

– Revista *Limba Română* este viața mea.

– **Cine face revista?**

– Echipa de creație se constituie din patru oameni: dl Leo Bordeianu (originar din Transnistria) care este unul dintre primii colaboratori ai revistei, doctor în filologie Ana Bantoș (neremunerată, ea lucrează la Institutul de Literatură și Folclor al A.Ș.M.) și dra Ilinca Roșca, secretar de redacție. Suntem

Anul 1994. Liberi și lefteri: Alexandru Bantoș și Leo Bordeianu – întreaga componență a redacției.

puțini, dar avem un colegiu de redacție puternic, activ, competent, alcătuit din personalități în domeniu.

– Despre unul dintre membrii colegiului, ilustrul lingvist de talie internațională, Eugeniu Coșeriu, basarabean stabilit în Germania, ziarul nostru a scris în reportajul despre serbarea jubileului revistei. Cine mai face parte din colegiul redacțional?

– Filologi cunoscuți din Republica Moldova, academicienii Nicolae Corlăteanu, considerat în R.M. patriarhul filologiei române, Silviu Berejan, Anatol Ciobanu, Mihai Cimpoi, președintele Uniunii Scriitorilor din Moldova, scriitorii Grigore Vieru, Ion Ciocanu, Anatol Codru, Nicolae Dabija. Menționăm contribuția dlui Valeriu Rusu, profesor la Universitatea din Aix-en-Provence, Franța, originar din Basarabia. Firește, din colegiul de redacție fac parte o serie de mari specialiști în domeniu din București, Iași, Cluj-Napoca și Timișoara.

– Referindu-ne doar la unele dintre rubricile revistei – “Lecțiile istoriei”, “Viața ca o coridă”, “Starea de veghe”, “Creanga de aur”, putem afirma că revista Dvs. nu este una de metodică plicticoasă, ci o publicație vie, cu un spectru tematic variat. Și totuși cum ați defini scopul principal al “Limbi Române”?

– Vrem să demonstrăm adevărul despre originile limbii noastre, despre numele ei corect, vrem să propagăm valorile culturale ale poporului nostru. Din inițiativa revistei, în anul 1995, în colaborare cu Institutul de Lingvistică al A.Ș.M., am organizat Conferința științifică internațională cu genericul “Limba română este numele corect al limbii noastre”. Nu am dat o tentă politică acestui for. Ne-au interesat argumentele științifice și izvoarele directe. Promovând și afirmând, împreună cu savanții de la Academie, adevărul în această problemă delicată, ne-am făcut datoria și nu întâmplător am sărbătorit cei zece ani de apariție a revistei între pereții acestei instituții.

– Credeți că revista Dvs. este una de elită?

– Nu! Publicația noastră nu este pentru elită și politicieni. În primul rând, e destinată școlii naționale. Consider că revista este de primă necesitate profesorilor de limba română care lucrează în mod creator. Printre altele, revista editează și o bibliotecă a sa. Deja au apărut 16 volume, începând cu “Pomul fermecat” – pentru cei mici – și terminând cu manuale, metodici, memorii, cărți de istorie, de exemplu, studiul despre cetățile de pe Nistru. De asemenea, aș mai remarca manualele de limba română pentru alolingvi ale dlui prof. Valeriu Rusu.

– În consens cu revista Dvs. se vorbește și despre Casa Limbii Române, instituție bine cunoscută deja chișinăuienilor. În ce mod ați participat la constituirea ei?

– Casa Limbii Române este opera noastră. Ea a fost concepută astfel încât să fie îndrăgită de toți cetățenii Moldovei. Ideea despre crearea acestui centru aparține redacției revistei “Limba Română” și a fost realizată cu susținerea Primăriei municipiului Chișinău. Timp de aproape trei ani de la deschidere aici au fost instruiți circa 2.000 de oameni – ingineri, polițiști, contabili, vameși –, care nu cunoșteau deloc sau foarte puțin limba română. De cursurile noastre au beneficiat – gratuit! – 105 ziariști de la publicațiile de limba rusă. Cei care absolvesc cursurile se apropie prin limbă de cultura și sufletul nostru, astfel nu mai rămâne loc pentru dușmănie.

– Ați observat că cei din redacția noastră s-au străduit să vă adreseze cel puțin câteva cuvinte în limba română?

– Desigur. Și aceasta mă bucură. Gheața s-a spart. Dar cât de frumos vorbește românește tânăra generație! Când îi aud, conștientizez că, deși este epuizantă, munca mea și a colegilor mei nu e zadarnică.

Consemnare: Irina SUBOTOVICI

“Nezavisimaia Moldova” din 31.05.01

Sergiu NUCĂ

ODĂ LIMBII ROMÂNE

Limba noastră-i foc ce arde...

A. Mateevici

Atâta vreme cât viața este o luptă, atâta vreme cât lumea este vrăjmășită în două tabere socialmente adverse, când conflictul dintre ele se înăsprește tot mai mult, când forțele neocomuniste au acaparat din nou puterea în stat, instaurând regimul vechi de viață, iar forțele democratice se zbat, neputincioase, să recucerească redutele pierdute, când omul muncii este împovărat de marea grijă a zilei de mâine, nu se poate vorbi de o mișcare culturală imparțială, în afara preocupărilor sociale; de o artă "pură" a cuvântului, cu atât mai mult de o știință lingvistică neangajată, cu preocupări "eterne" și "abstracte", fără atitudini, fără o ancorare absolută în realitatea groaznică în care se află azi limba oficială din Republica Moldova și cea vorbită curent – *limba română*.

Fixată de cealaltă parte a baricadei în concertul presei actuale cu atâtea voci false, revista de știință și cultură *Limba Română* mai rezistă ca o oază de lumină, spre lauda echipei redacționale, a colaboratorilor și protectorilor ei fideli, radiind puternic prin mesajul său național-patriotic. Sărbătoarea prilejuită de împlinirea unui deceniu de la zămislirea primului număr a demonstrat încă o dată că garanția publicației, durată ei în timp și în spațiu rezidă în calitatea materialelor găzduite în coloanele sale cu atâta dărnicie și bunăvoință. Spiritul rafinat în selectarea și prezentarea cultură a studiilor și a aspectului ei grafic îi conferă revistei temelie și înălțime, deschidere spre publicul larg de cititori. Intrată "cu dreptul" în tumultuoasa arenă a mișcării pentru independență și suveranitate, pentru limbă și alfabet, revista *Limba Română* a știut să-și respecte, pe parcursul unui deceniu, cu o constanță demnă de admirat, deviza inițială, pusă la temelia publicației de către primul ei redactor-șef, cunoscutul om de știință și patriot înflăcărat al limbii materne, Ion Dumeniuk: "*Limba Română*" este o revistă a unității noastre naționale.

În cronica de față nu vom descrie momentul festiv ca atare, elogiile aduse de vorbitori publicației și colectivului redacțional; și nici o relateare privind alocuțiunile și mesajele de salut nu vom face. Acestea sunt reflectate în evocările din 24 mai a.c. și în materialele prezente în paginile de azi.

Ceea ce dorim să subliniem e că fenomenul s-a produs pe fundalul și în deplină concordanță cu marcarea altor două mari evenimente, și anume: *Anul European al Limbilor – 2001* și *Zilele Eugeniu Coșeriu*, organizate cu ocazia împlinirii de către D-sa a 80 de ani de viață. Evenimente ce-au dat revistei și mai multă pondere și rezonanță în lumea culturii lingvistice din întregul areal daco-roman.

Prin urmare, scopul nostru e să atenționăm cititorul asupra unor idei magistrale, a unor precepte și îndrumări la zi, lansate cu ocazia sărbătoririi revistei *Limba Română* de către ilustrul românist cu renume mondial, acad. *Eugeniu Coșeriu*, basarabean de origine (com. Mihăileni, jud. Bălți, azi trăitor la Tübingen, Germania), în discursul aniversar "*Credință, sacrificiu și destin*". În primul rând, savantul a accentuat importanța mare pe care o poate avea o revistă de specialitate de talia *Limbi Române*, ca organ activ pe firmamentul creării unui spațiu cultural-istoric și lingvistic unic al românilor de pretutindeni, organ care să contribuie la consolidarea identității noastre naționale. Organ care, zice dl acad. Coșeriu, "*să prezinte toate ținuturile sub aspect lingvistic*", "*să publice aceste modele de limbă locală*". Lucru de care era nevoie stringentă de la 1991 încoace. Or, aceasta este azi menirea nobilă a revistei *Limba Română*, ajunsă la cel de-al 70-lea număr jubiliar, înscrind în palmaresul său mai multe ediții tematice speciale de reală valoare istorico-științifică și culturală: "*Limba română și variațiile ei locale*", "*Limba română este numele corect al limbii noastre*", "*Metodica predării limbii și literaturii române în gimnaziu și liceu*", "*Pe urmele descălecătorilor de neam*" ș.a. Într-un cuvânt, a subliniat savantul, "*dacă în momentul fondării sale, revista Limba Română era necesară, acum ea este indispensabilă*"; că "*ceea ce-l doare pe vorbitor, trebuie să-l doară și pe lingvist*" și, principalul, "*să nu lăsăm revista să scadă din ritmul ei*"; "*dacă dispăre această revistă, atunci ne-am trădat limba noastră*".

21 mai 2001. Un grup de membri ai Colegiului de redacție al revistei “Limba Română” (de la stânga la dreapta): dr. Petru Țaranu, prof. Stelian Dumistrăcel, acad. Silviu Berejan, Alexandru Bantoiș, redactor-șef, acad. Eugeniu Coșeriu, Alexei Accsan, Leo Bordeianu, redactor-șef adjunct, Ion Hadârcă și Gheorghe Gonța.

Sunt precepte ce-au răsunat aidoma unor porunci istorice în Aula Magna a Academiei la acest ceas de grea cumpănă!...

Un alt gând semnificativ, care vine să întregească cele spuse mai sus de dl acad. Eugen Coșeriu, este cel al *apărării demnității de neam și de limbă* în contextul când antiunioniștii de toate culorile nu vor și nici nu pot să înțeleagă că există un factor obiectiv de continuitate istorică, decisiv pentru existența și supraviețuirea oricărei națiuni; când pseudosavanți de tot soiul reiterează teorii absurde, din arsenalul aparatelor opresive coloniale, țarist și sovietic, despre existența a două popoare “frățești” de-a lungul Prutului, unul românesc, celălalt... “moldovenesc”; când noțiunea istorico-geografică “Moldova” este uzurpată, dorindu-se anularea actului Marii Uniri de la 1918 și făurirea “Moldovei Mari” sau, în cel mai rău caz, federalizarea Republicii Moldova – pretenții ale cercurilor imperialiste șovine din Rusia și Ucraina; când panslavismul și fundamentalismul moldovenesc devin tot mai agresive o

dată cu venirea comuniștilor la putere; când basna cu “limba moldovenească” a devenit o realitate (vezi art. 13 din Constituție și Legea cu privire la drepturile persoanelor aparținând minorităților naționale și statutul juridic al organizației lor, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 10.07.2001); când limba rusă este pusă în capul mesei pretutindeni, căpătând putere de a doua limbă de stat ș.a.m.d.

Într-un cuvânt, în această situație social-politică și cultural-lingvistică dezastruoasă, revistei *Limba Română* îi revine marea sarcină de a determina locul limbii naționale la ea acasă; nobila misiune de a instaura, prin memoria sa, prin tratatele științifice publicate în paginile sale, prin cronicile și prezentările tematice la subiect, dreptatea în lumea adevărului lingvistic, o dreptate istorică, cultural-literară, nu civilă, atunci când justiția, legile constituționale întârzie sau nu vor să-și facă datoria sacră.

*“Literatura și arta”,
31 mai 2001*

Ion STICI

UN DUBLU JUBILEU LA ÎNCEPUT DE CIREȘAR

Sala mare a A.Ș.M. se revărsa parcă peste margini de atâtea emoții și sentimente de recunoștință aduse limbii române și unui strălucit purtător și "lucrător" al ei, savantului cu renume mondial, reputatului lingvist Eugeniu Coșeriu. S-a întâmplat o coincidență fericită: revista "Limba Română" a împlinit 10 ani de la apariție, marele savant – 80 de la naștere, deci a fost o sărbătoare dublă, cu adânci semnificații în timp și cu o largă rezonanță în viața culturală și spirituală de la noi. Mai rar așa evenimente, cu atare încărcătură emotivă, cu așa vibrantă strălucire: toți

vorbitorii de la tribună și-au adus omagiile acestui "munte" al științei lingvistice, omului care ne duce departe faima pe meridianele globului prin opera sa, prin munca de o importanță inestimabilă, conturând și valorile incluse în paginile redutabilei apariții editoriale "Limba Română" de la Chișinău.

Eugeniu Coșeriu a pornit în marea știință și în mica lume din stepa Bălților, din comuna Mihăileni. A făcut liceul, apoi facultatea în România. Și-a continuat studiile în Italia, Franța. A ținut prelegeri în cele mai mari universități ale lumii, lucrând un timp la Montevideo și stabilindu-se de mai mulți ani la Tübingen (Germania). Mare poliglot, își scrie opera în italiană, portugheză, franceză, germană. Acum doi ani i-au apărut șapte volume în Japonia. Frământă în adâncime problemele universale ale lingvisticii, scrie și poezii, nuvele – mai mult în italiană. Vorbește frumos românește, dar își scrie opera în alte limbi, care sunt mai accesibile, cu mai multe posibilități de editare. "Poate la 90 de ani ai Dvs. vom avea opera coșeriană și în română", făcu o glumă academicianul Mihai Cimpoi, moderatorul întrunirii.

31 august 2000. De Ziua Limbii Române pe Aleea Clasicilor (de la stânga la dreapta): dr. Ion Ciocanu, Alexandru Bantoș, prof. Valeriu Rusu și Grigore Vieru.

La cei 80 de ani, marele savant e foarte vii, dinamic, plin de bunăvoință și îngăduință, cu un zâmbet senin pe buze. A fost trei zile la Bălți, unde au început lecturile coșeriene, a susținut aceste lecturi și aici, la Chișinău. Urma să le susțină în continuare la Galați (România). Apoi să plece la București, pentru a-i fi înmănată Steaua de Aur a României; O copie a Decretului, semnată de dl Ion Iliescu, a fost citită de dl academician Gheorghe Mihăilă din București chiar în sala Academiei. De altfel, acum trei ani a primit și cea mai înaltă distincție de stat de la Chișinău – Ordinul Republicii.

Cuvinte de înaltă prețuire pentru opera lui Eugen Coșeriu, care este și membru de onoare al A.Ș.M., a avut academicianul Andrei Andrieș, președintele instituției-gazdă. Domnia sa i-a înmănat marelui lingvist Medalia Dimitrie Cantemir, cea mai înaltă distincție a A.Ș.M. Concomitent, a demonstrat contribuția incontestabilă a revistei "Limba Română" la promovarea și dezvoltarea științei lingvistice. Prin tot ce face, revista demonstrează devotament și dragoste față de graiul matern, îndrumază generația tânără și cea matură pe drumul fascinant al cunoașterii. Despre revistă s-a vorbit elogios. Omagii absolut meritate, deoarece oricine înțelege, cunoaște sau intuiește rolul mare pe care-l are această publicație în peisajul presei naționale de la noi. Oaspeții din București au accentuat că revista dată e cea mai semnificativă apariție de acest gen în tot spațiul cultural românesc. Mesaje de felicitare au venit din partea dlui Ion Iliescu, președintele României, Ministerului Instruirii și Educației din București, din partea Ministerului Învățământului al R.M. etc. "Avem același fond de cuvinte, avem același fond de sentimente cărora li se spune *Limba Română*" – s-a concluzionat.

De asemenea au felicitat revista Valeriu și Aurelia Rusu din Franța, oameni de cultură din Cluj, Sibiu, Suceava (România). Dr. prof. Stelian Dumistrăcel de la Universitatea "Al. Ioan Cuza" din Iași a vorbit despre semnificația lecturilor coșeriene, amintind că odinioară a avut stagiere la catedra genialului lingvist E. Coșeriu din Tübingen. Academicianul Silviu Berejan a făcut o analiză detaliată a celor 69 numere de revistă apărute în zece ani și a lucrărilor din seria *Biblioteca revistei "Limba Română"* (16 volume), a subliniat contribuția colegiului redacțional la edificarea acestei munci, a adus mulțumiri redactorului-șef Alexandru Bantș, redactorilor-șefi adjuncți Leo Bordeianu,

Ana Bantș, tuturor colaboratorilor, tuturor autorilor pentru munca depusă, pentru patriotismul sincer de care dau dovadă lansând mereu revista în condiții financiare extremale.

Pe bună dreptate a fost omagiat și primul redactor-șef al revistei, regretatul Ion Dumeniuk, savant și publicist de anvergură. Dl Ion Ciocanu, doctor habilitat în filologie, a răsfoit file de amintire legate de luminoasa figură a regretatului Ion Dumeniuk.

"Revista întrunește colaboratori de prestigiu, reprezentând spiritualitatea românească în întregul ei". "Are o ținută științifică remarcabilă, este un instrument de lucru indispensabil tuturor celor care se interesează de limba și cultura română în Republica Moldova". "Cine apără limba română, apără o Patrie în mijlocul altor popoare din cuprinsul planetar, care și ele cinstesc nu mai puțin această fără de preț comoară, acest dumnezeiesc dar" – sunt spusele unor personalități marcante. S-a remarcat faptul că revista contribuie la descoperirea și creșterea talentelor în poezie, proză, dramaturgie.

Academicianul Anatol Ciobanu a adresat un Apel în care propune ca în situații extremale să punem ban lângă ban, mână lângă mână, ca să nu se stopeze cumva apariția revistei. "Dacă această revistă moare, murim cu toții spiritualmente!" – avea să-și expună și mai direct temerile Eugeniu Coșeriu. Dispariția revistei ar însemna un evident act de trădare față de cultură, față de tot ce ne unește din punct de vedere spiritual – a mai adăugat marele savant. Revista e un profesor care predă cea mai de preț materie – iubirea de țară și de neam, prin aceasta e necesară, indispensabilă. Cuvinte de aleasă prețuire pentru tot ce face revista a rostit Petru Țaranu, membru al Colegiului de redacție, scriitor din Vatra Dornei (România), Nicolae Dabija, poet, redactor-șef al revistei "Literatura și arta", Mihai Frunză, primar al municipiului Rădăuți (România).

"M-am pregătit pentru sărbătorirea revistei "Limba Română", dar am constatat că mai mult sărbătorit am fost eu" – a conchis dl Eugeniu Coșeriu, aducând sincere mulțumiri pentru frumoasele cuvinte și înaltul omagiu aduse muncii sale.

Am adăuga doar că ambele sărbători suprapuse au adus multă lumină și speranță în sufletele celor prezenți.

*"Moldova suverană",
22 mai 2001*

Stelian DUMISTRĂCEL
Iași

ITINERAR ȘTIINȚIFIC – ITINERAR DE TRĂIRE SUFLETEASCĂ

După consumarea uneia dintre ipostazele actului de adevărată recuperare națională a marelui lingvist, venirea în România pentru un ciclu de cursuri și pentru participarea la manifestări științifice ce s-au desfășurat la universitățile din Târgoviște, respectiv, din Sibiu (perioadă în care și Academia Română i-a consacrat o ședință solemnă de omagiere, în ajunul împlinirii vârstei de 80 de ani), Profesorul Eugeniu Coșeriu a fost, între 17 și 25 mai 2001, oaspetele de onoare al orașului Bălți, al Chișinăului și al Galațiului.

În rândurile ce urmează prezentăm câteva informații privind recentele contacte, benefice, ale Magistrului cu filologii și oamenii de cultură din spațiul est-carpatic al României.

*

Între 17 și 19 mai, au avut loc, la Universitatea de Stat "Alecu Russo" din Bălți, oraș în care savantul și-a făcut studiile liceale, lucrările unui Colocviu internațional intitulat, transparent pentru exegeți și sugestiv pentru publicul larg, "Filologia secolului XXI", organizat de Facultatea de Filologie de la această Universitate.

Prin strădania colegilor prof. Maria Șleahțițchi, Gheorghe Popa și N. Leahu, care au asigurat o frumoasă reușită acestei importante manifestări științifice, Colocviul a oferit posibilitatea afirmării interesului, firec, pentru universalitatea creației științifice, pentru profunda spiritualitate și înălțătatea demnității umane ce-l caracterizează pe Eugeniu Coșeriu, a numeroși filologi din Republica Moldova (Bălți, Chișinău, Cahul, Tiraspol), Ucraina (Cernăuți) și din România (Cluj-Napoca, Iași, Târgoviște, Sibiu, Târgu-Jiu). A participat, de asemenea, prof. dr. Wolf Dietrich, de la Universitatea din Münster, din generația primilor studenți pe care Magistrul i-a avut în Germania.

Revoluția epistemologică Eugeniu Coșeriu, pe diferite coordonate ale lingvisticii, care pune pe primul plan al studiului vorbirea, având ca esență

funcția comunicativă, a fost înfățișată și ilustrată într-un număr de peste 80 de comunicări, susținute în plen și în cadrul a două mari secțiuni ("Lingvistică" și "Poetica limbajului") printre vorbitorii de marcă aflându-se și acad. Silviu Berejan (*Delimitarea spațiului gnoseologic de cel ontologic la studierea limbii*), Anatol Ciobanu, membru coresp. al Academiei de Științe a Republicii Moldova, Alexandru Dârul, Mihai Dolgan, Irina Condrea, Ana Bantoș, Teodor Cotelnic, Vladimir Zagaevschi, Gheorghe Colțun (Chișinău), Mircea Borcilă, de la Universitatea din Cluj-Napoca (*E. Coșeriu, fondator al lingvisticii ca știință a culturii*), Victor Grecu (Sibiu), Petre Gheorghe Bârlea (Târgoviște).

Temele abordate, în tratări care, în numeroase cazuri, s-au dovedit dense, originale și semnificative, s-au referit la aspecte dominante ale lingvisticii coșeriene: integralismul (ce a determinat caracterizarea lingvisticii ca știință a culturii), lingvistica textului și intertextualitatea, din perspectivă funcțională, semantică și stilistică, discursul repetat etc. Au fost prezentate, paralel, receptarea creației coșeriene și impactul acesteia asupra lingvisticii contemporane, aspecte ale aplicării în domeniul didacticii și ale planificării lingvistice. De o atenție aparte s-a bucurat opera poetului și prozatorului Eugeniu Coșeriu, analizată cu pătrundere și sensibilitate.

Temele enumerate reprezintă constante și ale manifestărilor științifice dedicate Magistrului, respectiv ale întâlnirilor D-sale cu filologii din celelalte centre universitare, la care ne vom referi în continuare.

*

În zilele Colocviului "Filologia secolului XXI", a avut loc, la Bălți, lansarea ultimelor numere ale revistei literare locale "Semn" (ce cuprind deosebit de interesante interviuri cu Eugeniu Coșeriu) și ale "Limbii române" (Chișinău), aceasta ajunsă în al zecelea an al apariției; paralel, a fost organizată o expoziție cu numeroasele volume apărute în colecția "Biblioteca revistei *Limba română*", sub conducerea redactorului-șef al publicației, Alexandru Bantoș. A fost lansat, de asemenea, volumul Eugeniu Coșeriu, *Lecții de lingvistică generală*, apărut la Editura Arc (Chișinău; traducere de Eugenia Bojoga).

*

Colocviul s-a încheiat printr-o vizită la Mihăileni, județul Bălți, localitatea în care, la 27 iulie 1921, s-a născut Eugeniu

Coșeriu, sărbătorit, aici, printr-o serbare școlară ce s-a desfășurat în sala de clasă – expoziție ce poartă numele savantului.

*

La Chișinău, în organizarea Institutului de Lingvistică al Academiei de Științe a Republicii Moldova, a Universității Pedagogice de Stat "Ion Creangă", a Centrului de Cultură și Asistență Didactică "Casa Limbii Române" și a revistei "Limba Română", au avut loc, în zilele de 21 și 22 mai, lucrările celei de a doua ediții a Colocviului Internațional "Lecturi coșeriene", desfășurate, succesiv, la Institutul de Lingvistică și la Universitatea Pedagogică.

Cadre didactice și cercetători științifici din centre universitare și academice din Republica Moldova (Chișinău, Bălți) și din România (București, Cluj-Napoca, Iași, Sibiu) au prezentat comunicări de analiză și de aplicare a operei coșeriene în diferite domenii ale lingvisticii; menționăm participarea colegilor Maria Cosniceanu, Olga Cosovan, Marcu Gabinschi, George Rusnac, Vasile Pavel, Ion Bărbuță (Chișinău), Dan Slușanschi (București), Dina și Cornel Vâlcu (Cluj-Napoca).

*

Lucrările acestui Colocviu au reprezentat numai una dintre fațetele înălțătoarei și emoționantei omagieri, la Chișinău, a ilustrului lingvist. Astfel, o ședință festivă, sub deviza "Credință, sacrificiu și destin", ce a avut loc la Academia de Științe, consacrată împlinirii a zece ani de la fondarea revistei "Limba Română", care-și desfășoară activitatea sub semnul științei și idealurilor umaniste coșeriene, s-a îngemănat cu sărbătorirea, la 80 de ani, a Profesorului. Omagiat de lumea științifică a Republicii Moldova (Academia de Științe i-a decernat, cu această ocazie solemnă, medalia "Dimitrie Cantemir"), de Uniunea Scriitorilor din Republica Moldova, de alte asociații culturale, Eugeniu Coșeriu a primit, în acest cadru, mesajul de felicitare al Președinției României, conferindu-i-se Ordinul național Steaua României în grad de "Cavaler". Președinția României, Academia Română, mai multe universități din țară, alături de instituțiile corespondente din Republica Moldova, au adresat revistei "Limba Română" mesaje de felicitare și angajamente de sprijin material și moral.

În încheierea Colocviului "Lecturi coșeriene", academicianului Eugeniu Coșeriu i-a fost acordat titlul de "Doctor Honoris Causa" al Universității chișinăuie-

ne "Ion Creangă" (raportor oficial, prof. dr. hab. Vasile Pavel).

*

În cadrul sărbătoririi a zece ani de la apariția revistei "Limba Română", o întâlnire de suflet a lui Eugeniu Coșeriu cu participanții la Colocviu, cu scriitori, artiști, rude și consăteni din Mihăileni – Bălți, a avut loc la Casa Limbii Române din Chișinău, o instituție ce desfășoară o bogată și eficientă activitate științifică, didactică și editorială, sub semnul cultivării limbii și al integrării culturale a tuturor românilor.

*

Invitat de onoare al Universității "Dunărea de Jos" din Galați (24-25 mai), Profesorul Eugeniu Coșeriu a susținut, la Facultatea de Litere, Istorie și Teologie, conferința **Limba română și tipologia limbilor romanice**, în preziua ceremoniei de acordare, sărbătoritului, a titlului de "Doctor Honoris Causa" al acestei Universități.

Sub președinția prof. dr. ing. Emil Constantin, Rector al Universității gălățene, au prezentat rapoarte de "laudatio" membrii unei comisii din care au făcut parte profesorii Mircea Borcilă (Cluj-Napoca), Nicolae Saramandu (București), Constantin Frâncu și Stelian Dumistrăcel (Iași), Elena Croitoru și Valentin Țurlan (Galați).

Întâlnirea Magistrului cu studenții și filologii de la Universitatea "Dunărea de Jos" (promoția 2001 a Facultății de Litere, Istorie și Teologie a obținut favoarea de a se numi "Eugeniu Coșeriu") a ocazionat angajarea universitarilor gălățeni într-una din direcțiile de cercetare coșeriene, prin programul consacrat "Discursului repetat", ale cărui linii directoare urmează să fie aprofundate prin comunicări pe această temă în cadrul unei secțiuni speciale a Colocviilor Universității (din luna octombrie, a.c.) și proiectarea unei ediții cuprinzând traducerea în limba română a studiilor și articolelor coșeriene cu privire la lexicul și frazeologia dacoromânei din perspectivă romanică, un volum în curs de realizare.

Mircea BORGILĂ
Universitatea
"Babeș-Bolyai",
Cluj-Napoca

EUGENIU COȘERIU, FONDATOR AL LINGVISTICII CA ȘTIINȚA A CULTURII

Nu pot izvedi un mai nimerit început acestui modest cuvânt, decât invocând celebra inscripție a lui Lucian Blaga privind destinul culturii române și al neamului nostru, gravată într-o operă a cărei primă secvență sărbătoritul de astăzi o transpunea, în anii Războiului, în limba lui Dante: "Tot ce putem ști, fără temerea de a fi dezmințiți, este că suntem purtătorii bogați ai unor excepționale posibilități. Tot ce putem crede, fără de a săvârși un atentat împotriva lucidității, este că ni s-a dat să luminăm cu floarea noastră de mâine un colț de pământ. Tot ce putem spera, fără de a ne lăsa manevrați de iluzii, este mândria unor inițiative spirituale, istorice, care să sară din când în când, ca o scânteie, și asupra creștetelor altor popoare. Restul e ursită" [2, 336]. Gândul pe care aș dori să-l împărtășesc, în acest context, izvorăște din credința că sensul acestor rânduri adânc profetice se adevărește, întru totul, și că ne este dat să trăim, anume astăzi și aici, tocmai îndreptățirea celui mai strălucit fiu al acestor locuri. Reconstrucția din temelii a disciplinei "pilot" a lingvisticii, realizată de Eugeniu Coșeriu, reprezentă, într-adevăr, tocmai o asemenea "inițiativă spirituală, istorică", prin care geniul românesc se înalță, poate pentru prima oară, "asupra creștetelor altor popoare", pe orbita universală a științelor umane.

În splendidele sale *Lecții de lingvistică generală*, din 1981, savantul de la Tübingen conchidea, în urma unui examen global, dar aprofundat,

al științei lingvistice, că întemeierea acestei discipline "ca o autentică știință a culturii, coerentă în toate aspectele sale", rămâne "sarcina prezentului și a viitorului" [18, 80]. Încercând o privire de ansamblu asupra contribuției sale proprii, în perspectiva "pulsului" de astăzi al umanioarelor, mă voi încumeta să prezint, extrem de schematic, cel puțin cinci rațiuni fundamentale, care ne dau dreptul să considerăm că o parte esențială din această imensă "sarcină a prezentului și a viitorului" este deja realizată tocmai în și prin opera sa lingvistică. Mă gândesc, anume, la acele temeuri primordiale, pe baza cărora putem afirma, deja fără ezitare, că Eugeniu Coșeriu trebuie considerat drept *adevăratul fondator al lingvisticii ca știință a culturii* și, ipso facto, *cel mai mare lingvist al lumii*, pentru întreaga eră posthumboldtiană. Aceste rațiuni sunt: (1) opera coșeriană furnizează, pentru prima oară, **fundamentul și/sau statutul epistemologic** legitim al lingvisticii între disciplinele umane; (2) pe acest fundament, savantul de la Tübingen elaborează un program integral de (re)construcție conceptuală a lingvisticii, pornind de la o "**răsturnare radicală a perspectivei**" investigațională în această disciplină; (3) punctul arhimedic al noii lingvistici "integrale" este reprezentat de **redefinirea sistematică a obiectului** acestei discipline ca "funcție semnificativă" și/sau "competență lingvistică"; (4) în spațiul deschis de noul obiect de studiu, abordarea integrală certifică, pentru prima oară, cele trei **obiective și/sau domenii fundamentale de investigație** ale științei lingvistice; (5) în interiorul acestor trei obiective/domenii, Eugeniu Coșeriu își înscrie contribuțiile de importanță hotărâtoare la soluționarea unor zone problematice cruciale ale disciplinei astfel reîntemeiate. Cele cinci rațiuni cuprinzătoare enumerate aici constituie, după înțelegerea mea, un corpus conceptual sistematic, riguros și ierarhic articulat, care fixează **tablele legii** sau **pentalogul** disciplinei lingvistice ca știință a culturii. Pentru că cel dintâi moment în evaluarea corectă a acestui corpus conceptual mi se pare a fi acela de a încerca o asumare coerentă a lui *din interior*, aș dori să semnalez, în cele ce urmează, doar câteva dintre aspectele care mi se par esențiale pentru interpretarea legitimă și

fecundă a aportului instaurator coșerian în fiecare dintre cele cinci dimensiuni consemnate.

1. Furnizarea, în opera lui Eugeniu Coșeriu, a **fundamentului epistemologic** al lingvisticii și circumscrierea, pe acest temei, a **statutului științific** propriu al acestei discipline a făcut obiectul unui text recent, prezentat la Sesiunea specială a Academiei Române [7], dar importanța acestui prim aspect ne obligă să revenim, sintetic, asupra lui în acest context. Într-o privire succintă, trebuie pornit de la faptul istoric că, în această ultimă jumătate de veac, numai doi (dar, într-adevăr, cei mai proeminenți) lingviști ai întregii epoci – mai întâi Eugeniu Coșeriu și, apoi, Noam Chomsky – și-au asumat, pe deplin, obiectivul extrem de dificil al elaborării sistematice a fundamentelor teoretice, inclusiv a temeiului și cadrului epistemologic al disciplinei lor. Iar dintre cele două soluții de ansamblu, elaborate de acești doi "giganți", numai cea propusă de lingvistul român urmărește și realizează, în mod ferm și coerent, o fundamentare de principiu a lingvisticii ca știință a culturii. Valoarea și fecunditatea aportului coșerian în acest domeniu pot fi relevate de-a lungul a două coordonate principale: (a) *reconstrucția unui demers fenomenologic-hermeneutic în perspectiva întregii istorii a gândirii lingvistice*; (b) *construcția sistematică a unui corpus de principii menit să legitimeze temeiurile științifice ale acestei discipline*.

Reconstrucția istorică a fundamentelor teoriei lingvistice, realizată în volumele speciale consacrate acestei problematici (vezi, în special, [12]; [14]; [20]; [21] ș.a.), reprezintă, de departe, cea mai temeinică situație filozofică a disciplinei noastre dobândită, până acum, în literatura de specialitate. Aproximând sensul global al argumentației din aceste volume, se poate afirma că, în ansamblul lor, se înfăptuiește o recuperare a spiritului dominant al unui demers larg "fenomenologic", i.e. fidel "faptelor" vorbirii ca activitate de natură simbolică, în istoria gândirii lingvistice europene. Traseul de ansamblu al acestui demers este cel binecunoscut în câmpul exegetic, care conduce de la abordarea aristotelică a logosului semantic până la filozofia hegeliană a limbajului și, în special, la finalizarea lui sistematică,

de la începutul secolului nostru, din epistemologia husserliană. În interiorul acestui demers global "fenomenologic", se impune a fi reliefată însă focalizarea asupra unui parcurs nuclear "h e n e u t i c" reconstituit, pornind de la anticiparea lui Vico, prin intermediul "revoluției" kantiene, și articulată, pentru prima oară în dimensiunile lui esențiale, în "filozofia lingvistică" "humboldtiană". În raport cu opera lui W. von Humboldt, considerată ca adevărată placă turnantă a dezvoltării gândirii lingvistice, savantul nostru va propune și valorizarea celor două secole de eforturi în direcția constituirii "științelor spiritului" (*Geisteswissenschaften*), mai ales în spațiul cultural european.

Într-o evaluare comparativă, se poate afirma, fără ezitare, că întemeierea filozofică realizată prin reconstrucția acestei perspective istorice nu poate fi simetrizată prin nimic din ceea ce au oferit abordările alternative în această privință. O comparație oricât de succintă cu aportul furnizat, în această direcție, de mișcarea generativă mi se pare cu totul relevantă. Nu mă refer, în acest context, la lucrările chomskyene timpurii, dedicate "lingvisticii" carteziene" sau operei lui Humboldt, ci la faptul că, în toate lucrările sale ulterioare, savantul american și adepții săi nu oferă nimic comparabil în explorarea aprofundată a gândirii lingvistice europene, care să le îngăduie să-și "clarifice" și să-și "justifice" propriul demers din unghi istoric. Refugiul teoretic pe pozițiile raționalismului cartezian se vedește, în lumina exegezei coșeriene, o situație anacronică pe platforma unei epistemologii reduționiste, definitiv depășite în filozofia kantiană, iar decizia de abandonare a "liniei" de gândire vichiene ([8]; [9]), reîntemeiate în opera lui Humboldt, nu își găsește motivarea scontată în "studiul" modern al "limbii". Mai mult, această decizie echivalează, în fapt, cu o simplă aruncare peste bord a câștigurilor substanțiale ale ultimelor secole în edificarea conceptuală a științelor umane.

Fundamentarea epistemologică a lingvisticii ca știință a culturii apare asigurată, în opera lui E. Coșeriu, și în perspectiva unei elaborări conceptuale sistematice. Demersul constructiv se schițează, în această privință, începând din primele două volume ([10]; [11]), prin denunțarea presupuzițiilor

filozofice și viziunii *pozitivistice* implicite în orientările dominante ale “lingvisticii moderne” – în primul rând, în cea structuralistă de sorginte saussuriană și în cea bloomfieldiană – , care își revendică, din diverse unghiuri, statutul de știință “pur empirică”. Replica hotărâtoare împotriva acestor orientări este consemnată în/prin capodopera *Sincronie, diacronie și istorie*, care probează, înainte de toate, imposibilitatea constituirii demersului științific al lingvisticii în afara unei aproximări preliminare a “naturii” obiectului și furnizează, în același timp, temeiul fenomenologic și hermeneutic adecvat unei abordări legitime în studiul “limbii”, ca activitate esențial creatoare (*enérgeia*), desfășurată în orizontul specific al istoriei. Acest temei conceptual va fi confruntat, apoi, direct cu alternativa chomskyană, în cele două volume/cursuri din anii 70 ([13]; [15]) și dezvoltat, ulterior, într-un corpus de principii complex articulate în *Omul și limbajul său și Lecții de lingvistică generală*, până la elaborarea sistematică din scrierile mai recente, care ar putea fi adunate laolaltă sub titlul comun *Principiile lingvisticii ca știință a culturii* ([16]; [17]; [18]; [19]; [21]). Fără a putea angaja, aici, dezbaterea cuvenită asupra acestor principii, să menționăm că exegeza aprofundată de până acum recunoaște în aspectul vizat “construcția” unei “paradigme epistemologice antipozitivistice” în lingvistică sau, mai simplu spus, “construcția lingvisticii” înseși ca știință a culturii (vezi J. M. Bernardo [1] ș.a.). Nu vom schița, în acest context, nici o confruntare cu alternativa chomskyană, dar ni se pare deosebit de semnificativ faptul că abordarea reduționistă generativă a ajuns să fie abandonată, în ultimele două decenii, chiar de unii dintre cei mai proeminenți susținători inițiali ai ei, în favoarea platformei propuse de Eugeniu Coșeriu. Merită să fie consemnată, astfel, resituarea explicită, în acest sens, pe pozițiile unei “abordări fenomenologice”, în sensul coșerian, a celui mai important promotor al generativismului chomskyan pe Continentul European – N. Ruwet, ca și progresul internațional viguros, în ultimele două decenii, al curentului “antichomskyan” și “antiformalist” al cognitivismului de “generația a II-a”, de tip lakovian, care – contrar unor divergențe în definirea obiectului și a obiectivelor specifice

(vezi *infra*, 3,4) – se situează, în principiu, pe o platformă fenomenologică și hermeneutică apropiată de cadrul epistemologic integralist [27, 89; 25, 175-176].

2. Schimbarea radicală a perspectivei în lingvistică constituie momentul specific și crucial al întregului proces de reîntemeiere teoretică a disciplinei, pe care îl realizează opera coșeriană. Demersul este inițiat, deja, în 1955/1956 și recunoscut de Maestrul însuși, ulterior, ca aspectul “hotărâtor” al revoluției pe care o produce gândirea sa în știința lingvistică. Adevărul primar, de la care pornește această “revoluție”, este acela că “lingvistica a fost întotdeauna o lingvistică a limbilor particulare”... [19, 73]. Din acest unghi, cunoscuta centrare saussuriană asupra limbii (*langue*), prin opoziție cu *vorbierea (parole)*, “nu se opunea lingvisticii tradiționale”, istorice, ci, dimpotrivă, era “în acord cu ea”, focalizând, doar, domeniul investigației asupra dimensiunii sistematice, ipostaziate sincronice, a limbilor (ca “obiect unic și integral al lingvisticii”). Pe de altă parte, cum am anticipat deja, Chomsky însuși își situează unghiul de investigație în afara activității de vorbire ca atare (*supra*). În raport cu această întregă istorie, E. Coșeriu argumentează decisiv că “este o eroare să se studieze vorbirea din punctul de vedere al limbii” și propune o “răsturnare radicală de perspectivă”. Postulatul care legitimează această “răsturnare” se ancorează, desigur, în temeiul epistemologic invocat și, ca atare, el este pe cât de simplu, pe atât de fundamental: nu trebuie explicată vorbirea, din punctul de vedere al “limbii” sau al “*competenței*” în sens chomskyan, ci dimpotrivă “limbile” și *capacitatea lingvistică* pot fi explicate numai în și prin activitatea de vorbire (“trebuie să ne situăm din primul moment în terenul vorbirii și să o luăm pe aceasta ca normă a tuturor celorlalte manifestări ale limbajului, inclusiv a “limbii”” [10, 186-288; 19, 74]).

Implicațiile și consecințele acestei “schimbări radicale a perspectivei” au putut fi reperate, cu ușurință, în planul *extensiunii* investigației. “Corolarul” imediat al gestului întemeietor coșerian este, într-adevăr, cel al unei deschideri mult mai largi a unghiului de abordare, întrucât – cum sublinia Profesorul, de la început – “vorbirea e mai amplă decât

limba: în timp ce limba e în întregime conținută în vorbire, vorbirea nu e conținută în întregime în limbă” [10, 287]. Știința lingvistică își va putea adjuceca, în acest fel, în mod legitim, teritorii ale vorbirii care îi aparțin de drept, dar care fuseseră total excluse din investigațiile de până atunci. Se recunoaște, ca atare, pe plan internațional, că savantul român de la Tübingen este cel care a cucerit pentru disciplina noastră domeniul elocuțional (al designării) și pe cel al textului, fiind *ipso facto*, întemeietor al acestor noi discipline ale științei limbajului. Și în acest sens extensional a fost receptat, chiar dacă nu întotdeauna și asumată, de către cei mai mulți practicieni, conținutul sintagmei identificatoare “l i n g v i s t i c ă i n t e g r a l ă”.

Mai puțin înțeleasă și asumată până acum este însă dimensiunea *comprehensivă* implicată în răsturnarea coșeriană a perspectivei și care conferă sensul *autentic și profund* al “revoluției” sale lingvistice. Aceasta constă în considerarea “vorbirii”, a “actului de vorbire”, în accepția humboldtiană de *enérgeia*, ca *singura formă concretă a limbajului* și, mai mult, ca însăși *esența fenomenului lingvistic*. Noutatea de adâncime pe care o aduce actul instaurator coșerian rezidă, așadar, în faptul că schimbarea perspectivei implică și o viziune cardinal diferită asupra *naturii limbajului* – dimensiune peste care trec cu vederea, din păcate, și cei mai mulți dintre cei care i se declară discipoli, atât în lingvistica textului, cât, mai ales, în lingvistica limbilor (vezi *infra*). Cum a observat însă, foarte bine, Colette Laplace, în cel dintâi volum exegetic care îi este dedicat savantului nostru (în mare parte) în limba franceză, “ceea ce E. Coșeriu numește “vorbire” – “parole”, luată în sensul de “parler” (*das Sprechen überhaupt*)” – este “de natură fundamental diferită” în raport cu “ceea ce Saussure și Chomsky numeau parole sau performance”, adică “o simplă realizare a sistemului lingvistic” [28, 107]. Nota definitorie a acestei naturi fundamentale diferite a vorbirii în concepția lui E. Coșeriu trebuie recunoscută, desigur, în/prin “dimensiunea creatoare” a ei, ca “activitate a subiectului” și, din acest unghi, autoarea franceză surprinde, cu pătrundere, traseul profund al “revoluției copernicane” pe care savantul român o aduce în lingvistică și care

am văzut că situează *ab initio* această disciplină centrală a umanioarelor într-o tradiție cu totul diferită (față de cele ale lui Saussure și Chomsky), dar nu mai puțin ilustră (i.e. pe axa gândirii filozofice asupra limbajului care duce de la Aristotel până la Hegel și, bineînțeles, Humboldt; vezi și [4, 4-5]).

“Schimbarea perspectivei” în lingvistică înseamnă, așadar, în primul rând, o schimbare radicală a *viziunii implicite asupra naturii obiectului* și în această dimensiune trebuie recunoscută adevărata *noutate* sau *originalitate* a operei coșeriene. Curentul exegetic care încerca să definească aportul acestei opere prin contribuția sa “media-toare” sau “conciliatoare” în raport cu marile orientări ale lingvisticii secolului al XX-lea trecea, din păcate, cu vederea tocmai peste această dimensiune *esențială*. Cum a subliniat cu putere, în ultimul deceniu, între alții, Colette Laplace, avem a face, în realitate, cu o “*concepție*” *radical nouă* și care trebuie recunoscută, fără îndoială, drept “cea mai pertinentă dintre toate câte au fost elaborate până astăzi” [28, 108].

3. Definirea conceptuală a obiectului noii discipline constituie o dimensiune distinctă, dar la fel de importantă, în imensul efort coșerian de întemeiere a științei lingvistice. După entuziasmul structuralist al anilor 40 – care proclamase lingvistica drept disciplină pilot a științelor umane, tocmai pentru că ea ar fi reușit să își definească legitim obiectul propriu și să își stabilească demersul metodologic adecvat acestuia –, a urmat o jumătate de secol în care această știință a fost supusă, pe bună dreptate, unor critici devastatoare, exact din unghiul justificării teoretice a obiectului său de investigație. Între aceste critici, să amintim că un filozof de talia lui Paul Ricoeur a reproșat, cu profundă justețe, lingvisticii moderne (și, în speță, celei “structuraliste”) faptul că a eliminat, din obiectul său, tocmai funcția simbolică a limbajului, care definește esența situării lingvistice a omului în lume. Cred că definirea coșeriană a **funcției semnificative** a limbajului (în primul rând, în *Omul și limbajul său*, dar și în volumele mai recente) pune definitiv capăt acestei “crize fonduționale” și consfințește, pentru prima oară, întemeierea pe deplin legitimă a acestui domeniu științific.

Definirea funcției semnificative de către savantul român a făcut, deja, obiectul unor investigații de amploare, cum este, bunăoară, cea a lui Antonio Vilarnovo, din 1993 [33], dar ea rămâne, încă, o temă centrală a exegezei integraliste. Cred că aportul esențial al lui E. Coșeriu poate fi sintetizat ca un proces de “fuziune nucleară” între două componente distincte, profilate independent și bipolar în lingvistica europeană a secolului al XX-lea și în istoria gândirii filosofice asupra limbajului: (1) pe de o parte, componentul sau factorul “logosului semantic” aristotelic, revitalizat prin inserția dimensiunii esențiale a “creativității” (în sensul original al conceptului de *enérgeia*, i.e., “activitate liberă și finalită, care își poartă în sine însăși finalitatea proprie, fiind realizarea acestei finalități, și care, mai mult, este idealmente anterioară *potenței*”); (2) pe de altă parte, componentul sau factorul “dialogic”, i.e. al subiectivității specific istorice sau al “alterității” (în sensul unei “intersubiectivități” esențiale, constitutive a limbajului – factor descoperit, în toată profunzimea lui, de geniala gândire humboldtiană, dar re consolidat, în demersul coșerian, prin valorificarea altor aluviuni semantice substanțiale (Hegel, Heidegger, Dewey). Acești doi componenți, proiectați, prin tradiție, în opoziție antinomică, ajung să fie gândiți la E. Coșeriu – prin depășirea atât a “lingvisticii idealiste”, cât și a celei “pozitiviste” (inclusiv structuraliste), axate exclusiv pe câte una dintre cele două dimensiuni și dominante în Europa primei jumătăți a secolului al XX-lea – ca alcătuiind o unitate dialectică indestructibilă. Fuzionarea lor într-un singur concept s-a impus, probabil, ca necesară tocmai pentru a rezolva “aporiile” fundamentale din istoria gândirii lingvistice și a-și forja, în acest fel, accesul spre acea “viziune unitară și coerentă” asupra limbajului, care era implicită atât în fundamentul său epistemologic, cât și în schimbarea radicală a perspectivei investigaționale.

Considerarea împreună a celor doi componenți esențiali, în tensiunea și unitatea lor contradictorie – în care factorul dominant, ce conferă sensul dinamic al întregului concept, este dat de componentul “creativității” – a condus, în mod inerent, la instaurarea conceptului de “funcție semnificativă” ca esență a vorbirii și obiect al lingvisti-

cii: funcția, sau finalitatea constitutivă, fundamentală a limbajului este definită, în consecință, pentru prima oară, drept “creație liberă de semne verbale” și, mai precis, “creație de semnificații”. În această formulare, conceptul coșerian “integrează”, evident, elemente disparate din viziunea “semiotică” anterioară și din teoria “idealistă” a creativității limbajului, dar el depășește radical atât sfera conceptuală, cât și fundamentele teoretice pe care au fost clădite acele elemente și se constituie, într-un sens cu totul nou, în interiorul unui orizont științific net diferit [4, 4-5].

Corelatul de profunzime al funcției semnificative este ceea ce E. Coșeriu numea, încă din 1952, i.e. cu mult înaintea ecloziunii generativismului, “*saber lingvístico*” (“cunoaștere lingvistică”). Acest concept va fi intuit, ulterior, dintr-un alt unghi de vedere și într-o perspectivă epistemologică total diferită, de Noam Chomsky, prin termenul de “competență lingvistică”, termen care avea să se impună și care a fost adoptat, apoi, și de savantul român. Ceea ce nu se înțelege însă cu destulă claritate în exegeza lingvistică este faptul că, pentru E. Coșeriu, “competența lingvistică” înseamnă, în ultimă instanță, ceva radical diferit de conceptul chomskyan. Tehnica intuitivă căreia îi dedică lingvistul nostru un excepțional volum în 1988 [19] nu se referă, nicidecum, la capacitatea pur combinatorică sau “computațională”, la care ar dori să reducă Chomsky esența creativă a limbajului, ci ea definește tocmai “știința” vorbitorilor de a institui conținuturi semnificative, i.e. semnificații. Competența lingvistică, restaurată în acest fel, nu mai are nimic a face cu condiționarea biologică a unei presupuse facultăți computaționale, ci ea reprezintă, în ultimă analiză, dimensiunea internă, de profunzime, a funcției semnificative ca “creație de semnificații” în/prin spontaneitatea (inter) subiectivității vorbitorilor în cadrul actului de vorbire ca atare. Această competență stă, așadar, la baza “activității culturale a vorbirii” și se înscrie, prin urmare, în “capacitatea culturală mai largă”, de a “dobândi conținuturi semnificative”, împărțind, în acest fel, și dimensiunea “esențial cognitivă” pe care unii semanticieni americani o întrezăresc, parțial, în ultimele două decenii (fără să o poată distinge însă și în specificul ei lingvistic, ca atare; [28; 26]).

4. Delimitarea celor trei obiective și/sau domenii de investigație ale lingvisticii integrale reprezintă dimensiunea în care aportul original al gândirii lui E. Coșeriu devine cel mai pregnant și mai direct accesibil cercetării practice, strict localizate, în acest enorm câmp investigațional. Cum a observat, cu acuitate, Donatella Di Cesare [23, 11], “individualizarea” domeniilor sau formelor de lingvistică – idiomatice, elocuțională, textuală – își are rădăcinile în “reflecția asupra naturii limbajului” (prezentată, de noi, în primele două paliere) și, în primul rând, în modul de definire a obiectului (din palierul imediat anterior). Această delimitare trihotomică se întemeiază însă pe o disociere reală a straturilor de conținut semnificativ (și, în consecință, a planurilor implicate ale competenței lingvistice), astfel încât acceptarea tripartitei coșeriene se impune și independent de asumarea fundamentelor teoretice menționate, ca o exigență euristică, vizând omogenitatea sferelor de investigat. În acest sens, cred, Maestrul însuși a considerat, cu modestie, în “comunicarea sa prezidențială” la *Modern Humanities Research Association*, din Londra, că distincția celor trei planuri și domenii reprezintă “contribuția” sa “principlă” la “fundamentarea lingvisticii” (vezi [4, 5]). Distincția este, cu adevărat, *fundamentală* și a fost, în general, receptată mult mai ușor de către majoritatea exegeților, dar câteva precizări importante mi se pare că se impun și în această privință.

Cele trei domenii permit, cum se recunoaște frecvent, recuperarea, în spațiul lor propriu, a cercetărilor anterioare din marile orientări preintegrale: ale lingvisticii istorice și structurale – în domeniul idiomatice; ale lingvisticii generative și, cred, mai ales, ale semanticii cognitive (Iakoviene) – în domeniul elocuțional; ale “lingvisticii idealiste” și/sau “stilisticii literare” – în domeniul textual. Mi se pare esențial să se sublinieze totuși că nu este vorba de o simplă preluare a acestor cercetări în spiritul lor original, ci de o *reinterpretare* a lor în perspectiva integrală.

Cazul cel mai semnificativ, și care a stârnit cele mai multe neînțelegeri și confuzii, îl constituie, chiar, recuperarea semanticii structurale în investigațiile “școlii de la Tübingen”. Această direcție de cercetare, care reprezintă eșalonul

cel mai cunoscut al mișcării coșeriene, nu înseamnă (cum s-a putut crede!) o “întoarcere” a lui Coșeriu, sub “presiunea” unui anumit context cultural, la structuralismul saussurian (pe care îl “respinsese” în primul deceniu al activității sale – vezi [29]). Cum accentuează Maestrul însuși, urmat de eminenți discipoli ai săi cum sunt H. Geckeler, G. Salvador ș.a., avem a face, în acest caz, cu o “reinterpretare” a unor “motive saussuriene” în *spirit humboldtian* sau, altfel spus, cu o recuperare a structuralismului de sorginte saussuriană în perspectiva structuralismului antropologic prefigurată de Humboldt. Prin demersul metodologic articulat cu elementele saussuriene, lexematica școlii de la Tübingen urmărește, în fapt, obiectivul captării semnificatelor limbii, în dimensiunea lor de conținuturi intuitive primordiale ale activității de vorbire determinate istoric (și nu, pur și simplu, “seria de diferențe de idei” a unui “sistem” abstras și reificat ca atare). Cine nu înțelege acest adevăr elementar nu poate avea nici un acces la sensul real al investigațiilor integrale în structura semantică a “limbilor”.

Un caz similar, pe care îl consemnăm mult mai succint, este cel al cercetărilor de lingvistică a textului, care se proclamă, uneori, în mod deschis, în domeniul lingvisticii integrale, dar care rămân total străine de conceptul autentic coșerian al *sensului*. Această dimensiune semantică nu poate fi *descrișă* și/sau *caracterizată* ca un strat constituit și realizat ca atare în text, ci aproximarea ei se face, în demers esențial hermeneutic, prin captarea funcțiilor semnifice, pe temeiul cărora sensul “emerge” și își urmează, apoi, dinamica proprie a articulării globale (sau globalizante). În acest spirit, ar trebui dezvoltate și investigațiile care țintesc realizarea unei tipologii textuale (vezi, acum, excelentul volum realizat de Emma Tămăian [31]).

5. Contribuțiile majore pe care Eugeniu Coșeriu însuși le înscrie, la rezolvarea unor probleme cruciale ale lingvisticii astfel întemeiate și organizate, nu pot fi trecute în revistă, în acest context. Ele alcătuiesc însă un formidabil corpus de cercetări, în cele mai diverse domenii și la diferite nivele – de la istoria lingvisticii mondiale, până la studii particulare (semantice, sintactice, tipologice) asupra tuturor

limbilor romanice (în primul rând) și asupra unei largi arii de texte, literare, științifice, filologice. Făcând abstracție, chiar, de întreg eșafodajul conceptual pe care se clădesc și de cuprinzătoarea perspectivă teoretică în care se înscriu, aceste contribuții fundamentale ar fi suficiente, prin ele înseși, pentru a îndreptați aprecierea mai veche a lui Iorgu Iordan, conform căreia ilustrul lui fost elev se impune ca "fruntaș între fruntașii lingvisticii mondiale".

Doresc să subliniez totuși că ansamblul acestor contribuții particulare și cele mai importante dintre ele în parte își relevă adevărata valoare tocmai și numai în lumina vastei și profunde mutații a orizonturilor lingvisticii pe care, implicit sau explicit, o ilustrează. Acest adevăr este probat în mod pregnant în volumul dedicat de Eugenia Bojoga receptării operei coșeriene în fosta U.R.S.S. [3]. Cei ce vor desprinde, bunăoară, rezolvarea punctuală a problemei schimbării lingvistice, din capodopera *Sincronie, diacronie și istorie* [11], de concepția pe care această rezolvare se întemeiază – așa cum încercau cei mai mulți lingviști sovietici – vor sfârși prin a reduce și, în ultimă instanță, a desființa adevărata semnificație a acestei investigații monumentale, care demonstrează, tocmai, că problema ca atare nu poate fi rezolvată decât renunțând la genul de știință care i-a dat naștere. Aprecierea este valabilă și pentru multe din celelalte contribuții esențiale coșeriene. Conceptul de normă, atât de mult vehiculat pe plan internațional, nu reprezintă o simplă furișare a unei nuanțe ideatice noi între conceptele saussuriene de *langue* și *parole* (așa cum se credea în spațiul investigat de colega noastră și se mai crede, încă, foarte adesea, și în România), ci el impune redefinirea radicală a întregii triade bazice etc. Realizarea *Dicționarului de concepte fundamentale ale lingvisticii integrale*, pe care o încercăm în cadrul *Centrului de studii integraliste* de la Cluj, trebuie să răspundă tocmai acestei exigențe capitale: aceea de a reprezenta toate contribuțiile majore ale celui mai mare lingvist al lumii, fără a trăda însuși spiritul din care acestea au izvorât, și pe care l-am schițat, între coordonatele lui mari, în rândurile de față.

Pentru a încheia, mă văd îndemnat să revin la gândul profetic blagian

de la care am pornit și să invoc, de data aceasta, în sprijinul meu, geniul tutelar al acestor locuri și al întregii culturi române. Parafrazând în negativ celebrele versuri ale lui Eminescu, din *Luceafărul*, aș dori să pot transpune, în acest context, gestul simbolic original al refuzului cu care ființa umană (prea "umană") răspunde chemării "hiper-eonice", în sensul unui modest, dar ferm, "legământ" de credință – i.e., să îl asigur pe marele nostru Maestru, în numele grupului de cercetători ale căror convingeri am încercat să le reprezint, că ne-am pătruns, până în străfundurile cugetului, de licărul luminii "astrale" și că **pe calea ce-a deschis, vom merge pân' la capăt.**

BIBLIOGRAFIE

1. J. M. Bernardo, *La construcción de la lingüística. Un debate epistemológico*, València, Universitat de València, 1995.
2. L. Blaga, *Trilogia culturii*, București, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, 1944.
3. E. Bojoga, *Receptarea operei lui E. Coșeriu în fosta U.R.S.S.*, Cluj-Napoca, 1999.
4. M. Borcilă, *Eugenio Coseriu și orizonturile lingvisticii II "Echinox"*, 1988, nr. 5.
5. M. Borcilă, "Noua cale" a lingvisticii istorice românești // "Limba română", Chișinău, 1995, nr. 5.
6. M. Borcilă, *Între Blaga și Coșeriu. De la metafora limbajului la o poetică a culturii II "Revista de filosofie"*, 1997, nr. 1-2.
7. M. Borcilă, *Eugeniu Coșeriu și bazele științelor culturii II "Academica"*, 2001, nr. 5.
8. N. Chomsky, *Rules and Representations*, New York, Columbia University, 1980.
9. N. Chomsky, *Knowledge of Language: Its Nature, Origin, and Use*, New York, Praeger, 1986.
10. E. Coseriu, *Teoría del lenguaje y lingüística general*, Madrid, Gredos, 1963/1967.
11. E. Coșeriu, *Sincronie, diacronie și istorie. Problema schimbării lingvistice*, trad. Nicolae Saramandu, București, Editura Enciclopedică, 1958/1997.
12. E. Coseriu, *Die Geschichte der Sprachphilosophie von der Antike bis zur Gegenwart. Eine Übersicht (Teil I: Von der Antike bis Leibniz)*, Tübingen, Gunter Narr u. Rudolf Windisch, 1969.

13. E. Coseriu, *Einführung in die transformationellen Grammatik*, Tübingen, Gunter Narr u. Rudolf Windisch, 1970.
14. E. Coseriu, *Die Geschichte der Sprachphilosophie von der Antike bis zur Gegenwart. Eine Übersicht. Teil II: Von Leibniz bis Rousseau*, Tübingen, Gunter Narr, 1972.
15. E. Coseriu, *Leistung und Grenzen der transformationellen Grammatik*, Tübingen, Gunter Narr, 1975.
16. E. Coseriu, *El hombre y su lenguaje. Estudios de teoría y metodología lingüística*, Madrid, Gredos, 1977.
17. E. Coseriu, *Gramática, semántica, universales. Estudios de lingüística funcional*, Madrid, Gredos, 1978.
18. E. Coseriu, *Lecții de lingvistică generală*, trad. Eugenia Bojoga, Chișinău, Arc, 1981/2000.
19. E. Coseriu, *Competencia lingüística. Elementos de la teoría del hablar*, vers. esp. F. Meno Blanco, Madrid, Gredos, 1988/1992.
20. E. Coseriu, *Wilhelm von Humboldt. Die deutsche Sprachphilosophie von Herder bis Humboldt, Teil III*, Tübingen, Ch. Dern, U. Maier u. H. Weber, 1994.
21. E. Coseriu, *Die Sprachwissenschaft im 20. Jahrhundert. Theorien und Methoden*, Tübingen, P. Fink u. H. Weber, 1995.
22. E. Coseriu, *Linguistica del testo. Introduzione a una ermeneutica del senso*, Roma, La Nuova Italia Scientifica, 1997.
23. D. Di Cesare, *Introduzione*, la E. Coseriu, 1997, 11-1924. M. Dominicy (ed.), *Épistémologie de la linguistique*, Bruxelles, Histoire – Épistémologie – Langage, tome 13, fascicule I, 1991.
24. H. Geckeler et al., *Logos semantikos. Studia in honorem Eugenio Coseriu*, Madrid, Gredos (5 vol.), 1982.
25. M. Johnson, *The Body in the Mind. The Bodily Basis of Meaning, Imagination, and Reason*, Chicago, University Press, 1987.
26. J. Kabatek, A. Murguía, "Die Sachen sagen, wie sie sind...". *Eugenio Coseriu im Gespräch*, Tübingen, Gunter Narr, 1997.
27. G. Lakoff & M. Johnson, *Philosophy in the Flesh. The Embodied Mind and Its Challenge to Western Thought*, New York, Basic Books, 1999.
28. C. Laplace, *Théorie du langage et théorie de la traduction: les concepts – clefs de trois auteurs ...*, Paris, Didier Érudition, 1994.
29. V. Sánchez de Zavala, *Funcionalismo estructural y generativismo*, Madrid, Alianza, 1982.
30. M. Shapiro, *The Sense of Change. Language as History*, Bloomington & Indianapolis, Indiana University Press, 1991.
31. E. Tămâian, *Fundamentele tipologiei textuale. O abordare în lumina lingvisticii integrale*, Cluj-Napoca, Clusium, 2001.
32. J. Trabant, *Traditionen Humboldts*, Frankfurt/M., Suhrkamp, 1990.
33. A. Vilarnovo Caamaño, *Lógica y lenguaje en E. Coseriu*, Madrid, Gredos, 1993.

Gheorghe POPA
Universitatea de Stat
“Alecu Russo”,
Bălți

E. COȘERIU: DRUMURILE VIȘII ȘI ALE AFIRMĂRII

Cunoscând chiar și cel mai scurt *curriculum vitae* al maestrului, înțelegi că nu a existat și nu există vreun lingvist din toate timpurile cu o biografie mai incitantă, cu un destin mai agitat decât cel al prof. E. Coșeriu. Nu în zadar unii consideră că destinul prof. E. Coșeriu, “mai mult bănuț decât cunoscut în mod concret, pare de departe încântător și întrucâtva aventuros [1, 127]. Realitățile ne stau la îndemână în acest sens:

* se naște într-o “țară”, dar, când revine acasă, găsește o altă “țară”;

* călătorește (cu chestii de serviciu) pe toate meridianele lumii, dar baștina poate să și-o revadă abia după 50 de ani;

* de când a devenit cunoscut, ține cursuri, conferințe în diferite limbi ale lumii, dar niciodată în cea maternă (primul discurs în limba română, adresat unui public select, îl va rosti abia după 28 de ani, cu ocazia participării la Congresul Internațional de Romanistică de la București;

* zeci de enciclopedii (chiar și cea unională, din fosta U.R.S.S.) îi consacră articole speciale, dar numai cea din R.S.S. Moldovenească îl trece “inocent” cu vederea;

* lucrările Domniei sale apar în zeci de limbi ale lumii, minus româna (cu excepția celor două articole apărute în 1940 la Iași) și abia în 1976 i se va permite publicarea în țară a unui studiu tradus [2, 242-324];

* în anii 80 îi apar șapte volume solide în limba japoneză, în română prima carte va fi editată abia în 1994 [3];

* universități de pe tot mapamondul îi conferă înaltul titlu onorific de *Doctor honoris causa*, iar cei de acasă se vor trezi, vorba poetului, ca “viteazul din poveste”, și abia în 1992 și, respectiv,

Fie pâinea cât de rea, tot mai bună-n țara mea. Acad. E. Coșeriu la Bălți.

1998 universitățile ieșeană și bălțeană îi vor da Cezarului ce e a Cezarului. Într-un cuvânt, destinul acestui fiu al Basarabiei pare să ilustreze – până la un moment – zicerea biblică “Nimeni nu-i profet în țara sa”. Din fericire, istoria s-a “corectat”, în acest sens, în ultima vreme. Sunt și alte dovezi care probează că ursitoarele la naștere i-au prezis ceva de excepție;

* activează, scrie și publică cea mai mare parte a operei în mileniul doi, dar e considerat “lingvistul secolului XXI” [4, 9];

* a fost și a rămas ceea ce este, “adică român, și chiar român basarabean” [5, 23], născut și crescut “în cultura românească” [1, 126], dar, în același timp, este și un “filozof al înstrăinării naționale” [6, 2];

* în fine, acest “rege al lingvisticii” [3, 7] aici își regăsește blazonul de noblețe prin care am fost identificați pe toate meridianele.

Nu numai această serie de fapte și întâmplări paradoxale ne-a determinat însă să reluăm unele momente legate de biografia și de afirmarea științifică a renumitului Profesor. Vorba e că prof. E. Coșeriu datorează realizările

sale științifice, întâi de toate, tocmai acestor “momente”¹ și, firește, reconstituirea lor o poate face cel mai deplin chiar... biograful E. Coșeriu.

...pentru că e baștina mea, Mihăilenii e cea mai frumoasă localitate din Basarabia [8]

Prof. E. Coșeriu, fiul lui Ion și al Zinoviei Coșeriu, “ortodocși cu întâia cununie” [10, 37], s-a născut la 27 iulie 1921 “în ținutul Răutului”, la Mihăileni, județul Bălți. Actualmente, unde era locul de casă, “autoritățile au ridicat un monument ostașului sovietic, în centrul satului, chiar în fața Primăriei” [8].

De felul său, este un “un țaran din Moldova de Sus, dintre Prut și Nistru”, cum îi place Maestrului să spună [1, 129]. vede lumina zilei în zodia Leului, a acelor oameni care nu agreează jumătățile de măsură și se conduc după maxima “Ori cezar, ori nimic”, iar conform zodiacului chinezesc, în zodia Cocosului, deci a acelor oameni care sunt pregătiți în orice moment să intre într-o dispută, pe un timp nelimitat, fără să se obosească prea mult. “Parcurgând” drumurile vieții și ale afirmării profesorului E. Coșeriu, te întrebi volens-nolens: zodiacurile (și nu numai cele menționate) n-au fost oare elaborate având ca punct de reper tocmai viața și activitatea octogenarului E. Coșeriu?

Aici, la Mihăileni, învață la școala primară unde l-a avut “pe extraordinarul învățător” [9, 3] Roman Mândăcanu pe care junele E. Coșeriu, când “venea de pe la cele învățături la Mihăileni”, îl vizita neapărat și îl pune în curent “cu evenimentele tot mai precipitate din lume și în special cu frumoasele-i succese pe tărâmul literaturii și al științei” [10,32] o fi fost R. Mândăcanu un “extraordinar învățător”, dar intuiție avea la sigur, pentru că, în caz contrar, ce rost ar fi avut să repete soției sale unul și același lucru: “Irină dragă, crește un munte pe moșia satului nostru” [ibidem]. Anume această școală românească (școala primară și liceul), va accentua mai târziu prof. E. Coșeriu, i-a dat “cadrul ideal și baza dezvoltării intelectuale” și, întâi de toate, “poate nu universalitatea, dar, cel puțin, setea de universalitate” [9, 3]. De atunci, concepția sa “asupra școlii este cea a țaranului, care, atunci când i

se deschid porțile culturii, e însetat de a ști, de a se instrui și exploatează acest prilej cât mai mult, nu doar a ajunge ceva” [7, 161].

Aici, la Mihăileni, a auzit primele povești, aici l-au frapat anumiți oameni, aici s-a pus “temelia” revelațiilor de mai târziu, dar tot aici își au începutul “suspinel domnișoarelor italiene” [10, 34], și poate nu numai italiene, de aici...

Și tot aici, la Mihăileni (revenit pentru puțin timp de la Iași), la sfârșitul lui iunie 1940, află despre cedarea Basarabiei... Pleacă mai întâi într-un sat din județul Botoșani, apoi la Iași, unde sosise deja știrea despre bursa de studii în Italia. Acesta “a fost marele noroc” al viitorului renumit savant, deoarece, dacă rămânea la baștină, “cine știe pe unde i-ar fi albit oasele acum” [5, 31]. Sau, în cel mai bun caz, l-am fi sărbătorit astăzi pe octogenarul Evgheni Ivanovici.

DI Eugeniu Coșeriu la “o sută de movile”.

Deși nu l-a așăat, dorul de baștină rămâne totuși, până la urmă, un dor arzător. A ieșit din "acest spațiu strâmt" fără "a părăsi niciodată Mihăilenii" ("A ieși nu înseamnă a părăsi"): s-a ridicat "deasupra lor pentru a ajunge să spună lumii că vine din Mihăilenii" [ibidem], a urcat deasupra lor pentru a putea "îmbrățișa cât mai multă lume" [11, 56]. A plecat, așadar, din Mihăilenii, fără să-și imagineze că această plecare e o despărțire pentru o lungă și chinuitoare perioadă: va reveni în țară abia peste 28 de ani, iar în Mihăilenii – abia peste mai bine de jumătate de secol (în septembrie 1991).

...am făcut un liceu extraordinar la Bălți ... [1, 129]

După școala primară din sat, devine în 1931 licean la Bălți. Peste ani, avea să remarce cu diverse ocazii: "La liceul "Ion Creangă" am primit o pregătire cu totul fundamentală pentru cariera mea ulterioară în toate materiile umaniste, literare și filologice. Spuneam mai demult, într-un interviu, că mai târziu, asistând în diverse țări la examenele universitare de literatură franceză, constatam fără echivoc că eu aș fi putut răspunde la majoritatea întrebărilor cu cunoștințele acumulate la liceul "Ion Creangă" din Bălți [12, 3]; ...

Însuși liceanul E. Coșeriu a participat, de nenumărate ori, la concursurile de literatura română (organizate de renumita Societate culturală "Tinerimea Română"), învrednicindu-se chiar și de premiul doi pe Țară. Un caz foarte curios: fiind în clasa a VIII-a și venind la București pentru a participa la concursul la literatura română, viitorul lingvist află că se va desfășura, concomitent, și un concurs la... geografie. Surpriza a fost dintre cele plăcute: vestitul geograf S. Mehedinți înștiințează direcția școlii că liceanul lor E. Coșeriu (care a abordat tema "Dobrogea și însemnătatea ei geografică și economică pentru România") a obținut premiul întâi pe Țară [12, 3].

Anume aici, la Bălți, i-a avut ca profesori pe M. Certan ("care pe vremea rușilor a fost profesor de limba rusă, dar fiind o fire capabilă a știut să se recicleze și a devenit un bun profesor de română"), pe M. Holban ("care ne-a inițiat să organizăm Societatea

literară "G. Coșbuc", tot el, cu sufletul său mare, ne-a îndemnat să scoatem revista "Crenguța"), pe Gh. Cârțu ("un adevărat apostol al românismului, a știut să ne atragă la înscenarea basmului "Harap Alb" de I. Creangă, jucată cu deosebit succes în teatrul "Sapho" la 18 aprilie 1937, în care eu am avut rolul central"), pe P. Stati (care "cu deosebit succes preda româna și latina, dreptul și filozofia"), pe D. Socoliuc (care preda franceza, iar "din 1941 a devenit profesor la Universitatea din Cernăuți"), pe M. Vlăhuță (care preda istoria și era "un luptător consecvent pentru întregirea neamului românesc") ș.a. [ibidem].

Se cuvine să menționăm, printre altele, că în perioada respectivă apar, la Bălți, mai multe publicații ("Lucrări literare", "Curierul literar", "Revista copiilor", "Licurici", "Mugurel", "Almanahul Tinerimii", "Flamuri", "Crai nou" ș.a.), dar, printre revistele școlare editate, "un loc de frunte, și pentru calitate și pentru mijlocirea debutului literar al unor tineri condeieri, care au făcut apoi cinste întregii culturi românești, îl ocupă, desigur, revista "Crenguța" [13,5]. Acest lucru avea să-l remarce nu o dată și E. Coșeriu: "De fapt, nu fiecare liceu din Basarabia, inclusiv din Chișinău, se putea mândri cu astfel de publicație (și după conținut, și după durata apariției ei)" [12, 3]. Anume în această revistă (dirijată de însuși E. Coșeriu "timp de doi sau trei ani" [1, 132], ce apărea sub egida corpului didactic de la liceul "I. Creangă" ca organ al Societății literare "G. Coșbuc", apoi "B. P. Hasdeu" (președinte al căreia era la fel E. Coșeriu), își face debutul literar actualul profesor din Tübingen, în 1937, cu povestirea "Suflet de vultur", în care e prezent... însuși omagiatul nostru: "Sunt moldovean din oastea lui Ștefan-Vodă, mă cheamă Oprea Răzeșul și-s pus de strajă aice pe scală, să-i apăr pământul".

Afară de proză, E. Coșeriu scrie poezie și eseuri literare pe care le publică atât în revista liceului, cât și în alte reviste, cum ar fi "Jurnalul literar" (redactor al căreia era G. Călinescu care i-a publicat un rondel și un eseu despre Bacovia, dar fără portretul făcut de însuși E. Coșeriu: "Se vede că nu puteau face clișeu după desenul meu cu penița" [1, 133]).

Din cele expuse, se conturează limpede atât gradul de însușire a

materiei de studiu de către E. Coșeriu (premiile sunt o dovadă!), cât și prodigioasa-i activitate “extraliceală” (literatură, traducere, critică literară, pictură, teatru). Dar, pe fundalul acestei activități, se relevă încă două momente esențiale.

În primul rând, anume aici, la Bălți, liceanul E. Coșeriu a înțeles că cea mai mare pasiune a sa este lectura, pasiune care l-a “însoțit mereu pe parcursul vieții” [12, 3]. Că această pasiune nu l-a părăsit astăzi nici pentru o clipă, nimeni nu mai pune la îndoială. E suficient a consulta opera științifică sau interviurile acordate, luările de cuvânt etc.: abundența trimerelor, datelor, anilor, cifrelor, numelor, de rând cu memoria-i excepțională, pur și simplu, te copleșesc (apropo, apartamentul în care locuiește “amintește de o Bibliotecă Națională: pereții tuturor celor douăsprezece camere sunt captușite cu cărți, apoi – cărți în coridoare, în baie, în bucătărie, pretutindeni... circa 40 de mii de volume” [14, 1]).

În al doilea rând, anume la Bălți îl încearcă pe E. Coșeriu “ideea de a se ocupa de filologie în sensul larg al cuvântului, adică cu literatura, cu lingvistica și cu istoria” [1, 129]: avea deja “idei, încă nebuloase, mai mult sau mai puțin vagi” [15, 13], se gândea “deja la această unitate, mai ales de limbă, cultură și istorie” [16, 12]. Revelator moment: anume la Bălți, liceanul E. Coșeriu a anticipat, cu intuiție sigură, prin “caietele mari” pe care era scris “titlul unor lucrări ... ca **Istoria limbii și a poporului român**, vol. 1 de Eugeniu Coșeriu, profesor (pe atunci în potenția – Gh. P.) la Universitatea din Tübingen sau la Universitatea din Heidelberg” [ibidem], ulterioarele lucrări monumentale de lingvistică semnate de același profesor, de această dată *in facto*, de la Tübingen.

Am mai remarca un detaliu: ceea ce i-a ajutat Maestrului să ajungă în “elita lingvisticii universale contemporane” a fost tocmai “atitudinea față de probleme, adică o atitudine fără complexe de inferioritate”. Se are în vedere “acea atitudine, în același timp nemiloasă din punct de vedere critic și totuși generoasă, cu privire la tot ceea ce este serios în știință, chiar dacă eventual e greșit sau duce la greșeli” [1, 128-129]. Și anume la Bălți, la acest liceu “extraordinar”, au fost puse bazele

unei atare atitudini, însă această atitudine “s-a format încetul cu încetul” și “s-a clarificat tocmai în Italia”.

Examenul de bacalaureat l-a susținut la Soroca în 1939 în sesiunea de vară, fiind clasat primul pe listă (media 9,20). Gândurile îi erau deja la Iași...

...De aici încolo, începe îndelungul și impunătorul periplu universitar al lui E. Coșeriu în diverse ipostaze: de student, de profesor, de profesor asociat, de profesor invitat...

Eu am umblat pe la multe universități, învățând ce se putea sau predând ce puteam, dar totuși Universitatea din Iași, prima mea Universitate, deși am studiat aici numai un an, a rămas într-un fel tot timpul universitatea mea [17, 103].

Între anii 1939-1940, absolventul liceului bălțean își continuă studiile la Facultatea de Litere și Filozofie a Universității din Iași. Unii ar putea să rămână oarecum contrariați: cum rămâne cu mărturisirea liceanului de la Bălți că în viitor se va ocupa de filologie, dar, peste puțin timp, ia decizia să facă și drept? O atare decizie a fost determinată de vocație și, nu în ultimă instanță, de rațiuni practice: apreciind că posibilitățile literelor pot fi nu “prea mari din punct de vedere economic” [1, 129], studentul ieșean face și un an de drept, simultan, cu literale.

Aici, la Iași, “... însetat de știință și cu teamă aproape și cu evlavie în fața maștrilor de la Iași” [16, 12], E. Coșeriu face cunoștință cu profesori (de unii se apropie chiar sufletește) “care aveau atitudini științifice și politice foarte diferite”, dar pentru studentul E. Coșeriu conta, întâi de toate, “valoarea lor ca profesori și valoarea lor ca oameni de cultură” [1, 129]. Printre aceștia se numără G. Călinescu (profesor de literatură, cu care “se cunoștea” încă din liceu prin poșta redacției de la “Jurnalul literar”), I. Iordan (profesor de limba română), D. Găzdaru (profesor de spaniolă), P. Caraman (profesor de slavistică), Gh. Ivănescu (asistentul lui I. Iordan), G. Petronio (profesor de italiană). Și, deși era “de-abia în anul întâi”, universitarii au sesizat receptivitatea și aviditatea tânărului student basarabean, solicitându-i “lucrări sau referate critice la seminare” [1, 129].

Aici, la Iași, s-a întâmplat ceea ce trebuia să se întâmple neapărat: debutul în domeniul lingvisticii. Cele două articole *Limba și folclorul din Basarabia* și *Material lingvistic basarabean*, publicate, paralel, în revistele ieșene "Arhiva" [18, 93-100] și, respectiv, "Revista critică" [19, 159-175] denotă, după opinia prof. St. Dumistrăcel, "o deosebită receptivitate și o nestăvilită curiozitate științifică, în perspectivă deja interdisciplinară, însoțite de rigurozitatea demersului analitic, prin aspecte anunțând linii directe (fundamentale) ale viitoarelor exegeze" [20, 57].

Despre seriozitatea studentului E. Coșeriu, dar, în același timp, și despre cumsecădenia unor profesori (I. Iordan, G. Petronio, D. Găzdaru ș.a.) ne vorbesc și următoarele mărturisiri. "Așa, domnul Iordan, după o critică pe care o făcusem unuia din anul IV la seminar, m-a chemat și m-a-ntrebat: "Da dumitale ai bursă, domnu' Coșeriu?". Zic: "Da, am". "Pentru că, dacă n-aveai, ți-o dădeam eu, făceam tot posibilul ca să ți se dea" [1, 130]. Sau: "... G. Petronio ... mi-a propus să cer o bursă de studii în Italia, deși eram în anul întâi. L-am întrebat dacă era cazul să cer o asemenea bursă la care puteau aspira doar studenții din anii superiori, iar el mi-a spus: "Eu vă asigur că o să primiți bursa dacă prezentați cererea" [1, 130] (apropo, I. Iordan și D. Găzdaru nu au ezitat să-și pună semnătura pe cererea lui E. Coșeriu pentru a pleca la studii în Italia).

Încetul cu încetul, se întrezărea șansa de a-și continua și desăvârși pregătirea și cultura filologică. Și nu numai cea filologică, dar și cea filozofică, estetică, logică. Obținând o bursă de studii de la guvernul italian, studentul ieșean de 19 ani E. Coșeriu, "fără familie și cu familia dincolo în Uniunea Sovietică... în "impărăția beznelor înghețate" [9, 4], pleacă în decembrie 1940 în Italia: Roma (1940-1944), Padova (1944-1945), Milano (1945-1949).

Italia a însemnat pentru mine foarte mult. ...În primul rând, a schimbat perspectiva mea românească într-o perspectivă universală, nu numai datorită universalității și tradiției culturii italiene, ci și datorită faptului că, trecând de la o perspectivă la alta, mi-am dat seama de

multitudinea perspectivelor posibile [7, 161-162].

Decizia de a pleca în Italia a fost cea mai potrivită, deoarece, după cotropirea Basarabiei de către Uniunea Sovietică, familia Coșeriu se afla pe ambele părți ale Prutului și, într-un sens, studentul Coșeriu "tot între străini" se afla [9,3], după cum și reîntoarcerea la baștină "nici nu mai avea prea mult rost" [16, 12].

În Italia, pe de o parte, "neputând face altceva" [ibidem], iar pe de altă parte, "setea de universalitate" dată de școala românească (școala primară și liceul), "seriozitatea" studentului ieșean, precum și excelențele studii la prestigioasele universități italiene l-au determinat pe E. Coșeriu să-și scrie și să-și treacă cu brio două doctorate: la Roma (1944) în litere cu profesorul de slavistică Giovanni Maver (**Problema influenței epopeii franceze vechi asupra poeziei populare a slavilor meridionali** – o lucrare de filologie, istorie literară și folcloristică), iar la Milano (1949) în filozofie cu profesorul Antonio Banfi (**Istoria ideilor estetice în România** – o lucrare despre contribuția mișcărilor estetice românești). De la noii săi magiștri a învățat nici mai mult, nici mai puțin: "nu un bagaj de cunoștințe, ce ar fi mult mai puțin important, ci o atitudine față de probleme, față de știință și față de idei" [1, 129].

Interesul sporit pentru literaturile "majore", dar și pentru cele "minore", frecventarea Lectoratelor de limbi slave, apoi a Lectoratului de maghiară i-au deșteptat "simțul critic pentru universalitatea culturii, în același timp națională și universală", ajungând la concluzia că "e foarte important tot ce e al nostru, însă ceea ce este și al altora este încă mai important pentru că este încă mai al nostru" [9, 3].

Despre rolul Italiei în creșterea și afirmarea sa lingvistică va consemna mai târziu următoarele: "... eu mă consider aparținând și lingvisticii italiene, sau mai ales lingvisticii italiene sau, în general, științei italiene, fiindcă, în realitate, dacă România, prin liceu și primul an de Universitate mă orientase, eu pot să spun că Italia m-a format, atât prin libertatea extraordinară pe care au știut să o mențină Universitățile italiene, chiar și în vremuri grele și de dictatură politică, cât și prin spiritul

critic tradițional al științei și al filozofiei italiene. Italia a orientat această sete de universalitate, mai mult sau mai puțin vagă, spre domenii concrete și, în același timp, a lărgit orizonturile mele, chiar și în ceea ce privește unele lucruri pe care începusem să le văd deja din România” [ibidem].

Și tot aici, în Italia, prof. E. Coșeriu înfruntă o serie de obstacole “folositoare” despre care își amintește, ulterior, chiar cu o anumită... nostalgie: “Momentele cele mai grele, momentele acelea absurde de la Enciclopedie, de exemplu, care atunci mi se păreau o tragedie, s-au dovedit în cele din urmă că, în realitate, au fost o experiență interesantă, din care am învățat foarte multe lucruri. Sau lucrul la ziar: lucrăm noaptea până târziu <...>. Aicea am învățat să redactez repede și să mă orientez repede în foarte multe. Mi s-a cerut apoi, tot la ziar, să fac o cronică de artă <...>. Din nou, și aceasta, o experiență foarte interesantă. Aceste lucruri au fost, așadar, în realitate, o povară extrem de grea, însă, pe de altă parte, au fost experiențe foarte importante, nu numai din punctul de vedere al formării omului și al formării caracterului, al temperamentului etc.” [ibidem].

Și totuși “din cauza situației generale din Europa și din cauza greutăților de tot felul pe care le putea avea cineva care trăia în afară de țara lui pentru a face carieră mai mult sau mai puțin rapidă” [16, 12], E. Coșeriu se vede nevoit de a părăsi Italia. Tocmai în dorința de a face “carieră științifică sau universitară” și, totodată, în teama de a nu putea să se dezvolte “într-un sens cu totul deosebit” [9, 3], tânărul E. Coșeriu ține cont de sfatul consulului Uruguayului la Milano [1, 131] și acceptă oferta venită de peste Ocean.

Uruguayul mi-a oferit o foarte mare libertate, care mi-a permis să fac în știință ceea ce mi se părea mie că e bine să fac [17, 12].

Aici, în Uruguay, devine în 1951 profesor de lingvistică generală și indo-europeană și director al Departamentului de Lingvistică la Universitatea din Montevideo. Dar tot aici, în Uruguay, e pus în fața unei dileme de soluționare a cărei depindea cariera științifică și academică a Domniei sale: ori să se ocupe

“de faptele locale, sud americane”, ori să se dezvolte “în sensul concepțiilor și al ideilor” [6, 162]. Fiind conștient atât de ceea ce putea “oferi obiectiv” [8, 3], cât și de existența unui “material sigur – ori că-l aveai pe teren, ori că-l aveai în cap”, E. Coșeriu, dat fiind că avea “ceva... în cap” [15, 13], ia decizia fermă să se ocupe de teoria limbajului.

În pofida greutăților de tot soiul (lipsa unei tradiții lingvistice, absența bibliotecilor specializate, criza de cadre ș.a.), E. Coșeriu “se pune pe muncă, cu multă râvnă, ca un țaran bătos din Moldova-de-Sus”, reușind, prin “instruirea”, “reunirea”, “amalgamarea” discipolilor săi, să formeze “un grup de cercetători care, foarte curând, a căpătat numele de Școala lingvistică de la Montevideo” [1, 131].

Un lucru curios în legătură cu subiectul în discuție: “ceea ce părea a fi un obstacol, în realitate a fost un avantaj”, deoarece însuși E. Coșeriu a avut posibilitatea “să creeze tradiția” și “să dea orientarea” [9, 3] – ocazie pe care Maestrul n-a ratat-o. Astfel, după ce publicase deja în România (la 19 ani, în primul an de Universitate), apoi în Italia (în *Atti di Società Glottologico Milanese*), prof. E. Coșeriu publică chiar în primul an la Montevideo (într-o ediție provizorie, pentru elevii săi) *Introducere în lingvistică*, lucrare care, după mărturisirea lui J. Polo (care a tradus această carte în spaniolă după 25 de ani de la apariția ei), “a fost destinată să deschidă drumul lingvisticii în Uruguay” [16, 13]. Pe parcurs, se scriu și alte lucrări, prin care autorul lor își propunea să dea “o contribuție lingvisticii actuale, pe planul unde se așteaptă această contribuție” [ibidem]: în 1952 apare **Sistem, normă și vorbire** (în care, printre altele, se reiau unele idei din *La lingua di Ion Barbu*, 1949), în 1958 – **Sincronie, diacronie și istorie** – “care, poate, e cea mai importantă de până acuma” [16, 12]: ea a avut un succes însă relativ, “fiindcă era o carte mult mai grea și cu un orizont, în realitate, mult mai vast, care s-ar fi presupus cunoscut, însă s-a văzut, în sfârșit, că era o carte importantă și deja era tradusă (prima traducere a fost în limba rusă – Gh. P.” [ibidem]. Prin acest studiu, E. Coșeriu s-a impus, după aprecierea prof. M. Borcilă, ca “cel dintâi exeget care a relevat cu toată rigoarea aporiile și/sau contradicțiile fundamentale

ce subminau însăși baza teoretică a lingvisticii moderne ("structuraliste") [21, 4-5]. Apropo, după apariția acestei cărți, septuagenarul Joseph Vendryes îi propune prof. E. Coșeriu (care avea 37 de ani) să intre imediat în Societatea Lingvistică din Paris.

Tot în Uruguay, prof. E. Coșeriu a mai însușit arta de a discuta, conducându-se după preceptul că "*dacă ai o idee nouă, atunci nu discuți cu un lingvist obscur, necunoscut, ci discuți cu Ferdinand de Saussure, cu Hjelmslev, cu Bloomfield ș.a.m.d. Însă o faci cu toată generozitatea cât privește discuția, încercând să găsești la fiecare sâmburele de adevăr, intuiția, eventual parțializată, deviată ș.a.m.d.*" [9, 3-4].

Firește, tot ceea ce a făcut prof. E. Coșeriu în timpul aflării sale în Uruguay era o pregătire, în realitate, "*a întoarcerii sale în Europa*". Dar continua să aștepte, deoarece principiul Domniei sale era "*să nu ceri nimica, niciodată, ci să aștepti să fii chemat*" [9, 3]. Ofertele nu s-au lăsat mult așteptate, ele veneau ca din cornul abundenței: în 1957 este invitat la Bonn (Germania), în 1960 la Coimbra (Portugalia), apoi au urmat invitații de la Tübingen, Frankfurt, Bonn (Germania), Leiden (Olanda), Seattle (Statele Unite) ș.a., ca, până la urmă, să accepte Tübingenul, rămânându-i "*credincios*" până în ziua de astăzi.

Tübingenul mi-a oferit, mai întâi, posibilități materiale de necomparat cu cele de la Montevideo, se înțelege, apoi posibilitățile de contacte cu alte universități din Germania și din afara Germaniei [9, 4].

Cu revenirea în Europa și stabilirea la Tübingen se realizează, în sfârșit, visul din copilărie al prof. E. Coșeriu: să ajungă să-i învețe "*carte pe nemți*" [5, 31].

Nu ne încumetăm să apreciem în ce măsură i-a reușit Maestrului să-și realizeze acest ideal, un lucru însă este cert: dl. prof. E. Coșeriu, prin atitudinea sa față de probleme, "*adică o atitudine fără complexe de inferioritate*" [1, 128], a continuat să valorifice și să fructifice în universitatea tübingeniană ceea ce "*a agonisit*" în universitatea uruguayană: lucrările

ulterioare "*au fost dezvoltări ale unor virtualități sau posibilități care erau deja în nuce*" [16, 12] în lucrările anterioare. Or, concepția sa lingvistică a fost și este o constantă "*dezvoltare*", adică o teorie sistematică "*de revizuire și de completări la anumite lucruri*", cu o "*anumită adaptare la condițiile*" pe care le avea sau care i se ofereau sau la "*posibilitățile*" care nu i se ofereau [7, 39-40], concepție care numai se va "*amplifica, aprofunda, clarifica și preciza în detalii*", dar care a rămas, în esență, intactă: fie că această concepție ("teorie sistematică") se referă la examinarea limbajului ca fenomen eminentamente social în ipostaza sa fundamentală (articulată), fie la interpretarea dihotomiilor sau trihotomiilor (semnificare / denotare, semantic / ontologic, tip / sistem / normă / vorbire, desemnare / semnificație / sens ș.a.), fie la chestiuni legate de variația lingvistică (diatopică, diastratică, diafazăzică), de traducere, de educație și politică lingvistică etc. În plus, deși avea toate actele în regulă, prof. E. Coșeriu nu a "privatizat" știința despre limbă: "*mica și firava Școală de la Montevideo*" a devenit în Germania "*o școală cu iradiere, <...> universală*" [9, 4], iar discipoli "*din Spania, din Portugalia, din Italia, din Japonia și chiar și din America de Sud și din Africa*" [ibidem] au început să roiască în jurul Domniei sale ca în grădina lui Akademos.

În 1981, Hans Helmut Chrisman, cu prilejul împlinirii de către prof. E. Coșeriu a vârstei de 60 de ani, a afirmat: "Dacă e să spunem lucrurilor așa cum sunt, atunci trebuie să recunoaștem că ne aflăm în prezența unui gigant" (citată după [22, 213]). Parafrazând aceste cuvinte și invocând încă o dată profeția "extraordinarului învățător" R. Mândăcanu, am putea remarca: "Dacă e să spunem lucrurilor așa cum sunt", atunci trebuie să recunoaștem că acel munte, prezis de dascălul de la Mihăileni, s-a înălțat. Prezent acum pe toate hărțile și în toate continentele lumii, admirându-i piscurile cărunte, ne aducem imediat aminte cu mândrie de vechea slovă cronicărească: "Nasc și la Moldova oameni". Cu atât e mai mare bucuria de a-l vedea acum întors între noi, în locul de unde a început neobișnuita sa înălțare.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. E. Coșeriu: **Toate problemele culturii în toate formele ei sunt și ale noastre** // "Basarabia", 1992, nr. 3.

2. E vorba de textul românesc al studiului **Pour une sémantique diachronique structurale** // Antologie de semantică. Red. resp. L. Wald și E. Slave, Centrul de multiplicare al Universității din București, 1976.

3. E. Coșeriu, **Lingvistică din perspectivă spațială și antropologică**. Trei studii. Cu o prefață de S. Berejan și un punct de vedere editorial de St. Dumistrăcel, Chișinău, Editura Știința, 1994.

4. **Despre lingvistică, Heidegger, Clinton ș.a.** // "Semn", 1998, nr. 3-4.

5. **Eu nu am părăsit niciodată Mihăilenii, ci m-am ridicat de asupra lor pentru a ajunge să spun lumii că vin din Mihăilenii...** Interviu cu dl prof. dr. Eugeniu Coșeriu // "Basarabia", 1996, nr. 1-2.

6. В. Малкосян, **Философ национального отчуждения, или на чью мельницу льет он воду** // "Голос Бэлць", 25 февраля 1998.

7. **Lingvistica integrală**. Interviu cu Eugeniu Coșeriu realizat de Nicolae Saramandu, București, Editura Fundației Culturale Române, 1996.

8. **E. Coșeriu: Sunt forțe cărora li se pare că câștigă, dar realitatea arată că ele pierd** // "Flux", 9 octombrie 1998.

9. **Ființă și limbaj**. Interviu cu Eugenio Coseriu // "Echinoc", 1996, nr. 10-11-12.

10. V. Mândăcanu, **Un homo scientificus ajuns pe Olimp** // "Orizontul", 1989, nr. 9.

11. **Eugeniu Coșeriu acasă** // "Sud-Est", 1998, nr. 3.

12. **Amintiri despre Liceul "Ion Creangă"**. Interviu cu marele savant de talie mondială Eugeniu Coșeriu // "Flacăra", 26 septembrie 1998.

13. S. Nucă, **Publicații bălțene** // "Literatura și arta", 31 octombrie 1991.

14. N. Dabija, **Cel venit, niciodată plecat...** // "Literatura și arta", 12 septembrie 1991.

15. **Să vorbim cu vocea noastră, însă pe planul universal al culturii**. Interviu realizat de Mircea Borcilă // "Apostrof", Cluj, 1992, nr. 11.

16. **Limba nu este numai ceea ce s-a spus și s-a scris, ci un sistem de virtualități**. Interviu realizat de Dora Pavel // "Apostrof", Cluj, 1992, nr. 11.

17. A. Dârul, **Cronică. Colocviul omagial internațional "Eugeniu Coșe-**

riu – un mare lingvist contemporan" // RLȘL, 1992, nr. 4.

18. 1940, nr. 1-2.

19. 1940, nr. 2-3.

20. St. Dumistrăcel, **Eugeniu Coșeriu: întrebările și promisiunile începutului**, RLȘL, 1992, nr. 5.

21. M. Borcilă, **Un fondator al științei lingvistice: Eugenio Coșeriu** // CL, 1992, nr. 1.

22. N. Saramandu, **Eugeniu Coșeriu la 70 de ani** // LR, 1991, nr. 5-6.

NOTE

¹ "N-aș spune că omul este produsul mediului în care trăiește, dar el datorează, fără îndoială, ceva fiecărui mediu" [7, 162].

**Prof. dr. Vasile PAVEL
Chișinău**

**UNIVERSALITATEA
OPEREI LINGVISTICE
COȘERIENE,
ROMÂNEASCĂ
PRIN GENEZA EI***

Sunt numeroase și impresionante aprecierile de care se bucură astăzi în lume profesorul Eugeniu Coșeriu. Exegeții îl consideră "o personalitate covârșitoare a științei lingvistice contemporane", pe drept cuvânt "un gigant".

Despre renumele profesorului E. Coșeriu vorbesc de la sine circulația pe plan internațional și traducerea în numeroase limbi a operei Domniei sale: în japoneză, coreeană, rusă, finlandeză, engleză, cehă și în alte limbi, cele mai multe dintre lucrări fiind scrise în spaniolă, germană, franceză, italiană.

Marele savant este membru sau membru onorific al mai multor Academii de Științe – din Brazilia, Norvegia, Spania, Italia, Belgia, Marea Britanie, România, Republica Moldova ș.a., iar peste 30 de universități din lume (Uruguay, Argentina, Chile, Peru, Germania, Finlanda, Italia, Spania, Universitățile din București, Chișinău, Cluj, Iași, Timișoara, Bălți, Sibiu, Suceava ș.a.) se mândresc că i-au acordat Magistrului titlul de *Doctor Honoris Causa*.

Înalte foruri și instituții științifice l-au ales:

- președinte și vicepreședinte al Societății de Lingvistică Europeană;
- vicepreședinte și președinte al Societății de Lingvistică Romanică;
- președinte al Asociației Internaționale de Studii Umaniste Moderne, de la Londra;

* Această prezentare cuprinde, în mare parte, raportul de *Laudatio* rostit de autor la 22 mai 2001 la festivitatea de conferire a titlului de *Doctor Honoris Causa* al U.P.S. "Ion Creangă" profesorului Eugeniu Coșeriu.

Eugeniu Coșeriu – Doctor Honoris Causa al U.P.S. "Ion Creangă".

– membru de onoare al Societății de Lingvistică din America, al Cercului Lingvistic din Praga.

Colosul de la Tübingen – Eugeniu Coșeriu – este un fiu al Basarabiei. Fiind întrebat: "Cât din ceea ce sunteți Dvs. astăzi este muncă, inteligență și talent, și cât se datorează unor împrejurări ale vieții și unor oameni pe care i-ați cunoscut?", profesorul E. Coșeriu răspunde: "Cred că foarte puțin se datorează anumitor oameni pe care i-am cunoscut și foarte mult anumitor împrejurări ale vieții. Însă, fără îndoială, încă mai mult se datorează acestui vis constant și perseverent al tânărului basarabean de a cunoaște lumea".

Născut la 27 iulie 1921, la Mihăileni, județul Bălți, E. Coșeriu a absolvit școala primară din satul natal și Liceul "Ion Creangă" din Bălți, apoi și-a început studiile universitare la Iași (1939-1940). Studentul ieșean a avut marea șansă de a-și continua studiile în Italia, în trei centre universitare de prestigiu european: Roma (1940-1944), Padova (1944-1945) și Milano (1945-1949). După cum avea să mărturisească, peste decenii, însuși Maestrul, "școala românească" i-a dat "cadrul ideal și baza dezvoltării sale inte-

lectuale ulterioare”. Desăvârșirea studiilor în Italia se va încheia cu două remarcabile doctorate: în litere, la Roma (1944) și în filozofie, la Milano (1949). Excepționala pregătire în aceste științe, inteligența și harul său nativ i-au prefigurat tânărului basarabean pornit în lume un destin aparte. Și-a revăzut baștina după mai bine de cinci decenii, la acel sfârșit de august 1991, într-un moment de cotitură în lupta noastră pentru libertate și renaștere națională. Întoarcerea în propria țară fiind imposibilă, Eugeniu Coșeriu se stabilește, în 1951, pentru o perioadă de mai bine de 12 ani, în Uruguay, unde va conduce Catedra de Lingvistică Generală și Indoeuropeană a Universității din Montevideo, concomitent și Institutul de Lingvistică al Universității. Apariția între anii 1951 și 1963 a unor originale monografii, devenite clasice, precum sunt *Sistem, normă și vorbire* (1952), *Sincronie, diacronie și istorie* (1958) și alte studii de teorie a limbajului izbutesc să îl impună în lingvistica actuală. Opera sa monumentală se va desăvârși, de la 1963 și până astăzi, la Universitatea din Tübingen, unde marele savant a creat o școală cu o nouă direcție în cercetarea lingvistică mondială.

Elaborarea unei teorii originale asu-

pra limbajului uman are la bază, încă de la început, cea mai temeinică explorare critică a tradițiilor gândirii lingvistice, cea mai profundă investigație de ansamblu asupra devenirii științei lingvistice, de la Aristotel și până la Diez și Humbolt și, în continuare, de la Gilliéron și Saussure și până la Bloomfield și Chomsky, în perspectiva afirmării unei viziuni globale asupra limbajului ca “activitate creatoare”. Exegeții operei sale recunosc că în istoria lingvisticii contemporane profesorul E. Coșeriu se situează în “zona centrală” a fundamentării teoretice a lingvisticii, iar ilustrul lingvist nipon Takashi Kamei afirmă în prefața unei traduceri în japoneză din 1981 că savantul pe care îl elogiem și îl omagiem, aici și acum, este “un lingvist pentru secolul al XXI-lea”. Între cele mai esențiale contribuții în domeniu ale profesorului E. Coșeriu s-au evidențiat, întâi de toate, semantica structurală diacronică, semantica structurală sincronică, tipologia limbilor, lingvistica textului sau a discursului, lingvistica vorbirii, universalile în limbă, gramatica funcțională, dialectologia și geografia lingvistică, politica lingvistică ș.a.

Așadar, “reîntemeierea teoretico-metodologică și reorganizarea unor

Prof. Vasile Pavel rostind raportul de *Laudatio*.

importante domenii disciplinare” s-au soldat cu elaborarea de către profesorul E. Coșeriu a “proiectului de ansamblu al **lingvisticii integrale**” teză pe deplin îndreptățită, lansată încă în anul 1988 de profesorul Mircea Borcilă, susținută și ilustrată în ultimii ani de Centrul de studii integraliste, de la Cluj, condus de profesorul M. Borcilă. Este vorba de definirea “sensului global” al operei lingvistice a profesorului E. Coșeriu, ceea ce înseamnă că se întrezărește “o mutație radicală a orizonturilor teoretice ale lingvisticii contemporane” (M. Borcilă, *Eugeniu Coșeriu și orizonturile lingvisticii* // “Revistă de lingvistică și știință literară”, 1996, nr. 5, p. 42-54.).

Reputatul lingvist Eugeniu Coșeriu este o celebritate în învățământul universitar. Ține cursuri de lingvistică generală, indoeuropeană, romanică și spaniolă la multe universități, mai ales din Europa și America.

În ultimii zece ani, marele savant a expus esența doctrinei sale și în fața studenților și profesorilor de la Universitățile din București, Iași, Suceava, Chișinău, Constanța, Târgoviște (vezi: E. Coșeriu, *Prelegeri și conferințe*, Iași, 1994; *Idem*, *Lecții de lingvistică generală*. Traducere din spaniolă de *Eugenia Bojoga*. Cuvânt înainte de *Mircea Borcilă*. Editura Arc, 2000). Cursurile ținute se disting prin altitudinea epistemologică și vastitatea orizontului investigațional, prin claritatea ideilor expuse.

Valoroasa operă a profesorului E. Coșeriu, a marelui lingvist al contemporaneității, este recunoscută pe plan mondial. Propriu-zis, ea nu are de înfruntat anevoiosul acces spre universalitate. Au existat însă anumiți factori ce au defavorizat “la vatra originară” cunoașterea lucrărilor și receptarea corectă a concepției Domniei sale despre limbaj și lingvistică. Aceasta, cu atât mai mult, la noi în Basarabia, în timpul regimului totalitar.

Până nu demult, scrierile și traducerea în limba română au fost puține. De la 1992 încoace însă numărul traducerilor în română au sporit cu mult. “Revista de lingvistică și știință literară”, de la Chișinău, în numerele 5 și 6 din 1992, oferă cititorilor săi în traducere studiile dlui profesor E. Coșeriu *Solidaritățile lexicale* și, respectiv, *Structurile lexemate*. Din anul 1994 până în 2000, au apărut în traducere din limbile în care au fost scrise (spaniolă, germană etc.) cărțile: *Lingvistică din perspectivă spațială și antropologică* (Chișinău, 1994), *Limba română în fața Occidentului* (Cluj-Napoca, 1994), *Introducere*

în lingvistică (Cluj-Napoca, 1995), *Sincronie, diacronie și istorie* (București, 1997), *Lecții de lingvistică generală* (Editura Arc, 2000). De o importanță deosebită pentru cititorul de limba română sunt cărțile în original *Prelegeri și conferințe* (Iași, 1994) și *Lingvistica integrală. Interviu cu Eugeniu Coșeriu* realizat de Nicolae Saramandu (București, 1996). Publicațiile în limba română și contribuția exegeților români la evaluarea operei profesorului E. Coșeriu vin în sprijinul studierii cursului de lingvistică generală în învățământul nostru universitar, asigurând, totodată, accesul spre temeliiile teoriei lingvistice în general. Apariția în limba română a operei coșeriene, în întregimea ei, se înscrie deocamdată “pe un drum al speranței”.

Gândirea lingvistică a lui E. Coșeriu reprezintă o concepție umanistă profund originală, pentru care lingvistica este “o știință a culturii”, ceea ce rezultă din obiectul de studiu – limba ca fenomen al culturii.

Domnul profesor E. Coșeriu este mereu cu noi, prin fapte, gânduri și simțiri, chiar de la începutul luptei pentru renașterea națională pe aceste meleaguri. În același interviu la care m-am referit mai sus, conaționalul nostru spunea: “Destinul Basarabiei îl văd cu speranță și cu mare teamă... Trăiesc intens acest destin și mă doare în mod constant”. Este de neprețuit contribuția marelui nostru compatriot la repunerea în drepturile ei firești a numelui și funcționalității limbii vorbite și scrise a românilor de la est de Prut, a limbii române, ceea ce face să ne întărească credința în izbânda adevărului, în realizarea în fapte “a creșterii limbii românești”. Este pentru noi o obligație cunoașterea operei coșeriene, de o universalitate atât de pronunțată și în același timp românească prin geneza ei. Fie ca modestul omagiu pe care l-au adus în acele zile de mai 2001 Institutul de Lingvistică, Academia de Științe, Casa Limbii Române, Revista “Limba Română”, Universitatea Pedagogică de Stat “Alecu Russo” din Bălți, Universitatea Pedagogică de Stat “Ion Creangă” din Chișinău profesorului E. Coșeriu să reprezinte nu doar un binemeritat semn de recunoștință față de marea personalitate științifică și culturală precum este Eugeniu Coșeriu, ci și un pas spre o mai bună cunoaștere a operei Domniei sale.

Acad. Mihai CIMPOI

EUGENIU COȘERIU: LIMBAJUL POETIC CA LIMBAJ ABSOLUT

Lui Eugeniu Coșeriu îi datorăm delimitarea clară dintre stilistica lingvistică și stilistica literară și dintre limbaj ca atare și limbajul poetic care își instituie în mod autarhic calitatea de limbaj absolut.

Se știe că dintre raporturile duale predominante în stilistica modernă – *limbă/vorbire, context/alegere și denotare/conotare*, cea de-a doua îi era cunoscută încă lui Aristotel care făcea de altfel și o distincție netă între limba comună și limba poetică (“Darul cel mai de preț al exprimării poetice este să fie limpede, fără să cadă în comun”, vezi Aristotel, *Poetica*, București, 1965, cap. XXI). Pe urmele teoretice ale lui F. de Saussure, G. Devoto impunea distincția *langue-parole* și între obiectivul lingvistului care este limba ca instituție (*la lingua come istituto*), aceasta fiind subordonată strâns *normei* și obiectivul stilistului care este *la lingua individuale* care se constituie din forme particulare ce se află doar sub un anumit raport cu sistemul de norme al limbii ca instituție.

În concepția lui Eugeniu Coșe-

riu, stilistica literară, diferită de cea lingvistică propriu-zisă, stabilește o relație nu doar cu limba, ci și cu selecția operată care dă cuvântului în text o semnificație actualizantă. Ea se situează, prin urmare, pe o poziție extralingvistică față de opera ca atare și de procedeele literare nonlingvistice (de natură cultural-estetică). Opera apare, într-o astfel de viziune absolutizantă care se va extrapola și asupra limbajului poetic, ca un domeniu autarhic, ca o țesătură configurativă complexă ce ține de legi autonome sub imperiul cărora are loc o intercondiționare specifică a elementelor verbale și extraverbale. (Această delimitare savantul nostru o face, printre altele, în lucrarea sa *Determinación y entorno*, “Romannistisches Jahrbuch”, nr. 7, 1955-1956, p. 29).

Expresivitatea, ca notă specifică a limbii poetice, este determinată, conform cunoscutei postuleri aristotelice, de *abaterea* sau *devierea de la normă*. Modernii au definit stilul în același sens, această opoziție limbă poetică/limbă comună constituind temeiul formulărilor lui Gh. Bruneau, urmat de P. Valéry, și al unei absolutizări progresive, unii stilisticieni, **Jean Cohen** fiind cel mai radical printre ei, vorbind chiar despre stil ca despre o *deviere* ce frizează *greșeala*. Așa cum preciza Gerard Genette în **Figuri**, devierea este concepută ca o *infracțiune*: “Poezia nu deviază în raport cu o constantă tematică, ea îl violează și îl transgresează, fiind însăși contradicția lui: *poezia* înseamnă *antiproză*. În acest sens precis s-ar putea spune că devierea poetică, pentru Cohen, este o deviere absolută (Gerard Genette, **Figuri**, București, 1978, p. 217).

Un test statistic simplu, efectuat prin compararea textelor poetice din epoci diferite, demonstrează procentul mărit considerabil al devierilor de la normă (discordanța ritmică, gramaticalitatea rimelor, – care sfârșește în “noncategorialitate”, în nelegarea între ele a vocabulelor din diferite clase morfologice, încălcarea normei prozaice a izocroniei dintre frază/sunet și frază/sens), care indică 11% și 18,6% la clasici, 19% și

28,6% la romantici și 39% și 30,7% la simbolști. Cam același procent gradual îl atestă și *predicația*, studiată sub raportul *pertinenței* epitetelor. În contextul limbajului poetic tabelul impertinenței determinărilor arată 40,3 pentru clasici, 54 pentru romantici, 66 pentru simbolști.

Acest tablou diagramat al involuției normei și evoluției abaterilor relevă ideea lui **Jean Cohen**, după care devierea nu este un scop pentru poezie, ci un simplu mijloc. Or, devierea nu privește efectele de lexic sau privilegiile dialectale, ci întemeierea unui idiom special, căci ea nu își poate îndeplini funcția poetică decât atunci când este un instrument al unei *schimbări de sens*: "Trebuie deci ca ea să stabilească, în interiorul limbii naturale, o anomalie sau impertinență, și ca această impertinență să fie *reductibilă*. Devierea nonreductibilă, ca în enunțul suprealist *l'huître du Sénégal mangera le pain tricolore* ("...stridia din Senegal va mânca pâinea tricoloră"), nu este poetică: devierea poetică se definește prin reductibilitatea sa, care implică în mod necesar o schimbare de sens, și, mai exact, o trecere de la sensul "denotativ", adică intelectual, la sensul "conotativ", adică afectiv: curentul de semnificație blocat la nivelul denotativ (angélus *bleu*) se pune din nou în mișcare la nivelul conotativ (angélus *paisible*), și acest blocaj al denotației este indispensabil pentru eliberarea conotației" (Gerard Genette, *Ibidem*, p. 222-223). Prin această substituție a conotației de către denotație dispare momentul negativ al infracțiunii, impertinenței survenite în versificație, *predicație*, determinare și coordonare (gramaticală) a cuvintelor; semnificantul de conotație se instaurează autoritar și se hrănește din procedeele ce se conțin virtual în structura limbajului. "A spune *flamme* pentru *amour* înseamnă pentru mesaj a purta mențiunea: sunt *poezie*" (Jean Cohen, **Structure du langage poetique**, Paris, 1966). Fie că suntem sau nu suntem de acord cu punerea în relație a limbajului conotativ cu *emoționalul* și al limbajului denotativ cu *noționalul*, subscriem la evidența constatării că

poezia reprezintă un limbaj specific și că ea, așa cum spune Mallarmé, "răscumpără defectul", corectându-l, compensându-l și recompensându-l. Împlinindu-l, suprimându-l și exaltându-l, ea îl desăvârșește și se desăvârșește ea însăși prin această poetizare a defectului.

După Heidegger, un astfel de proces de poetizare are loc printr-o revelare a neîfinței care a pierdut capacitatea de a oferi și de a păstra Ființa în funcția ei de normă. Poezia e un proiect de luminare a adevărului, a stării de neascundere, este un act de poetizare (**Dichten**) într-un sens foarte cuprinzător. Cu alte cuvinte, poezia este rostire esențială (**Sagen**), o proiectare a luminosului în care se vestește sub ce înfățișare vine ființarea în deschis.

"Proiectul poetic provine din nimic, precizează Heidegger, în sensul că el nu-și ia niciodată darul din realitatea obișnuită și din ceea ce ne-am deprins să considerăm a fi real. Dar, în măsura în care ceea ce a fost aruncat de către el nu este decât determinarea tănuită a *Dasein*-ului însuși, ce aparține Istoriei el nu provine totuși nicidecum din nimic" (Martin Heidegger, **Originea operei de artă**, București, 1982, p. 90).

Dezvoltând mai vechea distincție între stilistica lingvistică și stilistica literară, prin care acordă un deosebit credit operei ca entitate monadică ce se constituie după legi proprii, prin selectarea valorii semnificante a cuvântului și interrelaționarea mijloacelor extralingvistice și nonlingvistice, Eugeniu Coșeriu consideră că limbajul operează creativitate prin însăși esența sa cognitivă. Acesta "organizează" lumea, o ctitorește în sens heideggerian și o așază într-o *reprezentare* într-un mod hegelian, cuvintele fiind doar semne pentru o astfel de *reprezentare* și inițiind un sistem referențial (prin referire la obiecte și situații). Limbajul nu face decât să delimiteze ființa prin care se naște ființa ca atare. Limbajul nu creează propriu-zis lumea, dar o face să *fie*, să existe prin delimitare verbală: "Lumea o avem numai fiindcă o organizăm prin limbaj sau, cum spun

eu cu un exemplu în **Der Mensch und seine Sprache**, se înțelege că limbajul nu creează copacii, însă face să fie copaci, fiindcă, altfel, ei ar fi, de exemplu, numai “plante în general”, împreună cu multe alte plante, sau ar putea fi numai o anumită speță de copaci, sau ar putea fi cinci-șapte spețe diferite ș.a.m.d. Deci această delimitare a ființei, prin care, în realitate, se naște Ființa ca atare, este dată prin Limbaj” (cf. **Ființă și limbaj**, interviu cu E. Coșeriu, realizat de Lucian Lazăr în **Echinox**, 1996, nr. 10-11-12, p. 3-6).

Spre deosebire de limbajul obișnuit, care doar construiește și reprezintă Ființa (“Limbajul e Casa Ființei”, spune Heidegger și Coșeriu îmbrățișează această propoziție filozofică, dar nu în sensul *Dasein*-ului, ci al lui *Sein* însuși, al Ființei ca atare), limbajul poetic este *absolut*, având avantajul de a crea “*lumi posibile*”.

Nuanțând și întregind părerea lui Jakobson despre funcțiunea poetică a limbajului care este legată organic de funcțiunea metalingvistică și cea reflexivă sau de reprezentare, savantul nostru precizează că limbajul este și o parte a realității, dar și ceva ce se denușește prin limbaj. Se creează, astfel, un sistem complex de relații de tot felul, semnul funcționând și în relații cu alte texte, și în relații cu lucrurile denumite și cu sfera largă de cunoștințe pe care le avem despre lume prin formele de cultură însușită. Întră în joc o intertextualitate dinamică ce este impulsională și de actualizarea funcțiunilor pe care le are limbajul de toate zilele; prin urmare, *limbajul poetic este limbajul cu întreaga plenitudine funcțională*. Printre citatele ilustrative găsim și un exemplu din Sappho la care “sunt singură aici” relevă o singurătată profundă prin invocarea timpului care curge ca un râu pe lângă poetă.

Limbajul pare să coincidă cu poezia, la marii poeți, limbajul lor fiind chiar limba lor. Această identitate este afirmată de Hegel, de Vico, Heidegger și Croce. În favoarea acestei identități ar fi și autonomia limbajului sprijinită de captarea universalului printr-o operă individuală, poezia fiind anume “o refacere a universalului în

individual”: “Poezia este și individ și model universal” (cf. **Prelegeri și conferințe**, Iași, 1994, p. 24).

Concluzia este însă inacceptarea acestei identități, susținută de Croce, căci subiectul care creează arta numai ca să fie se obiectivează în artă, el nefiind un subiect vorbitor sau creator de limbaj, ci “un subiect universal, un subiect care și-a asumat responsabilitatea tuturor subiectelor”.

Este un subiect absolut. Subiectul de limbaj are dimensiunea alterității, e un subiect între subiecte: “...Întâi de toate, limbajul este nu comunicare de..., comunicarea *unui conținut* (s.n. – M.C.), ci e o comunicare *cu* cineva și această comunicare *cu* cineva nu poate lipsi niciodată în limbaj, pe când în artă lipsește în mod necesar. Aceasta înseamnă că, numai dacă considerăm limbajul în raportul său cu subiectul care l-a creat și cu faptul creat, adică dacă considerăm subiectul ca un subiect absolut, atunci limbajul este exact ca și arta, este subiect care se obiectivează. Dacă-l considerăm ca subiect între subiecte pe acest subiect, atunci nu mai avem același raport absolut sau, ca să sfârșim cu o formulă, limbajul este într-adevăr poezie, însă numai limbajul considerat ca absolut; nu limbajul, ci limbajul absolut, dezlegat de celelalte subiecte, este identic cu poezia” (**Ibidem**, p. 162).

Printr-un anume aspect al formulărilor sale Eugeniu Coșeriu se apropie de teoria misterului, a dublului metaforic referențial, pe care o găsim la Heidegger și Blaga. Misterul heideggerian, sinonimizat cu exterioritatea mută a pământului celebrată de miturile agrare, e o “năvalnică pornire” după o retragere tacită în propriul conținut, în sufletul autonom al interiorității. În rostirea esențială, care survine în orice limbă – deci și în limbajul poetic – pământul se păstrează ca cel care e închis. Menirea ei este să aducă în deschis, să actualizeze nerostibilul ca atare. Pornirea năvalnică spre mister este o șansă de a deschide și de a lumina cel puțin parțial misterul. Opera este asemenea pământului: se închide în propriul ei semn de întrebare, neoferind niciodată un răspuns definitiv.

Ea este deschidere posibilă. Ceea ce afirmă tranșant și Eugeniu Coșeriu este o lume posibilă scoasă în ființă printr-o delimitare de elemente ale ființei. Principalul e să depășești opacitatea exteriorității pământului și să pătrunzi sufletul lui dincolo de metal, lemn, sunet și cuvânt. Blaga vede poeticitatea în însăși această materialitate substanțială a sunetului: "Cuvintele limbajului poetic devin revelatorii prin însăși substanța lor sonoră și prin structura lor sensibilă, prin articularea și ritmul lor. Ele nu exprimă numai ceva prin conținutul lor conceptual, ci devin revelatorii prin însăși materia, configurația și structura lor materială (...) Limbajul poetic este, prin urmare, prin latura sa materială, ritmică și sonoră ca atare, ceva "metaforic" (Lucian Blaga, **Trilogia culturii, Geneza metaforei și sensul culturii**, București, 1969, p. 314).

De altfel, Eugeniu Coșeriu ilustra această concepție blagiană a dublului metaforic și a misterului revelat prin cuvintele limbajului poetic în încercările literare de tinerețe, în care cerurile păreau frânte, iar necunoscutul se proiecta dinamic pe cerurile sării: "Nesfârșitul ne-a furat ochii și ni-l rostogolește pe cerurile sării" (**Scrisoare din stepă**). Lucrurile, plantele, păsările, copacii poartă solii (ale Necunoscutului, bineînțeles), duc către o cauză, către un principiu divin, către un centru existențial (blagianul Marele Anonim?), fapt care generează câte o întrebare înfiorată "Cine?":

– Salcia mai plânge uneori, îmbrățișând inserarea cu mâinile uscate. El i-a adus într-o zi o barcă de hârtie, care s-a oprit în rădăcini. Barca purta numele unui copil care murise undeva departe. Dar corbul bătrân, care-și avea cuibul în salcie și care trecea drept foarte înțelept, credea că barca e o solie.

– Cine bate la fereastră?... Drum de gânduri oarbe. Făcliile ard. Tot mai ard. Cine le-a aprins? Cine le-a aprins?

– Pluta nu mai ajunge la țărături și inserările rădeau vag. Pânzele erau destrămate. O grădină imensă, cu copaci desfrunziți, așteaptă undeva

pe călătorul nebun să se întoarcă de pe mări" (**Iluzii mici**).

Posibilul se naște din semnele și semnalele lucrurilor, dar este cu neputință de realizat. Limbajul ca rostire esențială a lumii stă în cumpănă între nașterea sa din nimic și nașterea sa din realul plin de posibilități al lumii. Drumul e nesfârșit, e drum lung de noapte. Cunoașterea nu e atât cunoaștere, cum zice Claudel, ci naștere a (ne)cunoașterii. Într-o miniatură posibilul căutat duce la Taină (la pierderea a "ceva din care nu știe nimic"), iar aceasta duce la absurd.

Limbajul poetic este esențialmente un limbaj absolut. El este conceput, ca și în cazul lui Heidegger, ca o "casă a ființei", dar nu în sensul că ar crea lumea *ex nihilo*, adică nu în sensul existenței, al lui *Dasein*, ci, așa cum am spus, în sensul lui *Sein*, al ființei înseși.

Lumea există doar prin organizarea ei în limbaj și prin valorificarea posibilităților omului ca ființă spirituală. Limbajul doar ne duce spre lucruri și ne ajută să delimităm și să identificăm anumite "moduri-de-a-fi".

Limbajul poetic are însă facultatea de a crea "lumile posibile". Poezia lui Ion Barbu este o poezie a *posibilităților* limbii române (**La lingua di Ion Barbu**, 1949).

Misterul blagian trebuie interpretat ca o cunoaștere luciferică sau ca o cunoaștere metaforică: "În sens absolut, cultura este... o creație *ex nihilo* a unei lumi proprii a omului": "Chiar dacă pleacă de la o cunoaștere sensibilă a lumii așa-zise obiective, în măsura în care ni se prezintă ca obiectivitate, este construirea unei alte lumi, se înțelege că în sens absolut, nu în sens istoric" (Eugeniu Coșeriu, **Estetica lui Blaga în perspectivă europeană**, în vol. **Eonul Blaga**, București, 1997, p. 26).

"Cosmoidul" blagian e o *altă* lume, cu legile și normele ei specifice.

Opera poetică este, de fapt, un "cosmoid" ce valorizează posibilitățile realului de a fi – prin metaforă, prin rostire esențială – ființă.

Eugenia BOJOGA
Universitatea
“Babeș-Bolyai”,
Cluj-Napoca

TEORIA LINGVISTICĂ A LUI EUGENIU COȘERIU ÎN SPANIA

1. Astăzi exegeții teoriei lingvistice a lui Eugeniu Coșeriu împărtășesc în unanimitate părerea că distinsul nostru compatriot s-a impus ca unul dintre cei mai de seamă lingviști ai contemporaneității. Aprecierea de care se bucură opera coșeriană pe plan internațional o demonstrează marea sa circulație, traducerea în numeroase limbi (germană, spaniolă, portugheză, italiană, engleză, franceză, rusă, japoneză, finlandeză, cehă, greacă, bulgară, coreeană ș.a.), precum și monografiile care i-au fost dedicate până în prezent.

2. Spre deosebire de alte țări în care a pătruns și s-a impus teoria lingvistică a lui Eugeniu Coșeriu, Spania reprezintă un spațiu cultural oarecum privilegiat. Cum se știe, întemeietorul Școlii lingvistice de la Tübingen și-a redactat o parte din studii în limba spaniolă, ceea ce a facilitat circularea și difuzarea lor. În plus, începându-și activitatea la Universitatea din Montevideo, în America Latină, Eugeniu Coșeriu a fost asimilat uneori lingvisticii “hispanice”*. Nu întâmplător V. Sanchez de Závala, autorul primei monografii despre opera coșeriană, apărută în 1982 la Madrid, constata că teoria lui Coșeriu a “monopolizat” lingvistica spaniolă.

* Astfel s-a întâmplat în lingvistica sovietică. “Atenția față de normă în calitate de corelat al limbii și vorbirii este legată de ideile cunoscutului filolog spaniol din secolul XX Eugenio Coseriu”. F. Berezin, B. Golovin, Obsceeazykoznanie, Moscova, 1979.

În continuare ne propunem să urmărim principalele aspecte ale receptării teoriei lingvistice a lui E. Coșeriu în Spania. În acest sens vom insista asupra studiilor pe care compatriotul nostru le-a scris în spaniolă, asupra exegezei care a intermediat cunoașterea operei coșeriene în contextul respectiv, precum și asupra unui segment al teoriei integraliste care a fost cel mai frecventat de către lingviștii spanioli.

STUDIILE LUI E. COȘERIU ÎN LIMBA SPANIOLĂ

1. Exegeții operei lingvistice a lui E. Coșeriu consideră epoca de la Montevideo – anii 1951-1963 – drept una fundamentală în activitatea sa științifică, întrucât “o serie de viguroase și originale studii de teorie a limbajului reușesc să-l impună ca pe una din cele mai prestigioase voci ale lingvisticii contemporane”. În această perioadă lingvistul român “se înscrie, înainte de toate, drept cel dintâi exeget care a relevat cu toată rigoarea aporiile și contradicțiile fundamentale ce subminau însăși baza teoretică a lingvisticii moderne (structuraliste)” [1, p. 3-4].

Astfel, primul studiu coșerian redactat în spaniolă – care va deveni celebru prin faptul că propunea soluția pentru depășirea crizei structuraliste – **Sistema, norma y habla** (*Sistem, normă și vorbire*) apare la Montevideo în 1952 [2]. În anul următor E. Coșeriu publică **Amado Alonso (1896-1952)** [3] și **Para la unificación de las ciencias fónicas** (*Pentru unificarea științelor fonice*) [4]; iar în 1954 văd lumina tiparului **Forma y sustancia en los sonidos del lenguaje** (*Formă și substanță în sunetele limbajului*) [5] și **El plural en los nombres propios** (*Pluralul numelor proprii*) [6]; în 1956 – **La geografía lingüística** [7] și **La creación metafórica en el lenguaje** (*Creația metaforică în limbaj*) [8]. **Logicismo e antilogicismo en la gramática** (*Logicism și antilogicism în gramatică*) [9], **Determinación y entorno. Dos problemas de una lingüística del hablar** (*Determinare și cadru. Două probleme ale unei*

lingvistici a vorbirii) [10] și **Sobre el futuro romance** (Despre viitorul romanic) [11] vor fi publicate în 1957. În anul următor apare cartea **Sincronía, diacronía e historia. El problema del cambio lingüístico** [12] care a fost tradusă în foarte multe limbi. În 1960 se publică **Sobre las llamadas 'construcciones con verbos de movimiento': un problema hispánico** (Despre așa-numitele 'construcții cu verbele de mișcare': o problemă hispanică) [13]; în 1961 – **Arabismos o romanismos?** (Arabisme sau romanisme?) [14]. În 1962 apare volumul **Teoría del lenguaje y lingüística general. Cinco estudios** (Teoria limbajului și lingvistica generală. Cinci studii) [15]. Deși la Montevideo E. Coșeriu a scris și în alte limbi, majoritatea lucrărilor pe care le-a publicat în această perioadă au fost redactate în limba spaniolă.

2. După transferarea în 1963 la Universitatea din Tübingen (Germania), Eugeniu Coșeriu își va elabora studiile cu preponderență în germană, dar și în franceză, portugheză, precum și în alte limbi. Cu toate acestea, nu va renunța definitiv la limba lui Cervantes, iar editura Gredos din Madrid va publica periodic traduceri în spaniolă ale lucrărilor coșeriene scrise în alte limbi. Astfel, consențim în ordine cronologică următoarele studii: **Sincronía, diacronía y tipología** (Sincronie, diacronie și tipologie) [16], **Coordinación latina y coordinación románica** (Coordonare latină și coordonare romanică) [17], **El aspecto verbal perifrástico en griego antiguo** (Aspectul verbal perifraștic în greaca veche) [18], care au apărut în 1968.

Sobre las categorías verbales. Partes de la oración (Despre categoriile verbale. Părțile de propoziție) [19], **Las etimologías de Giambullari** (Despre etimologiile lui Giambullari) [20], **Sobre el desarrollo de la lingüística** (Despre dezvoltarea lingvisticii) [21], **Sentido y estructura de las construcciones pronominales en español** (Sensul și structura construcțiilor pronominale în spaniolă) [22] se publică în 1972. Ediția a II-a revăzută a volumului **Teoría del lenguaje y lingüística**

general. Cinco estudios precum și ediția a II-a a cărții **Sincronía, diacronía e historia** văd lumina tiparului în 1973. În 1975 – **Andrés Poza y las lenguas de Europa** (Andrés Poza și limbile Europei) [23]; în 1977 – studiile de semantică reunite în volumul **Principios de semántica estructural** (Principii de semantică structurală) [24], volumul de istorie a lingvisticii – **Tradición y novedad en la ciencia del lenguaje** (Tradiție și noutate în știința limbajului) [25] –, **Estudios de lingüística románica** (Studii de lingvistică romanică) [26], **El hombre y su lenguaje. Estudios de teoría y metodología lingüística** (Omul și limbajul său. Studii de teorie și metodologie lingvistică) [27]. În 1978 se publică volumul **Gramática, semántica, universales. Estudios de lingüística funcional** (Gramatică, semantică, universalii. Studii de lingvistică funcțională) [28], precum și studiile: **Los universales lingüísticos (y los otros)** (Universalii lingvistice (și altele)) [29], **Dos estudios sobre Juan Luis Vives** (Două studii despre Juan Luis Vives) [30] și **Lo que se dice de Hervás** (Ce se spune despre Hervás) [31]. În anul următor – **Tesis sobre el tema 'lenguaje y poesía'** (Teze despre limbaj și poezie) [32]. În 1981 apare volumul **Lecciones de lingüística general** (Lecții de lingvistică generală) [33], **Los conceptos de 'dialecto', 'nivel' y 'estilo de lengua' y el sentido propio de la dialectología** (Conceptele de dialect, nivel și stil de limbă și sensul propriu al dialectologiei) [34], **La socio- y etnolingüística. Sus fundamentos y sus tareas** (Socio- și etnolingvistica. Fundamentele și obiectivele sale) [35]. În 1982 – **Sentido y tareas de la dialectología** (Sensul și obiectivele dialectologiei) [36]; în 1983 – **Introducción a la lingüística** (Introducere în lingvistică) [37], iar în 1984 – **Fundamentos y tareas de la lingüística integral** (Fundamentele și obiectivele lingvisticii integrale) [38]. În 1986 se publică, cu o prefață de José Polo, **Introducción a la lingüística** [39]; în 1987 se reeditează volumul **Gramática, semántica, universales. Estudios de lingüística funcional** și apar:

Acerca del sentido de la enseñanza de la lengua y literatura (Despre sensul predării limbii și literaturii) [40], **Lenguaje y política** (Limba și politică) [41], **El gallego y sus problemas. Reflexiones frías sobre un tema caliente** (Limba galiciană și problemele sale. Reflecții reci pe o temă fierbinte) [42]; **Palabras, cosas y términos** (Cuvinte, lucruri și termeni) [43]. În 1989 – **El lenguaje entre 'physei' y 'thesei'** (Limba între physei și thesei) [44], **El gallego en la historia y en la actualidad** (Limba galiciană de-a lungul istoriei și în prezent) [45], **Sobre la enseñanza del idioma nacional. Problemas, propuestas y perspectivas** (Despre predarea limbii materne. Probleme, propuneri și perspective) [46]. În 1990 – **Semántica estructural y semántica cognitiva** (Semantica structurală și semantica cognitivă) [47], **El español de América y la unidad del idioma** (Spaniola din America și unitatea limbii) [48], **El latín vulgar y el tipo lingüístico romance** (Latina vulgară și tipul lingvistic romanic) [49]. În 1991 apare ediția a doua a volumului **El hombre y su lenguaje**, în 1992 – **Competencia lingüística. Elementos de la teoría del hablar** (Competența lingvistică. Elemente ale unei teorii a vorbirii) [50], **Lingüística histórica e historia de las lenguas** (Lingvistica istorică și istoria limbilor) [51]. În 1995 – **Defensa de la lexemática. Lo acertado y lo erróneo en las discusiones acerca de la semántica estructural en España** (Apărarea lexematicii. Ce e potrivit și ce e greșit în discuțiile despre semantica structurală în Spania) [52], **Los límites reales de la traducción** (Limitele reale ale traducerii) [53], **Norma andaluza y español ejemplar** (Norma andaluză și spaniola exemplară) [54]. În 1996 – **El sistema verbal románico** (Sistemul verbal romanic) [55], **Principios de sintaxis funcional** (Principiile sintaxei funcționale) [56]. **Alcances y límites de la traducción** (Posibilitățile și limitele traducerii) [57], **Sobre ejemplaridad idiomática y lengua literaria** (Despre exemplaritatea idiomătică și limba literară) [58], **Textos, valores y enseñanza** (Texte, valori

și procesul de predare) [59], **Tesis acerca del significado** (Teze despre semnificat) [60] apar în 1998. În 1999 se reeditează volumul **Lecciones de lingüística general**, iar în 2000 se publică studiul **Bréal: su lingüística y su semántica** (*Bréal: lingvistica sa și semantica sa*) [61]. Prezentând acest inventar al studiilor coșeriene apărute în spaniolă, constatăm că limba lui Cervantes s-a impus ca "mediu" de gândire și concretizare în plan editorial, în care prof. Eugeniu Coșeriu și-a desfășurat o parte din activitatea Domniei sale.

MONOGRAFIILE DESPRE EUGENIU COȘERIU APĂRUTE ÎN SPANIA

1. Exegeza coșeriană apărută în Spania cuprinde recenzii, cronici de carte, articole, studii, monografii, toate acestea vizând fie un anumit aspect al concepției lui E. Coșeriu, fie teoria sa în ansamblu. Astfel, o încadrare de ansamblu a teoriei coșeriene îi aparține lui José Polo, care, într-un studiu introductiv la una din cărțile lui Coșeriu, menționa că în momentele în care în teoria limbajului și în istoria lingvisticii lucrurile se agită, uneori cu excesivă rapiditate și frivolitate, este indicat "a promova difuzarea în forma sa inițială și originală a unei opere în care fundamentele științei limbajului sunt expuse cu o claritate de invidiat" și "unde putem întâlni chintesența întregului corp doctrinal pe care autorul său l-a dezvoltat, cu o remarcabilă coerență, de-a lungul multor ani de muncă sistematică" [37, p. 3]. Vizând deci în mod direct *Introducerea în lingvistică* a lui E. Coșeriu, J. Polo conchide că "avem aici rădăcinile cele mai simple ale gândirii științifice a unui mare lingvist, ale unei mari școli: funcționalismul realist" [37, p.4].

Referindu-se la domeniul semanticii dezvoltate de E. Coșeriu, Salvador G. Ordoñez va emite și el o apreciere care va deveni emblematică: "Efortului lui E. Coșeriu și a școlii sale îi datorăm revitalizarea și rediscutarea cea mai serioasă și cea mai exhaustivă din câte au fost propuse a structurilor lexicale în cadrul semanticii structurale" [62, p. 50].

Dat fiind că exegeza la opera lui Coșeriu în Spania este destul de vastă, în continuare ne vom limita la prezentarea monografiilor care au apărut în acest spațiu.

2. **Funcionalismo estructural y generativismo: aportaciones a un capítulo de la historia de la lingüística** (*Funcționalismul structural și generativismul: contribuții la un capitol de istorie a lingvisticii*) de Víctor Sánchez de Zavala [63] constituie, în ordine cronologică, prima monografie despre teoria lui Eugeniu Coșeriu. Autorul pornește de la premisa că "întâlnirea" dintre ideile generativiste și cele promovate de lingvistica dominantă în epocă nu a atras încă atenția istoricilor științei. În acest sens, "un caz extrem de interesant este cel al lui Eugeniu Coșeriu, celebrul lingvist român care între 1952 – 1958 a dus la capăt la Montevideo o muncă importantă de clarificare a conceptelor fundamentale ale științei limbajului și care începând cu 1962 (din 1963 profesor la Tübingen) a dezvoltat un corp de doctrină – cel mai coerent și mai solid care există până în prezent – în domeniul semanticii structurale, a prezentat contribuții de valoare în domeniul istoriei filosofiei limbajului și a lingvisticii, aplicând concepția sa la studiul multor probleme concrete" [63, p. 12].

Deși în prima parte a cărții – *Ideile coșeriene înainte de 1957* – prezintă cu acribie toate studiile lui Coșeriu apărute până la data respectivă, autorul este preocupat doar de atitudinea coșeriană față de generativism, urmărind criticile pe care lingvistul român le-a făcut acestui curent. Așa se explică faptul de ce efortul autorului de a examina cu de-amănuntul gândirea coșeriană nu se soldează de fiecare dată cu o interpretare pertinentă și obiectivă. În acest context, unicul merit al lui Zavala constă în adunarea și sistematizarea citatelor din Coșeriu.

În partea a doua – *Ideile coșeriene începând cu 1957* – autorul se limitează strict la polemica lui Coșeriu cu lingvistica introdusă de Chomsky, încercând "o evaluare obiectivă a criticilor adresate generativismului". Cu alte cuvinte, Zavala face o compa-

rație detaliată între punctul de vedere integralist și cel generativist, între "realizările și rezultatele respective ale lingvisticii funcționale și structurale propusă de maestrul român de la Tübingen și lingvistica generativ-transformațională" [63, p.117]. Cu toate că distinge o perioadă de tranziție în concepția coșeriană după 1957, Zavala insistă în special asupra criticilor lui Coșeriu la adresa generativismului, iar justificarea poziției generativiste se reduce de multe ori la propriile sale afirmații fără ca acestea să fie sprijinite de texte concrete.

Deși demersul autorului are scopul de "a contribui la formarea unei judecăți adevărate despre lingvistica generativ-transformațională" și de a respinge orice critică negativă, el nu reușește să fie convingător.

Partea a treia care reprezintă, de fapt, nucleul cărții – *Critica coșeriană a generativismului* – este structurată în felul următor: obiecțiile de ordin general pe care Coșeriu i le-a făcut lui Chomsky, carențele referitoare la fundamentele filozofice și istorice ale generativismului, anti-positivismul său formal, neînțelegera adevăratei esențe a limbajului, interpretarea eronată a lui Humboldt; îndeosebi a conceptului de creativitate și a celui de formă a limbii. Alte insuficiențe semnalate de Coșeriu ar fi că Chomsky neglijează latura semantică în gramatică; competența lingvistică la el coincide cu conceptul saussurian de *langue*.

Cum se știe, Coșeriu a insistat de multe ori asupra diferențelor existente între teoria lingvisticii integrale și generativism, în special asupra diferențelor de ordin epistemologic, iar în studiul *Die Lage in der Linguistik* stabilește locul și obiectivele generativismului. Probabil că V. S. de Zavala, fiind un generativist convins, nu a avut acces la acest studiu scris în germană, considerând în consecință obiecțiile lui Coșeriu ca fiind nefundate.

3. Antonio Vilarnovo Caamaño este autorul celei de-a doua monografii – *Lógica y lenguaje en Eugenio Coseriu* (*Logică și limbaj la Eugeniu Coșeriu*) – apărută în 1993 [64]. În *Introducere* autorul mențio-

nează că tema acestei lucrări prezintă un interes dublu pentru istoria lingvisticii: pe de o parte, explică concepția coșeriană cu privire la relațiile dintre logică și limbaj atât în domeniul acestor două discipline, cât și în domeniul științelor în general; pe de altă parte, demonstrează importanța abordării lui Coșeriu care, de fapt, prezintă o soluție la problema relației dintre logică și limbaj, dintre logică și gramatică.

Din punctul de vedere al relațiilor dintre tradiție și modernitate în știință, Vilarnovo opinează că opera lui Coșeriu posedă calitatea dificilă și inestimabilă de a prezenta problemele vechi și soluțiile vechi în relație cu problemele și soluțiile actuale, demonstrând legăturile reale dintre unele și altele. "În parte, contribuția savantului de la Tübingen e aceasta: soluția sa e în mod esențial cea a lui Aristotel, dar asumată de un lingvist din ziua de azi care nu poate face abstracție de contribuțiile din trecut și nici de abordările și problemele lingvisticii moderne" [64, p. 115]. Aceasta constituie, în viziunea lui Vilarnovo, una din notele caracteristice ale gândirii și personalității lui Eugeniu Coșeriu: echilibrul dintre tradiție și inovație.

Vilarnovo Caamaño își propune să urmărească foarte de aproape textele lui Coșeriu, demersul său favorit fiind unul hermeneutic. Tocmai pentru că orice hermeneutică trebuie să reconstituie situațiile în care textele își dobândesc sensul lor, autorul încearcă să îmbine ideile coșeriene cu cele ale autorilor care au influențat dezvoltarea lingvisticii, precum și problemele pe care derivă aceasta.

Partea a doua a monografiei propune, pornind de la conceptele de *logos semantikos* – *logos apophantikos*, o primă aproximare a problemei; este vorba de prezentarea realității limbajului și a unor concepte fundamentale, precum cel de 'logos semantikos' la Coșeriu și la Aristotel sau noțiunile de semnificație, desemnare și sens.

În partea a treia, autorul demonstrează că limbajul nu e o schemă abstractă, ci este activitate, în special "activitate cognitivă". Astfel, studiind conceptele aristotelice de *enérgeia*,

dynamis și *ergon*, Vilarnovo ajunge la concluzia că aceste noțiuni coincid cu cele omonime ale lui Coșeriu.

Partea a patra prezintă erorile logiciste și antilogiciste în interpretarea limbajului așa cum au fost ele analizate de Coșeriu, autorul considerând că este vorba de două variante ale aceleiași exagerări care confundă logicul cu lingvisticul. Astfel, în "Logica limbajului și logica gramaticii" Coșeriu stabilește în mod clar distincția dintre logică și limbaj și dintre științele respective. În opinia lui Vilarnovo, aceasta este contribuția fundamentală a lui Coșeriu care coincide în esență cu cea a lui Aristotel.

În partea a cincea autorul argumentează, prin noțiunea de "competență lingvistică", interdependența cunoștințelor lingvistice de cele extralingvistice și modul în care cunoștințele și stările de lucruri extralingvistice influențează asupra acceptabilității propozițiilor. Caamaño are în vedere îmbinarea celor două direcții ale investigației coșeriene: cea a relațiilor dintre logică și limbaj și cea a interpretării vorbirii (activității de vorbire) ca realitate primă a limbajului.

4. José María Bernardo va discuta concepția lui Coșeriu într-o incitantă carte, intitulată ***La construcción de la lingüística. Un debate epistemológico*** (*Construirea lingvisticii. O dezbatere epistemologică*) [65]. Pornind de la ideea că lingvistica de câteva decenii nu mai este interpretată doar ca o metodă de cercetare, ci ca o disciplină teoretică, oferind o anumită concepție asupra limbajului, autorul urmărește aproximarea epistemologică a lingvisticii și a teoriei lui Coșeriu. Din acest punct de vedere, Bernardo își structurează capitolul referitor la integralism astfel: "E. Coșeriu: epistemologie și lingvistică", "Paradigma antipozitivistă", "Obiectul lingvisticii: delimitare și abordare", "Limba funcțională: structură și arhitectura", "Metodologie și metodă în lingvistica coșeriană".

Bernardo consideră că pentru Coșeriu modelul de investigație științifică îl reprezintă antipozitivismul care, în lingvistică, se opune pozitivismului sec. al XIX-lea. Astfel, în celebrele sale ***Lecții de lingvistică generală***,

Coșeriu stabilește principiile ambelor paradigme (principiul universalismului, principiul sistemului de fapte, al contextului sau al structurii, principiul funcției și al formei, principiul stării de lucruri sau al esențialității statice și principiul culturii). Bernardo conchide că aceste principii constituie pentru Coșeriu baza teoretică în discutarea tuturor problemelor: "Demersul epistemologic al lui E. Coșeriu pe care el însuși l-a definit ca "idealism hegelian, humboldtian", iar aplicat la lingvistică – "neostrukturalism, strukturalism dinamic, energetic și humboldtian" sau pur și simplu "strukturalism humboldtian" sau "funcționalism" – este inclus în paradigma antipozitivistă fenomenologică. Această opțiune a lui Coșeriu, alături de concepția sa despre știință și investigația științifică, reclamă în mod rațional clasificarea lingvisticii ca știință a culturii" [65, p. 143].

Astfel, în delimitarea lingvisticii, E. Coșeriu pleacă de la postulatul prealabil că lingvistica este știință a culturii, dat fiind că obiectul ei de studiu – limbajul – este un obiect cultural care necesită o abordare autonomă. Interpretarea lingvisticii ca știință a culturii, coerentă în toate aspectele sale – obiectiv pe care Coșeriu îl transformă în program de lucru (teoretic și practic) – definește, după Bernardo, specificul gândirii și activității lui Coșeriu în lingvistica actuală.

În acest context, un aspect central referitor la epistemologie îl constituie definirea obiectului lingvisticii. Coșeriu a fost preocupat de la bun început de această problemă, deoarece ea reprezintă fundamentul pentru situarea științei și cheia pentru diferența sa specifică în cadrul paradigmei dominante în lingvistica actuală: structuralismul funcționalist. Această diferență se reflectă îndeosebi în abordarea limbajului în mod integral, în selecția unui model epistemologic antipozitivist (nu restrâns la modelul structural funcțional) de rădăcini raționaliste, idealiste și fenomenologice și în opțiunea metodologică care încadrează principiile studiului propriu structuralismului și funcționalismului" [65, p.150]. În definiția

integrală a limbajului premisele filozofice se completează cu cele specific epistemologice ale științei lingvistice. Primele, ca substrat ideologic al celor din urmă, au un caracter mai operativ în cadrul dinamicii științifice concrete. Ambele, pe de altă parte, servesc aceluiași obiectiv: a înțelege realitatea limbajului, nu doar a analiza unele aspecte ale lui. "Operația filozofică și epistemologică a lui Coșeriu e radical antipozitivistă, el distanțându-se atât de neogramatici, ca reprezentanți ai paradigmei pozitivistice în lingvistică, cât și de antipozitivității care nu admit sau nu dezvoltă principiul culturii față de principiul naturii" [65, p.154].

În capitolul *Limba funcțională: structură și arhitectură* Bernardo discută conceptul coșerian de limbă funcțională, menționând "că E. Coșeriu definește limba funcțională ca obiect de studiu al lingvisticii, ceea ce comportă, în consecință, o abordare proprie în cadrul lingvisticii actuale. Obiectul de studiu al științei lingvistice este, prin urmare, limba funcțională înțeleasă ca "un sistem de opoziții funcționale și realizări normale, sau, mai exact, sistem și normă. Obiectul tradițional al lingvisticii istorice a fost "planul istoric al limbajului" care, după Coșeriu, se poate identifica cu planul limbilor, planul tehnicilor limbajului determinate istoric în cadrul comunităților de vorbitori [...]. Descrierea limbii funcționale e orientată spre constatarea și stabilirea structurilor, opozițiilor și funcțiilor care configurează tehnica limbii respective, sistemul" [65, p.160].

În "Metodologie și metodă în lingvistica coșeriană" Bernardo afirmă că din studiile coșeriane pot fi deduse o serie de principii care stau la baza procesului investigativ și care definesc metodologia (teoria-știința empirică, planurile limbajului, limba funcțională, principiile care guvernează structura și funcționarea limbii funcționale). Astfel, metodologia trebuie să pornească de la fundamentele epistemologice, de la poziția lui Coșeriu cu privire la cunoașterea științifică sau cu privire la delimitarea științei în general și a științei lingvistice. La fel de importantă este și delimitarea obiectului lingvisticii: limbajul ca

activitate umană, intențională, liberă, creatoare de semnificate obiective, adică un obiect cultural ... Opțiunea lui Coșeriu pentru limba funcțională, consideră Vilarnovo, în nici un caz nu semnifică ruptură cu limba istorică, dat fiind că, în ultimă instanță, sunt aspecte diferite ale considerării limbajului ca energie, obiectul integral al lingvisticii [65, p.172]. Plecând de la aceste fundamente, consideră Bernardo, metodologia în mod necesar trebuie să țină cont de o serie de principii derivate din propria opțiune epistemologică: antipozitivismul, structuralismul și funcționalismul, principii care "sunt interpretate de Coșeriu și aplicate coerent în procesul său investigativ" [65, p.172].

TEORIA SEMANTICĂ SAU LEXEMATICA ÎN SPANIA

1. Dintre toate aspectele teoriei lingvistice a lui E. Coșeriu impactul cel mai mare în Spania l-a avut lexematica. Teoria semantică a lui Coșeriu a fost aplicată la spaniolă pe măsură ce era elaborată. Astfel, în 1965 Gr. Salvador publică, în contextul lingvisticii spaniole, prima descriere a unui câmp lexical făcută de pe pozițiile semanticii structurale – *Estudio del campo semántico 'arar' en Andalucía*, iar în 1968 R. Trujillo susține teza de doctorat *El campo semántico de la valoración intelectual en español*, aceste două studii constituind primele aplicări concrete ale lexematicii.

Apreciind retrospectiv efortul Școlii spaniole de semantică, Gr. Salvador afirma la 1988: "Lexematica istorică a apărut în 1964, o dată cu faimosul studiu al lui E. Coșeriu *Pour une sémantique diachronique structurale*, care în versiune spaniolă deschide volumul *Principios de semántica estructural*. Fundamentele puse în acest studiu, căile trasate aici și exemplele strălucite ilustrează teoria. Ca și în alte ocazii, Coșeriu delimitează un teritoriu lingvistic și sugerează câteva direcții de investigație, stabilește cu o logică implacabilă, în baza datelor cunoscute, un solid corp de doctrină susceptibilă de a fi aplicată la descrierea limbilor, de a fi

verificată, îmbogățită și dezvoltată. Dacă îmi corespunde vreun merit în panorama generală a istoriei limbii spaniole, este acela de a-i fi îndemnat de la bun început pe discipolii mei de la Universitatea din La Laguna, de la Universitatea din Granada și de la Universitatea Complutense din Madrid să se situeze pe această platformă teoretico-metodologică a savantului român, pentru a începe investigația istorică a unor câmpuri concrete ale limbii noastre, analiza și descrierea structurilor și a varietăților sale funcționale" [66, p.635-636].

2. În lingvistica spaniolă teoria semantică elaborată de Coșeriu s-a bucurat așadar de la bun început de o receptare deosebită, fiind nu doar aplicată la descrierea faptelor de limbă, ci și dezvoltată și pe deplin asumată. După publicarea unei serii întregi de monografii despre anumite câmpuri lexice din spaniolă – care la origine au fost teze de doctorat – și după discutarea amplă a anumitor aspecte ale semanticii coșeriene, lexematica s-a impus ca o disciplină lexicologică distinctă în sistemul de predare a materiilor filologice din această țară.

Astfel, din 1983 *lexematica* în calitate de ramură sau disciplină lexicologică independentă pătrunde în manualele de semantică, fiind prezentată ca teoria cea mai viguroasă în acest domeniu. Gr. Salvador în *Semántica y lexicología del español* pledează pentru prima dată în favoarea termenului de *lexematică*: "Spun *lexematică*, adoptând fără rezerve denumirea utilizată de E. Coșeriu, deoarece *semantica* e un termen deja polisemantic, încât e mai bine să facem abstracție de el, iar *semantica structurală* cu atât mai puțin explică lucrurile, dat fiind că sub această sintagmă sunt reunite aspecte atât de diferite, cum ar fi jocurile interpretative ale lui Katz și Fodor, teoria europeană a câmpurilor semantice, uneori și gramatica. Optez deci pentru *lexematică* fără alte explicitări și voi utiliza de asemenea termenii de *lexem* și *arhilexem* cu sensul unitar de semn lingvistic, compus din semnificant și semnificat, așa cum îi folosește Coșeriu" [67, p.42].

María Ángeles Pastor Milán în *Indagaciones lexemáticas. A propósito del campo léxico 'asir'*, pornind de la faptul că "obiectivul *lexematicii* continuă să fie același, adică studiul lexicului", consideră că indiscutabil "în lumina *lexematicii* problemele au fost soluționate mult mai bine decât în alte moduri de abordare și de aceea în prezent cunoaștem mult mai mult despre mecanismele semnificative sau modurile de semnificare lexicală" [68, p.23]. Mai mult, celebra semanticiană spaniolă își propune să stabilească principiile *lexematicii*: "Ținând cont de considerațiile teoretice pe care le-am făcut, precum și de premisele expuse, ni se pare justificat să ne întrebăm despre existența unor principii specifice ale *lexematicii*. E. Coșeriu, în lucrarea sa *El estudio funcional del vocabulario*, semnalează faptul că "principiile generale ale *lexematicii* sunt cele ale oricărui studiu funcțional al limbilor". E logic, prin urmare, să credem că concretizarea acestor principii reclamă faptul de a lua în considerare specificitatea obiectului de studiu, adică lexicul... Aceste principii, așa cum le expune Coșeriu, sunt următoarele: a) principiul funcționalității (cu corolarul semnificatului unitar și cu proba comutării); b) principiul opoziției (cu corolarul posibilității de a analiza unitățile lingvistice în trăsături distinctive); c) principiul sistematicității; d) principiul neutralizării" [68, p.23-24].

A. Escobedo Rodríguez în monografia sa *El campo léxico 'hablar' en español* afirmă că, înainte de a începe studiul acestui câmp, va expune, pe scurt – dat fiind că aceste principii sunt arhicunoscute – premisele teoretice care au stat la baza descrierii câmpului: "Studiind componentele câmpului, o vom face din punctul de vedere al conținutului și numai al conținutului; dacă uneori vom ține cont de expresie, va fi doar ca punct de referință, deoarece, așa cum spune Coșeriu, "prima condiție a unei *lexematici* diacronice (ca și a unei *lexematici* descriptive) este să ne situăm din punctul de vedere al conținutului ca atare și să considerăm expresia tocmai ca expresie, adică numai ca manifestare și garanție a

existenței distincțiilor lexicale" [69, p. 25].

Dovada cea mai concludentă de pătrundere a semanticii coșeriene în Spania o demonstrează faptul că *lexematica spaniolă* a devenit o sintagmă uzuală în lingvistica din această țară. Aceasta presupune implicit și adoptarea unor distincții și concepte coșeriene din acest domeniu, cum ar fi: distincția crucială între semnificație și desemnare sau adoptarea conceptelor de 'lexem' și 'arhilexem'. Vom exemplifica printr-un singur citat din S.G.Ordenez: "ca și în alte aspecte ale teoriei lingvistice, observațiile lui E. Coșeriu referitoare la semnificație sunt pline de perspicacitate. El ia în considerare dimensiunea dublă a semnului: cea care mediază între semnificant și semnificat și relația structurală între semnificatele lingvistice (pe care o numește semnificație). Semnificația se opune desemnării. Relațiile de semnificare sunt relații între semnificatele semnelor lingvistice. Desemnarea se restrânge la relațiile între semnele lingvistice și obiectele (realității la care acestea se referă și pe care le reprezintă în discurs)" [62, p. 65-66].

3. Teoria semantică a lui Eugeniu Coșeriu a fost discutată, iar unele aspecte ale sale au fost dezvoltate în Spania, dat fiind că aplicarea modelului *lexematicii* la descrierea faptelor concrete de limbă spaniolă a reclamat acest lucru. Același Gr. Salvador dezvoltă o idee coșeriană în studiul său *Lexemas puente y lexemas sincretícos*. Reluând problema suprapunerii și a interferenței unor câmpuri, a unităților lexicale care aparțin unor ansambluri sau subansambluri diferite, Salvador consideră că nu s-a meditat deloc asupra acestor unități și asupra specificității lor. De exemplu, nimeni nu a observat că aceste unități diferă de sincretismul lexical. Existența lor a fost ca și când presupusă și nu s-au adus exemple care să fie explicate în mod clar și să confirme existența acestora. În *lexematică*, în general, ca în orice teorie lingvistică recentă, s-a acordat mai multă atenție speculației teoretice decât aplicării practice... De aceea Salvador își propune să aducă și să explice unele exemple

de unități lexicale poliparadigmatice din spaniolă care ar confirma apartenența simultană a aceluiași element semantic la structuri lexicale diferite. Analizând cazul lexemelor *pared* și *cerca* în spaniolă, Gr. Salvador demonstrează că aceste lexeme fac parte din câte două câmpuri lexicale. Astfel, reputatul semantician spaniol deduce posibilitatea existenței unor *lexeme punte* sau a unor unități lexicale care aparțin mai multor câmpuri semantice sau mai multor paradigme lexicale [67, p. 48].

Pe de altă parte, studierea minuțioasă și atentă a câmpurilor semantice ale unei limbi istorice, din perspectivă sincronică și diaronică, în diversele sale limbi funcționale, reprezintă unica posibilitate de a descoperi *aceste lexeme punte* în structurarea lexicului și, totodată, posibilitatea de a deduce din fapte unele legi de structurare semantică, ceea ce ar permite consolidarea bazelor unei lexematiци generale. Autorul are convingerea că conștientizarea acestor fapte și stabilirea distincției va facilita interpretarea corectă a structurilor lexematice și va elucida unele dificultăți, mai curând aparente decât reale, cu care se confruntă analiza semantică a lexicului” [67, p. 50].

M. A. Pastor Milán, autoarea mai multor studii de lexematică, propune un nou concept, acela de *nucleu semantic*, valorificând termenul coșerian de *dimensiune*. Astfel, *nucleul semantic* ar fi un concept operațional, a cărui legitimitate în cadrul lexematiци ar reprezenta criteriul unificator care servește ca bază pentru definirea unităților câmpului, precum și a configurării sale” [70, p. 962].

Un alt aspect luat în dezbatere îl constituie discutarea conceptului de ‘câmp’. Unii cercetători precum A. Escobedo Rodríguez, M. Á. Pastor Milán consideră că între termenii de ‘câmp lexical’ și ‘câmp semantic’ nu există nici o diferență. B. García Hernández face diferența între câmpul lexical și câmpul semantic: “Ansamblul de semanteme în care se analizează un continuu semnificativ constituie un *câmp semantic*, iar ansamblul de lexeme care îl exprimă – un *câmp lexical*” [71]. În viziunea lingvistei M.

Á. Pastor Milán, acest concept constituie noțiunea de bază, generatoare și unificatoare din punct de vedere operațional, a întregii teorii lexematice; de aceea utilizarea adjectivelor ‘lexical’ sau ‘semantic’ nu pare să indice nici o diferență substanțială, cu unica precizare că, în cadrul semanticii structurale europene, termenii de ‘câmp lexical’ și de ‘câmp semantic’ sunt folosiți în egală măsură. Astfel, E. Coșeriu și discipolii săi germani, printre care H. Geckeler, utilizează termenul de câmp lexical. În școala spaniolă se preferă termenul de câmp semantic. “Dar atât într-un caz cât și în altul, realitatea conceptuală la care se face referire este aceeași. Am putea să ne gândim la o diferență cu privire la gradul de abstractizare: câmpul lexical ca ansamblu de lexeme care sunt prevăzute a fi studiate, iar câmpul semantic ca structură conformată deja; o astfel de diferență însă nu pare să aibă sens” [68, p.27].

4. După cum am văzut, impactul cel mai mare din tot modelul teoretic al lexematiци l-a avut câmpul lexical. Unii semanticieni spanioli au luat în dezbatere inclusiv termenul de ‘câmp’ – unii pledând pentru ‘câmp semantic’, alții pentru ‘câmp lexical’ – contribuția lor majoră însă constă în studierea multor câmpuri concrete. Discipolii lui Gr. Salvador au descris o multitudine de câmpuri ale limbii spaniole atât din perspectivă diaronică, cât și sincronică. Baza descrierii și a studierii acestor câmpuri a constituit-o, de fiecare dată, conceptul coșerian de câmp lexical. Bunăoară, pentru M. A. Pastor Milán, în definiția câmpului dată de Coșeriu se precizează următoarele: “În primul rând, punctul de plecare, “originea” câmpului care e “un conținut lexical continuu dat în limbă prin cuvinte”. În al doilea rând, acest conținut lexical trebuie să constituie “o paradigmă lexicală” așa cum o înțelege structuralismul. Cu aceasta Coșeriu introduce în definiție manifestarea teoriei sale, concretizând anumite caracteristici pe care trebuie să le îndeplinească acest câmp lexical. În continuare se fixează procesul de formare a acestei paradigme prin repartizarea conținutului lexical în “unități”. În sfârșit, unitățile trebuie

să fie "în opoziție reciprocă imediată prin trăsăturile de conținut minimale, acesta fiind procedeul final care structurează definitiv câmpul" [69, p. 33].

A. E. Rodríguez subliniază faptul că pentru Coșeriu structurile lexematice identificabile în vocabularul unei limbi sunt paradigmatic și sintagmatic: "Primele se divizează în primare și secundare. Coșeriu înțelege prin structură paradigmatică primară acea structură "ai cărei termeni se implică reciproc, fără ca vreunul să fie primar în raport cu ceilalți". Câmpurile lexicale Coșeriu le include în structurile paradigmatic primare. Un câmp lexical este deci o structură paradigmatică primară constituită din unități lexicale care își repartizează o zonă de semnificație comună și se află în opoziție imediată unele cu altele. Noi, în dezvoltarea lucrării de față, luăm ca bază definiția ilustrului lingvist român. Fără a uita că un câmp lexical este un sistem care poate să se ordoneze așa cum se întâmplă cu al nostru, în mai multe sisteme cu arhisememele lor corespunzătoare" [69, p.10].

În consecință, tezele de doctorat și monografiile publicate conțin un capitol teoretic în care se prezintă premisele teoretice de la care se revendică fiecare studiu. Astfel, toți autorii, în unanimitate, pornesc de la fundamentele metodologice ale lexematicii, asumându-și conceptul de 'câmp lexical' elaborat în această teorie. Isabel Rey Rodríguez, în *El campo semántico de la valoración estética positiva en español (siglos XII-XIX)*, de exemplu, notează: "Pentru descrierea acestui câmp care constituie obiectul lucrării noastre, am urmat în mod fundamental premisele teoretice și metodologice ale lui E. Coșeriu, deoarece constituie formula cea mai avansată și completă din câte au fost propuse în investigația semantică. L-am urmărit foarte de aproape pe acest autor în propria sa concepție asupra metodei structurale aplicate la studiul aspectului semantic al unei limbi" [71, p. 2-3].

* * *

Așadar, în contextul lingvistic vizat de noi a predominat aplicarea

modelului lexematicii la faptele limbii spaniole. Lipsind barierele ideologice, receptarea semanticii coșeriene în Spania a atins nivelul de adâncime prin seria de monografii despre anumite câmpuri lexicale ale acestei limbi, prin discutarea modelului coșerian și dezvoltarea sa, astfel încât lingviștilor spanioli le revine o contribuție substanțială la impunerea lexematicii pe plan mondial.

În concluzie, prezentând sumar receptarea unor aspecte ale teoriei lingvistice a lui E. Coșeriu în Spania, putem afirma că atât studiile apărute în spaniolă, cât și exegeza coșeriană și, mai ales, aplicarea și dezvoltarea lexematicii, prin complementaritatea lor, au contribuit la o cunoaștere în profunzime a teoriei integraliste în țara din Peninsula Iberică.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. M. Borcilă, **Un fondator al științei lingvistice: Eugeniu Coșeriu**, în *Cercetări de lingvistică*, XXXVII, 1992, nr.1.
2. E. Coseriu, **Sistema, norma y habla**, în *Revista de la Facultad de Humanidades y ciencias*, Montevideo, 1952, nr. 9, p. 113-181.
3. E. Coseriu, **Amado Alonso (1896-1952)**, în *RFHC*, Montevideo, 1953, nr. 10, p. 31-39.
4. E. Coseriu, **Para la unificación de las ciencias fónicas (Esquema provisional)**, în *RFHC*, Montevideo, 1953, nr. 10, p. 183-191.
5. E. Coseriu, **Forma y sustancia en los sonidos del lenguaje**, în *RFHC*, Montevideo, 1954, p. 143-217.
6. E. Coseriu, **El plural en los nombres propios**, în *Revista Brasileira de Filologia*, Rio de Janeiro, 1954, nr.1, p. 1-15.
7. E. Coseriu, **La geografía lingüística**, Montevideo, 1956 (cf. E. Coșeriu, *Lingvistica din perspectivă spațială și antropologică*, trad. de T. Balaban, Chișinău, Știința, 1994).
8. E. Coseriu, **La creación metafórica en el lenguaje**, Montevideo, 1956.
9. E. Coseriu, **Logicismo y antilogicismo en la gramática**, Montevideo, 1957.
10. E. Coseriu, **Determinación y entorno. Dos problemas de una lingüística del hablar**, în *Romanisches Jahrbuch*, 1957, p.24-54 (cf. E. Coșeriu, *Determinare și cadru. Două probleme ale unei lingvistici a vorbirii*, trad. de

C.Dominte, în *Lingvistică saussuriană și postsaussuriană. Texte adnotate*, București, 1985, p. 208-248).

11. E. Coșeriu, **Sobre el futuro romance**, în *RBF*, Rio de Janeiro, 1957, p. 1-18.

12. E. Coșeriu, **Sincronía, diacronía e historia. El problema del cambio lingüístico**, Montevideo, 1958 (cf. E. Coșeriu, *Sincronie, diacronie și istorie*, versiune în limba română de N. Saramandu, București, 1997).

13. E. Coșeriu, **Sobre las llamadas 'construcciones con verbos de movimiento': un problema hispánico**, Montevideo, 1960.

14. E. Coșeriu, **Arabismos o romanismos?**, Montevideo, 1961.

15. E. Coșeriu, **Teoría del lenguaje y lingüística general. Cinco estudios**, Madrid, Gredos, 1962.

16. E. Coșeriu, **Sincronía, diacronía y tipología**, în *Actas del XI Congreso Internacional de Lingüística y Filología Románicas*, Madrid, 1968, p. 269-281.

17. E. Coșeriu, **Coordinación latina y coordinación románica**, în *Actas del III Congreso Español de Estudios Clásicos*, Madrid, 1968, p. 35-57.

18. E. Coșeriu, **El aspecto verbal perifrástico en griego antiguo**, în *Actas del III Congreso Español de Estudios Clásicos*, Madrid, 1968, p. 93-145.

19. E. Coșeriu, **Sobre las categorías verbales (partes de la oración)**, în *Revista de lingüística aplicada*, Concepción (Chile), 1972, nr.10, p. 7-25.

20. E. Coșeriu, **Las etimologías de Giambullari**, în *Homenaje a Antonio Tovar*, Madrid, 1972, p. 95-103.

21. E. Coșeriu, **Sobre el desarrollo de la lingüística**, Vigo (Spania), 1972.

22. E. Coșeriu, [Prefață la] N. Cartagena, **Sentido y estructura de las construcciones pronominales en español**, Concepcion (Chile), 1972, p. 9-11.

23. E. Coșeriu, **Andrés de Poza y las lenguas de Europa**, în *Studia hispanica in honorem R. Lapesa*, Madrid, 1975, vol.III, p. 199-217.

24. E. Coșeriu, **Principios de semántica estructural**, Madrid, Gredos, 1977.

25. E. Coșeriu, **Tradición y novedad en la ciencia del lenguaje**, Madrid, Gredos, 1977.

26. E. Coșeriu, **Estudios de lingüística románica**, Madrid, Gredos, 1977.

27. E. Coșeriu, **El hombre y su lenguaje. Estudios de teoría y metodología lingüística**, Madrid, 1977.

28. E. Coșeriu, **Gramática, semántica, universales. Estudios de lingüística funcional**, Madrid, Gredos, 1978.

29. E. Coșeriu, **Los universales lingüísticos (y los otros)**, Mexic, 1978

30. E. Coșeriu, **Dos estudios sobre Juan Luis Vives**, Mexic, 1978.

31. E. Coșeriu, **Lo que se dice de Hervás**, în *Estudios ofrecidos a Emilio Alarcos Llorach*, III, Oviedo, 1978, p. 35-58.

32. E. Coșeriu, **Tesis sobre el tema 'lenguaje y poesía'**, în *Lingüística Española Actual*, I, 1, 1979, p. 181-186.

33. E. Coșeriu, **Lecciones de lingüística general**, Madrid, Gredos, 1981 (cf. E. Coșeriu, *Lección de lingvistică generală*, trad. de E. Bojoga, Chișinău, Arc, 2000).

34. E. Coșeriu, **Los conceptos de 'dialecto', 'nivel' y 'estilo de lengua' y el sentido propio de la dialectología**, în *Lingüística Española Actual*, III, 1, Madrid, 1981, p. 1-32.

35. E. Coșeriu, **La socio- y la etnolingüística. Sus fundamentos y sus tareas**, în *Anuario de Letras*, Mexic, 1981, XIX, p. 5-30.

36. E. Coșeriu, **Sentido y tareas de la dialectología**, Mexic, 1982 (cf. versiunea în limba română în E. Coșeriu, *Lingvistica din perspectivă spațială și antropologică*).

37. E. Coșeriu, **Introducción a la lingüística**, Mexic, 1983.

38. E. Coșeriu, **Fundamentos y tareas de la lingüística integral**, în *Segundo Congreso Nacional de Lingüística*, Actas, I, 1984, San Juan (Argentina), p. 37-53.

39. E. Coșeriu, **Introducción a la lingüística**, cu o prefață de José Polo, Madrid, Gredos, 1986 (cf. E. Coșeriu, *Introducere în lingvistică*, Cluj, Echinox, 1995, ed. a II, 1999 trad. de E. Ardeleanu și E. Bojoga).

40. E. Coșeriu, **Acerca del sentido de la enseñanza de la lengua y literatura**, în *Innovación en la enseñanza de la lengua y literatura*, Madrid, 1987.

41. E. Coșeriu, **Lenguaje y política**, în *El lenguaje político*, Madrid, 1987 (versiune românească de E. Coșeriu, *Limba și politică*, trad. de E. Bojoga, în *Revista de lingvistică și știință literară*, 1996, nr. 5, p. 11-28).

42. E. Coșeriu, **El gallego y sus problemas. Reflexiones frías sobre un tema caliente**, în *Lingüística española actual IX*, Madrid, 1987, p. 127-138.

43. E. Coșeriu, **Palabras, cosas y términos**, în *In Memoriam Inmaculada Corrales. I. Estudios lingüísticos*, Santa Cruz de Tenerife, 1987, p. 175-185.

44. E. Coșeriu, **El lenguaje entre 'physei' y 'thesei'**, în *Comunicación y sociedad*, II, 1, Pamplona, 1989, p. 7-23.

45. E. Coșeriu, **El gallego en la**

- historia y en la actualidad, în *II Congreso Internacional da Língua Galego-Portuguesa na Galiza*, La Coruña, 1989, p. 793-800.
46. E. Coseriu, **Sobre la enseñanza del idioma nacional. Problemas, propuestas y perspectivas**, în *Philologica*, II, Salamanca, 1989, p. 33-37
47. E. Coseriu, **Semántica estructural y semántica cognitiva**, în *Jornadas de Filología*, Barcelona, 1990, p. 239-282.
48. E. Coseriu, **El español de América y la unidad del idioma**, I *Simposio de Filología iberoamericana*, Zaragoza, 1990, p. 43-75.
49. E. Coseriu, **El latín vulgar y el tipo lingüístico romance**, în *El cambio lingüístico en la Rumania*, Lleida, 1990, p. 27-41.
50. E. Coseriu, **Competencia lingüística. Elementos de la teoría del hablar**, Madrid, Gredos, 1992.
51. E. Coseriu, **Lingüística histórica e historia de las lenguas**, în *Boletín de Filología*, XXXIII, 1992, Santiago de Chile, p. 27-33.
52. E. Coseriu, **Defensa de la lexicemática. Lo acertado y lo erróneo en las discusiones acerca de la semántica estructural en España**, în *Panorama der lexikalischen Semantik. Thematische Festschrift aus Anlass des 60. Geburtstag von Horst Geckeler*, Tübingen, 1995, p. 113-124.
53. E. Coseriu, **Los límites de la traducción**, în *Temas de Lingüística Aplicada*, Granada, 1995, p. 155-168
54. E. Coseriu, **Norma andaluza y español ejemplar**, în *Actas del III Congreso sobre Enseñanza de la Lengua en Andalucía*, Huelva, 1995, p. 157-174.
55. E. Coseriu, **El sistema verbal románico**, Mexico, 1996.
56. E. Coseriu, **Principios de sintaxis funcional**, *Moenia. Revista Lucense de Lingüística y Literatura*, Santiago de Compostela, 1996.
57. E. Coseriu, **Alcances y límites de la traducción**, în *Lexis*, XXI, Lima, 1998, p. 163-184.
58. E. Coseriu, **Sobre ejemplaridad idiomática y lengua literaria**, în *Boletín de la Academia Peruana de la Lengua*, 28, 1998, p. 9-14.
59. E. Coseriu, **Textos, valores y enseñanza**, în *Lengua, literatura y valores*, Pamplona, 1998, p. 61-78.
60. E. Coseriu, **Tesis acerca del 'significado'**, în *Lexis*, XXII, 1998, p. 83-86.
61. E. Coseriu, **Bréal: su lingüística y su semántica**, în *Congreso Internacional de Semántica*, I, Madrid, 2000, p. 21-43.
62. S. Gutiérrez Ordóñez, **Introducción a la semántica funcional**, Madrid, Síntesis, ed. a II-a, 1996.
63. V. Sánchez de Zavala, **Funcionalismo estructural y generativismo**, Madrid, Alianza, 1982.
64. A. Vilarnovo Caamaño, **Lógica y lenguaje en Eugenio Coseriu**, Madrid, Gredos, 1993.
65. J. M. Bernardo, **La construcción de la lingüística. Un debate epistemológico**, Valencia, 1995.
66. Gr. Salvador, **Lexemática histórica**, în *Actas del I Congreso Internacional de Historia de la Lengua Española*, I, Madrid, Arco Libros, 1988
67. Gr. Salvador, **Semántica y lexicología del español**, Madrid, 1985.
68. M. Á. Pastor Milán, **Indagaciones lexicemáticas. A propósito del campo léxico 'asir'**, Granada, 1990.
69. A. Escobedo Rodríguez, **El campo léxico 'hablar' en español**, Granada, 1992.
70. M. Á. Pastor Milán, **Núcleos semánticos de coger y tomar**, în *Actas del I Congreso Internacional de Historia de la Lengua española*, I, Madrid, Arco Libros, 1988.
71. I. Rey Rodríguez, **El campo semántico de la valoración estética positiva en español (siglos XII-XIX)**, 3 volume, Universitatea Complutense din Madrid, 1988 .

**“PROF. EUGENIU
COȘERIU
A INAUGURAT
O PANORAMĂ VASTĂ
DE STUDII
LA UNIVERSITATEA
DIN TÜBINGEN”**

**INTERVIU CU DL PROF. WOLF
DIETRICH (UNIVERSITATEA
DIN MÜNSTER, GERMANIA)**

DI Wolf Dietrich (n.1940) se numără printre remarcabilii reprezentanți ai Școlii lingvistice de la Tübingen, întemeiate de Eugeniu Coșeriu. Făcând parte din prima generație a acestei școli, W.Dietrich și-a asumat fundamentele epistemologice ale doctrinei integraliste și a aplicat în mod consecvent principiile metodologice la descrierea faptelor lingvistice.

Între 1961-1967 a studiat lingvistica romanică și limbile clasice la Universitățile din Münster, Montpellier și Tübingen. Deja în anii de studenție este preocupat de influența greacă asupra limbilor romanice,

de sistemul verbal romanic. Fiind asistent universitar la Catedra de Lingvistică Comparată a Universității din Tübingen din 1967 până în 1973, se specializează de asemenea în limbile amerindiene. În 1971 susține teza de doctorat despre perifrazele verbale în limbile romanice; doi ani mai târziu, printr-un studiu exhaustiv despre sistemul verbal al limbilor romanice și despre problema originii aspectului verbal perifrastic, își trece al doilea doctorat. Din 1973 Wolf Dietrich este profesor titular de lingvistică romanică la Universitatea din Münster.

Prof. Dietrich s-a ocupat de asemenea de paralelele și divergențele existente între greacă și limbile romanice, investigând în acest context și impactul limbii grecești asupra românei, în special influența greco-bizantină asupra formării morfologiei și sintaxei limbii noastre.

Printre cărțile publicate de prof. Dietrich se remarcă: *Der perifrastische Verbalaspekt in den romanischen Sprachen* (Tübingen, 1973), *Bibliografia da lingua portuguesa do Brasil* (Tübingen, 1980), *El idioma chiriguano. Gramática, textos, vocabulario* (Madrid, 1986), *More Evidence for an Internal Classification of Tupi-Guarani Languages* (Berlin, 1990), *Griechisch und Romanisch. Parallelen und Divergenzen in Entwicklung, Variation und Strukturen* (Münster, 1995), *Einführung in die französische Sprachwissenschaft* (Berlin, 1997), *Einführung*

Prof. Eugeniu Coșeriu în dialog cu prof. Wolf Dietrich (Universitatea din Münster), octombrie 2000.

in die spanische Sprachwissenschaft (2000) ș.a.

– **Dle prof. Dietrich, aș vrea să pornim discuția noastră de la acest vechi catalog pe care l-am găsit în arhiva Coșeriu. Este vorba de “Lista participanților la seminarul *Texte portugheze*”, în care Dvs. sunteți primul.**

– Într-adevăr, este vorba de unul dintre cursurile speciale ținute de prof. Coșeriu la începutul activității sale la Tübingen, adică prin anii 64-65. Îmi amintesc că Profesorul ne impresiionase pe toți prin varietatea tematică a cursurilor pe care le-a propus atunci. Astfel, pe lângă prelegerile magistrale de lingvistică sau de romanistică, Profesorul ținea seminare de portugheză, sardă, provensală, catalană, de istorie a limbii române. De aceea obișnuiesc să spun că anii de studenție au constituit o perioadă extrem de importantă în viața mea. Cred că împreună cu colegii și prietenii mei am trăit clipe minunate; am avut noroc de niște ani rodnici în formarea noastră, ani în care am discutat foarte mult, am acumulat experiență și, lucrul cel mai important, ne-am obișnuit să gândim cu capul nostru.

– **Cine erau prietenii Dvs.?**

– Reinhard Meisterfeld și Uwe Petersen. De asemenea mi-i amintesc pe Heinrich Kohring și pe Nelson Cartagena, care figurează în acest Catalog, pe Jens Lüdtke, pe Harald Thun, astăzi profesori universitari în Germania. Horst Geckeler, Christian Rohrer și Gauger, fiind puțin mai în vârstă decât noi, erau deja asistenți universitari, ei studiaseră și cu Wandruszka. Ei bine, pe vremea aceea, adică fiind încă studenți, ne confruntam deja cu discipolii lui Wandruszka care, credeam noi, nici pe departe nu aveau orizontul nostru teoretic. Așadar, noi, adevărații discipoli ai lui Coșeriu, cum ne consideram deja, luptam pentru cauza noastră și respingeam ideile fie tradiționale, fie psihologice, adică ideile așa-zisilor concurenți.

– **În consecință, Dvs. reprezentați cu brio prima generație de discipoli coșerieni.**

– Cred că da. Eu am început studiile la Universitatea din Münster, apoi am studiat un an în Franța, la Montpellier. Iar în primăvara anului 1963 m-am transferat la Tübingen, sosind acolo în același timp cu Coșeriu. Prin urmare, am putut lua parte la primul *Hauptseminar* pe care l-a ținut Profesorul, și după aceea la toate cursurile Domniei sale. Știți, la Tübingen, în jurul lui Coșeriu, s-a format imediat un clan al celor îndrăgostiți de lingvistică. Îmi amintesc că ne întâlneam în deosebi la cursurile speciale ale Profesorului la care, de regulă, participau puțini studenți. Adevărul e că la aceste cursuri speciale contactul cu Profesorul era mult mai strâns decât la cursurile teoretice magistrale la care participau sute de studenți. Deși, la prima vedere, tematica acestor cursuri sau seminare speciale părea exotică și de puțin interes pentru un student “normal”, adică pentru un student cu nivel mediu de pregătire, în cadrul lor au fost enunțate pentru prima dată multe teze fundamentale ale doctrinei coșeriene. La cursurile magistrale Coșeriu nu avea totdeauna curajul să-și exprime ideile sale, deoarece, așa cum am spus, erau cursuri destinate studenților “normali” care nu erau obligați să cunoască toate noutățile, toate descoperirile lingvisticii moderne, era suficient ca ei să cunoască fundamentele lingvisticii și aspectele ei tradiționale.

– **Vă amintiți de primul curs pe care prof. Coșeriu l-a ținut la Universitatea din Tübingen?**

– Cursul a fost în limba germană, ceea ce din punct de vedere lingvistic nu a fost tocmai ușor nici pentru Coșeriu și nici pentru noi. Întrucât Profesorul nu vroia să facă greșeli gramaticale și într-adevăr n-a făcut, vorbea foarte lent. Probabil că pentru unii studenți germani ritmul de expunere a fost puțin plictisitor, pentru cei interesați de lingvistică însă Coșeriu a spus atâtea lucruri noi, atâtea idei noi, pe care nu le mai auzisem niciodată înainte, încât prelegerea sa a fost fascinantă. Această lentitudine în exprimare a durat câțiva ani. Însă cursuri precum *Istoria filozofiei limbajului din antichitate până în*

Prof. E. Coșeriu împreună cu un grup de discipoli la Congresul de Lingvistică romanică de la Palermo (Italia, 1995): (de la stânga la dreapta) H. Geckeler, W. Dietrich, F. Abel, E. Coșeriu, O. Mori, M. Grossmann, W. Öesterreicher, J. Kabatek și H. Thun.

prezent sau *Introducere în lingvistica structurală* erau materii absolut noi și de aceea l-am ascultat cu foarte mare interes. În cazul meu s-a produs chiar o convertire la lingvistică, dat fiind că, înainte de a-l cunoaște pe Coșeriu și de a-i frecventa cursurile, mă pasiona mult mai mult literatura. Dar grație lui Coșeriu, m-am inițiat în lingvistica analitică. De fapt, până atunci nu mă confruntasem cu adevărata reflecție științifică; în primii ani de Facultate făcusem lingvistică istorică, adică lingvistică tradițională, pozitivistă, lipsită de orice metodă.

– Era tocmai perioada când prof. Coșeriu venise din Uruguay, deci era firesc ca la început să-i fi fost greu să se exprime cursiv în germană. Cu toate acestea, studenții și-au dat seama că era vorba de o viziune nouă asupra limbajului și asupra lingvisticii?

– Întocmai. Ne-am dat seama că era vorba de o concepție nouă asupra limbajului – care fusese deja expusă în studiul său magistral *Determinación y entorno* (1957) – con-

cepție ce reintroducea creativitatea în limbă, astfel depășind și criza structuralistă. În acest context și analiza lingvistică devenea mai interesantă. Pe de altă parte, ne-au surprins distincțiile coșeriene atât de subtile, în special cea între desemnare și semnificație, inclusiv și prima distincție între sistem, normă și vorbire de care noi nu auzisem până atunci. Deci pentru noi totul era nou și fascinant. În ce mă privește, am avut nevoie de mult timp ca să înțeleg ce înseamnă cu adevărat această distincție și să fiu în stare să o aplic la analiza lingvistică. Într-un cuvânt, ținând contact cu prof. Coșeriu, am simțit cu toții că se făcea ceva fundamental în lingvistică. Totodată am realizat în ce stare lamentabilă se afla lingvistica germană tradițională de până atunci.

– Cum obișnuia Coșeriu să lucreze cu studenții, cum îi stimula pe cei mai buni?

– Prin multe și diverse metode. Dar mai întâi a trebuit să ne obișnuim cu un tip de critică dură. Dacă cineva prezenta un referat, atunci trebuia

să suporte toate observațiile și sugestiile lui Coșeriu, ceea ce înainte nu se făcuse într-o manieră atât de implacabilă. Profesorul analiza toate afirmațiile noastre, frază cu frază, și întreba ce sens are cutare și cutare sintagmă. Paradoxal, asta i-a stimulat pe cei mai buni. În plus, cu el se putea discuta și după terminarea cursurilor, nu doar la seminare: Profesorul putea fi abordat la orice oră! Aceasta a fost, cred, și metoda cea mai bună de a crea ceea ce ulterior s-a numit Școala lingvistică de la Tübingen. Pe de altă parte, Coșeriu a știut să ne motiveze și prin faptul că ne-a distribuit burse pentru Cursuri de vară în diferite țări, ceea ce a constituit o posibilitate excelentă de a învăța o limbă străină și cea mai bună modalitate de a ne amplifica viziunea noastră asupra României. Profesorul a insistat mult ca noi să ne dedicăm și altor limbi romanice pe lângă cele "obligatorii" în sistemul universitar german, adică franceza și spaniola. Astfel, ne-a făcut rost de burse pentru limba portugheză, pentru italiană, română. Știți, în felul acesta am simțit că într-adevăr se ocupa de noi.

– **Cursurile speciale ținute de prof. Coșeriu erau axate pe multe limbi: portugheză, occitană, provençală, retoromană, catalană. În arhiva Coșeriu se păstrează multe cataloage de atunci, astfel încât pot fi reconstituite materiile pe care le-a predat. În plus, făcea și interpretări de texte, Jaime Siles, de exemplu, un poet catalan. Tot astfel, am găsit – bătute la mașină – primele texte în limbile romanice pe care le folosea la cursuri. Deci Profesorul făcea, pe de o parte, comentarii de texte din literaturile romanice, pe de alta, integra textele vechi în cursul său magistral de filologie romanică.**

– Prof. Coșeriu a inaugurat o panoramă vastă de studii la Facultatea de Filologie a Universității din Tübingen. El predă nu doar istoria filozofiei limbajului sau lingvistică romanică, ci și teoria formării cuvintelor. Tot astfel, acorda o mare atenție studiului istoric al limbilor, chiar aspectului istoric exterior, dar

și gramaticii, foneticii istorice etc. În același timp lăsa să se vadă – lucru ignorat cu desăvârșire de mine până atunci – și anumite poziții filozofice, configurarea unor epoci importante în evoluția lingvisticii generale și a celei romanice. Atunci ne-a făcut să înțelegem că la baza oricărei lingvistici se află filozofia limbajului, că nu există știință fără o filozofie, cel puțin fără o filozofie implicită.

– **Se știe că și în cadrul istoriei lingvisticii romanice E. Coșeriu distinge mai multe etape. Doriți să le rememorați pentru publicul basarabean?**

– În cadrul istoriei lingvisticii romanice Coșeriu ne vorbea de cinci etape: prima, de la începuturi, adică din sec. al XIII-lea până la 1492, când apare gramatica lui Antonio Nebrija – reprezintă epoca de descoperire explicită a romanității, a autonomiei fiecărei limbi romanice și a posibilității de a descrie aceste limbi romanice. A doua, de la 1492 până la 1601 – când apare cartea lui Celso Cittadini despre originile limbii italiene, ale limbii toscane – este epoca discuțiilor despre originea fiecărei limbi romanice din cele cunoscute atunci și a constituirii unor noțiuni de bază pentru gramatica istorică de mai târziu. Problema care se punea era de ce limbile romanice nu sunt exact ca latina și dacă originea lor nu se leagă mai curând de alte limbi. Epoca a treia, 1601 – 1818, anul apariției cărții lui August Wilhelm Schlegel despre limba și literatura provençală (scrisă în franceză) – este marea epocă de erudiție sau epoca filologică. Pe de o parte, se publică gramatici descriptive, pe de altă parte, – documente din istoria fiecărei limbi romanice occidentale. Este epoca marilor opere de reconstruire a latinei medievale și a documentelor. În această perioadă se completează panorama limbilor romanice; la cele bine cunoscute, italiana, franceza și spaniola se adaugă limba română, grație lui Cantemir, și retoromana. A patra epocă – de la 1818 la 1890, adică de la August Wilhelm Schlegel până la *Gramatica comparată a limbilor romanice* a lui W. Meyer-Lübke – reprezintă epoca

de mare dezvoltare a lingvisticii române, îndeosebi în Germania și mai ales sub forma gramaticii comparate și a celei istorice. Bazele și ideile fundamentale ale gramaticii comparate fuseseră stabilite în *Observations sur la langue et la littérature provençale* de Schlegel, apoi de Friedrich Diez care publică prima gramatică comparată (prima importantă) și primul dicționar etimologic. Lingvistica romanică, în această epocă de aur a sa, este *magistra philologiae*, adică modelul urmat de alte filologii, de alte gramatici comparate. Iar ideile în lingvistică, chiar în lingvistica teoretică, vin din lingvistica romanică. În epoca a cincea – de la 1890 încoace, adică de la *Gramatica comparată* a lui Meyer-Lübke până în prezent – lingvistica romanică își pierde rolul de întâietate între științele lingvistice.

– Ați lucrat mult la tema perifrazelor verbale. Când a apărut interesul Dvs. pentru această problematică?

– Aceasta a fost tema tezei mele de doctorat. Însă cel care mi-a sugerat-o a fost chiar prof. Coșeriu. El mi-a expus problematica, iar eu am început să caut exemple, să intru în detaliile acestei vaste tematici care conținea, pe de o parte, un aspect teoretic – referitor la gramaticalizarea formelor lexicale – iar pe de altă parte, o problemă de ordin istoric a originii acestor perifraze în limbile romanice.

– În teza Dvs. de doctorat ați abordat statutul perifrazelor aspectuale în sistemul verbal al limbilor romanice. E adevărat că ați pornit de la o idee coșeriană, însă, lucrând apoi pe cont propriu, ați găsit foarte mult material. La ce concluzii ați ajuns atunci?

– A fost un studiu foarte interesant atât pentru preocupările mele, cât și pentru cunoștințele pe care le acumulasem până la vremea respectivă, am în vedere cunoștințele de greacă și latină. Mai întâi, am putut verifica și documenta în texte concrete existența unei categorii gramaticale aspectuale care nu fusese descrisă până atunci în manualele

de gramatică a limbii grecești vechi. În latină am constatat că au existat anumite începuturi în acest sens, însă categoria perifrazelor verbale nu fusese propriu-zis atestată. Cât privește istoria limbilor romanice, aspectul problematic îl constituia faptul că în primele secole de texte romanice pentru multe perifraze nu existau documente (atestări). În acest context eu am susținut ipoteza conform căreia perifrazele aspectuale reprezentau o categorie a limbii latine vorbite, nu a celei clasice sau scrise, și că de aceea ar fi trebuit să existe în majoritatea limbilor romanice, deoarece cu timpul s-au dezvoltat și s-au diversificat foarte mult. Apoi am ajuns la concluzia că nu putea fi vorba de poligeneză în fiecare limbă, ci de un principiu fundamental comun din care au apărut toate aceste forme, dezvoltându-se apoi în norma fiecărei limbi în mod diferit. Acestea erau concluziile. Deși au trecut mulți ani, n-am uitat această tematică, mai ales că unii dintre discipolii mei au continuat această problematică, și în discuțiile cu ei am ajuns la o înțelegere superioară în comparație cu nivelul de atunci.

– În opinia mea, dacă până atunci perifrazele au fost studiate de fiecare dată din perspectiva unei singure limbi romanice, Dvs. ați investigat originea lor comună în cartea devenită celebră *Der perifrastische Verbalaspekt in den romanischen Sprachen*. Prin identificarea și interpretarea unor exemple din toate limbile romanice, ați demonstrat în mod convingător că se impunea o origine comună a acestor perifraze.

– Originea comună unitară a fost tocmai greaca veche care a influențat latina vorbită, iar o dată cu latina vulgară perifrazele s-au răspândit în toate limbile romanice.

– În vederea documentării ați lucrat cu texte grecești, inclusiv cu Homer și cu Noul Testament. Ce ați descoperit în aceste texte?

– Am stabilit o evoluție în cadrul istoriei limbii grecești, o evoluție cred că puțin divergentă cu cea a limbi-

lor romanice, adică în epoci foarte vechi ale limbii grecești au “înflorit” perifrazele de viziune globală, după Coșeriu, iar perifrazele parțializatoare, care apoi au ajuns la apogeu în *koine*, în Noul Testament încă nu erau atât de frecvente. Tocmai acestea au trecut apoi la limbile romanice. În acest context, e anevoios să stabilim ceva concret cu privire la viziunea globală în limbile romanice, pentru că sunt forme care la prima vedere apar doar în epoca modernă și doar în limba vorbită. Deocamdată nu știm nimic despre existența lor în epoca medievală. Se poate presupune că aceste forme au avut o origine comună, pentru că poligeniza, așa cum am spus, e puțin probabilă, însă acest lucru nu totdeauna poate fi documentat în texte.

– Ați revenit la tematica influenței limbii grecești asupra latinei vulgare? Sau poate discipolii Dvs. au preluat această problematică?

– Discipolii mei s-au specializat în limbile romanice: în lingvistica descriptivă, pe de o parte, și în perifraze verbale aspectuale și modale, pe de altă parte. De exemplu, unul dintre discipoli a făcut o teză despre *verba adiecta*, adică verbele de caracterizare sau modale, ceea ce mi se pare un adevărat progres în tematica perifrazelor verbale și a celor de gramaticalizare. Un alt aspect tratat de discipolii mei îl reprezintă contactele între limbi; de exemplu, contactul dintre o limbă romanică și o limbă nonromanică. Unul dintre discipoli s-a ocupat de iudeo-spaniola din Thessaloniki, studiind influența limbii grecești asupra acestui dialect. Un discipol albanez studiază din punct de vedere sociolingvistic contactele albanezei cu italiana din Sicilia. În felul acesta se abordează o tematică variată.

– În contextul influenței limbii grecești asupra limbilor romanice, Dvs. ați insistat și asupra românei, menționând că în limba română se remarcă un adstrat grecesc care s-a format în perioada bizantină, ceea ce se explică prin contactul pe care l-au avut protoromânii cu grecii în bazinul Dunării.

– Într-adevăr, de-a lungul istoriei pot fi urmărite câteva momente esențiale de influență a limbii grecești asupra românei. Greaca a avut o mare importanță în constituirea limbii române, influența sa observându-se în diferite epoci istorice, începând deja cu dacii și până în epoca fanariotă. În consecință, remarcăm nu doar elemente lexicale, ci și influențe directe asupra morfologiei și sintaxei. Acestea pledează pentru considerarea românei drept limbă tipic balcanică, firește adăugând și particularitățile pe care le are în comun cu albaneza și bulgara.

– Dat fiind că am vorbit de discipolii Dvs., dar și despre “uce-nicia” Dvs. la Tübingen, ce puteți spune despre relația între maestru și discipol?

– Aici, la Universitatea din Münster, există un centru serios de lingvistică integrală. Împreună cu prof. H. Geckeler “apărăm” tacit doctrina coșeriană, colegul meu în domeniul semanticii, eu în celelalte; de altfel, în orice domeniu, dat fiind că principiile de bază sunt aceleași. Prin urmare, romaniștii din Münster se deosebesc de angliștii de aici, bunăoară, prin faptul că au la bază principiile integralismului, adică teoria lui Eugeniu Coșeriu. La ultimul Colocviu pe care l-am organizat în octombrie anul trecut a ieșit în vileag opoziția între lingvistica funcțională și cea cognitivă. Surprinzător a fost însă că la final, când aproape cu toții am căzut de acord asupra faptului că nici o lingvistică cognitivă nu conține aspecte funcționale, acestea au fost susținute de discipolii lui Coșeriu. Desigur că tot timpul am pledat, am recurs la teoria lui Coșeriu ca fundament și în critica celorlalți. Așa cum am spus, este vorba de principiile metodologice și de distincțiile devenite astăzi celebre. Aspectul fascinant al teoriei lui Coșeriu însă nu se reduce doar la aceste distincții, ci deschide multe căi în diverse domenii ale lingvisticii, nu doar în descrierea lingvistică sau în semantică, ci și în formarea cuvintelor, în sintaxă, în lingvistica textului, în competența lingvistică, în studiile de istorie lingvistică și în

descrierea limbilor romanice. Cred că ideile sale despre latina vulgară, despre influența limbii grecești asupra latinei, despre tipul romanic îi sunt familiare fiecărui lingvist serios, iar pentru mine toate acestea constituie o bază epistemologică și metodologică indispensabilă.

– **Să vorbim despre colaborarea Dvs. cu prof. Horst Geckeler. Se știe că mai mulți discipoli coșerieni colaborează între ei. Astfel, H.Weydt colaborează cu J.Trabandt, iar J.Lüdtke cu J. Albrecht. Spre deosebire de ei, Dvs. ați scris câteva cărți împreună cu prof. Geckeler. Mă refer la *Einführung in die französische Sprachwissenschaft* și la *Einführung in die spanische Sprachwissenschaft*. Este vorba de două cărți importante pentru studenții de la romanistică.**

– Într-adevăr, este vorba de două cărți didactice. Colaborarea noastră a fost o experiență foarte interesantă, dat fiind că a trebuit să facem efortul de a sintetiza materialul, de a condensa descrierea unei limbi și de a o expune pe înțelesul studenților. Noi doi am învățat mult din această experiență. Pe lângă faptul că a trebuit să prezentăm ceva elementar, descrierea limbilor respective trebuia să aibă un caracter eclectic, de aceea nu putea fi vorba de o bază explicită a lingvisticii coșerieni. Ambele cărți au fost foarte bine receptate, însă, după părerea noastră, am mai fi avut nevoie de încă cel puțin 100 de pagini. A fost interesant să colaborăm, pentru că în realitate, în această Universitate unde lucrăm cu sute de studenți, niciodată nu am avut timp să discutăm probleme lingvistice între noi. Uneori doar ne salutăm, la unele ședințe stabileam doar direcțiile principale de activitate sau tematica pentru examen. Ei bine, în perioada redactării acestor cărți pentru prima dată am avut unele discuții realmente lingvistice și am văzut că în multe privințe nu eram de acord, ceea ce înainte nu știam. Prin urmare, am clarificat toate neînțelegerile și, în final, am profitat ambii.

– **O colaborare totdeauna este utilă, deoarece de fiecare dată se învață ceva.**

– De acord, mai ales că noi am “conviețuit” mulți ani, fără să știm de aceste mici “divergențe”. Făceam același lucru, fără a vorbi prea mult unul cu celălalt, din lipsă de timp, firește. Repet, acesta e dezavantajul faptului de a avea mulți studenți.

– **Johannes Kabatek, în articolul din volumul omagial care v-a fost dedicat anul trecut cu ocazia împlinirii a 60 de ani, afirmă că una din constanțele studiilor Dvs. o reprezintă faptul că ați aplicat consecvent principiile metodologice și distincțiile teoretice ale Școlii lingvistice de la Tübingen. Cred că Dvs. sunteți unul dintre cei mai fideli discipoli coșerieni în acest sens. În plus, Dvs. aveți și o relație umană specială cu Profesorul.**

– Aspectul relațiilor umane pentru mine este foarte important. Dar de multe ori am simțit necesitatea de a nu lăsa să se vadă prea mult sentimentele mele, deoarece în felul acesta poți să-l plictisești pe celălalt care s-ar putea să gândească altfel despre aceste relații. Cred că așa se explică de ce am optat pentru lingvistica amerindiană, acolo nu e nevoie să-l citez mereu pe Coșeriu, ci să-i aplic ideile. La congrese sau în discuțiile publice sunt nevoit să apăr ideile coșeriene față de cele nord-americane. Într-un cuvânt, interesul meu e să le demonstrez brazilienilor, argentinienilor că problemele pot fi rezolvate și altfel decât în lingvistica americană, iar în fundal este mereu prezentă doctrina lui Coșeriu, fie în mod implicit, fie explicit. Dacă, ocupându-mă de limbile amerindiene, nu pot să citez studiile sale de romanistică, în schimb pot face trimitere la “Lecțiile de lingvistică generală”, la “Competența lingvistică”, la “Principiile de semantică structurală”, adică la cărțile care constituie baza metodologică a descrierilor mele lingvistice.

– **Dat fiind că v-ați specializat treptat și în limbile indigene din America de Sud, putem vorbi de o paralelă în preocupările Dvs. științifice?**

– Studiarea anumitor limbi indigene din America de Sud pentru mine a fost o experiență paralelă doar în ceea ce privește analiza lingvistică. Cu alte cuvinte, aceste limbi mi s-au părut interesante din punct de vedere metodologic; întrebările pe care mi le-am pus fiind: cum poate și cum trebuie să fie descrisă o limbă care, fie că nu a fost descrisă până acum, fie că dispune de o descriere incompletă sau imperfectă. Cât privește influența limbilor indigene asupra spaniolei din America sau asupra portughezei din Brazilia, este un fenomen aproape inexistent, deoarece nu se referă nici la fonetică, nici la morfologie, nici la sintaxă, ci doar la unele secțiuni din lexic. Prin urmare, influența în nici un caz nu e comparabilă cu cea a limbii grecești vechi asupra limbilor romanice, pentru că limbile indigene din America nu au avut rolul pe care greaca l-a avut în latina vulgară...

– Care e statutul acestor limbi astăzi?

– Importanța pe care o au aceste limbi în diferite țări latinoamericane este diferită. În general, au un anumit rol doar limbile care sunt vorbite de milioane de locuitori, cum ar fi *quechua* în Peru, Bolivia și Ecuador, *guarani* în Paraguay sau *nahuatl* în Mexic. Însă sutele de limbi mici care sunt vorbite în pădurile tropicale ale Amazoniei nu au nici o importanță; sunt limbi rău cotate chiar și printre locuitorii acestor țări. În consecință, statutul lor este inegal. Se cuvine însă să facem distincția între punctul de vedere politic, antropologic și socio-lingvistic al supraviețuitorilor anumitor limbi sau al alfabetizării oamenilor cu unele dintre limbile mari și punctul de vedere pur științific al lingvisticii amerindiene care studiază inclusiv o limbă vorbită doar de 200 de persoane. Pentru mine e extrem de interesant să observ evoluția acestei lingvistici amerindiene care treptat ia amploare în Brazilia și în alte țări, dobândind o importanță crescândă pentru lingvistica generală cu repercusiuni în politică și în istoria lingvisticii din diferite țări latinoamericane. Chiar și vorbitorii înșiși își dau seama în prezent de autonomia științifică a acestei ling-

vistici și nu mai acceptă supremația lingvisticii nord-americane sau a celei europene.

– Așa cum știm, limbile amerindiene sunt total diferite din punct de vedere tipologic de limbile noastre indoeuropene. Dvs. sunteți în stare să ne spuneți dacă, în cazul acestor limbi, se poate verifica celebra teză a lui Humboldt că limbile structurează universul în mod diferit?

– Acesta e principiul relativității lingvistice al lui Humboldt și teza Sapir-Worf. Eu cred că într-o anumită măsură limbile structurează într-adevăr universul nostru, însă nu trebuie să exagerăm așa cum a exagerat Worf. Cât privește Humboldt, cred că a avut dreptate. Desigur că structura internă, gramaticală a unei limbi cum e *guarani*, care se vorbește în Paraguay, diferă în multe privințe de structura limbilor noastre. De exemplu, structura sintactică pe care o cunoaștem din limbile noastre, a unui verb tranzitiv cu subiectul și cu complementul său direct nu e atât de clară în *guarani*. Nu se poate spune că n-ar exista așa ceva, dar eu văd aici anumite trăsături încă izolate din tipologia lui Humboldt. Adică pur și simplu se adună, se suprapun elemente lexicale, fără ca să ne putem da seama dacă un cuvânt e verb sau substantiv. Tocmai de aceea dificultatea majoră pe care o am până în prezent este generată de sintaxa acestor limbi. Când paraguayenii îmi traduc uneori anumite fraze în spaniolă, eu mă întreb cum a putut să iasă așa ceva în final, deoarece sunt cuvinte fără nici o conexiune, deci cum se poate ști că asta semnifică ceva. Într-o analiză lingvistică rigidă am putea afirma că, la nivelul sistemului limbii, relațiile între diferite părți de propoziție nu sunt atât de clare ca în limbile noastre. Există însă un lucru foarte interesant, dar care din punctul de vedere al corectitudinii politice poate fi periculos: sunt tentat ca și Humboldt să susțin că pot fi întrevăzute diferite etape de evoluție ale unei limbi, ale unei forme mai primitive (de înainte), fără elemente de conexiune între cuvinte, spre o

limbă mai gramaticalizată, cum ar fi *quechua* sau limbi mai formalizate, mai dezvoltate din punct de vedere sintactic, cum ar fi cele flexionare din Europa străveche. Din punct de vedere antropologic, lucrul acesta mi se pare foarte interesant.

Cât privește viziunea lumii care transpare din aceste limbi, în Bolivia și în Argentina indienii au un cuvânt care înseamnă *domn*, însă ei între ei nu-l folosesc, fac uz de acest cuvânt doar atunci când vorbesc cu alții, ceea ce ar însemna "cineva care nu este de al nostru". Iar în *ciriguano* nu există un verb deosebit pentru "a mânca" și altul pentru "a bea", există un singur verb pentru asta, ideea fiind că "umplu stomacul cu ceva". Când e vorba însă de "a bea apă", vorbitorii acestei limbi au un verb incorporativ: pers. I – *a-y-u* (eu beau apă); pers. a II-a – *re-y-u* (tu bei apă), pers. III-a – *o-y-u* (el bea apă). La prânz, vorbitorii de *ciriguano* se salută cu *re-karu-ma-pa?*, adică "ai mâncat?". Un alt aspect interesant se referă la fenomenele gramaticale-sintactice: de exemplu, în ce privește diatezele, cu un verb tranzitiv există o formă reflexivă cu un prefix și există un alt prefix pentru diateza reciprocă, cu verbele intransitive există o diateză factitivă: "te fac să dormi" și o alta comutativă sau asociativă: "te fac să dormi și eu o să dorm"; "te fac să intri cu mine și eu o să intru în casă". Noi, europenii, de obicei spunem "Poftim, intrați!". Deci, această limbă are o gramatică destul de dezvoltată; așa cum am spus, există cinci diateze, în afară de cele două tradiționale – tranzitivă și intransitivă (pasivă nu există): *re-ke* (tu dormi); *a-mbo-ke* (eu te fac să dormi); *a-johei ao* (eu spăl rufe); *a-je-johei* (eu mă spăl); *ro-jo-johei* (noi ne spălăm reciproc).

– În aceste țări se vorbește în ultimul timp de "indigenism" sau autohtonism. În ce măsură limbile amerindiene sunt cuprinse în acest curent?

– Indigenismul are în vedere întâi de toate emanciparea politică, însă, în același timp, și o recunoaștere a valorii propriilor limbi. De câteva decenii există inițiative în ce privește

învățământul bilingv, care se face de către misionari ori de către școlile de stat. Trebuie menționat faptul că niciodată nu se face numai în limba indigenă. Au existat însă perioade în care s-a vrut să se facă alfabetizarea numai în spaniolă sau numai în portugheză, însă, o dată cu impunerea acestui curent, s-au introdus și alte limbi, fapt ce a reclamat studierea lor, adică descrierea științifică a acestor limbi: pregătirea unor dicționare, elaborarea unor manuale de învățare a limbilor. Toate acestea constituie un lucru pozitiv, iar indigenii se văd obligați să vorbească limba lor, fiind stimulați și de faptul că alții sunt preocupați de limbile vorbite de ei, ceea ce a condus la un studiu aprofundat și din partea lingviștilor. În prezent se formează profesori pentru predarea acestor limbi dintre indigenii înșiși care încep să scrie și să discute despre o ortografie adecvată pentru limbile lor, despre metodele de analiză lingvistică etc. Într-un cuvânt, limbile au un rol important în mișcarea numită "indigenism" sau autohtonism.

– Dispon aceste limbi de instrumentele necesare pentru a fi studiate, adică de un dicționar, o gramatică și un îndreptar ortografic?

– Firește că nu toate limbile au aceste instrumente, uneori ele trebuie create. Totuși sunt relativ puține limbile care să nu fi fost descrise niciodată. Prin urmare, există limbi care nu au o gramatică completă sau un dicționar mai mult sau mai puțin complet, care au fost făcute în anii 60-70 ai sec. al XX-lea. Între timp au apărut multe studii particulare despre unele din aceste limbi; s-au întocmit vocabulare reduse. Dar dicționarele bune și gramaticile bune constituie încă o raritate.

– Mi se pare că există o literatură în limba *quechua*. Există o literatură și în *guarani*? Care e situația în alte limbi?

– Toate limbile au o literatură, însă aceasta e în special orală. Literatura acestor culturi e una folclorică, aproape religioasă, așa spune chiar mitică. Am întâlnit de multe ori texte ca acelea ale lui Homer. Bărbații știu

să recite aceste povești și aceste mituri cuvânt cu cuvânt; dacă cineva se abate de la original, alții îi fac imediat observație. Adică este vorba de o literatură conservată în memoria vie a acestor popoare și de multe ori ei nu acceptă ideea de a transcrie textele respective, deoarece, în opinia lor, prin scriere s-ar pierde ceva. Cazul limbii *quechua* însă e total diferit prin contribuția civilizației incașilor în cadrul căreia misionarii au favorizat o literatură creștină sub formă poetică și chiar o producție teatrală.

– Putem vorbi de un bilingvism real în aceste țări?

– Bilingvismul este asimetric. Adevărul e că indienii trăiesc în continuare sub tutela unor organizații de misionari, ca să aibă teritoriul lor garantat. Acolo însă ei duc o viață patriarhală, iar statul nu face nimic pentru ameliorarea condițiilor lor de viață. Misionarii nu le mai permit să cânte cântece tradiționale, să-și danseze dansurile lor. În fiecare seară le organizează slujbă religioasă. Acești *ciriguano*, despre care am vorbit, au fost descoperiți în sec. al XVIII-lea, mult timp fiind sălbatici. Au fost creștinați abia în sec. al XX-lea.

– Să revenim la interesul manifestat de Dvs. pentru lingvistica comparată. La Tübingen ați fost primul asistent al prof. Antonio Tovar care venise din Spania la invitația lui E. Coșeriu. Prin urmare, ați avut doi măestri: Coșeriu și Tovar. Care era diferența dintre cei doi profesori și ce ați învățat de la unul și de la celălalt?

– Aș zice că am profitat imens în urma colaborării cu amândoi profesorii, dar în mod diferit. Spre deosebire de Coșeriu, care ne obișnuise cu o viziune teoretică largă asupra fenomenelor lingvistice, predilecția lui Tovar nu o constituia deloc teoria sau filozofia, ci mai curând practica lingvistică, adică analiza faptelor de limbă, chiar cu metode imperfecte. Astfel, după ce mă familiarizasem cu metodele riguroase ale lui Coșeriu, la începutul colaborării cu Tovar am avut discuții aprinse. Mi-am dat seama apoi că n-avea sens, deoarece Tovar nu avea nici baza filozofică

coșeriană, nici rigoarea metodologică respectivă. Totuși am admirat la el marea perspectivă umanistă și istorică. Între altele, domeniile sale preferate erau istoria primitivă a Spaniei, diversele populații autohtone iberice, limba bască și conexiunile ei, originea acestei limbi. Îmi amintesc că la un an după sosirea sa la Tübingen a avut loc “revoluția” studentească din 1968, asta însemnând pierderea studenților pe care îi aveam la lingvistica indoeuropeană; nu mai existau studenți la această materie. Atunci a trebuit să căutăm alte modalități de predare și în felul acesta să-i atragem pe studenți. Tovar a abandonat atunci studiile sale de greacă, latină și irlandeză și a început să țină cursuri de bască, deoarece cu limba bască se putea face politică; totodată se putea vorbi de împilarea bascilor în Spania franchistă. Aceasta era o tematică atractivă și pentru Tovar care era nu doar lingvist, ci și om politic, critic literar, istoric. Bunăoară, el a scris mai multe cărți de popularizare destinate franchiștilor, pentru ca ei să înțeleagă care e situația bascilor și să se familiarizeze cu istoria limbii basce. În același context al anului 1968 la Tübingen au fost introduse în învățământul universitar limbile *guarani* și *quechua*, limbi indigene din America de Sud. În felul acesta m-am inițiat în problematica amerindiană. În 1970 am plecat împreună într-o cercetare de trei luni în Nordul Argentinei pentru a studia două limbi diferite. Tovar a studiat *mataco*, o limbă ceaquenă, eu – *ciriguano*, o limbă guarani a cărei istorie este mai mult sau mai puțin cunoscută: vorbitorii au emigrat din Paraguay din motive religioase cu 500 de ani în urmă, adică o dată cu descoperirea Americii de către Columb. În acea epocă Tovar ne explica în fiecare zi la prânz modul în care a fost organizată Conquista spaniolă, povestind cu foarte multă pasiune. Se putea vedea că Tovar retrăia acele momente de descoperire și de cucerire a Americii de către conaționali săi.

– Antonio Tovar devenise un simbol pentru rezistența spaniolă antifranchistă.

– În tinerețea sa el a început ca simpatizant al lui Franco. Apoi, fiind rector al Universității din Salamanca, a avut probleme cu franchiștii. A plecat în Argentina, apoi a emigrat în Statele Unite. Fiind la Tübingen, menținea contacte strânse cu Spania, nu doar prin faptul că mergea des acasă, ci și prin activitatea sa literară. În fiecare săptămână, bunăoară, scria o cronică la o carte în revista "Hola!", o revistă pentru publicul larg de cititori, fiindcă Tovar considera că datoria unui intelectual e să-i educe pe proști, oferindu-le o critică umanistă în felul său de a vedea lucrurile. În acea perioadă a avut mari probleme cu autoritățile. Spunea multe bancuri pe seama asta. De exemplu, odată a fost reținut la graniță; a trebuit să arate tot ce avea la el. Vameșul a găsit un volum al lui Platon, *Republica*, în greacă și i-a reproșat: "Se vede că sunteți marxist. Aveți cu Dvs. Republica și, în plus, e în limba rusă". Prin asta el devenise simbolul Rezistenței antifranchiste la Tübingen. Dar sistemul oricum era deja pe de ducă. O mărturie în acest sens e și faptul că Tovar fusese ales membru al Academiei încă în 1968.

– Dvs. ați fost în 1973 profesor de lingvistică romanică la Universitatea din Pamplona. Ce puteți spune despre această experiență?

– Era încă pe timpul lui Franco și eu am fost la o universitate care aparținea lui Opus Dei, deci era catolică. Asta s-a datorat contactelor pe care le avea prof. Coșeriu cu Gonzalo Ollé. În acea perioadă eu n-am simțit franchismul, fiindcă regimul deja era muribund ca și Franco însuși. Firește, era o Spanie total diferită de cea din ziua de azi. Cât privește autonomia limbilor, basca, de exemplu, se folosea doar la oficierea serviciului divin în câteva biserici din Pamplona și atât. Nu am auzit nici un cuvânt în bască, tot astfel nu se putea scrie în bască. Numai la țară, în văile Pirinelor, se vorbea basca.

– Care era atmosfera universitară de atunci?

– Era o atmosferă apăsătoare. Toți evitau să vorbească despre politici, inclusiv profesorii. Discutau lucruri

legate de profesie, vorbeau despre lingvistică bunăoară. Comparând situația de atunci cu cea de astăzi, Spania era o țară destul de închisă, inclusiv universitățile spaniole. Nu era o represiune evidentă pe care am văzut-o în 62-63 la o coridă în Barcelona (când am avut o conversație cu un șofer catalan care a început să se plângă de nivelul de viață, de felul cum erau maltratați, de faptul că nu se vorbea catalana. La un moment dat s-au apropiat de noi doi domni îmbrăcați sobru, atunci șoferul a tăcut și a plecat. Unul dintre ei mi-a sugerat că nu trebuia să vorbesc de rău regimul și nu trebuia să discut cu un băștinaș). Or, în 1973 situația era cu totul alta. Se știa când am fost la Pamplona că lumea merge în Franța ca să vadă anumite filme care nu rulară în Spania, iar în ziarele din Spania se publicau numerele de înmatriculare ale mașinilor spaniole văzute în Franța, la Bordeaux, de exemplu, în fața cinematografului cutare.

– Apropo de generația '68, la noi nu prea se știe ce s-a întâmplat atunci în Germania.

– Îmi vine greu să vorbesc despre așa ceva, dat fiind că eu nu am participat, nu am avut nici o motivație ca să mă implic în această mișcare. După mine, au existat două aspecte: unul politic, care nu are nimic de-a face cu Universitatea, și altul – terorismul, care a vrut să anuleze structurile Germaniei federale. Astfel, la universități au avut loc proteste împotriva profesorilor titulari care erau ca niște dumnezei inatacabili. Eu însă nu am văzut nimic interesant în acea mișcare. Firește, în viziunea acelor studenți de stânga, noi – cei care nu ne-am implicat – eram etichetați drept reacționari sau de dreapta. Pentru propria noastră conștiință însă eram normali și în nici un caz nu eram de dreapta. Pentru mine a fost o mișcare ciudată, jenantă, fiindcă se vroia democratizarea Universității germane unde nu erau necesare structurile democratice. De exemplu, la orice oră se convocau adunări la care trebuiau să participe profesorii alături de asistenți, studenții alături de femeile de serviciu și de secretare, pentru

a discuta probleme legate de Universitate. Or, așa ceva mi se părea de-a dreptul absurd și plictisitor. Prin urmare, a fost scena unor protagoniști de stânga care țineau discursuri ca pe timpurile lui Stalin; se vorbea ore în șir despre teoria luptei împotriva structurilor represive ale statului s.a.m.d. Dar eu niciodată nu am trăit așa ceva. Dat fiind că de fapt nu înțelegeam ce doreau acei "luptători", eu am fost un simplu spectator.

– La noi s-a spus că sistemul didactic era anchilozat, iar anumite teorii sau doctrine ar fi apărut ca o consecință a acestor mișcări studențești. Teoria receptării lui Jauss, de exemplu, se zice că ar fi apărut ca o replică la acele evenimente.

– Din propria mea experiență știu că nu a fost așa. Eu l-am cunoscut pe Jauss în persoană, deoarece era profesor la Münster când eram student aici. Teoria lui într-adevăr a fost spectaculoasă, deși părea mai curând sociologică decât filologică, fiind într-adevăr atractivă pentru mulți.

– Pentru noi, cei din est, e puțin ciudat ceea ce s-a întâmplat, dat fiind că în timp ce la Praga aveau loc proteste anticomuniste, în fosta RFG și în Franța, dimpotrivă, tinerii ieșeau în stradă să apere comunismul.

– Ei au avut mereu explicații, zicând că ideea comunismului e bună, doar aplicarea în practică a fost proastă. Dar, în afară de această generație de la '68, a existat și generația părinților mei care le-a reproșat tinerilor "revoluționari" că dacă nu le place, nu au decât să plece în Republica Democratică Germania, fiindcă acolo aveau paradisul la care aspirau. Ei bine, replica asta a fost total greșită, fiindcă au fost etichetați apoi ca naziști de către tinerii "revoluționari", că ar vrea să mențină vechile structuri și tocmai de aceea își propuneau să facă din RFG o altă Republică Democratică. Eu cred că au fost antagonisme superflue, deoarece în realitate a fost o revoluție împotriva părinților. Eu și colegii mei eram și noi tineri, însă nu am simțit necesitatea de a ieși în stradă, fiindcă

nu ne simțeam frustrați de nimic, în consecință, nu simțeam necesitatea de a schimba ceva.

– Apropo de literatură, ați afirmat că înainte de lingvistică ați avut o perioadă literară.

Vă place în continuare literatura?

– Da, îmi place mult, chiar dacă acum am foarte puțin timp pentru lectură.

– Dat fiind că discuția noastră se desfășoară în limba spaniolă, v-aș ruga să vă referiți la literatura hispanică.

– Îmi plac mult clasicii, adică cei vechi, dar și cei moderni.

– Și dacă am face o listă?

– Putem începe cu Gonzalo de Berceo, Jorge Manrique, Cervantes. Cât privește epoca modernă, prefer autorii hispano-americani: Mario Vargas Llosa, Gabriel García Márquez.

– Apropo de Vargas Llosa, nu înțeleg de ce a vrut să se facă președinte. Acum se pare că a renunțat la această idee, și-a dat seama, în sfârșit, că alta îi este vocația. Recent afirma într-un interviu că viața lui e literatura. Și Borges, vă place?

– Mai puțin Borges, deoarece ca scriitor latinoamerican mi se pare prea european. Îmi plac poeziile lui, dar nu celelalte fantezii ale sale.

– Vă mulțumesc, domnule prof. Dietrich.

Münster, februarie 2001

**A consemnat:
Eugenia BOJOGA**

Nicolae CORLĂTEANU

AD CENTENARIAM AETATEM PHILOLOGI

Dedic rândurile și gândurile de mai jos multiacademicianului, multiprofesorului universitar, multrespectatului nostru concetățean român-basarabeian *Eugeniu Coșeriu*, de baștină din Mihăilenii Basarabiei, care a ajuns la vârsta octogenară. Cu acest prilej îi doresc din toată inima ilustrului lingvist numai bine, sănătate, minte limpede, succese strălucite în știința filologică, în creația literară și ani mulți peste centenar.

Pentru început aș vrea să invoc unele sfaturi, pe care ni le dau oamenii de știință, specialiști în gerontologie și geriatrie, adică în problemele legate de bătrânețe și tratarea bolilor bătrâneții. Regretata mare specialistă în domeniile pomenite, academiciana româncă Ana Aslan, care a descoperit acțiunea regeneratoare a procainei, a elaborat medicamentele *gerovital H₃* și *aslavital*. Potrivit unei vorbe vechi (*fă ce spun, nu ce fac eu*), ea nu și-a realizat totuși pe deplin spusele și cunoștințele, ajungând doar până la vârsta de 91 de ani (1897-1988), lăsând locul altora de a trece de centenar, cei care vor respecta cu mai multă strictețe și

stăruință preceptele gerontologice și geriatriice. De altfel, Ana Aslan era convinsă că în anul 2000 vârsta medie a omului va spori până la 100 de ani (de la 71 de ani la femei și de la 68 la bărbați). Mai credea savanta că frumusețea omului se exprimă nu numai și nu atât prin trăsături fizice alese, cât prin viabilitate, capacitate vitală, care nu se poate ignora în nici un chip. Probabil că anume asemenea factor a fost aplicat de strămoșul nostru de mii de ani, Adam, care – cum ne încredințează Biblia – a trăit 930 de ani. Lameh, tatăl lui Noe, a viețuit 777 de ani, iar Noe, învingând potopul – 950 de ani. Femeile au trăit uneori mai mult decât bărbații. Astfel Matusala – fiica lui Enoh – ar fi trăit 969 de ani. Se vorbește în acest caz uneori despre Matusalem (bărbat) și vârsta matusalemică. În vremurile mai aproape de noi, Mihai Eminescu era de părere că natura omenească și cea organică își au economia lor, care trebuie cunoscută, respectată și aplicată.

În zilele noastre oamenii nu pot ajunge la vârste matusalemice. Centenarul e atins de unități, unii dintre aceștia fiind filologi.

În prezentul studiu vom evoca șase filologi, care într-un fel sau altul au tangențe cu meleagurile noastre.

1. Va fi vorba mai întâi de spaniolul Ramon Menéndez Pidal, care s-a născut la 13 martie 1869 în localitatea La Coruña și a decedat la 14 noiembrie 1968. R. Menéndez Pidal a fost și rămâne pentru mult timp un glorios reprezentant al filologiei hispanice și al lingvisticii generale. Printre lucrările sale fundamentale trebuie pomenite: *Cronicele generale ale Spaniei* (ed. I – 1898, ed. X – 1958), în care savantul a descoperit fragmente de poeme eroice asemănătoare cu *Cidul*; *Manual elementar de gramatică istorică spaniolă* (ed. I – 1904, ed. X – 1958); *Toponimia preromânică hispană*, *Începuturile literaturii spaniole* (1926), *Cântecul Cidului* în trei volume (1908-1911), *Romanțe hispanice* (1953). În 1959 – la 90 de

ani – a publicat un volum masiv *La Chanson de Roland*, care în scurt timp a apărut și în versiune franceză. R. Menéndez Pidal a aplicat metodele geografiei lingvistice gilliéroniene la studierea folclorului spaniol, creând geografia folclorică (mai curând geologia lingvistică).

I. Iordan considera drept capodoperă a lui R. Menéndez Pidal *Originea limbii spaniole* (ed. I – 1926, ed. III – 1953), în care accentul se pune pe aspectul din ajunul trecerii de la limba latină la idiomul romanic propriu-zis, adică la limba spaniolă. Studiind glosele scrise într-o latină aproximativă, R. Menéndez Pidal le compară cu alte glose din mozarabă (limbă romanică vorbită în teritoriile ocupate de arabi), precum și din dialectul leonez și cel aragonez din vestul și estul dialectului castilian, care a devenit cu timpul limba literară

spaniolă, datorită Reconquistei (sec. VIII-XV), recucerirea de către spanioli a teritoriilor ocupate de berberii și de arabi în Spania, încheiată în 1492, odată cu capitularea Granadei. Esențial în lucrările savantului spaniol a fost faptul că era convins de influența specifică a substratului etnic asupra limbii latine la trecerea ei în limbile romanice actuale, părere care poate avea tangențe cu rolul substratului daco-getic în limba română. Cucerirea Peninsulei Iberice de către romani a durat aproximativ două secole (începând cu anul 198 î.Hr.) Coloniștii romani, duși atunci în Peninsula Iberică, erau osci, umbri ș.a., care încă nu asimilasera pe deplin limba latină și aveau anumite particularități specifice pentru limbile lor materne. Populația iberică și celtiberică a însușit o parte din specificul mijloacelor lingvistice de comunicare

Discipoli ai academicianului Nicolae Corlăteanu la aniversarea a cincea a revistei "Limba Română" (de la stânga la dreapta): prof. Mihail Purice, prof. Vasile Melnic, dr. Ion Melniciuc, dr. Ion Berghia, prof. Anatol Ciobanu, dr. Vladimir Zagevschi, dr. Ana Bantoș, Leo Bordeianu, Alexandru Bantoș, dr. Ion Ciocanu.

de la coloniștii romani. Într-o situație oarecum similară s-au aflat și dacogeții cu un secol și ceva mai târziu (106 d.Hr.), de când au început a se afla sub stăpânire romană până în 276 d.Hr. În cazul dat, însă, coloniștii nu mai erau în marea lor majoritate din metropolă, pentru că Traian interzisese colonizarea noilor provincii cu locuitori de la Roma sau chiar din Italia. Pe linia legăturilor științifice ale savantului spaniol cu Estul romanic s-ar putea cita mai ales studiul despre *Poemul lui Jusuf*, publicat în 1952 la Granada (Andaluzia) în sud-estul Spaniei. Pentru filologia română importanța acestui text constă în faptul că este redat – ca și textele vechi românești – în alt alfabet (arab), nu cel latin. Astfel preiotarea vocalelor palatale inițiale din "Jusuf" este cunoscută ca și în textele chirilice în română. Pidal citează forme ca: YES, YERAS, YESTE (lat. es, eras, est). Construcția spaniolă **catar de** este identică și ca sens cu cea română: **a căta de**. G. Giuglea considera că studiile lui Pidal sunt adevărate modele de cercetare filologică pentru noi (v. "Cercetări de lingvistică", an.VI, nr. I, 1961, Cluj, p. 202-203). Se

confirmă și în acest caz teoria ariilor laterale în cadrul studierii romanității carpato-balcanice și a celei iberice. Figura de mare savant-cetățean a lui R. Menéndez Pidal a fost apreciată acordându-i-se cele mai înalte distincții academice. Mulți ani în șir a condus Academia spaniolă de limbă. A fost ales membru de onoare al mai multor academii europene, inclusiv al Academiei Române, și doctor honoris causa al Universității din București. Între anii 1950-1957 la Madrid au fost publicate șapte volume sub titlul *Estudios dedicatos a R. Menéndez Pidal*.

2. În satul basarabean Cubei (de lângă orașelul Bolgrad) la 12 octombrie 1859 s-a născut Alexandr Teodorov-Balan, care a decedat la 2 februarie 1959 în capitala Bulgariei, orașul Sofia. Nu cunoaștem cum a ajuns el în patria moșilor și strămoșilor săi. Întreaga viață a activat ca filolog-slavist în Bulgaria. Timp de 74 de ani A. Teodorov-Balan a fost membru activ al Academiei de Științe din Bulgaria, a funcționat ca prim-rector

Nicolae Corlăteanu: Atribuirea denumirii de limbă română pentru noțiunea de limbă literară în Republica Moldova nu știrbește nici autoritatea și nici demnitatea nimănu.

al Universității din Sofia (1889). E cunoscut prin cele peste 90 de lucrări fundamentale cu privire la istoria limbii literare bulgare, studiind relațiile cazuale, problemele derivației. A participat la cercetări dialectologice pe teren. Spre sfârșitul vieții s-a ocupat de sistemul gramatical al limbii bulgare, din care a publicat doar capitole despre structura numelor și verbelor. Una dintre preocupările lui științifice principale a fost elucidarea procesului de formare a normelor limbii literare bulgare contemporane, selecționarea lexicului literar, stabilirea normelor ortografice actuale (1945). N-a neglijat nici perioada limbii slave vechi, analizând activitatea lui Kliment de Ohrida (anii 840-916), întemeietorul literaturii vechi bulgărești, a condus Școala literară de la Ohrida, unde se luau în dezbatere probleme de filozofie civilă, a fost atent la activitatea episcopului-iluminist Sofronie Vracanski (1739-1813), ce a avut un rol însemnat în procesul de dezvoltare a limbii literare bulgare. S-a referit și la literatura bulgară contemporană, studiind opera reprezentantului realismului critic bulgar, Ivan Vazov (1850-1921), autor de versuri patriotice, dar și de comedii (*Căutătorii de locuri călduțe*, 1903). A muncit mult pe tărâmul filologiei, dar, în același timp, și-a îngrijit sănătatea, ocupându-se regulat cu sportul (înotul, tenisul), făcând excursii prin munții Bulgariei. Acestea i-au păstrat entuziasmul, dragostea de viață, mintea limpede.

Personal l-am cunoscut pe A. Teodorov-Balan în timpul celui de al IV-lea Congres Internațional al Slaviștilor, care a avut loc la Moscova în septembrie 1958 sub președinția acad. rus V.V. Vinogradov.

3. Pe cel de al treilea filolog (aproape centenar), acad. Iorgu Iordan, îl cunoaștem mai bine, chiar personal. N-am avut fericirea să-l am ca maestru la Universitate, dar am studiat cu maximă atenție și interes studiile sale fundamentale privind disciplinele noastre filologice. N-am trecut cu vederea nici cele trei volu-

me de *Memorii* (1976-1979), ca și volumul *De vorbă cu Iorgu Iordan* al profesorului de matematică Valeriu Mangu (1982). Convorbirile au durat patru ani ca la urmă academicianul să spună simplu de tot, dar cu multă profunzime: "Eu am făcut lingvistică. M-am străduit s-o fac bine".

Cu o prefață semnată de membrul corespondent al Academiei de Științe a U.R.S.S., prof. univ. R. A. Budagov a fost publicată la Moscova cartea: *И. Йордан, Романское языкознание. Историческое развитие, течения, методы. Издательство "Прогресс", Москва, 1971, 620 p.* M-a impresionat faptul că reputatul lingvist a ținut să menționeze: "*Считаю своим долгом поблагодарить за кропотливый труд кишиневских романистов – академика Н.Г. Корлэтяну, кандидатов филологических наук С.Г. Бережана и И.Ф. Мокряка, осуществивших настоящий перевод. Акад. Йоргу Йордан, Бухарест, 28 апреля 1968 г.*"

Ediția rusă a volumului a fost recenzată în revista "Voprosy jazykoznanija" (Moscova, 1972, nr. 6, p. 138-143), autor fiind doctorandul de atunci A.I. Ciobanu, care l-a prezentat pe acad. I. Iordan și școlile filologice prin care a trecut în pregătirea profesională din România, Austria, Germania, Franța. Cititorul de limba rusă cunoaște gramatica limbii române a lui I. Iordan, tradusă în rusește în 1950. A.I. Ciobanu expune conținutul tuturor capitolelor lucrării, precum și contribuția celor care au tradus această carte utilă pentru ruși.

Deosebit de interesante sunt observațiile prof. R. Budagov, publicate în revista "Studii și cercetări lingvistice" (București, 1978, nr. 5, p. 515-517) cu ocazia celei de-a 90-a aniversări a acad. I. Iordan în articolul "Portrety ucenyh v knige *Romanskoje jazykoznanije* Jorgu Jordana". R. Budagov contrapune aici concepțiile, modurile de tratare și de viață ale unor filologi pe care i-a cunoscut personal Iorgu Iordan. Astfel W. Meyer-Lübke (1861-1936) – ca neogramma-

tician – se pronunța categoric contra oricăror discuții teoretice în privința tratării problemelor lingvistice, pe când H. Schuchardt (1842-1927) se opunea savantului precedentului în plan creator, teoretic. Erau două individualități diametral opuse. Primul nu se interesa deloc de discuții teoretice aprinse privind chestiunile lingvistice, pe când al doilea era sufletul acestora. În alte chestiuni opoziția observată de I. Iordan – și prezentată de R. Budagov – se referea la F. de Saussure, care se ocupa doar de problemele sincronice de dezvoltare a limbilor, pe când A. Meillet privea faptele lingvistice în planul diacroniei, nefiind de acord cu lingvistica sincronică a lui Saussure. R. Budagov conchidea că I. Iordan prin cartea sa nu numai a caracterizat direcțiile teoretice ale lingvisticii romanice a secolelor XIX-XX, dar a creat și portretele celor ce activau în aceste științe.

Am menționat în primul rând această carte despre istoria romanisticii, pentru că ea a căpătat cea mai mare circulație nu atât în România, cât în străinătate. Este cea mai răspândită dintre toate cărțile românești de romanistică, fiind publicată în șase limbi străine – engleză (1937, 1970), germană (1962), spaniolă (1967), rusă (1971), italiană (1973), portugheză (1973). Editura "Progress" de la Moscova sublinia: "Este o monografie care prezintă un larg tablou al dezvoltării de școli și direcții în romanistică și în lingvistica generală a secolului al XIX-lea și prima jumătate a celui următor".

Sunt cunoscute și alte lucrări importante ale acad. Iorgu Iordan: *Limba română actuală – o gramatică a greșelilor* (Iași, 1943, București, 1948), *Istoria limbii române* (pe înțeleșul tuturor) (București, 1983). Aceste volume conțin o valorificare și confirmare a concluziilor referitor la rolul influențelor orientale-sudice (greacă și turcă), a celor nordice (rusă, poloneză), a celor apusene (italiană, franceză) asupra dezvoltării limbii române literare. Trebuie pomenite și

alte contribuții ale lui I. Iordan privind *Stilistica limbii române* (București, 1944, 1975), *Limba literară – studii și articole* (București, 1977), *Limba română contemporană* (București, 1954, 1956). În *Scrieri alese* (București, 1968) sunt analizate cu toată meticulozitatea operele scriitorilor clasici (I. Creangă, Ion L. Caragiale, M. Sadoveanu).

Împreună cu academicianul Al. Graur și I. Coteanu, între anii 1965-1983, I. Iordan a contribuit la editarea monumentalului *Dicționar al limbii române* (DLR), Serie nouă, Tomul VI (litera M) până la Tomul XI (litera T). Trebuie notat că I. Iordan a fost autorul, realizatorul și organizatorul unei întregi școli de cercetări în domeniul toponimiei și onomasticii românești. Cf. *Toponimie românească* (București, 1963) și *Dicționarul numelor de familie românești* (București, 1983) la care Iorgu Iordan a lucrat 70 de ani.

Academicianul Iorgu Iordan a atins aproape centenarul. S-a născut la 29 septembrie 1888 în orașul Tecuci (care atunci era înglobat în județul Galați) și a plecat din viață la 20 septembrie 1986, la București.

Prodigioasa activitate științifică și socială a academicianului Iorgu Iordan a interesat și interesează nu numai întreaga românitățe, ci și întreaga romanitate. Este un model demn de urmat.

4. Cel de al patrulea filolog este din Caucaz. Academicianul georgian Shandize Akakii Gavrilovici s-a născut la 26 februarie 1887 în satul Noga (Georgia apuseană) și a decedat la 25 februarie 1987 la Tbilisi. După absolvirea liceului clasic (1904) din Kutaisi și-a perfecționat studiile la Facultatea de limbi orientale a Universității din Petersburg, unde a audiat cursurile: limba veche georgiană și veche armeană la N.Ia. Marr; istoria Georgiei la I.A. Djavahișvili; limba persană la V.A. Jukovski; literatura arabă creștină la I.Iu. Krațikovski; lingvistica generală la I.A. Baudouin de Courtenay; fonetica experimentală la L.V. Șcerba. La întoarcerea

în Tbilisi i s-a încredințat catedra de limba georgiană (1917). În 1939 A.G. Shanidze este ales membru corespondent al Academiei de Științe a U.R.S.S., iar în 1941 – al celei georgiene. În cele 380 de lucrări științifice s-a ocupat în special de limba georgiană și de alte limbi cartvelice. În 1930 a publicat gramatica științifică a limbii georgiene contemporane, evidențiind unele categorii gramaticale neluate în seamă anterior între care polipersonalitatea verbului georgian. A studiat natura complexă a sistemului de conjugare georgiană. A pus în circulație o serie de termeni (versie, contact, orientare ș.a.). Împreună cu N.Ia. Marr se consideră fondator al dialectologiei științifice georgiene. A publicat cele mai vechi monumente de limbă georgiană, însoțite de comentarii și cercetări profunde. A editat prima ediție a poemului *Viteazul în blană de tigră* a lui Șota Rustaveli (peste 1000 de strofe în versuri). În evul mediu pe teritoriul Azerbaidjanului de astăzi locuiau albanezi transcaucazieni, un popor care a avut un rol însemnat în viața politică și culturală a Caucazului, însă de timpuriu a părăsit scena istoriei. Scrierea acestor albanezi se considera pierdută. În 1938 Shanidze a publicat o lucrare în care a descifrat scrierea câtorva inscripții și nume proprii cu multe împrumuturi din armeană, georgiană, persană, tătară. După părerea prof. Shanidze, limba acestor albanezi ar fi fost foarte aproape de limba undină contemporană, vorbită în Caucaz de vreo 2.000-3.800 de locuitori.

5. În continuare vom evoca figura eminentului savant rus, specialist în filologia clasică (gramatica și literatura latină și cea veche grecească), universitar, dr. în filologie, membru corespondent al Academiei de Științe a U.R.S.S. Serghei Ivanovici Sobolevski, născut la 25 august 1864, la Moscova, și decedat acolo la 6 mai 1963. Pasiunea de o viață a lui S.I. Sobolevski a fost studierea limbii vechi grecești, căreia i-a consacrat atât teza de magistrat – despre folosirea prepoziției la scriitorul grec Aristofan (446-386 î. Hr.), cât

și cea de doctor în filologie, în care a analizat sintaxa unor capitole din producțiile literare ale aceluiași autor, de care s-a ocupat 60 de ani. S.I. Sobolevski a analizat profund noțiunea de koine, adică varianta lingvistică de comunicare vie între vorbitorii de dialecte și diferite graiuri vechi grecești. Lucrarea aceasta a fost apoi tradusă în greaca modernă. Interesantă este preocuparea prof. S.I. Sobolevski de a analiza în romanul scriitorului polonez H. Senkewicz *Quo vadis?* evenimentele din epoca împăratului Nero (54-68 î. Hr.). A tradus S.I. Sobolevski *Scrierile socratice* ale istoricului Xenophon Atenianul (430-335 î. Hr.).

De mare interes științific se bucură *Istoria literaturii grecești* în trei volume (1946-1960) și *Istoria literaturii latine* în două volume (1959-1962). Ne dăm bine seama că a fost și rămâne o personalitate marcantă în filologia rusă și mondială.

6. Al șaselea filolog este osetinul Vasile Ivanovici Abaev, născut la 15/28 decembrie 1900 în satul Kobi, județul Dușet, raionul Kazbek, gubernia Tiflis, pe atunci în Imperiul Rus. Toată viața (a murit la 25 martie 2001) a activat ca filolog, specialist în iranistică, în speță filologia (limba și literatura) osetină, folclor osetin, precum și în lingvistica generală și comparativă. Școala primară a trecut-o în satul Kobi, liceul – la Tbilisi (1910-1918). Trei ani a fost învățător în satul natal. Din 1922 studiază la Universitatea din Petrograd, secția de iranistică, după care, la recomandarea acad. N.Ia. Marr, a făcut doctoratul la Institutul de Cercetări Științifice de pe lângă Universitate, pentru specializare în studiul comparativ al limbilor și literaturilor orientale și occidentale. Din 1930 e colaborator științific al lui N.Ia. Marr la Leningrad. În 1935, fără susținerea publică a tezei, i se conferă titlul științific de candidat în științe filologice. În același mod în 1962 devine doctor în filologie, iar în 1969 – profesor universitar.

V.I. Abaev s-a ocupat un timp de literatura osetină, studiind opera poetului Kosta Hetagurov (1859-1906), considerat întemeietor al literaturii osetine moderne. A cercetat creațiile

scriitorilor osetini: Seka (tatăl – 1855-1915) și Gomak (fiul – 1881-1931).

Cât privește lingvistica, inițial V.I. Abaev s-a interesat de fonetica limbii osetine, în special de problema complicată a accentului, stabilind prezența accentului frazic în limba dată.

Mergând pe urmele predecesorilor săi: finlandezul A.M. Sjögren (Sögren – 1794-1855) și a lui Vs.F. Miller (1848-1913), V.I. Abaev și-a concentrat atenția asupra celor două dialecte (oron sau iron și digoron) ale limbii osetine, încercând să evidențieze în afară de baza iraniană și substratul caucazian al limbii osetine (cunoscute în antichitate ca limbă a vechilor alani). Abaev a vrut să remarce apropierea acestei limbi de limbile europene (slave, baltice, germanice, celtice), având în vedere nu numai lexicul, ci și fonetica și gramatica. Savantul osetin – urmaș al alanilor – a stabilit trei perioade de dezvoltare a limbii strămoșilor săi: a) perioada scito-europeană (până la era noastră); b) perioada alano-caucaziană (primele secole ale erei noastre, până la invazia mongolă); c) perioada nouă, începând cu secolul al XV-lea.

Pe linia migrației popoarelor prin spațiul nostru ne interesează îndeosebi aflarea alanilor în teritoriile de la nordul Mării Negre, cele carpato-balcanice, precum și cele din restul Europei. Despre alani pomenea și M. Eminescu vorbind de hunii lui Attila, care "i-au subjugat pe alani, apoi pe goți". Din istorie se știe că alanii – populație sarmată de la răsărit de Don – amenințau fără succes posesiunile romane de la sud de Caucaz, încă de pe timpul împăratului Hadrian (117-138), fiul adoptiv și succesorul împăratului Traian. Pe la anul 150, împreună cu alte triburi, alanii atacă Olbia (Boristhene) și alte orașe din regiunea Mării Negre, aflate sub protecția romanilor. Fiind învinși, au intrat în clientela romană, rămânând credincioși înțelegerilor cu împăratul Antonius Pius (138-161). Pe timpul împăratului Septimiu Sever (193-211) a apărut în cetatea Viminacium un țaran de o statură neobișnuit de înaltă, cu o musculatură

deosebită, care a fost înrolat în rândul cavaleriștilor. Se știa că tatăl tânărului era un țaran din Tracia, iar mama, Ababa sau Hababa, ar fi fost alană. Tânărul a înaintat mereu în grade militare și în anul 235 a fost ales de către soldați ca împărat roman cu numele Maximinus Trax. Spuneau că vorbea bine, corect latinește, dar cu accent tracic. Împăratul Maximinus purta titlurile Sarmaticus, Germanus, Dacicus – biruitor al dacilor liberi. A murit în 238. (Cf. Radu Vulpe, Ion Barnea, *Romanii la Dunărea de Jos*, București, 1968, p.220, I.I. Russu, *Împăratul Maximinus Trax*, în "Studii și cercetări", Cluj, IV, XIX, 1968). Istoricul Flavius Vopiscus enumeră printre popoarele învinse de romani și pe alani, alături de goți, roxolani ș.a. Împăratul Teodosie cel Mare (379-395) a avut în supunere cete de goți, alani și huni, care ajunseseră până în sudul Peninsulei Balcanice. Prin anii 408-409 la Constantinopol era atotputernic alanul (sau gotul) Aspar căruia îi datorau tronul împărații Marcian și Leon I. Între triburile care alcătuiau marele regat hunic al lui Attila ("biciful lui Dumnezeu", 434-450) se aflau și alani, care locuiau în Scythia Minor și Moesia Inferior (Dobrogea de astăzi). Împăratul Justinian (527-565), care i-a alungat pe alani, vandali și vizigoți din Italia până în Spania și Africa, a fost supranumit Alanicus. Drept urmă istorică, lăsată de alani pe teritoriul de astăzi al României, trebuie considerat numele de astăzi al orașului Iași, o ramificație a alanilor, stabiliți în Ungaria de astăzi, purta numele yas', vorbind dialectul yassik. Prima atestare documentară a Iașilor datează din anul 1357, având o existență anterioară întemeierii statului moldovenesc de către Dragoș, Bogdan I (1359).

Acest al șaselea filolog a ajuns și chiar a trecut de vârsta centenară cu 88 de zile (26.12.1900 – 25.03.2001).

**Prof.dr. Vladimir
ZAGAEVSCHI
Chișinău**

PROFESORUL VALERIU RUSU, DIALECTOLOG

Pe profesorul Valeriu Rusu l-am cunoscut încă prin anii 60 din lucrările științifice publicate de Domnia sa în revistele de lingvistică de la București ("Limba română", "Studii și cercetări lingvistice", "Revue roumaine de linguistique" etc.), care, ca și alte publicații periodice și cărți, au început, în anii "dezghețului hrușciovist", să treacă Prutul și să ajungă, în felul acesta, pe polițele bibliotecilor noastre.

Valeriu Rusu s-a format de la bun început ca specialist în dialectologie și în geografia lingvistică, consacându-și o viață acestui domeniu de o importanță primordială pentru lingvistica românească, pentru cea comparată și generală. Or, fără cunoștințe profunde, sigure și autentice în domeniul dialectologiei și al geografiei lingvistice nu pot fi rezolvate chestiuni legate de etimologie, de gramatică istorică, de istorie a limbii în general, de limbă contemporană chiar, de lingvistică comparativ-istorică și contrastivă, de ortografie (spre exemplu, cazul cu formele *pâine*, *câine*, *mâine* și alte ortograme, care nu prind rădăcini, deoarece nu s-a ținut cont de datele geografiei lingvistice), de ortoepie și altele. Avea deci perfectă dreptate profesorul moscovit S.B. Bernștein, când afirma, cu toată convingerea, că fără materialele *Atlasului lingvistic român* nu se poate scrie o istorie a limbii române bazată pe principii științifice riguroase.

În afară de cele spuse, nu încape nici o îndoială că în bogăția și varietatea materialului dialectal, cuprins în atlasele lingvistice românești, în textele dialectale și în glosarele regionale, e oglindită, de asemenea, expresivitatea graiurilor noastre populare și, prin urmare, forța creatoare a limbii române. Nu întâmplător scriitorii noștri, clasici și contemporani, au fost atât de încântați

de frumusețea și melodicitatea limbii române, scriind că "românul s-a născut poet" (V. Alecsandri), că "mult e dulce și frumoasă limba ce-o vorbim" (G. Sion), că "limba noastră-i o comoară în adâncuri înfundată, un șiraș de piatră rară pe moșie revărsată" (A. Mateevici) ș.a. În această ordine de idei, Valeriu Rusu e și poet, e un îndrăgostit de poezie, în special de poezia lui Eminescu, din care a făcut traduceri în limba franceză, antrenându-i și pe studenții de la Universitatea din Aix-en-Provence –Marseille în acest lucru de creație. Domnia sa a tradus, de asemenea, din poezia contemporană basarabească, publicând o culegere bilingvă româno-franceză, prezentându-se astfel ca un ambasador (cum este numit D-lui, pe bună dreptate) al literaturii și culturii românești în Occident.

Valeriu Rusu s-a născut la 9 septembrie 1935 în satul Mihăileanca, județul Hotin (actualmente jud. Edineț, Republica Moldova). Primele două clase primare le face în satul natal, restul studiilor le continuă peste Prut, în România, unde, la vârsta de numai nouă ani, este nevoit să se refugieze împreună cu toată familia de teama eventualelor deportări și represalii din anul 1940. Ei bine, cu tot tragismul acestor strămutări de pe locurile de baștină, Valeriu Rusu a beneficiat, față de noi cei rămași, de o serie de avantaje dintre cele mai sfinte: de a-și vorbi corect și nestingherit limba, de a o numi cu numele ei adevărat, de a învăța istoria nefalsificată a neamului, de a-și iubi neamul fără riscul de a fi etichetat ca naționalist, a avut posibilitatea să cunoască în profunzime operele marilor scriitori români, clasici și contemporani.

A absolvit Liceul "Mihai Viteazul" din București (1953), apoi Facultatea de Litere a Universității "C.I. Parhon" din București (1958). Aici, la Universitatea din București, a avut fericita ocazie de a-i avea ca dascăli pe marii reprezentanți ai lingvisticii și ai literaturii române: academicienii Alexandru Rosetti, Iorgu Iordan, George Călinescu, Tudor Vianu, profesorii Boris Cazacu, basarabean și el de prin părțile Orheiului, cunoscut dialectolog, apoi Tache Papahagi, dialectolog, autor al *Dicționarului dialectului aromân, general și etimologic* (București, 1963, 1263 p. plus 30 de fotografii originale) și al monografiei "Graiul și folklorul Maramureșului" (București, 1925) și alții.

După absolvirea Universității din București, Valeriu Rusu este invitat în calitate de cercetător științific la Centrul de Fonetica și Dialectologie, condus de academicianul Al. Rosetti (azi Institutul de Fonetica și Dialectologie "Al. Rosetti"). În anul 1969 Valeriu Rusu devine șef al Secției de Dialectologie al aceleiași Centru/Institut. Tot în cadrul Institutului de Fonetica și Dialectologie susține teza de doctor pe tema: "Graiul din nord-vestul Olteniei. Fonetica. Considerații fonologice", avându-l ca îndrumător științific pe acad. Al. Rosetti. În anul 1971, la Editura Academiei Române, teza vede lumina tiparului sub formă de monografie.

Valeriu Rusu a scris și a publicat numeroase studii și articole, bazate pe material dialectal autentic, cules personal pe teren. Domnia sa a cunoscut "munca grea și plină de privațiuni a anchetelor", cum numea, pe bună dreptate, Sextil Pușcariu lucrul pe teren

al exploratorilor-dialectologi. Și această sarcină a dus-o pe umerii săi până la sfârșit cu o deosebită dăruire.

Fiind o fire ageră, înzestrat cu o vocație de cercetător și cu o putere de muncă impresionantă, Valeriu Rusu a participat activ la elaborarea mai multor lucrări de mare anvergură și de o importanță remarcabilă pentru dialectologia românească și romanică.

Împreună cu un colectiv de dialectologi de la București (Teofil Teaha, Ion Ionică) și de la Cluj (Petru Neiescu, Grigore Rusu, Ionel Stan), sub conducerea acad. Em. Petrovici și a prof. Boris Cazacu, membru corespondent al Academiei Române, Valeriu Rusu participă ca autor la întocmirea *Ches-tionarului "Noului atlas lingvistic român pe regiuni"*, publicat în revista "Fonetica și dialectologie" (vol. V, 1963, p. 157-271). Necesitatea elaborării unor atlase lingvistice regionale era dictată de faptul că de la efectuarea anchetelor de către

15 ianuarie 2000. Prof. Valeriu Rusu, Director de onoare al Casei Limbii Române, rostind un discurs despre traduceri în franceză din opera lui Mihai Eminescu.

Sever Pop și Emil Petrovici (publicate, resp., în *ALR I* și *ALR II*) se scuseseră mai bine de 30 de ani. Față de atlasele precedente, *NALRR* prevedea o rețea mult mai deasă de localități anchetate și un număr mai mare de întrebări în chestionar. Atlasele lingvistice preconizate presupuneau cercetări în adâncime, iar pe baza materialelor adunate puteau fi aduse precizări noi în legătură cu dinamica limitelor dialectale.

Valeriu Rusu a participat ca anchetator și ca autor la elaborarea *Noului atlas lingvistic român. Oltenia*, alături de Teofil Teaha și Ion Ionică, sub conducerea prof. Boris Cazacu. *NALR. Oltenia* a apărut integral în 5 volume: vol.I – în 1967; vol.II – în 1971; vol.III – în 1974; vol.IV – în 1980 și vol.V – în 1984. Apoi, împreună cu un colectiv mare de anchetatori (Teofil Teaha, Mihai Conțiu, Ion Ionică, Paul Lăzărescu, Bogdan Marinescu, Nicolae Saramandu, Magdalena Vulpe), participă la întocmirea *Atlasului lingvistic român pe regiuni. Muntenia și Dobrogea*, ale cărui prime două volume au apărut în 1999. În noiembrie 1996, când pentru prima dată, după 52 de ani, și-a revăzut baștina, Valeriu Rusu avea să mărturisească: “Am făcut cercetări în sute și sute de sate ca dialectolog, adică am studiat graiurile și dialectele românești. ...Am bătut sute și sute de kilometri, e aici condensată marea bogăție sufletească cu care m-am ales și cu care am dreptul să mă laud. Din această zestre trăiesc, mă hrănesc ca om de știință” (vezi “Moldova Suverană”, 20 noiembrie 1996, p. 3).

Având o experiență bogată de lucru pe teren și o bună pregătire teoretică și metodologică în domeniul dialectologiei și al geografiei lingvistice, Valeriu Rusu scrie și publică la București, în 1977, *Introducere în studiul graiurilor românești*, și la Bologna, – *Dialectologia generală*, care suferă cinci ediții succesive, din 1985 până în 1989, în limba italiană. Este vorba de o propedeutică în disciplina dată unde sunt tratate, în cunoștință de cauză, chestiuni dintre cele mai numeroase și mai variate, legate de dialectologie ca disciplină lingvistică, prezentându-se și un microglosar care include, în primul rând, termeni de bază utilizați în dialectologie.

O lucrare de mari proporții (circa 1000 pagini), care supune analizei un material dialectal enorm și variat, publicat și nepublicat încă, și care constituie

o sinteză a muncii mai multor generații de dialectologi români, este *Tratatul de dialectologie românească* (Craiova, 1984), elaborat de un colectiv de autori, sub conducerea profesorului Valeriu Rusu. Totodată, dumnealui semnează mai multe capitole cu caracter teoretic și metodologic: *Coraportul dialectologic – geografie lingvistică; Considerații asupra structurii dialectale a limbii române; Criterii pentru explicarea formării limbii române și a poporului român în perspectiva geografiei lingvistice și a geografiei umane ș.a.*

Pronunțându-se, în calitate de dialectolog, asupra structurii dialectale a limbii române, Valeriu Rusu susține clar și univoc, alături de alți lingviști, români și străini, că în Romania orientală există un singur idiom romanian unitar – româna și că aromâna, meglenoromâna și istroromâna sunt dialecte ale limbii române, nu limbi de sine stătătoare. Domnia sa respinge ideile unor lingviști care își propun să demonstreze existența a nu mai puțin de șase limbi în Romania orientală (româna, moldoveneasca, aromâna, meglenoromâna, istroromâna și dalmata). De aici reiese că nu mai poate fi nici vorbă de existența unei “limbi moldovenești”, alături de română. Și aceasta Valeriu Rusu o spunea pe la începutul anilor 80.

Susținând împărțirea dacoromânei în cinci subdialecte (muntean, moldovean, bănățean, crișan și maramureșean), recunoscute de majoritatea cercetătorilor și devenite “clasice”, Valeriu Rusu crede că la rangul de subdialecte ale limbii române ar putea fi ridicate, de asemenea, graiul din Transilvania și graiul din Țara Oașului, deoarece aceste arii prezintă profiluri dialectale distincte. După părerea prof. Valeriu Rusu, structura dialectală a dacoromânei rămâne în continuare o problemă deschisă.

În concluzie, putem spune că profesorul Valeriu Rusu este unul dintre cei mai talentați, mai harnici și mai activi dialectologi români, un bun organizator de colective, care a realizat lucrări de o inestimabilă valoare pentru dialectologia și lingvistica românească.

Ioan ȘERDEAN
București

**“COMOARĂ ...
PE MOȘIE
REVĂRSATĂ”**

**EDUCAREA
ȘI AUTOEDUCAREA
PRONUȚĂRII**

1. Trecerea unui deceniu de la apariția primului număr al prestigioasei reviste *Limba română* îmi oferă prilejul să transmit, pe această cale, cele mai calde și mai din inimă felicitări celor ce au gândit, au realizat și susținut acest *fenomen de cultură și monument al spiritualității românești*.

Aceleași dorințe de bine și celor ce au fericirea să se hrănească, zi și noapte, în toate anotimpurile, pe oriunde ar umbla, pe pământ românesc și nu numai, din tot ce oferă, cu dărnicie, această zestre a noastră, a tuturor. Zestre care poartă cel mai frumos nume. Nume de rai / Nume de plai / Nume de grai: **Limba română**.

Autorul acestor rânduri nu este un specialist pe tărâmul nici uneia dintre domeniile lingvisticii. M-am apropiat totuși de aria de-a dreptul fascinată a acestei discipline din cel puțin două motive. Primul ține, mai

ales, de partea lăuntrică, sufletească a existenței.

Sunt nu doar un admirator al limbii române; sunt un pasionat, un împătimit al căutării și, mai ales, al găsirii frumuseții limbii noastre. “În afara ei nu recunosc deasupra decât pe Dumnezeu”. Mulțumesc lui Fănuș Neagu, de la care am împrumutat acest gând; gând care e al tuturor celor ce cred în *Ea* și în *Cel de Sus*.

Al doilea argument al apropierii mele de limba română e mai... pământean, oarecum. Așa cum mai spuneam, în scris, la prima mea întâlnire cu paginile revistei sărbătorite, personal am totuși ceva cu cei ce lucrează în acest domeniu fascinant, al lingvisticii, ceva care îmi este atât martor, cât și suport de nădejde: am “pătimit” și eu, alături de lingviști sau împreună cu ei (ca să folosesc o vorbă înscrisă pe o plăcuță de marmură lipită pe fațada unei case din Rășinari, din care aflăm: “aici, în această casă s-a născut (...) poetul pătimirii noastre”; sunt și eu născut, crescut și școlit în bună măsură pe meleaguri ardelenice; așa că mă veți înțelege).

Iar dacă de la lingviști am învățat câte ceva, și nu puțin, din tainele vorbirii corecte în limba noastră, am considerat că specializarea și experiența mea de învățător și pedagog mă obligă să-i ajut pe cei mai mici vorbitori de limba română, ca împreună cu dascălii lor să descifreze tainele slovelor, să pătrundă în lumea mirifică a cărții, s-o îndrăgească; a-i învăța să comunice corect, oral și în scris, în limba română este o misiune fără egal. Lucru pe care l-am făcut, scriindu-le manuale de limba română școlărilor mici și manuale de metodică a limbii române pentru viitorii dascăli, manuale care s-au aflat și se mai află de foarte mulți ani la îndemâna celor ce învață să comunice corect în limba română. Aceasta a fost, de altfel, și împrejurarea prin care, de peste doi ani, mi-a fost rezervată rubrica “Pro Didactica”, pentru care mă simt mai mult decât onorat și aduc sincere mulțumiri celor care m-au investit cu asemenea misiune.

2. Limba română, ca obiect de studiu, pe toate treptele învățământului preuniversitar – în parte – și universitar și chiar postuniversitar, este mai mult decât o disciplină școlară. Preșcolarii, școlarii mici, elevii de gimnaziu și liceenii o învață și o exersează nu doar la orele speciale de limba și literatura română, ci la toate disciplinele de învățământ. Corectitudinea exprimării este condiționată, după părerea noastră, în cea mai mare măsură de *calitatea pronunției*. Mai mult chiar decât cunoașterea problemelor de vocabular (lexic), cunoașterea și aplicarea normelor de pronunție, de rostire constituie principala marcă, principala emblemă a vorbirii corecte. Acest adevăr trebuie luat în seamă cu atât mai mult în condițiile în care “ortografia limbii române este fonetică” (Al. Graur).

Problema pronunției este prioritară, dacă se are în vedere că, încă la câteva luni după naștere, copilul emite mai întâi sunete, care reprezintă mai degrabă exerciții pentru formarea glasului, pentru ca treptat să “rostească”, fie și numai mecanic, foneme; nu izolate, ci eventual pe silabe repetate. În parcurgerea drumului spre comunicare prin limbaj, după ce, într-o primă etapă, copiii răspund semnalelor verbale (întrebărilor), adresate de cei din jur, nu articulând vorbe, ci cu ajutorul ochilor, al degetului, al mâinii, treptat, câștigând experiență, copiii formulează ei înșiși semnele verbale: “ma-ma”, “ta-ta”, “pa-pa” etc., după care la semnale verbale (întrebări) răspund cu ajutorul cuvintelor rostite. De acum, copilul intră pe traseul învățării pronunției. Și cum o regulă acceptată de toată lumea atrage atenția asupra asigurării corectitudinii oricărui început în formarea unei deprinderi, de felul cum sunt conduși copiii încă de acum, prin modelele de pronunție oferite de cei din jur, pe care micii “învățăcei” le imită, depinde corectitudinea pronunției, în perspectiva formării și dezvoltării limbajului.

Sărind peste primii doi-tei ani ai copilăriei, la grădiniță, îndeosebi în grupa mare (sau în cea pregătitoare) precum și în clasa întâi a școlii

primare, învățarea pronunției corecte capătă un demers metodic adecvat, prin organizarea sistematică a unor lecții, de separare a fonemului din vorbire, prin pronunția lui corectă, în diverse combinații, ceea ce asigură o preocupare auditivă adecvată. Este ceea ce se numește *auz fonematic*. Acesta nu e altceva decât ceea ce în perceperea sunetelor muzicale se numește *auz muzical*. Numai că, dacă în cazul auzului fonematic nu se pune problema incapacității de percepere a înălțimii sunetului rostit, auzul muzical presupune o capacitate nativă, pentru a putea realiza intonarea corespunzătoare a fiecărui sunet muzical la înălțimea dată. Afonii nu dispun de capacitatea de a realiza cu glasul sunetul muzical la înălțimea corespunzătoare; nu pentru că nu au voce, ci pentru că nu au auz muzical.

Revenind la *cultivarea auzului fonematic*, întregul demers metodic presupune exersarea corectă a pronunției sunetului, prin respectarea unor norme care țin de poziția corespunzătoare a fiecărei componente a organului fonator, prin modul în care are loc emisia aerului ș.a.m.d. Doar pe această cale pot fi prevenite deformările în pronunția și perceperea auditivă corectă a fonemelor, îndeosebi a celor care implică anumite dificultăți de emisie a lor (mai ales unele consoane; dar nu numai). Asemenea exerciții duc la formarea unor deprinderi și deprinderi corespunzătoare, numai dacă sunt efectuate corect, sistematic; astfel încât să se poată preveni pronunția greșită. Căci, altfel, se știe, e incomparabil mai greu (dacă nu chiar imposibil) să fie corectate greșelile în rostirea corectă a fonemelor, inclusiv în combinații de silabe și cuvinte: chiar și în structuri gramaticale. La toate acestea trebuie ținut seama și de faptul că procesul de formare a unei pronunții corecte este determinat, în mare măsură, și de mediul social în care se formează vorbitorii de limbă rostită, de modelele ce li se oferă de către cei din jur).

3. Aproape pe nesimțite, am ajuns la o temă, în aparență controversată, dar reală și de neevitat; aceea a *graiului local*. Căci pronunția

greșită a unor sunete poate fi determinată și de influențele negative ale graiului local, care, la rândul său, e un fenomen ce nu poate fi repudiat. El are temeiuri care, dimpotrivă, îl susțin, ca pe ceva ce dă farmec și culoare limbii noastre.

Cu toate că rostirea corectă, literară presupune o unitate perfectă, aceasta nu poate fi realizată în vorbirea fiecărui individ din motive pe deplin întemeiate. Astfel, trebuie luat în seamă faptul că fiecare vorbitor e născut undeva, a fost crescut și instruit de cineva, a intrat în raporturi sociale cu diverse persoane sau grupuri de persoane; mediul social și chiar geografic în care a trăit sau continuă să trăiască își pune amprenta, în mod inevitabil, asupra întregului său comportament, iar această amprentă se șterge foarte greu. Un asemenea fenomen face ca în vorbirea majorității indivizilor să coexiste două sau mai multe sisteme lingvistice.

Pe de altă parte, în mod firesc, unele persoane sunt mai receptive la fenomenele limbii, altele dimpotrivă, mai puțin receptive. Unii indivizi, deși sunt conștienți pe deplin de diferențele dintre vorbirea literară și cea regională, locală, practic, nu sunt în stare să înlocuiască în vorbirea lor formele graiului local cu formele literare corespunzătoare. Exemplele în acest sens sunt la îndemâna fiecărui cunoscător al limbii literare.

De asemenea, presupunând că un vorbitor și-a însușit perfect toate normele de pronunție literară, el nu va reuși totuși să pronunțe totdeauna la fel același sunet. E un lucru dovedit de fonetica experimentală. Astfel, un e (sunetul e), de exemplu, poate avea un număr nelimitat de variante în rostirea lui de către același individ, variind în funcție de ritmul vorbirii, de caracterul specific al comunicării, de starea psihică a momentului, precum și de alți factori¹.

În fine, ca orice fenomen, și pronunția literară se află, ea însăși, în continuă transformare și mișcare. Așa încât fiecare individ are posibilitatea de a alege una dintre variantele între care ortografia oscilează la un

moment dat. Vorbitorul simte nevoia să-și adapteze expresia și, implicit, rostirea (pronunția) în funcție de situațiile diverse în care are loc actul comunicării. Această împrejurare, întru totul justificată, explică existența unor variante stilistice de pronunțare. Orice individ, indiferent dacă vorbește un grai sau o limbă literară, indiferent de vârstă, de sexul sau de gradul său de cultură, posedă cel puțin două stiluri de pronunțare, pe care le folosește în funcție de împrejurări. Bunăoară, vom rosti *se aude*, *neînvățat* în stilul, să-i zicem, solemn, dar *se-aude*, *ne-nvățat* – într-un stil familiar, mai liber. Ambele aceste tipuri de pronunțare aparțin limbii literare, adică sunt corecte. Dacă un locuitor, să spunem, din Abrud (Țara Moșilor), vorbind cu un bucureștean (sau chișinăuian) își modifică rostirea evitând, într-o jenă nemărturisită, formele propriului său grai, înseamnă că în conștiința lui s-au format contururile unei pronunțări model, spre care tinde, mai mult sau mai puțin, conștient.

Iar dacă aproape fiecare dintre noi ne dăm seama, după rostire, că interlocutorul este maramureșean sau moldovean, că aparține unui anumit grad de cultură, înseamnă că în mintea noastră există imaginea unei rostiri corecte, rostire situată deasupra dialectelor și a particularităților individuale. Către acest model de rostire corectă trebuie să se îndrepte, cu stăruință, eforturile fiecărui vorbitor al limbii noastre. Și cu cât ne apropiem mai mult de perfecțiunea modelului ideal, cu atât vorbirea devine mai clară, mai frumoasă, mai expresivă.

Educarea și autoeducarea pronunțării la adulți nu e nevoie să înceapă, după părerea noastră, cu memorarea unui șir de definiții, de reguli și cu aplicarea lor mecanică la cazurile particulare. Dacă acest proces începe, cum spuneam, de la primele încercări de rostire a sunetelor, a silabelor, a cuvintelor, la început pe bază de imitație din partea celor care învață, ulterior se pot face exerciții sistematice de percepere auditivă corectă a sunetelor, izolate, pe silabe, prin combinarea lor în cuvinte. Asemenea exerciții sunt necesare, de

cele mai multe ori, nu doar pe treptele școlarității, ci chiar pe parcursul întregii vieți, atunci când se constată nesiguranță în pronunție. Respectarea unor reguli elementare cu privire la modul de folosire a componentelor organului fonator, la emiterea sunetelor, la controlul (autocontrolul) respirației, orientarea vocii, igiena și gimnastica aparatului fonator se impune în toate situațiile în care se constată incertitudine și neclaritate în pronunție. La vârsta adolescenței, când tânărul își formează vocea, își precizează un mod personal de a-și exprima gândurile, precum și o anumită atitudine în raporturile cu cei din jur, ar putea fi inițiate acțiuni speciale (lecții) de *dicțiune*², care ar ajuta nespus de mult pronunției corecte. Timiditatea, specifică vârstei, ar fi mai ușor învinsă, iar consecințele ei (bâlbâială, vorbirea în șoaptă sau bolborosită și alte dificultăți întâmpinate în pronunție) s-ar putea înlătura înainte de a deveni permanente.

Unii tineri, și chiar cei mai puțini tineri, consideră că nu e cazul să deschizi gura atât cât trebuie pentru a le fi înțeleasă rostirea. Alții, dimpotrivă, socotesc că o articulare exagerat de puternică a sunetelor le pune în valoare personalitatea. Unii folosesc conștient trăsături ale graiului local sau rostiri neglijente în împrejurări cu totul nepotrivite; alții împing pedantismul până la ridicol. Toate aceste tendințe care se soldează, de cele mai multe ori, cu o pronunțare incorectă și inestetică pot fi anulate printr-o instruire sistematică, în scopul perfecționării pronunțării. Cultivarea rostirii ar trebui să constituie pentru fiecare vorbitor al limbii noastre, în egală măsură, o problemă de etică și de estetică. E o lipsă de politețe să pui la încercare urechea, mintea, inteligența interlocutorului printr-o rostire neinteligibilă.

4. Limba unitară, frumoasă și nuanțată se făurește nu doar de scriitori, de poeți și de actori, ci de întreaga colectivitate a celor care își exprimă gândurile, ideile, sentimentele în cuvinte rostite.

În cele din urmă, rămânem cu satisfacția că specificul graiului local nu constituie deloc obstacole în

procesul comunicării. Dimpotrivă, ne oferă șansa de a identifica și partea de țară a provenienței interlocutorului. Personal, încerc o mare satisfacție atunci când interlocutorii mei mă întreabă direct, de unde sunt, de loc, din Ardeal. Oricum, citându-l pe poetul nemuritor, știm că "limba noastră-i o comoară (...) pe moșie revărsată". Iar această moșie se întinde pe tot pământul țării între hotarele ei firești. Cei care se răsfață comunicând prin intermediul ei, de-s moldoveni, de-s ardeleni sau bănățeni, de-s dobrogeni sau olteni, de viețuiesc dincolo de hotarele țării se simt *uniți* prin limba lor comună, unitară, care, vorba poetului, e "un șirag de piatră rară", e "numai cântec", e "foc ce arde", e "graiul pâinii"... Și cine nu se emoționează știind că cel care a creat aceste metafore nepieritoare s-a născut și a învățat limba pe care a învăluit-o în versuri nemuritoare acolo, în acea parte de *Țară*, de unde, de un deceniu și mai bine, primim vești despre "creșterea limbii românești și-a patriei cinstire"!

NOTE

¹ A se vedea, în acest sens: Fulvia Ciobanu, Lidia Sfârlea, **Cum scriem, cum pronunțăm corect**, Editura Științifică, București, 1970, p. 85-87.

² În legătură cu definirea conceptelor de *dicțiune* și *pronunțare*, a se vedea: Lidia Sfârlea, **Pronunția românească literară – stilul scenic**. Editura Academiei R.S. România, București 1970, p. 16.

Prof. Vasile MELNIC
Universitatea de Medicină
și Farmacie “N. Testemițeanu”

ISTORIE ȘI REALITATE ÎN UTILIZAREA TERMINOLOGIEI MEDICALE

În cei 10 ani ce s-au scurs de la fondare, prestigioasa revistă “Limba Română” a promovat cu multă consecvență adevărul științific și istoric despre “casa ființei noastre”, devenind astfel o carte de vizită și de suflet, un instrument de instruire, o busolă în orientarea istorică și filologică.

Articolul de față, care are drept scop cercetarea și utilizarea terminologiei medicale românești, vine să confirme încă o dată că știința medicală trăiește “în familia unei singure limbi – limba română” (Gr. Vieru).

De la răpirea, în 1812, a Basarabiei, apoi după ocuparea teritoriului ei în 1940, 1944 și formarea Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești, știința medicală, asistența sanitară, ca și cultura națională în general au fost sub presiunea dictatorială a regimului totalitar, având drept obiectiv rusificarea și deznaționalizarea poporului român din Basarabia. Controlul exercitat de ideologii bolșevici timp de peste 50 de ani, impunerea forțată a limbii ruse în toate domeniile de activitate umană ș.a. au împiedicat dezvoltarea științei și culturii naționale.

Disciplinele universitare se predau numai în limba rusă. Rezultatele științifice obținute se materializau în studii, cărți, culegeri, broșuri etc. care se scriau și se publicau numai în rusește.

În acest context, firește, nu putem vorbi nici de utilizarea unei terminologii medicale literare românești. Cu atât mai mult cu cât politica de stat în selectarea cadrelor susținea și proteja “specialiștii” trimiși din Rusia.

Astfel, știința medicală, terminologia medicală literară românească din Republica Moldova după al doilea război mondial a funcționat având la bază, în majoritatea cazurilor, calchierile, împrumuturile lexicale și gramaticale directe din limba rusă.

La Institutul de Medicină din Chișinău, fondat în 1945, se predau numai în limba rusă, deoarece șefii celor 27 de catedre erau veniți din diferite colțuri ale Federației Ruse.

Referindu-ne la problema terminologiei în Basarabia, vom menționa următoarele etape distincte:

a) 1917-1940 – perioada în care la 2.XII. 1917 Sfatul Țării proclamă Republica Democratică Moldovenească, la 24 ianuarie 1918 – independența ei, mai apoi, la 27 martie 1918 – unirea cu Patria-mamă – România. Basarabia se integrează în viața politică, economică și culturală a României întregite. Problemele sănătății publice devin obiect de discuții în structurile statale. Medicii români din București, Iași, Suceava etc. desfășoară o intensă activitate în organizarea serviciilor și asistenței medicale din Basarabia. Se reanimează viața științifică medicală. Limbajul medical românesc începe să fie utilizat în învățământ și în viața cotidiană din Basarabia.

În această perioadă alfabetul latin a fost introdus chiar și în Transnistria (1932-1933). În anul 1935, la Tiraspol, apare primul dicționar rus-moldovenesc de termeni medicali în care partea moldovenească, în grafie latină, include 8000 de termeni. Din cauza *românizării* lexicului terminologic, autorul dicționarului a fost declarat dușman al poporului, iar opera lui – “antinațională, neînțeleasă de tot poporul, destinată numai pentru o ceată de “sacerdoți în medicină” (“cucica jrețov medișin”).

b) Formarea, în 1940, a R.S.S.M. și perioada de după al doilea război

mondial 1945-1989. În 1945 se deschide Institutul de Medicină; în 1949 – Filiala Moldovenească a A.Ș. a U.R.S.S.; în 1955 – Spitalul Clinic Republican pentru Copii; în 1961 – Academia de Științe a R.M. Anul 1989 marchează o cotitură istorică: sunt legiferați alfabetul latin, limba română ca limbă de stat; în 1991 este adoptată Declarația despre independența și suveranitatea Republicii Moldova.

Constrângerile ideologice de până la 1989 au fost fatale pentru viața spirituală și științifică a Republicii Moldova, inclusiv în medicină și limbaj medical. Vorbind de funcționarea și utilizarea terminologiei medicale din această perioadă, am putea menționa următoarele: 1) în limba română, supusă rusificării permanente, au pătruns o mulțime de termeni medicali rusești: *raizdrav, travpunct, bol'niță, tubdispanser, lohancă, chișecinic, orașenie (chișecinica), ponos, malocrovie, medsestra, crovozlianie, selezioncă, pecioncă, pocică, vospalenie (liogkih), ghimatomă, iazvă, perelivanie (crovi)* etc.; 2) pentru a fi, chipurile, mai aproape de limba poporului, pseudointelectualii și medicii mancurți utilizau termeni dialectali moldovenești de tipul: *mairă, jighiri, obrinteală, pânce, cufireală, treapăt (diaree), maț, bancă "ventuză", rărunchi, oftigă, cihotcă, gălbănări, gușă "glanda tiroidă", grijă "hernie"*; 3) s-au tradus în română unele cuvinte și îmbinări de cuvinte fără a fi termeni medicali: *are apă în pânce* (hidropizie), *apă necurată* (pură), *beșica udului, pânce înflat* (balonat), *obștea crucii roșii, iasli* (creșă) etc.; 4) deși mai rar, dar au fost utilizați și termeni științifici având la bază elementele terminologice internaționale (rădăcini, prefixe, sufixe) greco-latine: *gastroscopie, terapie, anestezie, anemie, pediatrie, patologie, scleroză, stomatologie, anatomie, farmacologie* etc.

În anii de după război erau foarte puține cărți și studii de medicină în limba "moldovenească". În 1946, de exemplu, au fost publicate două broșuri (traduse din rusește): **Tifosul recurent și lupta împotriva lui** de S. Blinkin și **Despre primejdia avortului** de B. Arhanghelski. În 1948 B. Sidel'șcikov publică **Transmițătorii tifosului exantematic și recurent**; în 1949 văd lumina tiparului: **Dizenteria la copii** de B. Arhanghelski și o altă ediție a primei lui cărți de 24 p.; în 1952 este

publicat volumul **Vaccinările preventive împotriva tuberculozei** de E. Sorokin. Și cam atât.

În anii 70-80, medicii încep să-și dea seama că nu se poate face carte în medicină cu o terminologie dialectală sau calchiată după limba rusă. Se pun în circulație și termeni medicali științifici adecvați de tipul: *traumatism* (dar uneori – *travmatizm*), *piodermite, boala lui Botkin, tonzilită* (cronice și acute), *pneumonie* (dar și *pnevmonie*), (boli) *alergice, transfuzie* (a sângelui), (boli) *contagioase, rect, bruceloză, cistită* (dar și *chistit*) etc., etc.

După 1989 s-a creat o nouă realitate și mentalitate lingvistică, bazată pe adevărul științific și istoric, pe moștenirea medicală și lingvistică românească, s-au activizat cercetările științifice medicale și, ca urmare, s-a reluat utilizarea și funcționarea unei terminologii medicale adecvate.

Terminologia limbii române în general își ia începutul în sec. XVII-XVIII, sunt editate primele gramatici și primele lucrări lexicografice. Apariția terminologiei științifice românești este legată de numele ilustrului savant și om politic D. Cantemir, care a creat în 1705 primul model de dicționar explicativ – o anexă la romanul său **Istoria ieroglifică**. În acest dicționar sunt explicați 280 de termeni ce se referă la diferite sfere: social-politică, militară, filozofică, diplomatică, financiară, dar și botanică, anatomică, farmaceutică.

Enciclopedistul și scriitorul Gh. Asachi s-a ocupat îndeaproape de problema terminologiei, creând prima enciclopedie românească **Lexicon de conversație**, fiind în același timp și autorul a șapte dicționare explicative-anexe.

Astfel, Gh. Asachi a contribuit și la dezvoltarea terminologiei biologice, geografice, zoologice, juridice, filozofice, medicale.

Un rol deosebit în dezvoltarea, reglementarea și stabilizarea terminologiei botanice și medicale l-a jucat **Societatea medicilor naturaliști** creată în 1883, avându-i ca fondatori pe I. Cihac, T. Stamat, V. Vârnav. I. Cihac era responsabil de reglementarea terminologiei medicale și botanice; T. Stamat – de terminologia fizică, chimică, astronomică, iar V. Vâr-

nav – de terminologia medicală și fiziografie. În 1856 se înființează “Școala Națională de Medicină și Farmacie” având ca profesori pe Gh. Polizu, P. Protici, E. Severin, A. Marin etc. În felul acesta în sec. al XIX-lea, paralel cu stabilirea normelor literare ale limbii române, s-au cimentat și bazele sistemelor terminologice ale diferitelor domenii științifice: botanică, anatomie, fiziologie, medicină generală, fizică, filozofie, geografie, lingvistică, tehnică ș.a. La baza unificării și normalizării sistemelor terminologice erau puse două principii – principiul internaționalizării și cel al utilizării lexicului autohton, strămoșesc, indigen. Modelele au fost selectate, în primul rând, din limbile franceză și italiană. Desigur, dicționare terminologice în această perioadă aproape că nu existau. De cele mai multe ori termenii noi erau explicați în textul respectiv sau în presa periodică.

* * *

Specialiștii au înregistrat în vocabularul medical peste 150 de mii de termeni. Terminologia anatomică (≈ 92%) este cu preponderență de origine latină, cea clinică (≈ 90%) – de origine greacă. De exemplu, termenul *anatomie* provine din cuvântul grecesc *ana + tome*, (*a diseca*), adică studiază structura organelor omului prin metoda disecării;

fiziologie – din grecescul *physis* “natură” și *logos* “știință” – studiază sistemele funcționale ale organelor, mai ales ale celui nervos;

histologie – din grecescul *histos* “țesut” – studiază țesuturile organice, celulele și structura lor microscopică.

Terminologia medicală actuală include o varietate imensă de termeni (inclusiv termeni compuși) care sunt niște formații lexico-morfologice de origine diferită:

avitaminoză < grec. *a* negație și lat. *vita* – viață + suf. *-oz(ă)*;

azotemie < fr. *azote* și gr. *haema* sânge – *retenție în sânge a substanțelor azotice*;

apendectomie < lat. *appendix*, cis și gr. *ectome* – excizie, extirpare;

balneologie < lat. *balneum* – baie și gr. *logos* – știință, învățătură;

vasotomie < lat. *vas*, *vasis-*, vas și gr. *tome* – incizie, disecare.

În felul acesta, e firesc să vorbim și de unele principii și căi de formare a terminologiei medicale în limba română. S-a menționat deja că sursele de bază ale terminologiei medicale sunt limbile clasice – greacă și latină. E vorba de majoritatea termenilor anatomici, histologici, clinici, fiziologici, farmaceutici care contribuie la formarea termenilor medicali. Astfel, grecescul *aden*, *adenos* “glandă” a servit ca bază de formare a multor termeni de tipul: *adenom*, *adenoid*, *adenopatie*, *adenocarcinom*, *adenofibrom*, *adenotomie* ș.a.

De origine latină sunt: *arteră*, *astm*, *claviculă*, *duoden*, *febră*, *ficat*, *fistulă*, *hernie*, *nerv*, *pancreas*, *pleură*, *puls*, *tuse*, *limfă*.

Din cei aproximativ 100 de termeni privind corpul uman, 92 sunt de origine latină și au corespondente în limbile romanice.

De origine greacă sunt termenii: *apofiză*, *diabet*, *diastolă*, *eczemă*, *simp-tom*, *spasm*, *splină*, *trahee*, *traumă*, *iris*, *carie*, *hepatită* (gr. *hepat*, *hepatos* “ficat”), *colecistită* – grecescul *chole* “fiere, bilă” + *cystis* “vezică”.

Un rol important în determinarea și formarea sensului unui termen medical îl au elementele morfo-semantice precum și cele sufixale, prefixele cu valori terminologice.

Astfel, sufixul gr. *-oma* apare în componența termenilor care denumesc diferite tumori benigne sau maligne: *adenom*, *carcinom*, *epiteliom*, *hepatom*, *lipom*, *nevrom* etc.; *-patie* (gr. *pathos*) *suferință*, *boală* – *nefropatie*, *pneumopatie*; intervențiile chirurgicale sunt redată prin radicalul *-tomie* (gr. *tome*) *tăiere*, *disecare* – *laparatomie*, *osteotomie*, *spondilotomie* (*spondilos* “vertebră”) ș.a. Sufixoidul *-ectomie* (gr. *ektome*) intră în componența denumirilor privind extirparea anumitor organe: *nefrectomie* (extirparea rinichiului), *apendicectomie*, *histerectomie*, *colecistectomie* ș.a.

Sufixoidul *-scopie* formează termeni cu sensul *examinare*, *cercetare*, *observare* cu ajutorul anumitor instrumente sau aparate: *laringoscopie*, *rinoscopie*, *esofagoscopie*, *bronhoscopie*, *oftalmoscopie*, *rectoscopie*, *cistoscopie*.

Prefixul *a (an)* – “lipsă, absență” formează o serie de termeni de tipul: *aritmie*, *atrofie*, *anorexie*, *anemie*, *anurie*,

anoxibioză “viața microorganismelor fără oxigen”, anadipsie “sete exagerată”, prefixul *dys-* (*dis-*) participă la formarea unor astfel de termeni ca: *distrofie* “dereglarea alimentației”, *displazie*, *dispnee* “greutate în respirație”; prefixoidul *endo-* (gr. *endon-*) “intern, interior” formează termeni ca *endocrin*, *endocard* “membrană internă a inimii”, *endarteră*; prefixoidul grecesc *cardi-* (*kardia-*) este un component al termenilor ce se referă la inimă: *cardiopatie*, *cardioscleroză*, *cardiologie*, *cardioscopie*, *cardiogramă*, *cardiovascular*, *cardiografie* ș.a.

S-a constatat un fenomen destul de interesant în formarea unor termeni. Dacă procesul inflamatoric afectează, de exemplu, membrana (tunica, învelișul) organului respectiv, termenul clinic include în sine prefixul *peri-* “aproape, în apropiere”: *perihepatită*, *pericardită*, *peritonită*. Dacă procesul inflamatoric afectează țesutul celular din jurul unui organ, termenul clinic include prefixul *para-* “alături, lângă”: *paranefrită* “inflamarea țesutului celular perirenal”, *paratiroidă*, *parasimpatie*, *parafimoză*, *paramedical*. Sufixul *-in* servește la formarea unor denumiri de preparate farmaceutice: *papaverină* (papaver “mac”), *anatoxină*, *pantocrină* (rus. *panti* “coarne de cerb”), *aspirină*, *insulină*, *antipirină* etc. Cu sufixul *-ol* se formează preparate farmaceutice de tipul: *mentol* (gr. *Mentha* “mentă”), *biseptol* (gr. *sepsis* “putrefacție”), *metindol*, *manitol*, *manistol*.

O serie de termeni medicali, în special denumiri de medicamente, au la bază anumite substantive grecești. Astfel, câteva zeci de medicamente (antibiotice) s-au format de la denumirea greacă *mykes-* (*mykos*) “ciupercă” (în limba română sufixoidul *-micină*): *eritromicină*, *monomicină*, *streptomycină*, *oleandomicină*, *albomicină* etc. Tot pe baza cuvântului *-mykos* și suf. *-oz(ă)* s-au format în limba română o serie de denumiri de maladii, provocate de ciuperci: *micoză*, *otomicoză*, *faringomicoză* etc.

Denumirile unor organisme vegetale sau animale au contribuit la formarea denumirilor diverselor medicamente. Elocvent în această direcție este apariția și răspândirea termenului *penicilină* (cu derivatele lui), termen creat în 1929 de către bacteriologul englez Alexandre Fleming, care a botezat substanța secre-

tată de un mucegai – *penicilină*, termen format de la lat. *penicilinum*, un diminutiv din *peniculus* (burete), unde elementul terminologic *cilin(ă)*, fiind explicat ca un sufixoid, a contribuit la formarea și a altor preparate antibiotice cum ar fi *ampicilină*, *bicilină*, *oxacilină*, *meticilină* etc.

În limbajul medical unii termeni au fost creați pornind de la diferite metafore, analogii, de la forma sau funcția termenului. Așa, de exemplu, termenul *cancer* (din gr. *karkinos*) e format (încă din timpurile vechi) prin analogie – asemănarea externă a cancerului glandei mamare (la femei) cu racul de râu. Este cazul să menționăm că unii termeni au o explicație, să zicem, istorică. Semnificativ, în acest sens, este termenul *operația cezariană* (*sectio caesarea*). În dicționare termenul se etimologizează din latinescul *Caesar* – titlu ce se dădea împăraților romani. Există și o altă explicație. Adjectivul *caesarea* provine de la verbul latin *caedere* (*caedo, cecidi, caesum, caedere*) – a tăia, a spinteca și *sectio* care înseamnă tot tăiere, în traducere obținându-se tautologia “disecție, disecarea tăieturii”. În afara de aceasta, românii înțelegeau prin cuvântul *caedeere* – un omor, *ucidere*, dar nu putem admite că ei ar fi folosit acest cuvânt și pentru salvarea copilului, fătului. Apariția cuvântului *cezăr* (*caesar*) își găsește explicația în legenda binecunoscută, care spune că numai datorită acestei operații a apărut pe lume marele conducător de oști – Iulius Cezar.

Există termeni care s-au format de la numele unor personalități-savanți. Este cunoscut *tuberculul lui Assaky* sau *operația lui Assaky*. Doctorul Assaky (1855-1899), nepotul scriitorului Gh. Asachi, a fost primul profesor de chirurgie la facultatea de medicină din București. E vorba despre o originală tehnică operatorie neurochirurgicală, prezentată în teza sa de doctorat susținută la Paris (*De suture desnerfs a distance*).

O serie de termeni sunt împrumutați din alte limbi. Astfel, substantivul *stres*, *stresuri* provine din limba engleză. În biologie și medicină *stres* indică o reacție a organismului spre autoconservare – spre a fi, a exista, a ființa. În psihologie, în sociologie, în limba română *stres* are și sensul de *stare de maladie*, stare bolnăvicioasă, tensiune nervoasă care are un efect distructiv asupra organismului

uman (situație de stres) și este produs de mediul ambiant, de o anumită situație în care se află persoana dată.

Deși succesele medicinei științifice sunt evidente, nu și-a pierdut importanța până astăzi nici medicina populară. Anume aici constatăm apariția sinonimiei terminologice. Iată doar unele sinonime: *albeață* (popular), termenul științific fiind *leucom* (gr. *leukos* "alb"); *tusă măgărească*, în medicina științifică – *tuse convulsivă* sau *tuse spasmodică*; *brâncă*, *orbalt* – *erizipel*; *gălbinare* (*gălbănări*) – *icter*; *leșin* – *lipotimie*; *treapăd* – *diaree*.

Sinonimia apare și datorită originii radicalului etimologic grec sau latin: *nefritic* – *renal*; *gastric* – *stomacal*; *stomatolog* – *dentist*; *colpită* – *vaginită*; *spasm* – *convulsie*; *histerotonie* – *cezarotomie*; *mieloză* – *leucemie*; *epifiză* – *glandă pineală*; *medic de ochi* – *oculist*, *oftalmolog*; *medic de dinți* – *dentist*, *stomatolog*; *medic de copii* – *pediatru* etc.

În terminologia farmaceutică sinonimia termenilor apare mai rar, deoarece preparatele farmaceutice solicită precizie maximă, căci cea mai mică greșeală în compoziție sau în denumire poate avea consecințe grave.

Pentru a stabili specificul terminologic trebuie să se țină cont de următoarele principii: *actualitatea termenului*, *utilitatea* (sau *oportunitatea*) lui și *analogia*.

Principiul actualității are în vedere productivitatea mijloacelor și formațiilor ce redau anumite sensuri noi sau tradiționale și participă la crearea termenilor respectivi. Așa, de exemplu, în tehnică formantul *super* – (*supra*) este destul de productiv și ia parte la alcătuirea unor serii de termeni: *supercentrifugă*, *supersonic*, *suprareacție*, *suprapresiune*, *supraputere* etc. Tot astfel sunt și formanții *-scop*, *-scopie*, *-terapie* în terminologia medicală: *bronhoscop* – *bronhoscopie*, *gastroskop* – *gastroscopie*, *rinoscop* – *rinoscopie*, *laringoscop* – *laringoscopie*, *fizioterapie*, *ampeloterapie*, *radioterapie*, *aeroterapie*, *reflexoterapie*, *electroterapie* etc.

Conform *principiului utilității* (*oportunității*) la formarea termenilor se folosesc anumite mijloace sau modele optime, care semantic sunt mai expresive și mai economice. E vorba de abrevieri.

Aparatul FFI (YVC) – aparat de frecvență foarte înaltă; GS – generator.

Denumirile fibrelor sintetice, de exemplu, se compun cu ajutorul formantului *-an*: *letilan*, *melan* etc.

Principiul analogiei este aplicat atunci când se face o distincție netă între diferite funcții ale limbii. În limbajul științific, *analogia*, *repetarea analogiei* joacă un rol extrem de important, deoarece se știe că pe baza ei s-au format o serie de termeni de tipul: *laser*, *maser*, *autobuz*, *aerobuz*, *televizor*, dar și *tepluvizor* (pentru determinarea teplogramelor în diferite părți ale corpului uman). Tot prin analogie s-au format și termenii: *barometru*, *monometru*, *benzometru*, *lacommetru*, *aerometru* ș.a. cu elementul *-metru*. O serie de termeni s-au format cu postpozitivul *-terapie*: *oxigenoterapie*, *logopedoterapie*, *hipoterapie*, *insulinoterapie* etc., despre care s-a vorbit mai sus. Așadar, termenul trebuie să aibă un conținut exact, concis, să nu depindă de context, să nu fie polisemantic, să nu aibă sinonime.

Un rol deosebit în utilizarea și funcționarea adecvată a terminologiei științifice medicale o au presa periodică, emisiunile radiofonice și televizate. Unii termeni se întâmplă să fie folosiți inadecvat: *boală-maladie-afecțiune*; *pacient-bolnav*; *medicament-remediu-leac* (*leacuri*)-*doforii*; *medic-doctor-vrăciului* etc.

Cuvântul *boală*, care indică un proces patologic ce afectează întreg organismul uman, e utilizat mai mult în limbajul oral, curent, fiind vorba de orice alterare a stării de sănătate. În limbajul medical *boală* e un ansamblu de fenomene anormale, fizice sau psihice acompaniate de modificări patologice (funcționale, biochimice, morfologice etc.).

Până astăzi nu există o distincție semantică clară și universal admisă între cuvântul *boală* și sinonimele sale: *afecțiune*, *entitate morbidă*, *sindrom* și *maladie*. Laureatul Premiului Nobel Gh. Palade susține că *bolile sunt bazic rezultatul unor malfuncții celulare cumulate*.

Maladie e un termen livresc venit din limba franceză și indică un proces patologic care afectează organismul, dar se referă mai mult la boli concrete: *maladie albastră*, adică *cianoză* – o colorație al-

băstrie a pielii apărută datorită unei tulburări în circulația sângelui (*hematoză*) etc.

Afecțiune indică o stare patologică a unui organ sau a unui sistem concret de maladii (cardiovascular, a stomacului, a intestinelor etc.), dar în contextul "să prevenim afecțiunea e mai ușor decât să o tratăm" ("Mesagerul"), termenul *afecțiune* redă un proces patologic ce afectează întreg organismul și, prin urmare, mai potrivit e termenul *boală* (să prevenim *boala*).

În cuplul de cuvinte *bolnav-pacient*, lexemul *bolnav* indică o persoană suferindă de o boală cronică, care e mereu la evidența medicului în spital, policlinică, iar cuvântul *pacient* e o persoană care este supusă unui examen medical și ulterior unui tratament. În latină cuvântul *patientis* avea sensul "capabil să suporte ceva, rezistent, răbdător" ce corespunde întrucâtva sensului indicat. În propoziția "*pacientul* a fost transferat în altă secție" ("Vocea Poporului"), termenul *pacient* pare a fi utilizat neadecvat. Ar fi mai potrivit "*bolnavul*" a fost transferat.

Există anumite diferențieri lexico-semantică și la utilizarea termenilor: *medic*, *doctor*, *vrăciuiitor* (*vraci*), *medicator*, *tămăduitor*.

Medic și *doctor* sunt termeni ce indică o persoană cu studii superioare care profesează medicina. Cu toate acestea termenul *medic* include și sensul de "studii superioare medicale de specialitate", adică e vorba de un medic-specialist: *infecționist*, *oftalmolog*, *dermatolog*, *cardiolog*, *neuropatolog* etc.

Astfel lingviștii, savanții-medici, ziariștii, scriitorii etc. sunt implicați în opera de perfecționare a instrumentarului lingvistic de implementare, utilizare și cultivare a terminologiei medicale literare.

Nicolae Corlăteanu, **Româna literară în Republica Moldova: istorie și actualitate. Probleme lingvistice în terminologia medicală.** – Revistă de lingvistică și știință literară, nr. 1-2, 1991.

Vasile Melnic, **Cu privire la terminologia medicală în limba română. Omagiu academicianului Nicolae Corlăteanu**, Chișinău, 1995.

Georghe Rusu, **Mic dicționar medical**, vol. I-II, Iași, 1983.

Vasile Melnic, **Aspecte umaniste ale limbii latine**, Chișinău, Casa Limbii Române, 2000.

George Rusu, **Maladii și sindroame cu nume proprii**, Iași, 1985.

Radu Iftimovici, **Istoria medicinei**, București, 1994.

Revista "Limba Română" în cei 10 ani.

LITERATURĂ

T. Ursu, **Aspecte din activitatea de lexicograf și lexicolog a lui D. Cantemir**, Chișinău, 1968.

I. I. Crasnova, **Gh. Asachi – lexicograf**, Chișinău, 1969.

Limba română este patria mea. Studii, Comentarii, Documente, Antologie de texte publicate în revista "Limba Română" (Chișinău), 1991-1996, Chișinău, 1996.

**“TRANSNISTRIA A FOST
CREATĂ ÎN SCOPURI
DIVERSIONISTE
ȘI DE ȘANTAJ
LA ADRESA BASARABIEI,
TOCMAI PENTRU
A ÎMPIEDICA APROPIEREA
ACESTEIA DE ROMÂNIA!”**

*INTERVIU
CU DL DAVID CÂMPEANU,
ISTORIC, ANALIST POLITIC
ÎN PROBLEMA BASARABIEI*

– Domnule Câmpeanu, aș dori să ne oprim mai întâi asupra problemei transnistrene și asupra dificultăților create Republicii Moldova prin declanșarea conflictului din această zonă. Vă rog să facem pentru început o precizare: ce înseamnă Transnistria?

– Transnistria... Nu știu dacă putem face un istoric sau dacă putem merge prea departe în trecutul ei, Transnistria fiind o fâșie de pământ cu o istorie recentă, dacă putem spune așa, în accepțiunea actuală. Mă refer la Transnistria ca “organizare statală”. E vorba de Republica Moldovenească Nistreană. Așa se numește regiunea “oficial”: R.M.N. Deci, este o fâșie de pământ care se întinde de-a lungul Nistrului, pe cea mai mare parte a graniței Republicii Moldova cu Ucraina. Are o populație de circa 600.000 de locuitori, dintre care cei mai mulți sunt ruși și ucraineni, iar în jur de 40 la sută sunt români – populație autohtonă – moldoveni, după cum se autointitulează ei. Deci, nu putem merge prea departe cu Transnistria în istorie, întrucât ideea de “formațiune statală” a acestui teritoriu a apărut în anul 1990, odată cu transformările care au avut loc în R.S.S. Moldova (Basarabia – D. C.). Ne referim la declanșarea mișcării de eliberare națională, la adoptarea

legislației lingvistice – respectiv revenirea la alfabetul latin în locul celui chirilic. Din acel moment începe să se contureze o mișcare separatistă în stânga Nistrului, iar cauzele invocate de inițiatorii creării acestei formațiuni statale nerecunoscute sunt două: legislația lingvistică și pericolul revenirii Basarabiei la Patria-Mamă.

Conflictul care a luat naștere de aici nu a avut un caracter etnic, ci unul exclusiv politic: este vorba de mișcarea națională din Basarabia, care luase amploare, și temerea Moscovei că Basarabia va putea reveni la România, mișcarea separatistă dezvoltându-se cu sprijinul direct al Moscovei și al Armatei a 14-a, staționată în stânga Nistrului.

A fost declanșat conflictul militar și a fost susținută crearea Transnistriei, ca un fel de stat-tampon, dar mai mult cu scopuri diversioniste și de șantaj la adresa Basarabiei, tocmai pentru a împiedica apropierea acesteia de România. Prin urmare, nu se poate vorbi de un grup etnic împotriva altui grup etnic, ci de o confruntare practic fățișă între Rusia (aflată într-un moment de slăbiciune și derută, după destrămarea Uniunii Sovietice între 1991-1992) și Basarabia, care cunoștea o mișcare de renaștere națională în plin avânt.

– Ce reprezintă Transnistria pentru Republica Moldova?

– Pentru Republica Moldova Transnistria are o importanță deosebită, deoarece, dacă privim problema doar din punct de vedere economic, constatăm faptul că autoritățile sovietice au concentrat aici o mare parte din potențialul economic al R.S.S. Moldova (aproximativ 40 la sută). Tiraspolul este un nod de cale ferată foarte important. Cea mai mare parte a legăturilor Republicii Moldova cu Federația Rusă, Ucraina și republicile din Caucaz se fac prin acest punct. Este și un nod de drumuri rutiere care trec prin Tighina-Tiraspol și de acolo mai departe. Tot în stânga Nistrului se află și o mare parte a sistemului energetic al Republicii Moldova.

– Unii istorici români au susținut ideea conform căreia în Transnistria a avut loc, de fapt, un război nedeclarat oficial între Federația Rusă și Republica Moldova pentru controlul unei zone strategice.

– Într-adevăr, nu există o declarație de război. Conflictul a plecat de la niște provocări. Astfel de situații sunt bine cunoscute în istorie. Chiar și în al doilea război mondial, Germania hitleristă a înscenat unele provocări la granițele unor state din Europa Centrală, motiv ce "justifică" intervenția militară și ocuparea acestora.

Provocările organizate de forțele separatiste transnistrene au fost sprijinite de Moscova, prin intermediul armatei a 14-a, care staționa și staționează acolo și astăzi, ajutate de cazaci și, practic, în felul acesta s-a putut declanșa războiul. Or, evenimentele derulate în această zonă pot fi calificate drept război în toată regula. În consecință, a fost creată Republica Moldovenească Nistreană, care servește de minune intereselor Federației Ruse. Astfel, prin crearea Transnistriei ca stat-fantomă în această zonă se urmărește practic controlul asupra Republicii Moldova, a gurilor Dunării și, dacă privim mai departe, asupra Balcanilor.

Pe de altă parte, să nu uităm faptul că Transnistria face parte dintr-un "cordon sanitar" al Federației Ruse ce mai include Kaliningradul și Simferopolul (Crimeea), prin care se asigură protecția Rusiei, în contextul în care NATO se apropie tot mai mult de granițele ei.

– Mulți veterani basarabeni ai războiului din Transnistria au acuzat conducerea de la Chișinău, de la acea dată, de ezitare și decizii contradictorii. A existat acest fenomen și dacă da, atunci ce factori l-au generat?

– Putem spune că războiul din 1992, care, practic, s-a declanșat la începutul lui martie și a durat până la începutul lunii iulie, încheiat prin convenția Elțân-Snegur, a fost un răz-

boi foarte ciudat. Republica Moldova nu avea constituite în acel moment forțele armate. La război au participat trupe ale Ministerului de Interne, dar ponderea au avut-o voluntarii, adică oamenii simpli, obișnuiți, care s-au înrolat pentru a apăra integritatea Republicii Moldova. Deci, neexistând o armată, sigur că s-au semnalat tot felul de stângăcii și decizii eronate în perioada ostilităților, așa explicându-se și faptul că, pe lângă teritoriul din stânga Nistrului, așa-numita R.M.N., Moldova a pierdut și localități din dreapta Nistrului, care se află și azi sub autoritatea administrației separatiste și nu sub jurisdicția Chișinăului. Mă refer aici la un oraș foarte important – Tighina (Bender), unde autoritățile de la Chișinău n-au jurisdicție și nu pot intra. Recent, președintele Republicii Moldova, Vladimir Voronin, a proiectat să se deplaseze la Tighina, la o comemorare, mă refer la o dată foarte apropiată – 19 iulie 2001. El însă a fost împiedicat să pătrundă în oraș de către autoritățile separatiste, deci nu a putut să meargă la o adunare de comemorare a victimelor căzute pentru apărarea integrității teritoriale a Republicii Moldova, pe un teritoriu considerat ca aparținând Republicii Moldova. Închipuiți-vă în ce situație umilitoare se află autoritățile de la Chișinău, în raport cu cele de la Tiraspol, în propria lor țară!

Lipsa de organizare și de dotare, a experților și a specialiștilor a dus la înfrângerea Republicii Moldova în conflictul cu transnistrenii, care aveau alături Armata a 14-a rusă – bine dotată, cu cadre instruite și care știau să "conducă" ostilitățile pe câmpul de luptă.

– În conflictul de pe Nistru au pătimit mulți basarabeni. Unul dintre ei este și Ilie Ilașcu, considerat adevărat erou.

– Da, Ilie Ilașcu este un erou! El a fost unul dintre voluntarii care și-au sacrificat viața și libertatea pentru un ideal sfânt: apărarea integrității teritoriale a Republicii Moldova. Ilie Ilașcu

a fost în primul rând un prizonier de război. A devenit un erou pe măsură ce a fost condamnat de un tribunal nerecunoscut de nimeni și pe măsură ce a fost ținut în închisorile separațiilor timp de nouă ani.

Dar Ilie Ilașcu este un erou pentru români, în general, nu pentru Republica Moldova, deoarece dacă ar fi fost un erou pentru aceasta formațiune statală, președinții și conducerea politică a Republicii Moldova s-ar fi străduit să-l prezinte ca pe un erou, să-l elibereze din închisorile din Transnistria și nu l-ar fi folosit ca pe un instrument de luptă politică în timpul campaniilor electorale.

Azi, Ilie Ilașcu este uitat în Republica Moldova, deoarece el este sinonim cu idealul unirii, cu revenirea Basarabiei la Patria-Mamă, iar în teritoriul din stânga Prutului foarte puțină lume apreciază corect, cinstit acest lucru. Cea mai mare parte a clasei politice din Republica Moldova nu este de acord cu ideea unionismului și luptă pe diferite căi pentru a înlătura sau îndepărta cât mai mult revenirea Basarabiei la România, acest lucru fiind considerat un pericol pentru existența Republicii Moldova ca stat. Oamenii care au luptat în războiul din Transnistria erau unioniști. Ei făceau parte din mișcarea de renaștere națională – Frontul Popular din Republica Moldova – și militau pentru integritatea teritorială a Basarabiei și revenirea ei la Patria-Mamă.

Toți acești combatanți au fost uitați și nu se bucură de drepturile care ar trebui să li se acorde. Basarabienii care și-au riscat și sacrificat viața în anul 1992 sunt desconsiderați, întrucât ar pune “în pericol” existența Republicii Moldova ca stat. Unionismul nu e deloc privit cu ochi buni în Republica Moldova și de asta au fost uitați cei mai mulți dintre curajoșii combatanți.

Situația lor e foarte dificilă: nu au case unde să locuiască, n-au locuri de muncă, iar cea mai mare parte dintre ei trăiesc din ajutoare

primite de la diferite ONG-uri și din străinătate.

– Au fost în perioada conflictului evenimente menite să tensioneze relațiile București-Chișinău-Tiraspol și în baza cărora separații transnistreni să insinueze un intervenționism al României?

– Conflictul a fost declanșat ca atare pentru a nu permite Basarabiei să se desprindă total, definitiv, de Rusia și să se apropie de România. În acest context, bineînțeles că s-au organizat în perioada respectivă tot felul de diversiuni, provocări, ba chiar s-a mers până acolo încât s-a spus că o mare parte din voluntari au fost pregătiți pe teritoriul României, în tabere speciale.

– România devenise un fel de sperietoare pentru propaganda transnistreană.

– România este în continuare o “sperietoare”, îndeosebi pentru populația rusofonă de acolo, pentru că zeci de ani le-a fost inoculată ideea că principalul pericol pentru ei îl reprezintă România, românismul și unionismul, în general. Și acum lucrurile sunt la fel, n-a dispărut încă această psihoză, deși în Republica Moldova se află un guvern comunist filorus. Psihoza unionismului a fost o monedă foarte bine bătută în timpul alegerilor electorale din Republica Moldova, în funcție de împrejurări, de diverse partide politice antiromânești. În lupta pentru putere, inclusiv actualul Partid al Comuniștilor, care a preluat puterea pe cale democratică, prin alegeri parlamentare libere și într-o manieră foarte categorică, folosește ideea unionismului, deși într-un mod mai mascat, pentru a arăta pericolul care îl reprezintă pentru Republica Moldova. Din acest considerent se pledează pentru “limba moldovenească” și pentru scoaterea din programele de învățământ a limbii române și a istoriei românilor și introducerea “limbii moldovenești” și a “istoriei Moldovei”.

– Acest proces de revenire a

comuniștilor la putere poate fi de natură să amelioreze relațiile dintre Chișinău și Tiraspol?

– Noile autorități care s-au instalat la putere la 25 februarie 2001 în Republica Moldova au vehiculat foarte mult ideea că vor realiza pași extrem de importanți în relațiile cu Tiraspolul, în reglementarea politică a conflictului – de fapt în definirea unui statut al Transnistriei. În acest sens, Vladimir Voronin, actualul președinte al Republicii Moldova, a făcut declarații foarte încurajatoare în primele luni după preluarea puterii. A fost ajutat și de Moscova, iar eliberarea lui Ilie Ilașcu face parte din acest scenariu prin care se dădeau mari speranțe de rezolvare a conflictului dintre Chișinău și Tiraspol. Se afirma că atâta timp cât la Chișinău au fost lideri politici implicați în evenimentele din '92, problema nu se putea rezolva. De asemenea, se arăta că, odată cu venirea comuniștilor, care nu au fost implicați în conflict – cel puțin așa afirmau ei – evoluția lucrurilor va fi alta, iar liderii din Transnistria, Igor Smirnov și Grigore Mărăcuța, vor avea un alt limbaj și vor adopta o altă atitudine. Evenimentele care au urmat au relevat că lucrurile nu stau chiar așa. Dacă s-au realizat unele progrese, nu s-au realizat decât progrese care să apere interesele Transnistriei și nu ale Republicii Moldova. Mă refer la întâlnirea din 16 mai, ce a avut loc între Vladimir Voronin și Igor Smirnov și în timpul căreia au fost semnate unele documente bilaterale. În cadrul ei, conducerea comunistă de la Chișinău a făcut, practic, noi cedări, noi compromisuri în favoarea Transnistriei. Ideea de a întocmi și a semna documente între două părți cu drepturi egale – Republica Moldova și Republica Moldovenească Nistrea-nă – nu face decât să adâncească diferențele și să delimiteze și mai mult Republica Moldova de R.M.N. (nerecunoscută de nimeni pe plan internațional!). Întâlnirea de la 20 iunie 2001 dintre cei doi lideri politici, amin-

tiți mai sus, a confirmat o dată în plus acest lucru. Cu această ocazie, Igor Smirnov a afirmat ideile susținute de transnistreni încă de la autoproclamarea formațiunii lor statale: Transnistria reprezintă un stat și nu tratează cu Chișinăul decât pe picior de egalitate, ca doi subiecți de drept internațional, iar conflictul nu poate fi rezolvat decât prin constituirea unui “stat-comun”, respectiv a unei federații Republica Moldova-Transnistria. Această formulă a fost lansată, de altfel, de către Moscova, prin intermediul ministrului său de externe, Evghenii Primakov, încă în 1997, fiind inclusă într-un memorandum încheiat la 8 mai, același an, între cele două părți, ceea ce a complicat și complică în continuare relațiile Chișinău-Tiraspol.

Aș vrea să accentuez că diferendul transnistrean nu se va rezolva decât în maniera în care dorește Moscova și atunci când va dori aceasta, deoarece în spatele R.M.N. trebuie văzută Rusia, Transnistria fiind un instrument al Moscovei. Acest lucru este valabil, indiferent de orientarea politică a conducerii Republicii Moldova: fie că e vorba de forțe democratice sau mai puțin democratice, filoruse. Iată care este, de fapt, cheia problemei: soluția nu trebuie căutată nici la Chișinău, nici la Tiraspol, ci la Moscova!

– V-aș propune în continuare să vă referiți la relațiile dintre România și Republica Moldova. În acest context, spuneți-mi, vă rog, când au fost stabilite primele relații între cele două state românești?

– Relațiile oficiale au început imediat după recunoașterea independenței Republicii Moldova de către România. România a recunoscut independența Basarabiei în aceeași zi în care aceasta și-a declarat-o: 27 august 1991.

– România este primul stat care a recunoscut această independență. A fost acest lucru o greșală tactică din partea României?

– Privind retrospectiv, mulți

oameni, chiar politicieni din România și Republica Moldova, spun că s-a greșit atunci când statul nostru a recunoscut independența Basarabiei. Inclusiv unii reprezentanți de frunte ai mișcării de renaștere națională, care sunt stabiliți acum în România și constituie un fel de portavoce a ceea ce s-a întâmplat în Republica Moldova (Leonida Lari, Ion Ungureanu, Mircea Druc, Nicolae Mățaș etc.), consideră că a fost pierdută o mare ocazie istorică prin recunoașterea Basarabiei ca stat independent.

Am putea să speculăm mult pe această temă, însă trebuie să luăm istoria așa cum este, așa cum s-au desfășurat evenimentele, nu putem opera cu formule gen “dacă nu s-ar fi întâmplat, ce-ar fi fost?”.

Lucrurile au evoluat așa cum au evoluat, iar cei zece ani trecuți de la declararea independenței R. Moldova fac parte din istorie. Nu știu dacă momentul respectiv era foarte favorabil, având în vedere atât transformările care se petreceau în spațiul sovietic la timpul respectiv, cât și la noi în țară. Ideea nu cred că a fost greșită – recunoașterea independenței Republicii Moldova – deoarece autoritățile române din acea vreme au calificat evenimentul respectiv ca o desprindere a Basarabiei de Imperiul sovietic și ca o modalitate de revenire treptată a comunității românești din stânga Prutului la vatra românească.

– Se încerca, într-un fel, o reeditare a evenimentelor din 1918?

– Poate fi făcută o analiză comparativă. În 1918 lucrurile au avut o evoluție asemănătoare, adică Basarabia nu și-a proclamat imediat unirea cu România la 1918, ci s-a constituit ca o formațiune statală, care, inițial, și-a declarat independența. Istoria fiind ciclică, dar pe anumite trepte superioare de evoluție, se poate spune că evenimentele din 1991 au avut o similitudine cu cele din 1918, numai că finalitatea a fost alta. Oricum, împrejurările erau altele în 1991, iar “clasa politică”, care a existat în

perioada respectivă la Chișinău, era dependentă de Moscova, este și în continuare strâns legată de Moscova, iar unirea ar fi trebuit să fie un rezultat al voinței politice a populației din Republica Moldova. La 1918, atunci când Sfatul Țării a declarat unirea Basarabiei cu România, aceasta a fost consecința voinței populației din Moldova de peste Prut. Probabil, așa ar fi trebuit să se întâmple și în 1991, dacă ar fi existat premisele necesare.

– În ce împrejurări a apărut ideea de tratat între România și Republica Moldova și care au fost pozițiile pe care s-au situat cele două părți?

– Problema tratatului, dacă discutăm în termeni generali, dintre două state constituie un act fundamental, o “constituție” care reglementează raporturile bilaterale pe diverse planuri, în domeniile importante ale țărilor în cauză.

Din acest tratat derivă apoi tot felul de înțelegeri, acorduri, memorandumuri etc.

Între România și Republica Moldova situația e cu totul diferită, întrucât, deși ele există ca două state independente, ca doi subiecți de drept internațional, relațiile dintre ele au un specific aparte: mă refer la comunitatea istorică, de limbă, cultură și de teritoriu, care a existat în timpul istoriei noastre, iar problema tratatului politic de bază se pune în alți termeni. Cu alte cuvinte, acest tratat trebuie să aibă ceva specific, trebuie să fie un document care să reflecte această relație specială care există între România și Republica Moldova.

Ideea tratatului a apărut în anul 1992 și a fost calificat întotdeauna de către România ca un tratat de fraternitate prin care să se realizeze o integrare culturală și economică deplină și firească între cele două state românești. Punctele de vedere, însă, n-au coincis cu cele ale oficialităților de la Chișinău care, fiind puternic influențate de Rusia și având o mentalitate diferită de cea a românilor,

tributară regimului autoritar sovietic, a văzut altceva în acest tratat: o posibilitate de delimitare de România, nu de apropiere, lucru care a fost sesizat, de la început, de către autoritățile române. Practic acesta a fost și este impedimentul esențial în finalizarea Tratatului politic de bază. S-a pornit inițial frumos, de la fraternitate, dar, pe parcurs, forțele care au venit la conducerea Republicii Moldova au contestat această idee, precum și sintagma “două state românești”, tocmai din dorința de a se delimita de România, care este văzută ca principalul “pericol” pentru dezvoltarea de sine stătătoare a Basarabiei. Este o percepție, după părerea mea, total greșită a autorităților de la Chișinău, foste și actuale.

– În ce măsură caracterizează această percepție populația din Republica Moldova? Este definitorie pentru clasa politică sau este o percepție generală?

– Este o percepție a clasei politice, în special. Încheierea unui tratat politic de bază între două state reprezintă o voință politică, înainte de toate, a politicianilor aflați la putere la un moment dat, nu a populației.

Populația este, de regulă departe de problema tratatului. Mai mult, populația nu este informată în legătură cu evoluția negocierilor privind încheierea unui tratat politic de bază între Republica Moldova și România. Până în prezent, nu s-a dat publicității textul tratatului! N-a avut loc o dezbatere publică, societatea civilă, atât din Republica Moldova, cât și din România, nu a fost informată exact în legătură cu termenii tratatului, deci e o chestiune care ține exclusiv de clasa politică, de partidele care se află la putere și de concepția lor privind întocmirea acestui document. Tratatul politic de bază a fost tergiversat îndeosebi de autoritățile de la Chișinău. Indiferent de orientarea politică a partidelor care s-au succedat la putere, problema tratatului a fost legată de semnarea acestuia în termenii în care

ar trebui să se încheie, adică aceia care să plece de la relațiile speciale ce ar trebui să existe între cele două state. Întotdeauna autoritățile de la Chișinău au dorit să încheie cu România un altfel de tratat, un document standard, nu unul special.

Un alt aspect al problemei este faptul că în problema tratatului “s-a pus carul înaintea boilor”. Așa cum spuneam, printre primele documente care se încheie între două state este acest tratat, care stabilește cadrul general al relațiilor bilaterale de la care izvorăsc celelalte documente. Raporturile dintre România și Republica Moldova stau puțin altfel: după ce au fost încheiate o sumedenie de înțelegeri, acorduri, memorandumuri, care reglementează quasi-totalitatea problemelor bilaterale, se pune problema semnării unui tratat.

Aceasta în condițiile în care cadrul juridic e foarte dezvoltat (peste 40 de documente convenite și semnate), iar tratatul nu mai poate aduce nimic nou. Ar fi fost un instrument foarte necesar, dacă se încheia în anii imediat următori declarării independenței, dar acum nu mai are semnificația pe care ar fi avut-o atunci. Singurul motiv pentru care autoritățile de la Chișinău susțin semnarea acestui document – un tratat standard, lipsit de conținut special – este că în felul acesta ar avea loc o delimitare definitivă între Chișinău și București.

– Acum: Ce înseamnă semnarea tratatului din anul 2000? Este o victorie a diplomației românești?

– Nu. Aș spune dimpotrivă. Tratatul a fost practic parafat, nu a fost semnat. Ca procedură, a parcurs doar prima etapă, la 28 aprilie 2000. Nu pot să spun că e un succes al diplomației române, pentru că nu s-a încheiat în termenii impuși de o realitate istorică existentă între cele două state românești. Parafarea lui, fără a ține cont de specificitatea relațiilor dintre România și Basarabia, s-a făcut parcă sub presiune, din motive pe care e greu să le deslușești. Nu știu

de ce fostul ministru de externe, Petre Roman, a procedat în felul acesta, deoarece tratatul parafat nu corespunde în totalitate intereselor României. Drept urmare, la mai mult de un an de la parafare, se pune problema reluării negocierilor, redeschiderii tratatului și revizuirii anumitor articole. Aceasta confirmă ideea exprimată mai sus, că tratatul, în forma în care a fost parafat, nu a fost un succes al diplomației românești, ci dimpotrivă.

– Ce forță credeți că ar mai avea, în condițiile unei eventuale semnări a tratatului în forma actuală și a venirii comuniștilor la putere în Republica Moldova, ideea de unitate?

– Sigur că, dacă tratatul s-ar încheia în maniera în care dorește Chișinăul, în condițiile în care la conducerea Republicii Moldova se află forțele comuniste filoruse, care numai declarativ se pronunță pentru relații pragmatice și pentru dezvoltarea raporturilor cu România, ar fi o mare pierdere, o nereușită de neiertat pentru diplomația românească. Deci, dacă privim prin această prismă, ideea unirii n-are nici cea mai mică șansă. Dar nu aceasta este problema – vorbesc de etapa actuală – revenirea Basarabiei la Patria-Mamă. Obiectul unirii poate fi un ideal, un deziderat național, care se poate realiza într-o anumită conjunctură istorică favorabilă. Când va fi aceasta, nu știm. Eu cred că mai importantă decât idealul realipirii la Patria-Mamă, în momentul de față, este recunoașterea adevăratei identități naționale a Republicii Moldova: este vorba de un stat total diferit față de România? Există un “popor moldovenesc” total diferit de poporul român? Este “limba moldovenească” altceva decât limba română?

Concluzionând, eu cred că mai important este ca acest spațiu românesc, denumit Republica Moldova, să iasă din criza în care se află de zece ani și să-și recunoască adevărata identitate, care nu poate fi alta decât

românească. Are Republica Moldova o altă istorie decât cea a poporului român, a României? Are Republica Moldova o altă cultură decât cea românească? Care sunt marii creatori ai “istoriei și culturii moldovenești”, pe care ar trebui să-i aibă dacă ar fi un popor total diferit de cel român?

– Am văzut care este atitudinea clasei politice în Moldova din stânga Prutului. În aceste condiții, cine militează pentru unionism ?

– În prezent e greu să faci o distincție clară, deoarece și cele mai cunoscute forțe unioniste (mă refer, în primul rând, la Frontul Popular din Moldova, devenit ulterior Frontul Popular Creștin-Democrat și cu mai bine de un an în urmă Partidul Popular Creștin-Democrat, care avea în program drept obiectiv principal revenirea Basarabiei la Patria-Mamă), și-au mai moderat mesajul și privesc proiectiv viitorul Republicii Moldova, alături de cel al României, într-o Europă unită și integrată.

E greu de răspuns dacă în momentul de față în Republica Moldova mai sunt forțe unioniste. Sunt forțe democratice, europene, care militează pentru integrarea concomitentă a Republicii Moldova și României în U.E., aceste forțe putând fi considerate mai aproape de România și de interesele naționale ale poporului român. Din cele expuse rezultă că problema unirii a evoluat în timp și se pune acum altfel!

Cor. “L. R.”

Leonida LARI

CALVARUL INDEPENDENȚEI PRECARE

*DECLARAȚIE FĂCUTĂ
ÎN PLENUL CAMEREI
DEPUTAȚILOR
A PARLAMENTULUI ROMÂNIEI
ÎN DATA DE 26 Iunie 2001*

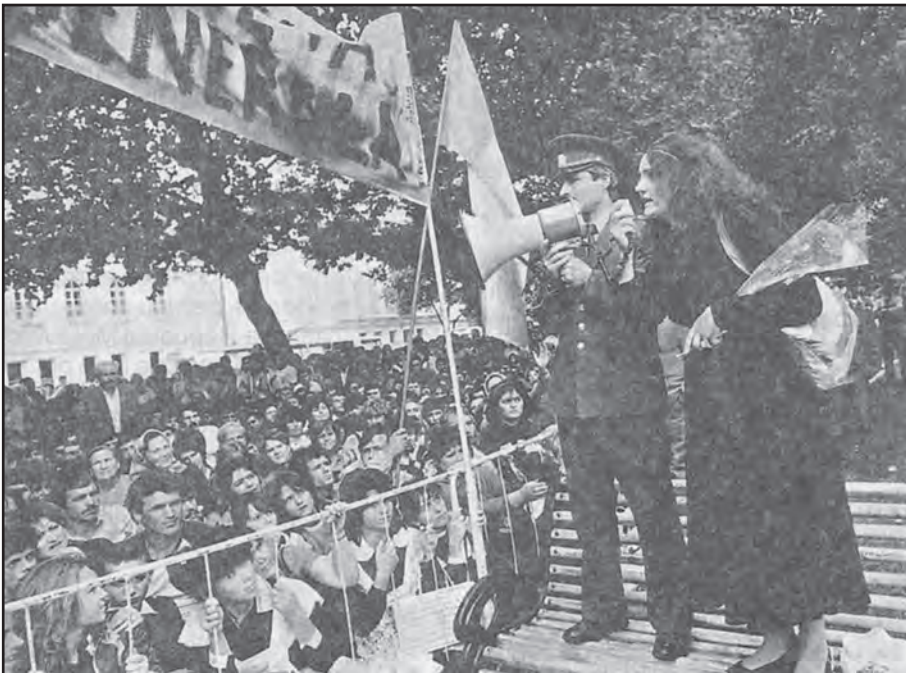
În vara aceasta, și anume în august, se împlinesc 10 ani de la independența scăldată în sânge a Republicii Moldova. Da, din tot entuziasmul eliberării de sub jugul imperiului sovietic, românii basarabeni s-au ales cu trădarea, foamea, moartea.

De ce s-a întâmplat așa, de ce s-a ajuns aici, oare nu se putea altfel? Cred că se putea și, pentru a veni cu

argumentele de rigoare, să reconstituim șirul evenimentelor.

În decembrie 1989 Congresul Deputaților Poporului din U.R.S.S. a condamnat pactul Ribbentrop-Molotov și actul adițional la acest pact, în care Basarabia era vizată lângă Țările Baltice.

Hotărârea finală a Congresului care a denunțat pactul e istorică: în articolele 5 și 7 se stipulează clar că U.R.S.S. n-a avut dreptul constituțional să agrezeze alte țări și să săvârșească rapturi teritoriale, din Finlanda și până în Basarabia, precum nici prerogative constituționale ca să fondeze state pe teritoriul altor țări. După acea condamnare a pactului, a mai trecut un an și colosul sovietic s-a prăbușit cu zgomot, aruncând valuri de sânge peste toate fostele republici, mai bine zis colonii. În toate capitalele fostelor colonii se săvârșeau provocări, parade militare cu tancuri, sub ale căror șenile trosneau oasele patrioților care se sacrificau pentru libertatea națiunilor din care făceau parte. La fel s-a întâmplat și la Chișinău, atât că aici colonizatorilor nu le-a

Doamna senator Leonida Lari – un “dulce foc” al deșteptării naționale.

mers să-și demonstreze forța militară, mulțimile revoltate postându-se în fața tancurilor. De aceea în 1992 scenariul provocărilor a fost mutat la Tiraspol, în Transnistria. Dar până la asta, prin șuierul gloanțelor și scrâșnetul șenilelor, o colonie după alta își proclamau independența față de imperiu. La 27 august 1991 și Republica Moldova și-a proclamat independența față de U.R.S.S., dar nu față de Țara-mamă, România. Peste un milion de oameni se adunase în Piața Marii Adunări Naționale, vociferând: "Trăiască, trăiască, trăiască Moldova, Ardealul și Țara Românească!". În 1991 România avea hotar cu o provincie a sa, și nu cu U.R.S.S. Dar mai avea la îndemână și niște documente, cunoscute pe plan internațional: Hotărârea finală a Congresului Deputaților Poporului din fostul imperiu, care denunța pactul prădalnic, precum și Declarația de independență a Republicii Moldova. Și acum întrebarea mea ar suna așa: e posibil ca un om sau trei de la conducerea României să greșească, recunoscând un stat în stat pe trupul Țării, dar cum s-a putut să greșească un parlament întreg? Numai un singur parlamentar, și anume Claudiu Iordache, s-a opus acestei recunoașteri, prevăzând la ce poate duce un asemenea act politic pripit. După această recunoaștere, am cerut audiență la dl. Iliescu și l-am avertizat de pericolele iminente ce se vor abate asupra proaspătului stat moldav. În primul rând, că se vor solidifica niște structuri prezidențiale, ministeriale etc., care vor întârzia reîntregirea; în al doilea rând, că statul așa-zis independent, fiind singur, fără sprijinul Țării-mamă, cu armata a XIV-a în coastă, va fi o pradă ușoară pentru străini. La care dl. Președinte mi-a răspuns că a mers pe modelul celor două state germane. Ei bine, dar R.F.G. n-a recunoscut niciodată R.D.G. pe plan internațional...

În urma recunoașterii de către România a independenței Republicii Moldova, necazurile, durerile, atacurile au ținut lanț, până s-a ajuns la

războiul din Transnistria, la moartea a sute de tineri și la arestarea grupului Ilașcu. În fond, a fost un război între Republica Moldova și Rusia, în timpul căruia liderii Mișcării de Eliberare și Reîntregire Națională din Basarabia erau vânați pe toate drumurile. Unii dintre ei, care s-au refugiat în Țară, au scăpat cu viață, dar mulți zac acum mai jos de firul ierbii, din "mila" cotropitorilor. Toate aceste evenimente sângeroase oare nu vorbesc de la sine că recunoașterea independenței Republicii Moldova de către Țara-mamă a fost o mare eroare politică? Dacă n-a fost mai rău, dacă n-a fost o condiționare impusă de străini!

Tocmai de aceea vă propun, stimați colegi, o temă de meditație pe perioada de concediu: să căutăm și să găsim soluții pentru a corija eroarea comisă în privința recunoașterii Republicii Moldova.

Soluția pe care am găsit-o eu e simplă și logică, unde mai pui că ar fi și un test: câți unioniști avem în Parlamentul României? Așadar propun ca actualul parlament să repună în dezbatere legitimitatea Republicii Moldova pe pământurile românești. Adevărul iese până la urmă ca uleiul la suprafața apei. Istoria nu glumește cu trădările, iar urmașii măcar vor avea de unde să facă o dreaptă cugutare: cine a fost Mihai Viteazul, Ștefan cel Mare, Al.I. Cuza, Ion Antonescu pentru români și ce reprezintă unii lideri ai actualei clase politice.

Prof. dr. Vasile D. ȚĂRA
Timișoara

VASILE ALECSANDRI ȘI LIMBA ROMÂNĂ

1. Există în istoria neamului nostru câteva momente de răscruce, care au marcat profund și pentru lungi perioade de timp viața socioculturală a românilor. Dintre toate însă, momentul 1840 se detașează prin amploarea și complexitatea schimbărilor, prin caracterul de autentică renaștere națională a cărei consecință a fost, în primul rând, “evadarea” noastră din cătușa Orientului și integrarea firească și rapidă în familia romanității apusene.

Pregătită de învățații Școlii Ardelene și de Ion Heliade Rădulescu, această mare și spectaculoasă trecere la faza modernă a culturii și limbii române o datorăm, îndeosebi, întemeietorilor curentului istoric și popular, între care Vasile Alecsandri ocupă un loc distinct.

2. Ochiul percepe cu ușurință și încântare frumusețea și măreția edificiului. Niciodată nu vede însă temelia construcției. De aceea o ignoră, fără să știe că arhitectul și constructorul i-au acordat, poate, mai multă atenție decât pereților de deasupra. Fără o temelie trainică și bine concepută structural și estetic nu se poate construi nimic durabil. Tot astfel stau lucrurile și în cazul edificării unei culturi și îndeosebi a unei literaturi naționale. Atât opera artistică, cât și cea științifică sunt de neconceput în afara expresiei lingvistice. De aceea, *limba* - cel mai important produs al spiritului uman și marca esențială a identității unui popor -, reprezintă componenta fundamentală a temeliei oricărei culturi.

Acest lucru l-au intuit și l-au mărturisit cărturarii noștri din timpurile vechi atunci când se plâneau de sărăcia limbii.

La începutul epocii moderne, lipsa unui instrument de comunicare elevat și unitar a fost simțită cu și mai multă acuitate de intelectualii români. E suficient să amintim în acest sens cuvintele pline de obidă ale filologului poet Ion Budai-Deleanu: “nesocotință dar ar fi să cânt fapte eroicești, mai vârtos când nice eu mă încredințez în putere, iar neajungerea limbii cu totul mă desmântă”¹.

Poate că tocmai de aceea, și Vasile Alecsandri, care a intrat în cultura și literatura noastră într-un moment de răscruce al existenței neamului românesc, a considerat înnoirea, modernizarea, unificarea și cultivarea limbii naționale prima și cea mai importantă obligație a generației sale. Tânărul abia întors de la studii din Franța nu putea să nu constate cu durere decalajul imens dintre română și limbile de cultură ale vremii, de aceea exclamația lui de mai târziu era deplin îndreptățită: “A sosi pe lume într-o țară liberă și civilizată, este o mare favoare a soartei; a găsi în acea țară o limbă cultă și avută, pentru a-ți exprima ideile și simțirile, este un avantaj imens pentru cei chemați a culege lauri pe câmpul înflorit al literaturii”².

La începutul veacului trecut, intelectualii români nu erau deloc răsfățați de asemenea avantaje. Limba română cultă, greacă și turcă în perioada fanarioșilor, păstra încă “giubeaua” orientală atât de nefirească pe trupul ei latin. În scris, alfabetul chirilic îi ascundea chipul romanic, iar cărturarii din cele trei provincii își păstrau, uneori cu înverșunare, deprinderile de exprimare cultivată specifice provinciilor în care trăiau. Or, un astfel de mijloc de comunicare învechit, imperfect și neunitar nu putea sluji ca argument și instrument fundamental idealurilor generației lui V. Alecsandri: unitatea națională și emanciparea culturală a românilor.

Preocupați în egală măsură de modernizarea și unificarea limbii române literare, intelectualii noștri din veacul al XIX-lea au adoptat soluții diferite, care au dus, între 1840 și 1880, la ceea ce Alecsandri numea “babilonie lingvistică”. În această

perioadă s-au propus și utilizat peste patruzeci de sisteme de scriere cu litere latine, româna literară a fost invadată de împrumuturi latine, italiene și franțuzești, foarte multe inutile, care îi amenințau grav originalitatea și specificul național.

3. Între cei care au sesizat la timp pericolul înstrăinării și diferențierii acute a limbii literare de vorbirea populară prin sânguința latiniștilor, a italianizanților, a puriștilor pumniști și a galomanilor, se remarcă Vasile Alecsandri. Prin amploarea intervențiilor sale directe în disputele filologice ale vremii, prin soluțiile de bun simț, care ilustrează însă și o profundă cunoaștere a limbii noastre vechi și populare, prin vehemența cu care a "compromis" în comediiile sale cosmopolitismul sau tradiționalismul exagerat din vorbirea contemporanilor, dar mai ales prin modelul de limbă literară propus în opera sa, pe care n-a pregetat să-l perfecționeze treptat, în funcție de evoluția limbii culte, Vasile Alecsandri a avut o contribuție decisivă la formarea românei literare moderne în structurile ei fundamentale păstrate până azi. Între cei dintâi

care au subliniat acest merit al poetului român a fost Ov. Densusianu, care, în 1899, afirma că Alecsandri "a fost mai cuminte decât toți filologii și, spre fericirea limbei și literaturii române, a scris așa cum a crezut mai bine și cum vorbea poporul nostru"³.

Fără să ignore principiul gramaticalității și pe cel al frecvenței, Vasile Alecsandri a ridicat la rang de principiu esențial, în virtutea căruia urmau să fie selectate normele românei literare unice și unitare, principiul *eufonie*: "sistemul meu, spune poetul, a fost întotdeauna de a mă feri de sisteme gramaticale și de a mă conduce după *armonia* limbei (s.n. – V.Ț.)"⁴. În virtutea acestui principiu, susținut de un remarcabil simț al limbii, poetul a respins *ciunismele* lui Aron Pumnul, latinismele puse în circulație de A.T. Laurian, T. Cipariu și I.C. Massim, italianismele lui Ion Heliade Rădulescu, precum și excesul de franțuzisme care inundaseră limba ziarelor și a saloanelor românești în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Chiar dacă n-a avut întotdeauna dreptate, respingând și unele forme ori cuvinte care s-au impus în româna

Zilele literaturii române în Franța: 4-11 mai 1999. De la stânga la dreapta: Ion Hadârcă, Estelle Variot, Iulian Filip, Mihai Cimpoi, Ana și Alexandru Bantș.

literară modernă (este de notorietate consecvența cu care a apărat, de pildă, forma *onor* împotriva formei *onoare*), Vasile Alecsandri a avut o contribuție esențială la triumful direcției naționale în formarea limbii române literare moderne și a limbajului artistic românesc.

Interesul pentru problemele limbii și ale ortografiei române din vremea sa l-au acaparat atât de mult încât nu numai că le-a acordat spații largi în revistele pe care le-a condus: "Dacia literară", "Propășirea", "România literară", în opera sa artistică sau în corespondența particulară, dar le-a și tratat în *Grammaire de la langue roumaine*, pe care a publicat-o la Paris, în 1863, sub pseudonimul V. Mircesco. Prin această carte, de 179 pagini, precedată de o succintă istorie a limbii române, scrisă de A. Ubicini, Alecsandri își face cunoscute, într-o formă unitară, opiniile despre limbă și își prezintă sistemul său ortografic, bazat pe principiul fonetic, la care ținea foarte mult, și urmărește totodată să-și facă limba maternă cunoscută străinilor. În felul acesta el repetă inițiativa lui S. Micu și Gh. Șincai din 1780, numai că de data aceasta româna era deja recunoscută ca limbă romanică, iar normele ei unitare erau, în bună măsură, altele decât cele propuse de învățații transilvăneni.

4. Examinând atât opiniile teoretice ale poetului, cât și limba edițiilor succesive ale operelor sale, constatăm că el a străbătut, în aproximativ 40 de ani, drumul sinuos și foarte complex de la varianta literară moldovenească, în vigoare pe la 1840, la româna cultă unitară de la 1880. De la o ediție la alta el abandonează fonetismele care apar mai mult sau mai puțin frecvent în textele de tip nordic în toată epoca veche, cum sunt: *ă* protonic > *a*: *barbat* / *bărbat*, *departare* / *depărtare*, *margaritar* / *mărgăritar*, *navală* / *năvală* etc. *e* aton medial > *i*: *cântic* / *cântec*, *galbin* / *galben*, *videa* / *vedea* etc.; dift. -*ea* în poz. finală > *e*: *cole* / *colea*; rostirea dură a consoanelor labiale: *galbăn*, *gabân* / *galbin*, *galben*, *pribagă* / *pribeagă*, *clipală* / *clipeală* etc.; velarizarea vocalelor anterioare după consoanele dure *s*,

ț, *săcară* / *secară*, *sămn* / *semn*, *tinereță* / *tinerețe*; *ș*, *j* moi: *șede* / *șade*, *șerpe* / *șarpe*, *șepte* / *șapte* etc.⁵

Spre deosebire de fonetismele menționate mai sus, care alternează nu numai în edițiile succesive, ci și în una și aceeași ediție⁶, câteva dintre normele specifice vechii variante literare moldovenești apar cu o consecvență remarcabilă până în 1875 și chiar mai târziu. Între acestea menționăm africata prepalatală *g* (< *j* + *o*, *u*): *agiutor*, *gioc*, *giur* etc., abandonată abia în ediția din 1875; păstrarea lui *ă* etimologic în *răsipește*, *rădica*, *năsip*, înlocuit cu *i* abia în aceeași ultimă ediție; formele *mâne*, *pâne*, *câne*, fără anticiparea elementului palatal de la forma de plural, sunt menținute ca normă literară în ediția din 1875, după ce în ediția din 1863 alternaseră cu cele în *âi*.

Contrar celor afirmate până acum de alți cercetători ai limbii lui Vasile Alecsandri, noi considerăm că fonetismele amintite mai sus, ca și altele pe care nu le-am adus în discuție aici, sunt norme și particularități ale variantei literare moldovenești și nu fonetisme regionale sau populare. Aceasta pentru că ele se găsesc la toți cărturarii moldoveni de la Varlaam, Dosoftei, D. Cantemir, C. Negruzzi, A. Russo, M. Kogălniceanu până la Eminescu. Abia după 1880, aceste forme au căzut la rangul de regionalisme, o dată cu impunerea, în mare, a normelor unice propuse de I. Heliade Rădulescu înainte de 1840. Trebuie să spunem însă că un rol important în triumful părerilor lui Heliade l-a avut și V. Alecsandri care, alături de C. Negruzzi, a susținut propunerile cărturarului muntean făcute de acesta înainte de a eșua în italianism.

Propunerea poetului de a-și perfecționa limba reiese într-un chip particular și din felul în care trece de la un sistem de adaptare a neologismelor la altul, în funcție de perioada în care își scrie ori își reeditează opera. Iată câteva exemple: *Evropa* (1853) – *Europa* (1875), *provedință* / *providență*, *printipuri* / *principii* etc.

De altfel, urmărind cu atenție evoluția limbii lui V. Alecsandri de la

o ediție la alta, putem vedea, ca într-o oglindă fidelă, drumul parcurs de româna literară de la stadiul neunitar sub aspectul normelor fonetice și gramaticale, cu un lexic sărac în termeni abstracti și îmbibat de împrumuturi orientale, la româna literară unică și unitară, cu un vocabular modern și variat, a cărui componentă latino-romană dă exprimării culte românești eleganța și precizia celorlalte limbi de cultură neolatine.

5. Judecat din perspectivă dia-cronică, în funcție de contextul socio-cultural în care a trăit, cum, de altfel, însuși recomandă: "Pentru a judeca și a prețui meritul unui autor, trebuie a cunoaște bine timpul în care el a scris, gradul de cultură a limbii în care a fost el îndemnat a scrie și dificultățile de tot soiul, prin care geniul său și-a făcut drum, pentru ca să iasă la lumină"⁷, Vasile Alecsandri ne apare ca unul dintre cei mai de seamă inițiatori și înfăptuitori ai renașterii limbii și culturii naționale. În egală măsură el a contribuit decisiv și la modernizarea statului român, a limbii și culturii noastre, dobândind un prestigiu nemăsurat între contemporani.

Spre sfârșitul vieții însă, "cel dintâi poet național, în sensul complet pe care trebuie să i-l dăm acestui termen", cum îl caracterizează profesorul G. Istrate⁸, a trăit drama unor comparații defavorabile cu M. Eminescu, atitudine întâlnită și la majoritatea exegeților de mai târziu. Comparația ni se pare cel puțin nedreaptă. Cele două mari personalități ale culturii și literaturii noastre nu se află într-un raport de concurență, ci de complementaritate: unul a clădit temelii, celălalt a înălțat edificiul limbii și culturii noastre moderne! Acest lucru a fost intuit cu precizie de poet: "Un geniu muzical are facilitatea de a produce efecte admirabile de armonie, atunci când el posedă instrumente perfecționate; un cultivator harnic și priceput are posibilitatea de a produce mănoase recolte pe locuri deschise, ce au fost nu demult acoperite de păduri spinoase; însă dacă meritele acelui muzic și ale

celui cultivator sunt demne de laudă, nu se cuvine oare cunună de lauri acelui care a inventat și perfecționat instrumentele armoniei, nu se cuvine un respect plin de recunoștință curajosului pionier care a abătut pădurile sălbatice și a pregătit pământul pentru holdele viitorului?"⁹.

De aceea, dacă Eminescu este "omul deplin al culturii române", cum îl caracterizează C. Noica, Vasile Alecsandri poate fi considerat *omul providențial al culturii noastre*.

NOTE

¹ *Prolog la Țiganiada*, Editura Fl. Fugariu, [1969], p. 70.

² V. Alecsandri, **Opere complete**, III. *Proză*, 1876, p. 574.

³ Dr. Densusianu, **Opere**, I, Ed B. Cazacu, V. Rusu, I. Șerb, București, 1969, p. 165-166.

⁴ Vasile Alecsandri, **Scrieri**, I, București, 1904, p. 91.

⁵ Despre limba lui Vasile Alecsandri, vezi, îndeosebi, G. Ivănescu, **Limba lui Vasile Alecsandri**, I, în "Convorbiri literare", 1972, nr. 6 (30 martie); II, în "Convorbiri literare", 1972, nr. 7 (15 aprilie); id., **Studii de istoria limbii române literare**, Ediție îngrijită și postfață de Al. Andriescu, Iași, Junimea, 1989, p. 94-101; Șt. Munteanu, **Limba literară în opera poetică a lui Vasile Alecsandri**, I, în "Orizont", XVI (1965), nr. 10, p. 3-13; nr. 11, p. 67-72; Florin D. Popescu, **Limba și stilul poeziei lui Vasile Alecsandri**, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1980.

⁶ Vezi, de pildă, Vasile Alecsandri, **Opere**, I. *Poezii*, Text stabilit și variante de G. C. Nicolescu și G. Rădulescu-Dulgheru. Studiu introductiv, note și comentarii de G.C. Nicolescu, Editura Academiei, București, 1965, unde, în note, sunt menționate toate modificările lingvistice operate de poet de la o ediție la alta.

⁷ Vasile Alecsandri, **Opere complete**, III. *Proză*, 1876, p. 573.

⁸ **Limba română literară. Studii și documente**, Editura Minerva, București, 1970, p. 131.

⁹ **Opere complete**, III. *Proză*, 1876, p. 574.

Petru BUTUC

UN BLOC AL SUBIECTULUI SIMPLU ÎN LIMBA ROMÂNĂ

Problema tipurilor de subiecte și clasificarea lor constituie un aspect important al doctrinei științifice despre propoziția bimembră și nucleul ei – predicatul. Înțelesul de “tip” presupune existența trăsăturilor general-esențiale, care apar atât în unități concrete, cât și în structuri diferite. Sensul de “tip” (tot așa ca și “clasă”, “categorie” etc.) este relativ, deoarece el ne apare legat de distribuirea sau clasificarea unui anumit material¹. Așadar, un tip de subiect îl separă, îl determină și îl delimitează pe altul, adică se opune altui tip.

Delimitarea științifică a “tipurilor” întotdeauna pornește de la materialul disponibil care este omogen, ceea ce înseamnă că include în sine unități ce conțin anumite semne esențiale. Referitor la subiect putem spune că pentru această parte principală de propoziție esențialul îl constituie raportul lui direct și concret cu predicția, fenomen lingvistic ce a fost și este luat în discuție de mulți lingviști, indiferent de școala lingvistică de care țin. Profesorul bielorus P. A. Lekant, referindu-se la fenomenul predicției, acceptă o dată în plus afirmațiile de odinioară ale lui

A. M. Peșcovski și V. V. Vinogradov precum că “predicția ține de raportul conținutului propoziției față de realitate” și că ea “apare în categoriile sintactice ale modului, timpului, numărului și persoanei”². Ideea ni se pare potrivită și concludentă, întrucât ea vizează fenomenul predicției în propoziția bimembră completă, în care sunt prezente sau subînțelese ambele părți principale de propoziție: și subiectul, și predicatul.

Trebuie spus că în asemenea propoziții subiectul și predicatul, întrucât conțin toți indicii predicționali ai enunțului, formează baza predicativă a propoziției. Faptul acesta demonstrează caracterul general și complex al predicției. De aceea, la delimitarea tipurilor de subiecte, din punctul de vedere logico-semantic și funcțional, trebuie neapărat să ținem cont de următorii trei factori importanți: 1) sesizarea corectă a indicilor predicționali și a conținutului predicativ al unității sintactice; 2) înțelegerea corectă a exprimării categoriilor gramaticale ale predicatului (modul, timpul, persoana și numărul); 3) identificarea justă a acordului gramatical al predicatului cu subiectul. Acești trei factori ne vor ajuta să determinăm marcerii identici și neidentici nu numai ai structurilor predicative, dar și ai celor cu valoare sintactică de subiect. Prin urmare, unitățile ce aparțin unui “tip” sunt identice în anumite relații, iar cele ce aparțin diferitelor “tipuri” se opun. Iată de ce credem că baza oricărei clasificări constă, în primul rând, în înțelegerea unităților gramaticale în relațiile cărora se opun tipurile ei.

Pentru subiect ca suport al clasificării se ia semnificația (semantica) indicilor lui predicativi, iar tipurile subiectelor trebuie să se opună conform modului de exprimare a acestora (subiectul, în raport cu predicatul, conține numai doi indici predicativi: numărul și persoana-agent al acțiunii verbului-predicat).

La delimitarea tipurilor de subiecte și clasificarea lor s-a procedat diferit. La tema “subiectul în limba română” există o literatură extrem de bogată. Multe probleme legate de această parte principală de propoziție au fost deja rezolvate. Cu toate acestea, în plan teoretic și aplicativ, mai rămân o serie de chestiuni neclarificate, contradictorii și discutabile. De exemplu, nu s-a ajuns la un acord comun în ceea ce privește unificarea unor termeni prin care sunt denumite unele tipuri de subiecte,

Anul 1996. DI Alexandru Bantof, redactor-șef al revistei “Limba Română”, la serbarea a cinci ani de apariție a publicației.

care comportă valori sintactice absolut identice. Astfel, termenul de subiect compus circulă paralel cu termenul de subiect dezvoltat și bloc sintactic al subiectului; termenul de subiect omogen este utilizat de rând cu cel de subiect multiplu; termenul de subiect reluat funcționează paralel cu cel de subiect pleonastic, încât toate aceste perechi tipologice, denumind respectiv aceleași fenomene lingvistice, au devenit sinonimice. Mai mult decât atât, unii termeni, deși mulți la număr, par să nu exprime adecvat fenomenul sintactic pe care-l reprezintă.

Să ne referim în continuare la cel din urmă “tandem” noțional sinonimic: *subiect reluat – subiect pleonastic*. În literatura de specialitate tipul dat nu dispune de o definiție. Atât doar că se menționează astfel: “simple trebuie considerate așa-zisele subiectele pleonastice”³. Mai departe se specifică despre acest tip de subiect că el constă fie din reluarea unui pronume printr-un substantiv “Bate *el* / *Ivan* în poartă cât bate...” (I. Creangă), fie din reluarea unui substantiv printr-un pronume: “*Harap-Alb* vedea *el* bine unde mergea treaba...” (I. Creangă). Acest subiect (pleonastic sau reluat) nu dispune

de o definiție, cât de cât, nici în Gramatica Academiei, unde se menționează numai că “subiectul exprimat printr-un pronume personal poate relua uneori un subiect exprimat printr-un substantiv”⁴. O atare tratare a tipului dat de subiect, bineînțeles, este insuficientă, întrucât, în primul rând, nu se semnifică criteriul în baza căruia se face delimitarea, iar, în al doilea rând, nu se accentuează care element este pleonastic (reluat): primul, al doilea sau tot blocul (Harap-Alb, el). Pe baza comentariului efectuat reiese că avem două subiecte: unul propriu-zis (Harap-Alb) și altul reluat/pleonastic (el).

După părerea noastră, substantivul cu pronumele formează împreună un singur subiect. Îmbinarea lor funcțională corespunde totalmente criteriului logico-semantico (predicațional) de delimitare a părților principale de propoziție. Ambele constituente ale îmbinărilor subiectuale (“el, Ivan” și “Harap-Alb, el”) exprimă respectiv numai câte un singur agent al unei singure acțiuni. În acest unic agent se conțin singurii și unicii indici predicativi ai subiectului (indiciul numărului și al persoanei).

Un criteriu peremptoriu că aceste

expresii formează un singur subiect al propoziției este că ambele constituente alcătuiesc împreună un tot întreg logico-semantic. Ele sunt foarte expresive și sunt frecvente nu numai în stilul colocvial, popular, dar și în literatura cultă “*Virtutea pentru dâșii ea nu există...*” (M. Eminescu). Valoarea lor stilistică constă în a imprima unele nuanțe suplimentare de sens propozițiilor din care fac parte. Bunăoară, în propoziția (1) “*Bate el Ivan în poartă cât bate...*” (I. Creangă) prin reluarea pleonastică a pronumelui se anunță (cititorul) despre lipsa de sens a acțiunii verbului predicat: “*Bate Ivan, dar nu mai are nici un sens, căci dracii au prins acum la minte*”. În propoziția (2): “*Harap-Alb vede el bine unde merge treaba...*” (I. Creangă) prin reluarea pleonastică a substantivului se imprimă sensul unei constatări despre un adevăr cert: “*Harap-Alb vede și constată adevărul cert al unei situații fatale pentru dâșul*”.

Totodată, aceste expresii pleonastice din limba română comportă pregnante valori afective, care rezidă nu numai din dublarea subiectului, dar și din topica elementelor constitutive. Caracteristic este însă că întotdeauna accentul logic cade pe pronume.

După cum vedem, construcțiile date la toți parametrii constituie niște unități sintactice inseparabile. Valoarea lor sintactică este de subiecte simple, deoarece conțin câte un singur indiciu predicativ al subiectului (ambele elemente constitutive sunt la același număr și persoană și reprezintă același agent al acțiunii, adică formează același subiect logic și gramatical al propoziției).

Termenii de “subiect reluat” și “subiect pleonastic” sunt incompatibili, după părerea noastră, cu valoarea lor semantico-sintactică. Aceste noțiuni de “reluat” și “pleonastic” nu exprimă conținutul comunicativ, informativ al unui atare tip de subiect. Ele îl caracterizează numai în ceea ce privește modul lor de realizare structurală, mai cu seamă elementul al doilea, care, de fapt, numai el constituie o reluare sinonimică, pleonastică și nu tot blocul: “*Harap-Alb, el*”.

Pe baza acestui comentariu, venim cu propunerea de a denumi atare tip de subiecte drept *subiecte simple* sau blocuri ale subiectelor simple, întrucât, din punct de vedere logico-semantic și funcțional, ele exprimă indiciul predicțional al unui

singur subiect. Din punctul de vedere al structurii gramaticale prin care s-au realizat aceste subiecte simple, ale mai comportă o nuanță semantică suplimentară, ceea ce le asigură statutul de blocuri inseparabile la nivel sintactic.

Aceste blocuri ale subiectului simplu își au un teren fertil mai ales în limba vorbită, populară, în stilul colocvial al limbii. De cele mai multe ori prin asemenea unități se exprimă o nuanță de sens prin care cineva este amenințat. De exemplu, când copiii se joacă (frații mai ales), iar cineva dintre ei comite o greșeală, intenționat, conștient, ceilalți îl amenință prin astfel de expresii: “*Vine el tata și ai s-o pățești!*”.

Unitățile respective sunt utilizate însă și în stilul beletristic: “*Noi am făcut o greșeală, am crezut că chiaburii nu îndrăznesc ei să ridice capul*” (M. Preda), “*Stai, măi porcane, că te căpтуșește ea Mărioara acuș*” (I. Creangă).

De remarcat că uneori pronumele personal din cadrul unui asemenea subiect simplu pare să aibă valoare neutră, întrucât nu este de același gen și număr cu substantivul, dar, o dată ce nuanța semantică suplimentară se menține, înseamnă că ele realizează, de asemenea, o singură parte de propoziție cu valori de subiect, căruia noi îi zicem *bloc sintactic al subiectului simplu*: “*A veni el vremea noastră, s-a ridica el iar neamul nevoii!*” (B. Istru)

BIBLIOGRAFIE

¹ P. A. Lekant, **Tipî i formî skaznogo v sovremennom russkom iazăke**, Moscova, 1976, p. 6.

² *Ibidem*.

³ **Limba moldovenească literară contemporană. Sintaxa**, Chișinău, 1987, p. 82.

⁴ **Gramatica Limbii Române**, vol. II, București, 1963, p. 91.

Valentina CIOBANU,
Universitatea Pedagogică
de Stat "Ion Creangă",
Chișinău

EXPRIMAREA
COMPLEMENTULUI
DIRECT
PRIN ACUZATIVUL
NUMELOR
CU PREPOZIȚIA PE
(ÎN DIACRONIE)

Complementul direct în limba română cunoaște două modalități de exprimare: acuzativul numelor fără prepoziție și acuzativul numelor cu prepoziția *pe*. În cele ce urmează ne vom referi la exprimarea complementului direct prin acuzativul numelor cu prepoziția *pe* în diacronie. Problema utilizării prepoziției *pe (pe)* i-a preocupat pe mulți cercetători, printre care și H. Tiktin [1, p. 189]; I. Iordan [2, p. 637-639]. În limba română, prepoziția *pre* provine din latinescul *per*, care, de fapt, indică suprafața. Spre deosebire de textele de limba română din ultimele sute de ani, în care prepoziția *pe* precedă complementele exprimate prin substantive proprii și comune (precum și prin substitute ale acestora) ce trimit la persoane, în textele din secolul al XVI-lea prepoziția *pre* este folosită și înaintea complementelor directe nume de lucruri sau de ființe nepersonificate.

Ocupându-ne mai pe larg de exprimarea complementului direct în acuzativ cu prepoziția *pe*, ne interesează vechimea acestor construcții, din ce cauză complementele directe apar exprimate și prin acuzativul numelor cu prepoziția *pe*, sunt sau nu construcțiile cu *pe* o normă a limbii literare din secolul al XVI-lea și când acestea devin normă în textele religioase.

Despre vechimea acuzativului

cu prepoziția *pre (pe)* în limba română se cunosc mai multe interpretări. În ceea ce privește vechimea prepoziției *pre (pe)*, Ov. Densusianu consideră că ea se întrebuița și "înainte de secolul al XVI-lea" [3, p. 376-377]. De această părere este și Paula Diaconescu care susține că "*pre* la acuzativ apăruse și se întrebuița regulat înainte de secolul al XVI-lea" [4, p. 240]. În alte lucrări de specialitate, N. Drăganu [5, p. 35] și I. Coteanu [6, p. 35] nu exclud posibilitatea că în aromână și în dacoromână fenomenul respectiv să fi apărut în mod independent, dar prepoziția *pre* datează din străromână.

Spre deosebire de cercetătorii numiți mai sus, S. Pușcariu [7, p. 219-266] este de părere că acuzativul cu prepoziția *pre (pe)* a apărut în limba română în secolul al XVI-lea.

Pentru a vedea care este vechimea construcțiilor cu prepoziția *pre* ne-am propus să urmărim cum se utilizează acestea atât în textele originale din secolele XVI, XVII, cât și în textele traduse din această perioadă. În acest scop am apelat la următoarele texte originale preluate de la I.C. Chițimia, Stela Toma (coordonator) din *Crestomație de literatură veche*, Cluj-Napoca, vol. I, 1984: *Scrisoarea lui Neacșu* (1521), [= S.N.]; *Suplica egumenului Moldovița* (1592), [= S.E.M.]; *Pan Pogon din Maramureș, către frații de peste munți* (1593), [=P.P.M.]; *Scrisoarea lui Cocrișel* (înainte de 1600), [=S.C.]; *Scrisoarea preotului Vasian Benu* (începutul secolului al XVII-lea), [=S.P.V.B.]. Din fragmentele enumerate mai sus am selectat câteva exemple cu complemente directe exprimate prin acuzativul numelor cu prepoziția *pe*: "Și aflu aiasta scrisoare a mea sănătoși *pre domeavoastră*" [S.N., p.40]; "De ce au aflat la pravila noastră cum morte drept morte nu se cade a face că de nu se cade a face că de ar muri câțiva vinovați pentru unul cel ucis, *pre dânsul* nu l-arî mai învie" [S.P.V.B., p.45]. În fragmentele de mai sus acuzativul cu prepoziția *pre (pe)* apare utilizat normal, ceea ce ne dovedește că aceste construcții erau cunoscute de limbă. Întrebuițarea

acuzativului cu prepoziția *pre* în toate textele netraduse oglindesc realitatea din perioada respectivă. Considerăm că o dată ce acuzativul cu prepoziția *pre* apare utilizat în primele texte originale, construcțiile acestea sunt străvechi în limba română.

În continuare vom urmări cum apare utilizat acuzativul cu prepoziția *pre* în unele texte religioase: *Codicele Voronețean*, Cernăuți, 1985, [=C.V.]; *Psaltirea Hurmuzachi* [=P.H.]; *Carte cu Învățătură* (1581), republicată la București, 1914, [=C.Î.]; *Palia de Orăștie* (1582), republicată la București, 1968, [=P.O.]; *Cazania* lui Varlaam (1643), republicată la București, 1966, [=C.]; *Noul Testament* (1648), republicat la Alba Iulia, 1988, [=N.T.]; *Biblia de la București*, 1688, [=B.B.]; *Letopisețul Țării Moldovei* de Neculce, republicat la București, 1982, [=L.Ț.M.]; *O samă de cuvinte* de I. Neculce, republicată la București, 1968, [=O samă...]; *Istoria ieroglifică* de D. Cantemir, republicată la București, 1983, [=I.I.]. Cercetând statistic construcțiile cu prepoziția *pre* (*pe*) în textele de mai sus, am constatat că în *Codicele Voronețean* *pre* nu apare nici o dată înaintea complementului direct, dar se întrebuițează cu rolul de prepoziție locală. De asemenea și în *Psaltirea Hurmuzachi* construcțiile cu *pre* apar foarte rar.

În fragmentele parcurse din *Carte cu Învățătură* a lui Coresi prepoziția *pre* apare des utilizată înaintea complementelor directe exprimate prin pronume (mai puțin înaintea relativului *ce*). "Pentru aceia *pre* toți-i oblicia și le îputa și le zicea..." (Coresi, C.Î., p. 79, r. 33-34); "Și cine-i va fi rușine și se va rușina a crede în Hristosu... *pre acela* ruși-na-lu-va Dumnezeu și-lu va judeca ca *pre* o slugă hitleană..." (Coresi, C.Î., p. 75, r. 2-6). Prepoziția *pre* apare des utilizată și înaintea complementelor directe exprimate prin substantive comune și proprii ce trimit la persoane. "Fericitu amu omulu *ce* *ce* satură *pre Ibristosu* cu lucrure bune și cu nevoițe" (Coresi, C.Î., p. 87, r. 33-36). În *Carte cu Învățătură* prepoziția *pre* este folosită și în construcții pe care limba română actuală nu le acceptă, adică

înaintea complementelor directe exprimate prin substantive comune și proprii care nu trimit la persoane. "... nu *pre adevăru* trupulu nostru luat-au" (Coresi, C.Î., p. 258, r. 22-23). În fragmentele din *Carte cu Învățătură* au fost atestate exemple cu complemente directe exprimate prin numerale precedate de prepoziția *pre* "Iară ceia ce-au iubitul *pe șasezeci*, sântu ceia ce cu lege viețuescu cu muerile-șu..." (Coresi, C.Î., p. 303, r. 31-32). La Coresi apar și construcții fără *pre*, unde prepoziția era absolut necesară. "Isuse, năstăvitoare, miluiește noi!" (Coresi, C.Î., p. 236, r. 35); "Nărodulu văzură *Hristosu* în codru suindu" (Coresi, C.Î., p. 212, r. 13).

În ceea ce privește absența prepoziției *pre* în construcțiile complementului direct în textele traduse din secolul al XVI-lea, există câteva explicații. Mai mulți lingviști [5, p. 35; 3, p. 376-377; 8, p. 130] sunt de părere că lipsa prepoziției *pre* în textele traduse din secolul al XVI-lea este o probă de servilism față de textele originale slave. S. Pușcariu [7, p. 565] susține că, atunci când în textele vechi sunt înregistrate construcții fără *pre*, ele reproduc starea limbii dintr-o anumită epocă.

Ocupându-se în special de construcțiile cu *pre* la acuzativ în textele din secolul al XVI-lea, Florica Dumitrescu, deși nu exclude posibilitatea influenței textului slav, ne dă următoarea explicație "fenomenul în discuție era într-o fază incipientă, nedefinită, că nu reușește să se supună în conștiința vorbitorilor în așa măsură, încât, în momentul când nu scriau liber, să-l utilizeze" [9, p. 223].

Considerăm că lipsa prepoziției *pre* în textele din secolul al XVI-lea este condiționată de faptul că traducătorii erau influențați de originalul slav. Ei se străduiau să imite construcțiile fără *pre* din textele slave. În limba slavă complementele directe au o singură modalitate de exprimare – acuzativul numerelor fără prepoziție. În exemple ca: *Íi děnóln ěřěó* (El o desenează pe mama), cuvântul *mamы* are funcția de complement direct exprimat printr-un nume în acuzativ fără prepoziție. În calitate de marcă a

acuzativului apare desinența *y*, care ne ajută să determinăm cazul și funcția sintactică a acestui cuvânt. Atât în textele slave vechi, cât și în cele de limbă literară modernă, acuzativul apare fără prepoziții.

Nu aceeași este situația în textele din secolul al XVII-lea. În *Cazania* lui Varlaam (1643) se înregistrează în majoritatea cazurilor numai construcții precedate de prepoziția *pre*, ceea ce înseamnă generalizarea fenomenului respectiv. Exemplele din *Cazania* lui Varlaam ne-au oferit posibilitatea să constatăm că prepoziția *pre* este utilizată mai frecvent înaintea complementelor directe exprimate prin substantive proprii și comune ce trimit la persoane. “Noi am văzut *pre Domnul*”; “A patra iaste Maria, sora lui Lazar” (Varlaam, C., p. 97, r. 5); “careă și mai deinainte unșă *pre Hristos* cu mir în casa sa, când învise *pre frate-său, pre Lazăr*” (Varlaam, C., p. 105, r. 32-33). Prepoziția *pre* apare utilizată și înaintea complementelor directe exprimate prin pronume de orice fel (cu excepția pronumelui relativ *ce*). “Aceasta iaste ce dzice Pavel apostol să să socotescă omul sângur *pre sine*” (Varlaam, C., p. 35, r. 14-15); “Eu v’am tremis *pre voi* să săcerai unde nu v’ați trudit ce alții s-au trudit iară voi ați întrat în truda aceloră” (Varlaam, C., p. 118, r. 26-28). În *Cazania* lui Varlaam nu am atestat nici un exemplu cu complemente directe în acuzativ precedate de prepoziția *pre*, exprimate prin *numerale*. Deși la Varlaam apar și construcții fără *pre*, observăm că numărul lor este foarte mic. “... și nu vor ști oamenii, să-i cinstească și să-i prăznuiască, pentr’ace i-au împreunat *toți* într-o dzi să să prăznuiască” (Varlaam, C., p. 148, r. 8-9). În exemplul de mai sus lipsește prepoziția *pre*, iar rolul ei îl preia “dublarea” pronumelui prin forma neaccentuată (*i*). În alte texte din secolul al XVII-lea, ca *Noul Testament* (1648), nu am înregistrat exemple cu complemente directe fără prepoziția *pre*.

În fragmentele din secolul al XVIII-lea există deosebiri de la un text la altul care pot fi determinate fie prin atitudinea deosebită a autorilor,

fie de o influență a textelor după care au fost făcute traduceri, fie de o trăsătură regională. “Avraam născu *pre Isaac*, ... iară Iacov născu *pre Iuda* și *pre frații* lui.” (N.T., p. 121, r. 3).

Referindu-ne la textele din secolul al XVIII-lea, ca *O samă de cuvinte* de Ion Neculce, observăm că prepoziția *pre* precedă numai complementele directe exprimate prin substantive comune și proprii ce trimit la persoane. Ea nu apare înaintea complementului direct – nume de lucruri sau de ființe nepersonificate. “Si au învățat *pre o slugă* a lor, sirbu ce ave, să să ducă cu cartea la Poartă, la viziriul” (Neculce, *O samă...*, p. 40, r. 29); “Si au cunoscut *pre Barnovschii-vodă* turcii că au fost drept și s-au căit pentru că l-au tăiat”. Prepoziția *pre* este des utilizată înaintea complementelor directe exprimate prin tot felul de pronume. “Acum deodată îl las să fie, iar mai pe urmă cuvântul meu gios nu l-oi lăsa, ce te voi face *pre tine*” (Neculce, *O samă...*, p. 53, r. 18-20). Complementele directe în acuzativ exprimate prin numerale se întâlnesc mai rar în fragmentele din *O samă de cuvinte*. “Numai *pre doi, trii*, ce era mai căpetenii, neașezindu-să i-au omorât” (Neculce, *O samă...*, p. 45, r. 26).

În *Letopisețul* lui Neculce prepoziția *pre* este utilizată sub forma ei veche *pre*, dar și sub forma care s-a impus, adică *pe*: “Si-nca au ținut și *pe ficiorul* lui Batiște rău” (Neculce, L.Ț. M., p. 210, r. 15) “Si prinzindu *pre greci, pre* câți i-au găsit, pe toți i-au omorât” (Neculce, L.Ț. M., p. 212, r. 5-6). Fiind cronicarul legat cel mai mult atât de tradiția populară românească, cât și de vorbirea populară, Neculce folosește în textele sale varianta fonetică *pi*, care este o formă regională (moldivenească) a prepoziției *pre* (*pe*). În *Letopisețul Țării Moldovei* prepoziția *pi* apare des utilizată înaintea complementelor directe în acuzativ exprimate prin substantive *proprii* și *comune* ce trimit la persoane. “Dece *pi* acie vreme, ...cându era Gligorie-vodă domnu în Țara Muntenească, au închis *pi tată-său...*” (Neculce, L.Ț. M., p. 201, r. 13-14); “Iară viziriul au și scos *pi*

Gligorie-vodă și l-au îmbrăcat în caftan” (Neculce, L.Ț.M., p.203, r.18). În *Letopisețul* lui Neculce prepoziția *pre* (*pe*) se folosește foarte rar înaintea complementelor directe exprimate prin substantive nume de lucruri sau de ființe *nepersonificate*, ceea ce înseamnă că Neculce era un bun cunoscător al limbii române. “Si mai mult aceasta au îndemnatu *pe împărăție* de au vinit la Cameniță” (Neculce, L.Ț.M., p.213, r.15-16). În textele din secolul al XVIII-lea nu am atestat construcții fără prepoziția *pre* (*pe*), atunci când complementul direct este exprimat prin substantive proprii sau comune ce trimit la persoane.

La Dimitrie Cantemir în *Istoria ieroglică* construcțiile cu *pre* (*pe*) sunt corecte din perspectiva utilizării prepoziției *pre*. Ea apare pe lângă complementele directe exprimate prin substantive proprii și comune (precum și unele substitute ale lor) ce trimit la persoane. “Oare *pre noi* la adunare cum nu ne-au chemat?” (Cantemir, I.I., p. 229, r. 13-14). “... în loc de pește *pre filosof* din fundul corăbiei scot” (Cantemir, I.I., p. 195, r.12).

În ceea ce privește cea de-a doua problemă care ne interesează, adică cauza apariției prepoziției *pre*, notăm că ea apare din motive de claritate, atunci când era nevoie să se facă deosebire între *subiect* și *complement direct*.

În acest sens, N. Drăganu susține că acuzativul cu prepoziția *pre* “s-a născut dintr-un complement circumstanțial local din trebuința de a deosebi *complementul acuzativ* de *subiect* cu care cel dintâiu are aceeași formă” [10, p. 86]. Compară: Am bătut *pe Ion*. Am bătut *pe umăr*. De aceeași părere este și Sextil Pușcariu care precizează că, mulțumită lui *pre*, dacoromâna a substituit ordinii fixe (*subiect – verb – complement*: tatăl iubește *pe copil*) ordinea liberă: *pe copil* îl iubește tatăl; și “lipsa lui *pre*, atunci când ordinea obișnuită nu mai e respectată, face ca fraza să nu mai poată fi înțeleasă” [7, p. 526]. De asemenea și Al. Graur menționează că “diferențierea era mai necesară la numele de persoane, deoarece

numele de obiecte neînsuflețite și chiar numele de ființe care nu se aplică la oameni au mai rar ocazia să fie folosite ca subiect al verbelor active” [11, p. 301].

O dată cu trecerea de la latină la română a încetat să se facă distincția formală dintre numele în nominativ și cele în acuzativ și se folosea o singură formă pentru ambele cazuri. În asemenea situație, pentru a se face distincția între substantivele la *cazul nominativ*, era nevoie de un mijloc formal. Astfel, limba română a recurs, în primul rând, la topică. Subliniem că *topica* servea la deosebirea subiectului de complement direct, numai atunci când complementul direct era exprimat prin substantive nume de lucruri, deoarece ele puteau fi mai rar subiecte ale verbelor active. Mama spală *rufele*. În cazul în care complementul direct era exprimat prin substantive nume de ființe, situația se schimba, deoarece distincția dintre *subiect* și *complement direct* se făcea numai când *topica* era fixă. Mama hrănește *copilul*. Pentru a avea o topică liberă în ambele situații, dacoromâna a recurs la un mijloc formal mai comod, utilizându-se prepoziția *pre* (*pe*) “înaintea complementului direct nume de ființe, de regulă umane, sau nume de viețuitoare personificate” [12, p. 89]. În exemplul de mai sus, datorită utilizării prepoziției *pre* (*pe*) înaintea complementelor, *topica* poate fi liberă prin “dublarea” complementului direct prin forma accentuată a pronumelui personal. *Pe copil* îl hrănește mama. Hrănește mama *pe copil*.

Ocupându-se în mod special de această problemă, Al. Graur este de părere că există și alte mijloace pentru a diferenția *subiectul* de *complementul direct*, și anume: 1. valoarea lexicală a cuvintelor; 2. acordul subiectului cu predicatul; 3. reluarea anticipată a pronumelui; 4. ordinea cuvintelor; 5. articolul; 6. intonația [11, p. 303].

În această discuție interesează și problema sunt sau nu construcțiile acuzativului cu *pre* (*pe*) o normă a limbii literare din secolul al XVI-lea și când acestea devin normă în tex-

tele religioase. Pe baza exemplurilor selectate, am ajuns la ideea că acuzativul cu prepoziția *pre* (*pe*) nu este o normă a limbii literare din secolul al XVI-lea, deoarece *pre* (*pe*) apare utilizat normal în textele originale, dar nu și în cele traduse din limba slavă. Acuzativul cu prepoziția *pre* este utilizat numai în unele texte traduse din această perioadă, iar în altele el lipsește. Ceea ce ne face să considerăm că acuzativul cu prepoziția *pre* nu este o normă a limbii literare din secolul al XVI-lea este și faptul că în fragmentele parcurse prepoziția *pre* lipsește acolo unde prezența ei era absolut necesară și apare acolo unde nu era indicat.

Și în textele religioase din secolul al XVII-lea construcția cu prepoziția *pre* nu este o normă, deoarece *pre* lipsește acolo unde trebuia să apară obligatoriu.

Construcția acuzativului cu prepoziția *pre* devine o normă a limbii literare în textele traduse din secolul al XVIII-lea, când fenomenul respectiv se generalizează. În fragmentele analizate nu am înregistrat exemple în care construcțiile respective să fie utilizate fără prepoziția *pre*. Folosirea prepoziției *pre* în textele religioase din secolul al XVIII-lea este foarte apropiată de cea din textele de limbă literară de astăzi. În fragmentele parcurse, din secolul al XVIII-lea, nu am atestat construcții fără prepoziția *pre* atunci când complementul direct este exprimat prin substantive comune sau proprii ce trimit la persoane.

Având în vedere cele spuse mai sus, putem desprinde următoarele concluzii:

– Acuzativul cu prepoziția *pre* (*pe*) este străvechi în limba română, deoarece el apare utilizat normal în primele texte originale de limba română;

– Construcțiile cu prepoziția *pre* (*pe*) sunt frecvent utilizate în textele traduse din secolul al XVI-lea, cu excepția *Codicelui Voronețean* și a *Psaltirei Hurmuzachi*;

– În unele texte religioase, prepoziția *pre* se folosește și înaintea complementelor directe exprimate prin substantive comune sau proprii ce nu trimit la persoane;

– Sub influența originalului slav, în textele traduse din secolul al XVI-lea apar construcții fără prepoziția *pre* acolo unde prezența ei este obligatorie conform normelor limbii literare actuale;

– Construcția acuzativului cu prepoziția *pre* nu este o normă a limbii literare din secolul al XVI-lea, deoarece în unele texte traduse prepoziția *pre* este utilizată, iar în altele ea este evitată;

– În textele traduse din secolele XVII, XVIII, construcțiile cu prepoziția *pre* (*pe*) se generalizează.

În construcțiile fără *pre* din textele secolului al XVII-lea rolul prepoziției îl preia “dublarea” pronominală.

– Construcția acuzativului cu prepoziția *pre* devine normă a limbii literare în textele din secolul al XVI-lea când fenomenul respectiv se generalizează.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Tiktin H., **Gramatica română**, București, 1945.
2. Iordan I., **Limba română contemporană**, București, 1956.
3. Densusianu Ov., **Istoria limbii române**, București, 1961.
4. Diaconescu P., **Structură și evoluție în morfologia substantivului românesc**, București, 1970.
5. Drăganu N., **Morfemele românești ale complementului în acuzativ și vechimea lor**, București, 1953.
6. Coteanu I., **Morfologia numelui în protoromână**, București, 1969.
7. Pușcariu S., **Despre pre la acuzativ // Dacoromania, 1921-1922**.
8. Rosetti Al., **Istoria limbii române**, București, 1986.
9. Dumitrescu Fl., **Despre pre la acuzativ în limba textelor traduse din slavă în secolul al XVI-lea // Studii și cercetări lingvistice**, XI, București, 1960, nr. 2.
10. Drăganu N., **Elemente de sintaxă a limbii române**, București, 1945.
11. Graur Al., **Tendențe actuale ale limbii române**, București, 1968.
12. Iacob N., **Exprimarea complementului direct în limba română // Revistă de lingvistică și știință literară**, 1995, nr. 4.

Adrian GHICOV,
specialist principal
la Ministerul Învățământului

UN RĂSĂRIT CE NU SE VA MAI TERMINA

Drumul parcurs spre izvoarele devenirii întotdeauna mi s-a părut un gest demn de numele unor înaintași care au trăit cu toate fibrele sufletului drama risipirii noastre, au plâns cu lacrimă de rugă pe altarul împlinirilor întru realizarea actului de integritate spirituală a ființei neamului.

Dacă nivelul de cultură este măsura supremă a activității umane, atunci, prin limbă, cultura unui popor își deschide larg porțile spre orizonturile universale.

Istoria ne oferă suficiente modele de rezistență a popoarelor prin cultură. Anul 1989 a însemnat pentru noi, românii din Basarabia, nu doar o revenire la istoria adevărată, dar și o reîntoarcere firească spre actul de reconsiderare a ființei verbului românesc.

Mai bine de un deceniu, în Republica Moldova se realizează un parcurs deosebit de important în contextul reactualizării valorii limbii și al renovării modelului educațional.

Studiul limbii și al literaturii române în instituțiile preuniversitare se întemeiază pe momente de istorie vie, scrisă în Piața Marii Adunări Naționale, și pe adevărate gesturi de curaj de care au dat dovadă profesorii noștri. Până la implementarea, în 1992 – 1994, a primelor programe de studiu, pedagogii au efectuat o adevărată muncă de defrișare, fiind mereu în căutare de literatură reprezentativă și modele didactice. A urmat, mai apoi, elaborarea *Programei de limba și literatura română*, ediția 1996-1998, moment definitoriu ce au fortificat și direcționat activitatea dascălilor de română. Contextul fiind, de fapt, și o probă că avem în republică profesori foarte buni, care, indiferent de conjunctură, știu să susțină cu demnitate adevărul istoric și științific. Respectivele programe s-au întregit mai apoi într-un document reglator și normativ de standard european – *Curriculum național. Programe pentru învățământul liceal, aria curriculară "Limbă și comunicare"*. Aceasta a presupus încadrarea profesorilor în dezideratele învățământului formativ – model european racordat la condițiile de implementare în sistemul educațional din Republica Moldova – prin activizarea cursurilor de instruire continuă la Institutul de Științe ale Educației, Universitatea Pedagogică de Stat "Ion Creangă", Chișinău, Universitatea Pedagogică de Stat "Alec Russo" din Bălți și în Centrul Educațional Pro Didactica. Profesorii au acceptat inovația și, în ultimă instanță, elevii au reușit să dobândească competențe și cunoștințe care să-i etaleze ca factori activi, buni cunoscători în materie de limba și literatura română.

O dominantă a învățământului formativ ar fi construirea unui mediu adecvat în susținerea elevului pentru a învăța mai bine și, concomitent, pentru a obține competențele necesare ce i-ar asigura o bună inserție socială. Or, așa cum susține distinsul pedagog G. Scallon, "multe din lucrurile necesare omului în viață pot

aștepta. Nu și elevul însă. Numele lui este Azi”.

În virtutea unor tradiții frumoase, se organizează, la Chișinău și în toate județele republicii, o activitate extracurriculară foarte importantă pentru elevii cu vocație. Concursul Național de literatură “Vreau să știu”, ediție radiofonică, concursul de creație al generației preuniversitare “Ars adolescentina” sunt acțiuni educative și culturale ce sporesc interesul elevilor antrenați în proba performanțelor. Aceste activități constituie forme de evaluare superioare examenului, la care elevii participă din proprie inițiativă.

Concursul cel mai important, cu tradiții cristalizate într-un parcurs impresionant, rămâne a fi **Olimpiada Republicană la Limba și Literatură Română**. În ultimii ani această competiție este tot mai dorită și mai așteptată. Nivelul ei de organizare și desfășurare a devenit susținut și grație unor subiecte serioase propuse spre realizare. Ele oferă șanse egale tuturor concurenților care urmează să demonstreze un mod de gândire matur și original, capacitate de sinteză a fenomenelor literare studiate, abilitate de construire a unor concepte și viziuni pertinente.

Ultimele ediții ale concursului au fost consacrate anului Eminescu, – “Locuim în continentul poetic eminescian și avem dreptul să credem în noi înșine” (Nicolae Iorga) – și Anului European al Limbilor cu genericul “Limba este casa ființei noastre”. Ceremoniile de inaugurare au fost concepute astfel încât să introducă actanții într-o atmosferă reflexivă angajantă. Concursul s-a constituit din câteva momente ce au cadrat total cu intenția participanților de a iniția discuții pe marginea temelor actuale, vitale, cum ar fi condiția tinerei generații, perspectivele tineretului studios, istoria și cultura națională în diferite epoci etc.

Subiectul propus se pretează unei sinteze în deplina înțelegere a noțiunii ca o modalitate reușită de selecție și ierarhizare a materialului studiat. De asemenea se verifică abilitatea de a rezuma și a concluziona

demersul propriu construit: **Pornind de la afirmația lui Lucian Blaga că “existența e pentru români “dor”, aspirație trans-orizontală”, realizați un eseu cu tema: “Ipostazele dorului în lirica românească”** (În baza operelor poezilor M. Eminescu, L. Blaga, N. Stănescu și Gr. Vieru).

Tema vizează un aspect al existenței ontologice, ceea ce solicită implicații în filozofia existențialistă sau formarea unor judecăți de valoare în ce privește frumusețea sufletului uman, relevarea consistenței omului în raport cu sentimentele ce-l definesc: **dragostea, receptivitatea, adevărul, libertatea** etc. Acest obiectiv a fost realizat de majoritatea participanților, care au preferat o abordare din perspectivă filozofică și au racordat stările proprii de spirit cu deziderate, modele umane cunoscute din culturile și literaturile popoarelor lumii. Au impresionat, în acest sens, sintezele elevilor Olga Voloșciuc, Liceul “B. P. Hasdeu”, Bălți (profesor Galina Mostovic); Viorica Vântu, Liceul Teoretic Călărași, (profesor Liliana Prunici); Cristina Țurcanu, Liceul “Gheorghe Asachi”, Chișinău, (profesor Elena Furtună); Diana Hriplivăi, Liceul “Basarabia”, Soroca, (profesor Svetlana Păunescu) Mariana Martalog, Colegiul “Socrate”, Chișinău, (profesor Ion Iachim).

O impresie deosebită au lăsat lucrările, foarte reușite de altfel, ale elevilor Rodica Codjebaș, Liceul “Ștefan Vodă”, județul Tighina (profesor Ion Dombrov); Andrei Corniciuc, Liceul “Gheorghe Asachi”, Chișinău (profesor Natalia Bulat); Victor Rusu, Liceul “Boris Cazacu”, Nisporeni, județul Ungheni (profesor Maria Ciobanu). Aceștia nu doar au realizat complex teme, ci au construit un concept propriu și au propus modele de sinteză a unui material factual foarte divers și bine argumentat, depășind creația scriitorilor propuși și narând într-un stil adecvat condiției de realizare, coerent, fluent, cu o abilitate de a scrie bine conturată. Candidații au reușit, într-o formulă personală, să abordeze aspecte ale textelor literare ce promovează și susțin idealuri umane cum ar fi cele de **iubire, sacrificiu,**

dor, cumsecădenie etc., exprimate în niște simboluri arhetipale: **steaua, luna, copacii (sacri), pământul** etc.

Meditând asupra acestor entități existențiale, elevii au reușit să măsoare cu propria judecată și simțire dimensiunea spirituală a ființei românești. Sunt consistente, plene, bine închegate încercările de a da o formulă cuprinzătoare **conceptului de dor**: “*Am putea spune că dorul e o genă ereditară ce se transmite numai românimii. Astfel suntem un popor binecuvântat de Cel de Sus cu dor*”, “*Dorul e atotstăpânitor. E demiurgul poetic ce se naște în orice suflet demn. Nimeni și nimic nu rezistă dorului: nici stelele, nici timpul*” sau “*E greu să concepi dorul ca pe o dimensiune existențială, fiindcă el trece pragul orizontului rațiunii umane, el “sapă” adâncind subconștientul nostru*”.

Deși experiența de viață a candidaților este încă insuficientă pentru a crea viziuni plene, lecturile profunde, seriozitatea atitudinii și judecata analitică, le-au permis totuși să pună în lumină fațetele acestui sentiment complex, depistând în creația unor scriitori de referință ipostazele fundamentale ale dorului ca mod de existență, punându-l sub semnul perenității. Firește, participanții și-au întemeiat constatările pe exemple elocvente din creația poezilor Mihai Eminescu, Lucian Blaga, Nichita Stănescu, Grigore Vieru, dar au apelat și la Alexandru Macedonski, Octavian Goga, Nicolae Labiș, Dumitru Matcovschi, Vasile Romanciuc, Ion Hadârcă etc. – semn al interesului pentru lectură, al unui gust artistic și al unei simțiri rafinate.

Compozițiile au demonstrat abilitatea concurenților de a desprinde contexte relevante. Astfel, dorul eminescian este interpretat ca o realitate trans-orizontică, care “*hoinărește prin univers, scrutând imaginile absolute ale divinului spre a-și găsi idealul*”. Autoarea observă că dorul eminescian este plin de gravitate, “*se simte înlănțuit de ideal, îl strânge lanțul*

transparent al rațiunii, căci idealul se îndepărtează nepăsător și imperturbabil, iar el, Poetul, e aici, pe pământ. El plânge și lacrimile i se transpun în mișcătoare versuri”.

Dorul blagian este relevat prin ipostaza misterului, care creează un univers jinduit, dorit, căutat, conturat de poet în pânza atâtor opere de valoare. Dorul apare ca o axă de lumină a întregii lui creații. Unul dintre candidați, de exemplu, consemnează că “*semnificația aspirației poetului la mister este abia palpabilă printre vocabulele pline de sens ascuns. Vraja universului ne plasează pe noi toți în sferele valorilor înalte, “corola de minuni a lumii” stă de veghe asupra minții umane spre a-i conferi un suflu cosmic, de vrajă, ce-l implică în hora vieții și a morții*”.

Interpretată din perspective diferite, a fost pe deplin dezghiocată și formula poetică stănesciană. Ea a oferit sugestii noi, poate mai aproape de orizontul de așteptare al elevilor: dorul ca realizare devoratoare a iubirii. E vorba, bineînțeles, de cea mai adevărată trăire, de un dor neașteptat ce pune stăpânire pe om, înaripându-l și ne-murindu-l: “*Dorul de iubire întruchipează valori și aspirații ce nasc din sine tendința spre o dragoste pură, inocentă, însă viguroasă. Dorul lui Nichita Stănescu se preschimbă, luând un alt trup*.”

În lirica poezilor basarabeni, ipostazele dorului obțin alte accente, mai particulare, în concordanță cu realitățile istorice ale unui destin dramatic. Mistuit de dorul Țării, poetul – lacrimă a Basarabiei – crucifică, în viziunea candidaților citați, pe realitatea timpului, destinul său propriu ca dor de împlinire, de realizare: “*Chiar propria soartă l-a marcat pe Grigore Vieru și, ca rezultat, apare sugestiva poezie “Formular”, cu interogațiile ce au un ecou universal*”. Expresie a dorului general uman este, în poezia viereană, însăși mama – proiecție feminină înveșnicită printr-o eternă așteptare. “*Mama*”, susține unul dintre elevi, simbolizează dorul ca impact al

timpului asupra ființei care ne apare în dimensiuni impresioniste.”

Aria lecturilor adeverește prezența în compoziții a unor texte de o certă valoare, semnate de șaptezeciști, optzeciști etc., dovadă că un text de calitate, o poezie bună este savurată prin imagini sugestive și subtext profund. Referințele cele mai frecvente trimit la poezia lui V. Romanciuc, I. Hadârcă și L. Lari.

În viziunea unui adolescent avizat, ipostazele dorului în versurile celui numit “cumintele nostru poet”, Vasile Romanciuc, implică semnificația simbolurilor: **limba, casa părintească, mama, busuiocul – floare emblematică**. Ele reprezintă, de altfel, gama particulară de trăiri fundamentale ale basarabenilor – suflete vibrând de atâta dor de frumusețe, de dragoste, de viață în definitiv: *“Limba e dorul de liberă exprimare. Casa e dorul de eternitate. Mama rămâne un veșnic dor de copii, iar poetul – un suflet pendulând în încercarea de a cuprinde dorul de viață între cele două fire de busuioc”*.

E de menționat intenția laudabilă a olimpicilor de a nu fi doar buni călători prin variatele spații ale operelor diverse ca factură și mesaj, ci, supunând fragmentele propriilor judecăți de valoare, de a cerne totul prin grila simțirilor personale și a obține imagini surprinzătoare. Încercând să contureze un concept al dorului, al esenței spiritualității românești, – în una dintre lucrări se face o geneză a sentimentului, printr-o suită de imagini convingătoare: *“Frânturi de suflet inundă universul... Spintecă valurile tulburi ale existenței. Se scufundă în adâncurile ei, se zbat în vârtoarea amețitoare a zilelor nebune, se sufocă, vânează bulbuci rătăciți de stele. Sălbatic sufletul îi soarbe și simte aromă de stea. Mai simte cum se lasă liniștea printre aștri și cum amorțesc clipele în zborul etern. Atunci aude un glas de melodie ce se apropie, se rupe din mrejele cosmosului și străbate orizontul sufletului în uimire”*.

“Sunete hoinare... Aleargă, rup

hainele sufletului, îl dezbracă, îl alintă, îi toarnă dulce venin pe pleoape, îl leagă în iureșul vocalelor, ce-l inundă, îl înaripează, îl ridică în apogeul cosmic și... îl lasă. E Dorul...”

În concluzie, remarcăm faptul că, în pofida unor timpuri mai puțin prielnice pentru ei, tinerii văd în sentimentul de dor, în această stare ascensională a sufletului românesc, virtualitatea vieții. Gând ce vorbește de la sine că elevii se află sub imperiul frumosului, pe care-l urmează, ghidați de profesorii lor consacrați, cu perseverență și devotament: *“Dorul face să-l urmezi, te slăvește sau te îngenunchează, te face să trăiești și să mori... Ți pune pe pleoape greul rațiunii și te îngroapă în noianul patimilor eterne. E condiția supremă umană de a exista în doruri și de a nu ști a le opri”*.

Precum ne-au convins și pozițiile realizate de olimpici, un dor plurivalent ce ține întreagă ființa umană, zidind-o între valori.

Să fie un blestem? Să fie un har divin? Doar poetul le știe pe toate: *“Poetul suferă. El știe că nu e blestem: blestemul e un pretext al nefericirii. E dorul...”*

Solie a vântului stelar, însoțitor fidel al inimii de geniu, dorul supune cerul și pământul, gândul și cuvântul...”

Dorul de cuvântul împlinit expresiv mai persistă și acum în conștiința noastră, deși am traversat un deceniu de realizări și mutații în mentalitate și atitudini fundamentale față de valorile spirituale. Cu toate acestea, contextul zilei de azi ne mai obligă să conștientizăm importanța limbii române – **partea noastră de cer și cheia de boltă a existenței noastre în cetatea timpului**.

Alexei ACSAN

DIFICULTĂȚI ALE LIMBII ROMÂNE

ÎNTREBĂRI ȘI RĂSPUNSURI

În limba română există mai multe cuvinte ce prezintă dificultăți de ordin ortografic și ortoepic. Vulnerabilitatea folosirii lor se explică prin faptul că în limbajul uzual, de rând cu variantele general acceptate, se utilizează forme ce contravin normelor limbii literare.

Nu arareori se întâmplă ca cel ce vorbește (sau scrie) să ezite la alegerea variantelor corecte ale unor cuvinte în cazul când ele au forme paralele. Printre acestea le vom menționa pe următoarele:

1. Cuvinte ce se scriu fie cu **a**, fie cu **ea** după literele **j**, **s**, (*se așază / se așează; se furișază / se furișează* etc.)
2. Cuvinte ce se ortografiază fie cu **e**, fie cu **ie**, (*statuetă / statuietă; statue / statuie* etc.)
3. Cuvinte scrise fie cu **ea**, fie cu **ia**, când atare secvențe se pronunță ca diftong (*se aciuează / se aciuiază; chișinăuean / chișinăuian* etc.)
4. Cuvinte ortografiate fie cu **s**, fie cu **z** (*filosofie / filozofie; peisaj / peizaj* etc.)
5. Cuvinte ce se scriu fie cu **x**, fie cu **cs** (*toxin / tocsin; toxină / tocsină* etc.).

Scoaterea în relief a unor atare cazuri dificile, găsirea unor modalități eficiente de explicare și memorizare a formelor corecte, promovarea insistentă și propagarea variantelor conforme cu normele limbii literare reprezintă, fără îndoială, căi sigure în vederea evitării multiplelor greșeli de ordin ortografic și ortoepic.

Acesta este scopul final al rubricii de întrebări și răspunsuri.

Întrebare: De ce verbul **a se așeza** la indicativ prezent (pers. a III-a) se ortografiază cu **a** după **ș** (*se așază*), iar în verbul **a se furișa** (aceiași mod) apare **ea** (*se furișează*)?

Răspuns: Ortografierea acestor verbe diferă, deoarece regulile ce reglementează scrierea lor sunt diferite.

Pentru a nu comite greșeli, e necesar să cunoaștem două reguli ce se referă la scrierea literei **a** și a îmbinării de litere **ea** după **j**, **ș**.

Regula I. *În radicalul cuvintelor după j, ș se scrie și se pronunță a (nu ea).*

Regula a II-a. *Se scrie și se pronunță ea (nu a) în cuvintele cu tema terminată în j, ș, formate cu ajutorul sufixelor (-eaz-, -easc-, -ean-, -eaț-, -eal-).*

Regula I		Regula a II-a
A se așeza	A	se furișa
mă așez		mă furișez
se așază		se furișează

• Scrieți în locul punctelor literele care lipsesc și motivați alegerea.
Deș...rtă, înș...lă, deș...lă, aș...ză, ș...de, dirij...ză, triș...ză, plonj...ză, tranș...ză, se ruj...ză.

• Subliniați cuvintele scrise greșit, transcrieți-le în forma recomandată de normele literare și explicați ortograma.

Dârjală, îndârjală, moroșan, maramureșan, tânjală, să tânjască, rușală, roșală, dojană, doljan, șale, greșală.

Întrebare: De ce în cuvântul *femeie* se scrie și se pronunță diftongul **ie**, cuvântul **alee** se ortografiază cu **e**, iar în forma verbală **este** se scrie **e**, dar se pronunță **ie** (diftongat)?

Răspuns: Primul cuvânt (*femeie*) este un element lexical vechi, al doilea (*alee*) reprezintă un neologism, iar în forma verbală *este*, potrivit tradiției, se scrie **e**, dar se pronunță **ie**.

Alegerea formelor ce se scriu cu **e** sau **ie** necesită cunoașterea a trei reguli de ortografiere a acestor secvențe.

Regula I. *Se scrie și se pronunță e (nu ie) la început de cuvânt sau de silabă (după vocală) în neologisme.*

Regula a II-a. *La început de cuvânt sau de silabă (după vocală) în elemente lexicale vechi se scrie și se pronunță ie (nu e).*

Regula a III-a. *În poziție inițială în formele verbului a fi și ale pronumelor personale se scrie e, dar se pronunță ie (diftongat).*

Motivați ortografia cuvintelor.

Epocă, ienicer, eram, faeton, aievea, ești, statueta, statuie, ele (pronume), iele (substantiv).

Întrebare: În ce situații trebuie să scriem și să pronunțăm diftongul **ie** după consoane?

Răspuns: Îmbinarea de litere **ie**, pronunțată ca diftong, se scrie și se rostește după consoanele **b, p, m, v, f**, atunci când e posibilă alternanța **ie / ia**: **biet / biată, pietrar / piatră, dezmiardare / dezmiardă, a viețui / viață, fierbe / să fiarbă.**

Există însă situații când nu are loc alternanța menționată: **piedică, piele, piept, vierme, viespe, mierlă, pieziș, fiere.**

E necesar să observăm că în unele cuvinte după aceleași litere **b, p, m, v, f** se scrie și se rostește **e** (nu **ie**): **beretă, pernă, femelă, fetru, verde, peltea.**

Vom diferenția semantic cuvintele: **vers** (rând în poezie) și **viers** (melodie, voce); **a versui** (a versifica) și **a viersui** (a cânta); **mere** (fructe) și **miere** (produs apicol); **beți** (turmentați) și **bieți** (sărmani); **mei** (plantă) și **miei** (animale); **pere** (fructe; substantiv) și **piere** (moare; verb).

• Scrieți în locul punctelor literele necesare.

F...roviar, f...r, p...țire, p...țe, m...rcur, m...rcuri, p...rle, p...tre, p...ctoral, p...pt, p...depse, p...dici, f...bră, f...rbere, p...rnă, p...ziș, p...lerin, p...le, v...rs, m...re, p...re, m...i.

Întrebare: Există vreo regulă a cărei cunoaștere ar facilita ortografierea îmbinărilor de litere **ea** și **ia**?

Răspuns: Scrierea îmbinărilor de litere **ea** și **ia**, rostite ca diftong, prezintă unele dificultăți din cauza lipsei unor reguli bine motivate de ortografiere a cuvintelor ce conțin aceste secvențe, ele având o pronunție aproape identică.

Cu toate acestea, vom menționa că după consoane se scrie, de regulă, **ea**.

De exemplu: **ceai**, **ceaun**, **ceasornic**, **cearșaf**, **geamantan**, **gealâu**, **leat**.

Se simplifică înțelegerea scrierii și rostirii diftongului respectiv după consoane în cuvinte în care **ea** alternează cu **e**: **ceapă** / **cepe**, **ceară** / **ceruire**, **gheață** / **ghețuri**, **ceașcă** / **cești**, **seară** / **seri**, **deal** / **delușor**, **veac** / **vecie**, **cheag** / **a închea**.

Prezintă unele dificultăți cuvintele în care se atestă alternanța **i** / **ea**, întâlnită sporadic în limba română (**luni** / **lunea**, **asemeni** / **asemenea**, **alături** / **alăturaea**, **nimeni** / **nimenea**, **cinci** / **a cincea**).

Aceeași alternanță se produce și în formele de infinitiv și de imperfect ale verbelor de conjugarea a IV-a terminate în **i** după consoană (**a fugi** / **fugea**, **a citi** / **citea**, **a păși** / **pășea**, **a păți** / **pățea**, **a păzi** / **păzea**, **a veni** / **venea**).

Spre deosebire de **ea**, îmbinarea de litere **ia** apare la început de cuvânt: **ianuarie**, **iarmaroc**, **iasomie**, **iaurt**, **iarăși**, **iatagan**.

Se scrie **ia** la început de silabă (după vocală) în elemente lexicale vechi: **nevoiaș**, **toiag**, **poiată**.

Există multe cazuri în care secvența **ia** poate fi verificată prin alternanța cu **ie** sau prin găsirea formelor ce conțin **i** după vocală: **iarbă** / **ierburi**, **băiat** / **băieți**, **chișinăuian** / **chișinăuieni**, **locuia** / **locuiește** / **a locui**, **să trăiască** / **trăiește** / **a trăi**.

În unele cuvinte **ia** apare și după consoane: **amiază**, **miazăzi**, **miazănoapte**, **abia**, **obială**, **chiar**, **chiabur**, **ghiaur**, **maghiar**, **coniac**, **fiară**, **diavol**.

Fiind apropiate fonetic, secvențele **ia** și **ea** fac diferențierea de gen și număr în unele cuvinte: **fata aceea** – **băieții aceia**, **aceeași fată** – **aceiași băieți**, **fetele acestea** – **băieții aceștia**, **atâtea fete** – **atâția băieți**.

- Scrieți în locul punctelor **ia** sau **ea**.

Ch...g, ch...r, gh...ră, gh...ur, a b..., ab..., caf..., f...ră, șoch...ză, ch...bur, gh...tă, magh...r, glum..., m...ună, to...g, g...m.

Întrebare: Există multe cuvinte în limba română în care se scrie îmbinarea de litere **cs**?

Răspuns: Majoritatea cuvintelor se ortografiază cu **x**: **ruxandă**, **examinare**, **exces**, **excitare**, **excelent**, **exasperare**, **executare**, **exemplu**, **exercitare**, **existență**, **exagerare**.

Doar în câteva cuvinte (unele create pe teren românesc, altele împrumutate din diferite limbi) apare **cs**: **micsandă**, a **îmbâcsi** (**îmbâcseală**, **îmbâcsit**), a **ticsi** (**ticseală**, **ticsit**), a **catadicsi**, **bucsău**, **vacs**, **cocs**, **comics**, **sconcs**, **facsimil**, **fucsie**.

Diferă din punctul de vedere al semnificării cuvintele: **toacsin** (clopot de alarmă) și **toxină** (substanță toxică); **lacs** (pește) și **lax** (lejer).

Prin tradiție, numele bardului de la Mircești se scrie cu **cs**: **Vasile Alecsandri**.

De asemenea cu **cs** își ortografiază numele poetul, traducătorul și ziaristul Ion **Acsan**.

Norma ortoepică recomandă rostirea lui **x** în unele cuvinte [cs], iar în altele [gz].

Prezintă dificultăți cuvintele care conțin secvența fonetică [gz]: **elixir**, **exasperare**, **execrabil**, **exaltare**, **examen**, **examinare**, **exemplar**, **exercitare**, **exercițiu**, **exersare**, **existență**, **exilare**.

Întrebare: De ce natură e fluctuația înregistrată în formele filozofie – filozofie?

Răspuns: Forma recomandată de toate dicționarele ortografice este cea cu **z**: filozofie. Persoanele care pledează pentru varianta cu **s** (filosofie) aduc un argument credibil la prima vedere: cuvântul respectiv în neogreacă avea forma *philosophie*. Nu acceptăm însă forma cu **s**, deoarece cuvântul filozofie a pătruns în limba română prin filieră franceză, iar în această limbă **s** intervocalic se pronunță **z**.

E necesar să recunoaștem că deocamdată se înregistrează mai multe greșeli la scrierea în cuvinte a literelor **s** sau **z**.

Menționăm că se scriu cu **s** (nu cu **z**) următoarele cuvinte: episod, peisaj, desinență, premisă, prismă, agheasmă, mireasmă, balsam, vaselină, disident, mausoleu, aisberg, laser, cens, sesam, numismat, conclusiv, corosiv, a disloca, a smulge, a smuci, a plesni, a trăsni.

Fără mari dificultăți poate fi verificată prezența literei **s** în secvențele -asm-, -ism-.

Colonialism – se scrie **s** (nu **z**) în cuvintele formate cu ajutorul sufixului -ism.

Cataclism – se scrie **s** (nu **z**) în cuvintele terminate în -ism.

Tot **s** (nu **z**) apare în cuvintele a răszițe, a dezăpezi, a dezăvorfi și în derivatele lor, ele reprezentând o excepție de la regula care stipulează scrierea lui **z** în prefixe înaintea vocalelor și a consoanelor sonore.

Prezintă dificultăți și unele cuvinte ce se ortografiază, în mod obligatoriu, cu **z**: buzna, autobuz, troleibuz, microbuz, omnibuz, pizma, izlaz, guzli, matroz, ovăz, siloz, coroziune (dar: corosiv), concluzie (compară cu: conclusiv), filozofie.

Vom face o diferențiere semantică a perechilor de cuvinte: atlas (stofă) – atlas (colecție de hărți); duzină (grup de douăsprezece obiecte) – dusină (termen din arhitectură).

• Douăzeci de cuvinte din șirul de mai jos sunt scrise greșit. Selectați-le și corectați-le.

Mătase, tuse, mentă, dăunăzi, cumătru, cumetri, ciobeni, căpățină, gips, cinescop, gitară, chișleag, harag, harpaciă, cipici, clavesin, cocos, druc, dublicat, liturgie, locaș, măcieș, muschetar, pențetă, recetă, piuneză, zgârie, intelegent, anghină, cangrenă, năgară, ajiotaj, pătrat, căpitan, în zădar, ștecăr, introductiv, încasator, mânuțe, pâinică, lenjerie, găgăuji, kilovat, influență, iederă, chintal, umple, fasolă, cange, băjenar, becisnic, impermeabil, diseară, desperare, vinieta.

• Concretizați sensul perechilor de cuvinte.

A insera – a însera; a investi – a învesti; a depana – a depăna; complement – compliment; a degera – a digera; a emigra – a imigra; dependență – dependență; deferență – diferență; a (se) enerva – a inerva; a freza – a (se) friza; a gera – a gira; eminent – iminent; priveghetoare – privighetoare; familiar – familial; literar – literal; orar – oral; ordinar – ordinal; originar – original; eprubetă – epruvetă; pronume – prenume; propoziție – prepoziție; hogeaș – huceaș; nuvelă – novelă; plonjon – plonjon.

RECOMANDĂRI BIBLIOGRAFICE

- Avram, Mioara, **Ortografia pentru toți**, București, 1990.
 Beldescu, George, **Ortografia actuală a limbii române**, București, 1984.
 Crijanovschi, Andrei, **Dicționar de dificultăți ale limbii române**, Chișinău, 2000.
 Graur, Alexandru, **Mic tratat de ortografie**, București, 1974.
 Melniciuc, Ion, **Limba română. Îndrumar metodic**, Chișinău, 1996.
 Purice, Mihail, **Curs practic de ortografie și ortoepie**, Chișinău, 1997.
 Uritescu, Dorin, **Noutăți în ortografie. Corectitudine și greșeală**, București, 1995.
 Șuteu, Flora, **Dificultățile ortografiei limbii române**, București, 1986.

Ion CIOCANU
Chișinău

NEOLOGISMELE ÎN SPAȚIUL BASARABEAN

Funcția cuvintelor noi în limbă, numite științific *neologisme*, este una revoluționară în esență, și a nu le admite ori a le diminua importanța echivalează cu o acțiune denigratoare. Apare în societate o realitate nouă, necunoscută ori poate chiar nebănuită până mai ieri, și lumea este pusă în situația obiectivă de a căuta și găsi o denumire adecvată acestei realități noi, astfel limba îmbogățindu-se mereu. Că ia această denumire dintr-o altă limbă sau o formează din elemente autohtone, n-are importanță decisivă, indiferent de dorința noastră de a întrebuița numai cuvinte românești sau de dorința unor alți concetățeni de a apela, în atare cazuri, la cuvinte de origine străină, ca *show* (pron. șou) sau *week-end* (pron. uichend) care i-ar prezenta în ochii conașionalilor lor drept oameni știutori de limbi moderne și în general oameni culti. Mai exact ar fi să spunem că problema specificului și a modului de formare a cuvântului nou în limbă este una științifică, teoretică.

Or, în eseu de față noi ne propunem să abordăm aspectul practic al funcției sau, și mai îngust, al funcționării neologismelor. Cu mare greu, trecând prin înjosiri de tot felul, înfrângând furia șefilor și suportând privirile chiorăse ale consătenilor deșăranizați definitiv și ale celor care optau pentru păstrarea colhozurilor din unicul motiv că de pe dealul mare se putea fura fără prea multe probleme, o parte de țărani își întorcea, cu ani în urmă, câte o fărâcă din pământurile "dăruite" de ei sau de părinții lor, prin 1949, gospodăriilor colective, altfel zis – câte o cotă. Cum era să se numească un atare țăran? El nu mai era colhoznic, ci devenise *cotist*, zicea Alexandru Gromov într-o emisiune radiofonică. Firesc, s-ar părea. Dacă de la tractor s-a format, mai înainte, cuvântul *tractorist*, de ce de la cotă n-am forma cuvântul *cotist*?

El nu mai era colhoznic, ci devenise *cotist*, zicea Alexandru Gromov într-o emisiune radiofonică. Firesc, s-ar părea. Dacă de la tractor s-a format, mai înainte, cuvântul *tractorist*, de ce de la cotă n-am forma cuvântul *cotist*? Dar i-a zis altcineva *cotaș*. De asemenea firesc. Dacă de la arendă am căpătat substantivul *arendaș*, de ce să nu-i zicem proaspătului stăpân pe bucatîca sa de pământ strămoșesc *cotaș*?

Uzul urmează să aleagă forma care se va încetățeni și va nimeri curând în dicționar. Deocamdată învinge forma *cotaș*, neologism simplu, elegant, format pe teren autohton, care exprimă cu claritate și chiar cu exactitate o realitate absolut nouă a timpului și este, prin urmare, foarte necesar. Numai nu-l căutați în dicționare, e prea nou ca să-și fi aflat locul în ele.

Pot fi numite și alte neologisme cu destin fericit. Totuși, nu prea multe, de vreme ce întrebuițarea majorității neologismelor este secundată de nenumărate abateri de la sensul lor principal și esențial, de la forma gramaticală corectă în limba de origine ori cel puțin de la pronunțarea lor adecvată în limba noastră.

Aici e locul, timpul și necesitatea să vorbească exemplele concrete, vii și nici pe departe toate plăcute. A ajuns și la noi un termen relativ simplu și, principalul, elegant și plă-

cut la auz, prin care exprimăm întreg spectrul de mijloace de informare a maselor: *mass-media*. Deschidem Dicționarul explicativ al limbii române și ne convingem că substantivul în cauză înseamnă “totalitatea mijloacelor de informare a maselor (radio, televiziune, presă etc.)”. Se menționează că e substantiv neutru și că e folosit numai cu sensul de plural. Prea bine, dar auzim la radio, din gura unei prezentatoare active și relativ bine informate, că “despre ședința guvernului scriu azi toate mass-mediile” și rămânem șocați: dacă *mass-media* înseamnă “totalitatea mijloacelor de informare”, “toate mass-mediile” ar tinde să denumească “toate totalitățile mijloacelor...” și... roșim pentru biata jurnalistă care, vorbind altă dată despre președintele parlamentului chișinăuian, îi zisese “*spicher*”, neștiind că nu altcineva, ci ea însăși este *spicher*, mai exact *spicheriță*, de vreme ce *spicher* are sensul prim de “crainic la o stație de radio sau de televiziune”. Acesta e unicul sens al cuvântului *spicher* (ortografiat în engleză *speaker*), potrivit întru totul și în Republica Moldova. Conform prestigiosului Dicționar de neologisme al lui Constant Maneca și Florin Marcu, *spicher* înseamnă și președinte al Camerei Comunelor, dar nu la noi, ci “în Anglia”, și președinte al Camerei Reprezentanților, de asemenea nu la noi, ci “în SUA” (pag. 1011). În cazul în care îl numim *spicher* / *speaker* pe un demnitar chișinăuian, noi ajustăm cuvântul străin la realitatea noastră, îl nostrificăm și considerăm, nu prea întemeiat, că am fi rezolvat problema.

Cât timp ne aflăm în preajma parlamentului, ripostăm tuturor celor care afirmă de la tribună și din coloanele presei că optează pentru un parlament “*lucrativ*”. Desigur că, sub influența de mult nefastă a limbii ruse, jurnaliștii noștri dau în bară sau, cel puțin, dezvăluie despre parlament niște secrete cam ridicole. Vorba e că pentru noi adjectivul *lucrativ* este un neologism frumos și ademenitor și, dacă ar însemna ceea ce în rusește

se exprimă prin “*v sostoianii rabotati*” sau “*rabotosposobnâi*”, l-am accepta fără rezerve. Or, în românește *lucrativ* înseamnă “care aduce câștig; profitabil, rentabil; folositor, util”. Dacă adăugăm că un sinonim al adjectivului în discuție este *bănos*, devine aproape limpede pentru ce fel de parlament optează autorii sintagmei atât de frecvente în presa noastră azi “parlament *lucrativ*”. Și e regretabil că nu se spune simplu, corect și chiar frumos că avem nevoie de un parlament *eficient*.

Cu privire la parlamentul chișinăuian am înregistrat și un adevăr deocheat, generat de asemenea de un neologism. Cică, un demnitar de la noi rostise în forul legislativ “o *alocuțiune* scurtă”. Jurnaliștii care ne hrănesc (spiritual, evident) cu atare sintagme nu vor fi având știință că substantivul *alocuțiune* înseamnă, prin definiție, “scurtă cuvântare ocazională”. Și dacă e așa, de a cui nevoie jurnaliștii o mai scurtează o dată?

Ne grăbim, firește, la realitățile noastre naționale, dar neologismele culese de noi din presa periodică ne invită să luăm cunoștință de faptul că “pentru prima dată în Republica Moldova... Uniunea Europeană... a demarat... un proiect de pregătire a specialiștilor...”.

Verbul *a demara*, tranzitiv, înseamnă “a elibera de parâme (corăbiile) în vederea plecării”, iar cu sens de intransitiv e sinonim cu “a se pune în mișcare; a porni” (despre autovehicule) și cu “a porni cu avânt, a se avânta” (în sport). Bineînțeles, cuvintele au însușirea de a-și lărgi și în genere de a-și primumi sensurile pe parcursul anilor / deceniilor, drept care cu o anumită aproximație se poate spune că lucrările de construcție sau ale unui simpozion de mai multe zile au demarat (în sens oarecum figurat). Dar să demareze *cineva* un proiect? Nedumerirea este foarte mare, câtă vreme chiar calitatea excepțională a cuvintelor de a comporta și sensuri

figurate nu prea îngăduie ca cineva (chiar Uniunea Europeană) să demareze ceva (un... proiect).

Alteori, în funcție de neologisme, apar unii termeni de specialitate, de exemplu – medicali, și încercarea de a le înțelege e sortită din start eșecului, dacă jurnaliștii ni le servesc fără să le fi conștientizat ei înșiși mai întâi. De exemplu: “Spre regret, analiza rezultatelor confirmă că majoritatea produselor conțin substanțe mutagenice...”. Trecem fugitiv peste acest “spre regret” mutilat, formula corectă în atare cazuri fiind “spre regretul nostru” sau, dacă doriți, “cu regret”, sinonim al expresiei “cu părere de rău”, și punem întrebarea: de ce a fost nevoie, aici, de forma adjectivală “mutagenice”, inexistentă în dicționare, dacă există adjectivul *mutagen*, -ă cu sensul “care produce o mutație”, deci cu sensul pe care a intenționat să-l evidențieze jurnalista?

Întrebuițarea neologismelor nu presupune născocirea de substantive sau de alte părți de vorbire care nu există pe glob din simplul motiv că noi nu cunoaștem bine formele de substantive ori adjective de mult existente în limba noastră, toate corecte, frumoase, elegante, plăcute auzului etc.

Este și cazul “volantei”, și acela al “rutierei”, și acela al “navetei”, și al “concedialelor” etc. Am auzit pe unii jurnaliști, și nu numai jurnaliști, că, cică, bucureștenii înșiși sunt încântați de substantivul basarabenesc “volantă”, probabil neștiind că acesta e o traducere directă, mecanică, literală a ruseșului “letucika”, dar oricum ne întrebăm: de ce bucureștenii continuă să propage, prin dicționare, expresia corectă în acest caz *ședință operativă*? Apoi: “rutieră” e adjectiv, “navetă” este orice vehicul, indiferent de dimensiuni, pe când ruseșul “marșrutka” este ori un *microbuz*, ori un *maxitaxi*. Luăm orice dicționar de prestigiu și ne convingem, încă și încă o dată, că ruseștile “otpusknâe” denumesc *alocația de concediu*, s-ar putea

zice și *indemnizații de concediu*, dar nu aceste inventate “concediale”.

Or, unii conaționali de ai noștri, inclusiv dintre jurnaliști, s-au obișnuit atât de mult cu limba rusă, încât traduc fără prea multă chibzuință cuvinte și expresii rusești sau cel puțin punând accentul după moda rusească, uitând specificul limbilor surori cu româna noastră. De exemplu, dacă în limba franceză accentul cade întotdeauna pe prima silabă de la sfârșit, ce poate fi mai ușor de înțeles decât faptul că un cuvânt ca *trafic* urmează să fie pronunțat ca în limba de origine, deci plasând accentul pe *i*?

În privința accentelor puse greșit suntem, probabil, campioni mondiali nu numai în cazul neologismelor de tipul *trafic*, de vreme ce zicem “adidași” (corect *adidași*), “edîtor” (corect *editôr*), “cochilîe” (corect *cochîlie*), “forță môttrice” (corect *motrice*), “regîzor” (corect *regizôr*) etc., etc. Ba nu e vorba numai despre accent. La noi se rostește și, din păcate, se mai scrie: “business” (corect *business*, pr. *bîznis*), “management” (pr. *mênigiment*), “excroc” (corect *escroc*). Se mai zice “slipi” în loc de *slipuri*, “o portavoce” în loc de *un portavoce* ș.a.m.d.

Republica Moldova a dorit cu tot dinadinsul să se deosebească de România și să aibă un grad științific de doctor (în științe), dar care să nu fie totuși doctor simplu, ci unul “habilitat”. Parcă nu e rău, cuvântul vine din limba noastră veche, latina, dar el nu e înregistrat de nici un dicționar explicativ al limbii române, deoarece nu exista pe când se redactau sursele lexicografice la București. Dar apare în 1999 la Chișinău un Dicționar explicativ uzual al limbii române și, spre marele nostru regret, nu găsim descifrarea acestui adjectiv nici în paginile lui.

Iar venind vorba despre dicționarele chișinăuiene, este cazul să observăm și câte ceva referitor la folosirea accentului în cuvintele neologice. De exemplu, este bine, în fond, că se întrebuițează și la noi

substantivul *supremație*. Dar l-am auzit la radio în pronunțarea aceleiași spîcherițe de care am amintit mai înainte zicându-i “supremăție”. Eram gata s-o apostrofăm pentru pronunțarea eronată, dar am deschis proaspătul Dicționar explicativ uzual al limbii române, ca să constatăm cu stupoare că aici accentul este pus anume pe *á*, și ne-am gândit dacă nu cumva biata jurnalistă a devenit o jertfă a dicționarului chișinăuien. Regretul nostru pentru o atare neglijență este cu atât mai mare, cu cât în publicația basarabeană pomenită aici accentul este indicat greșit și în cazul tipîcului, și în acela al politîpicului, și în alte cazuri.

Atenția sporită pe care suntem datorii s-o manifestăm față de neologisme ne-ar salva de greșeli ordinare ca cea comisă de autoarea unei informații utile, care ne avertiza să nu folosim “crenvurște congelate”, fără să bănuiască, presupunem, că substantivul în cauză este de genul masculin și e corect să ne ferim de *crénvurști congelați*.

Starea nici pe departe normală privind corectitudinea întrebunțării neologismelor poate fi înțeleasă și în urma unui microincident relativ recent din activitatea unei redacții chișinăuiene. Funcționarii primăriei locale insistau asupra substantivului “comandatar”, chiar se refereau la Monitorul oficial bucureștean că acesta l-ar promova sistematic, iar lucrătorii redacției, negăsindu-l în nici un dicționar, propuneau să se scrie *comanditar*. N-am dori să apărem în ipostaza unui refractar încăpățânat la vreo înnoire posibilă, astăzi necunoscută ori numai necunoscută. *Comanditar* s-a format de la substantivul *comandită* și de la verbul *a comandita*. Dar... cum anume se formează, dacă se formează, substantivul “comandatar”? De la comandă, însemnând (agentul) care face o comandă? Ori în alt mod?

Întrebăm, deoarece în dicționare, inclusiv în cele de economie politică, nu găsim nici un “comandatar”.

Evident, în atare cazuri avem nevoie de discuții: concrete, la obiect, cu citarea probelor convingătoare etc.

Dar am trecut, se vede, prea repede peste “mass-mediile” spîcheriței chișinăuiene, drept care ne vedem nevoiți să revenim, de data aceasta, la verbul *a mediatiza*. Citim într-o publicație prestigioasă: “Filmul a fost mediatizat în presă”. Repetăm că mass-media înseamnă “totalitatea mijloacelor de informare a maselor” și adăugăm că, în conformitate cu relativ recentul Mic dicționar al limbii române al lui Vasile Breban (București, 1997), *a mediatiza* înseamnă “a face cunoscut publicului larg prin mijloacele de comunicare în masă” (pag. 383), pentru a conchide fără teama de a greși că în săptămânalul chișinăuien neologismul în cauză a fost întrebunțat fără chibzuința necesară, rezultatul fiind o expresie pleonastică.

De aceea mai spunem o dată că utilizarea neologismelor ne cere o pregătire filologică bună, o atenție permanentă și o intuiție fină și exactă a rostului cuvîntului în contextul comunicării. Nu e cazul să ne ferim de neologisme, deoarece ele – repetăm – contribuie esențial la dezvoltarea limbii, la diversificarea vorbirii și a scrierii noastre, având funcția revoluționară pomenită mai înainte, dar nu e cazul nici să le folosim oricum, la întâmplare, greșit sub aspectul ortografierii sau cel puțin al pronunțării, deoarece în felul acesta se vede prea limpede că suntem inculți și chiar ridicoli.

ROLUL NORMELOR ESTE CEL DE OMOGENIZARE A LIMBII

MASĂ ROTUNDĂ
CU PARTICIPAREA PROF. DR.
SANDA-MARIA ARDELEANU
(UNIVERSITATEA "ȘTEFAN CEL
MARE", SUCEAVA)
ȘI A DR. CONF. EUFROSINIA
AXENTÉ, VERONICA PĂCURARU ȘI
ANATOL LENȚA (U.S.M., CHIȘINĂU)

Anatol LENȚA: Stimată doamnă profesoară, propun să axăm discuția noastră pe câteva dimensiuni care corespund bogatei și variatei activități desfășurate de D-voastră pe parcursul sejurului la Chișinău, inclusiv întâlnirile și convorbirile avute la instituțiile de aici, prin care ați trasat posibilități și perspective de colaborare efectivă între instituțiile de învățământ superior de pe ambele maluri ale Prutului, precum și conferințele ținute de D-voastră în fața doctoranzilor și profesorilor de la U.S.M., în cadrul cărora v-ați expus concepția teoretică privind imaginarul lingvistic, sistemul normativ al acestuia, sintaxa funcțională, dinamica lingvistică ș.a.

Sanda-Maria ARDELEANU: Am avut la Chișinău un program interesant atât pentru mine, cât și, sper, pentru cei cu care am reușit să dialoghez. Este vorba despre studenții în licență: m-am întâlnit cu acești tineri la un curs de sintaxă funcțională, la o activitate legată de normă și de evoluția acestui concept în ultimii ani; de asemenea, am avut patru prelegeri în fața studenților de la masterat. Ei mi-au solicitat să le prezint teoria imaginarului lingvistic și probleme legate de analiza discursului; m-am întâlnit cu studenții de la școala doctorală (sper să colaborăm și în acest sens); am avut întâlniri cu profesorii și una dintre activitățile cele mai pasionante pentru mine a fost faptul că mi s-a permis să asist la niște activități didactice, susținute de profesorii de aici, din Chișinău. Plec foarte îmbogățită din acest punct de vedere. Dl prof. Anatol Lența a avut amabilitatea să provoace

SANDA-MARIA ARDELEANU

Specialist în lingvistica funcțională, semiotică, lingvistica textului și a discursului. Director al Departamentului Relații Internaționale, coordonator de programe ECTS și SOCRATES în cadrul Universității "Ștefan cel Mare" din Suceava, deținătoare a mai multor premii și distincții naționale, în special a ordinului "Chevalier des Palmes Académiques" al Republicii Franceze.

Autoare a unor studii și articole științifice, monografii, manuale, traduceri vizând probleme de actualitate din lingvistica generală, română și franceză, cum ar fi **Repere în dinamica studiilor pe text – de la o Gramatică Narativă către un model de Investigație Textuală**, București, 1995; **Dynamique de la langue et Imaginaire Linguistique**, Iași, 2000; **Syntaxe fonctionnelle du français**, Iași, 1998 (coautor) ș.a.

Participantă la o serie de manifestări științifice de prestigiu, coordonatoare a Colocviului Internațional de Științe ale Limbajului (Suceava), aflat anul acesta la cea de a VI-a ediție.

Profesoara și lingvista S.-M. Ardeleanu a fost de două ori la Chișinău; prima dată ca reprezentantă a M.E.N. de la București, în cadrul Zilelor francofoniei, iar în martie curent, după ce i-a fost aprobată de Montréal tema "Dinamica lingvistică și imaginarul lingvistic", a venit într-o misiune didactică și a ținut o serie de prelegeri la Universitatea de Stat din Moldova.

un schimb de opinii, de experiență în domeniul gramaticii narative; sunt impresionată la nivelul foarte sincer, de calitatea și cantitatea cunoștințelor atât ale profesorilor, cât și ale studenților, de nivelul de cunoaștere a limbii franceze și de pasiunea lor pentru studiu.

Veronica PĂCURARU: Conferințele pe care le-ați ținut au un suflu proaspăt pentru noi. Prin ele ne-ați introdus, într-un fel, în circuitul celor mai actuale opinii din lingvistica contemporană. În primul rând, mă refer la conceptul de **imaginar lingvistic** și, evident, la cel de **sistem normativ**, subordonat primului. În acest context, vă rog să-mi răspundeți la câteva întrebări ținând nejmlocit de tema imaginarii lingvistice. Una dintre ele ar fi în ce raport se află limba reală și limba ideală?

Sanda-Maria ARDELEANU: Voi răspunde la prima parte a întrebării D-voastră, pentru că văd în această întrebare două direcții și de aceea vreau să recurg la forma implicită de răspuns. Când am terminat astăzi ultima prelegere la studenții de la masterat, o tânără s-a apropiat de mine și mi-a mărturisit că după audierea prelegerii mele și-a schimbat complet punctul de vedere asupra tragediei lingvistice. Despre ce tragedie vorbea ea? Vorbea despre faptul că realizează o lucrare de masterat referitoare la limba română în acest spațiu între anii 1945-1980, că privea ceea ce avusese loc în limbă ca pe o tragedie lingvistică. Iar după audierea conferințelor mele, sintagma de "tragedie lingvistică", mi-a spus ea, nu mai este valabilă și m-a întrebât cu ce să înlocuiesc această sintagmă, la care i-am răspuns că este mai indicată sintagma **realitate lingvistică**. Nici o realitate lingvistică nu reprezintă o tragedie lingvistică, iar lingvistul de asta există, aceasta este menirea lui, de asta este atât de chemat în societatea de astăzi, în lumea de astăzi, în care granițele se mută, în care schimbările au loc cu o repeziune uluitoare, în care contactele lingvistice sunt extrem de dese, tocmai pentru a studia această realitate lingvistică complexă.

Veronica PĂCURARU: Îmi permiteți a vă întrerupe, întrebându-vă dacă rolul lingvistului este de a constata pur și simplu sau de a reglementa realitatea lingvistică?

Sanda-Maria ARDELEANU: Rolul lingvistului este, mai întâi, de a

constata realitatea lingvistică prin cercetarea limbii și scoaterea în evidență a caracteristicilor limbii la un moment dat și de a contribui, în măsura în care poate, la elaborarea unor norme care să reglementeze funcționarea limbii pe un anumit spațiu. În ceea ce privește categoria de **limbă ideală reală**, la primele mele întâlniri cu studenții și profesorii de aici le-am prezentat mai multe subiecte de discuție. S-au oprit și studenții, și profesorii, foarte mult, asupra acestei idei de normă, asupra evoluției conceptului de normă și asupra a ceea ce considerăm noi a fi **limbă ideală** în raport cu **limba reală**, **locutorul ideal** în raport cu **locutorul real**. Prin urmare, din acest punct de vedere părerea pe care o susțin eu este (aceasta este și opinia cercetătorilor din școala funcționalistă de lingvistică, este părerea dnei A.-M. Houdebine-Gaveaud, profesor la Paris-Sorbonne, a dlui E. Coșeriu, bineînțeles) că norma astăzi nu mai reprezintă o realitate a gramaticilor, a regulilor scrise...

Veronica PĂCURARU: ... adică un fenomen univoc?

Sanda-Maria ARDELEANU: Da. Nu se merge numai de la normă către locutor, ci, mai ales – atenție! – de la locutor către normă.

Norma astăzi înseamnă aplicarea unor nevoi ale locutorilor, ale vorbitorilor, la nivelul teoriei lingvistice, la nivelul principiilor de limbă. De aceea nici nu se mai vorbește astăzi despre **o normă**, ci despre existența **unei pluralități de norme individuale**, considerându-se că fiecare locutor vorbește propria limbă; există o legătură directă între locutor și norma pe care o vorbește, deci între locutor și aplicarea normei din limba respectivă, normele individuale și tabloul acestor norme individuale fiind elaborate de **teoria imaginarii lingvistice**.

Este vorba, așadar, despre acele **norme obiective**, care țin de caracterul intern, sistematic și statistic al limbii; este vorba despre **normele fictive**, **subiective**, care se raportează direct la imaginea pe care locutorul o are despre limbă și este vorba, în fine, de a treia categorie de norme, de cele **comunicaționale**, care au fost elaborate, degajate ca urmare a studierii limbii în mass-media.

Veronica PĂCURARU: În acest

context, dacă revenim la conceptul de norme în teoria imaginarii lingvistice, aş vrea să vă întreb care este totuşi rolul acestora?

Sanda-Maria ARDELEANU: Rolul normelor este cel de **omogenizare a limbii**. Norma, în general, contribuie la crearea limbii standard, a unităţii de limbă, la care ne raportăm şi la care se raportează fiecare locutor. Tabloul normelor imaginarii lingvistice prevede existenţa normelor prescriptive, deci a normelor care se raportează la ceea ce numim noi norma puristă, la idealul de limbă, şi normele fictive, deci normele individuale, la care se raportează fiecare locutor.

Veronica PĂCURARU: Aţi menţionat în una din prelegerile D-voastră conceptul de **construcţie a limbii**. Aţi putea, dnă profesoară, să insistaţi asupra acestui concept?

Sanda-Maria ARDELEANU: Ideea pe care încercam să o subliniez este faptul că limba se construieşte pe măsură ce ea se vorbeşte şi că fiecare dintre noi participăm în egală măsură la construcţia unei limbi, atât timp cât o vorbim. Nu se poate vorbi despre limbă în afara reprezentărilor şi atitudinilor subiecţilor vorbitori. Spuneam şi îl citam pe L.-J. Calvet care în lucrarea sa **Pour une écologie des langues du monde** spune că nu există limbă în afara reprezentărilor şi atitudinilor locutorilor. Deci, acesta este sensul sintagmei **construcţie a limbii**. Aşa cum fiecare locutor îşi vorbeşte propria limbă, el îşi produce propriul discurs; pentru că un discurs este expresia identităţii subiective a locutorului, este ilustrarea experienţelor, a faptelor de experienţă ale locutorului, este ilustrarea concepţiei locutorului despre interlocutor. În funcţie de aceasta ne construim disciplinile. Este legătura dintre ceea ce se spune şi ceea ce a fost deja spus. Fiecare discurs poartă deci amprenta celui care o produce, a subiectivităţii producătorului, enunţiatorului discursului. Textul este partea materială, concretizarea, dacă vreţi, a discursului în forma lui materială...

Anatol LENȚA: ... dar şi structurată deja, precum şi unitatea lui maximală...

Sanda-Maria ARDELEANU: ... şi unitatea maximală, desigur. Această idee de relaţie directă dintre limbă şi lo-

cutor este continuată de mine şi atunci când explic textul, discursul şi tot ceea ce ţine de producţiile verbale.

Veronica PĂCURARU: Vorbind despre normele comunicaţionale, afirmaţi într-o prelegere că ele vizează, în primul rând, modul de exprimare al așa-zisei "elite" a societăţii, mai ales al ziariştilor. Consideraţi un atare mod de exprimare ca un model (demn de urmat sau necesar de urmat) pentru ceilalţi locutori?

Sanda-Maria ARDELEANU: Ceea ce am susţinut eu în toate conferinţele mele a fost ideea de **dinamică lingvistică**, de importanţa pe care așa-zisul "model" o are asupra limbii, asupra evoluţiei limbii. Fiecare dintre noi, în momentul în care devenim creativi în limbă, vom contribui în mod direct la evoluţia limbii; desigur, şi această limbă din mass-media contribuie la evoluţia limbii, la dinamica limbii; ea este o stare, de fapt, în sincronia dinamică a limbii.

Veronica PĂCURARU: Şi în ce măsură vorbitorii de rând afectează benefic sau cum afectează ei sistemul limbii?

Sanda-Maria ARDELEANU: Cele mai interesante anchete pe care imaginarii lingvistice le-a produs sunt cele realizate la nivelul a ceea ce D-voastră aţi numit "vorbitor de rând", a locutorului comun la toate straturile limbii: fonetic, morfosintactic, lexical, discursiv. Locutorul comun este principalul creator de limbă; el este cel care vine cu figurile de limbaj cele mai sugestive; el este cel care se raportează la limba sa, la limba celorlalţi în modul cel mai frecvent. Exemplele acestea le întâlnim pe stradă şi la una din conferinţele mele am dat un asemenea exemplu de aici, de la Chişinău, când un şofer de taxi s-a referit la o anumită categorie de "limbă murdară" în comparaţie cu o "limbă curată"; deci oamenii de rând au imaginarii lingvistice foarte bogate şi influenţează în mod direct evoluţia limbii.

Anatol LENȚA: Situaţia noastră lingvistică este diferită de cea din celălalt spaţiu românesc, dată fiind presiunea unui alt sistem lingvistic, care a persistat o perioadă destul de îndelungată aici, în Republica Moldova. E vorba de influenţa din partea limbii ruse care a impus vorbitorilor de limba română anumite structuri, modele de

exprimare. Aș vrea să vă întreb, în acest context, dacă, eventual, ați sesizat în vorbirea locutorilor comuni de aici niște influențe străine?

Sanda-Maria ARDELEANU: Eu sunt specialist în lingvistica franceză. Bineînțeles, ca vorbitoare a limbii române, am constatat o anumită stare a limbii române care se vorbește în acest spațiu. Este o realitate lingvistică foarte interesantă; din nou accentuez asupra ideii că ceea ce se denumește, de obicei, presiune, eu consider ca fiind o realitate istorică, ce a influențat limba la un moment dat; așadar limba română în acest spațiu are anumite caracteristici ca urmare a contactelor lingvistice pe care le-a avut, le are și le va avea în continuare. Limba română din acest spațiu cred că ar trebui mult mai mult cercetată, analizată, studiată de specialiștii lingviști, atât de cei din Republica Moldova, cât și de cei din România. Ceea ce am simțit eu aici ca român a fost nevoia unei aplecări asupra limbii române din cele două spații, interesul pe care această limbă în variantele ei poate să le ofere specialiștilor lingviști ca pistă de studiu, de cercetare. De aceea la Suceava se organizează un Colocviu Internațional de Studii ale Limbajului Tradițional. El se află anul acesta la a VI-a ediție. Am simțit nevoia, noi, cei de la Suceava, să delimităm spațiul nostru lingvistic de cercetare în zona România, Ucraina, Republica Moldova. Suntem trei universități organizatoare, Universitatea din Cernăuți, Universitatea din Suceava și Universitatea de Stat din Moldova, care ne vom ocupa de organizarea acestui colocviu și sperăm ca el să fie ca un imbold pentru intensificarea preocupărilor de cercetare a limbii române din acest spațiu.

Eufrosinia AXENTE: Sunt perspective promițătoare, mult stimată profesoară Sanda-Maria Ardeleanu, și vă rugăm să ne vorbiți despre alte proiecte de viitor, care să se înscrie în aceeași albie de preocupări.

Sanda-Maria ARDELEANU: Aș vrea să menționez că pe parcursul celor două săptămâni am reușit să închei trei protocoale de colaborare, care să reprezinte un cadru legislativ acceptat de toate părțile, în limitele căruia, de acum înainte, să aibă loc schimburile

de cadre didactice, de studenți, participările comune la activitățile științifice, didactice, la practicile de specialitate și pedagogice, organizarea de activități culturale și sportive. Știu că aveți aici un minunat Palat al Sporturilor. Venind la Chișinău, după numai câteva zile, mi s-a părut absolut necesar să iau legătura cu conducerea a trei instituții de învățământ superior, și mulțumesc, cu această ocazie, dlui profesor Gh. Rusnac, Rector al U.S.M., dlui profesor doctor Ion Guțu, Rector al U.P.S. "Ion Creangă", și dlui Amariei, Prorector la Universitatea Tehnică, pentru întreg concursul pe care mi l-au acordat în realizarea celor trei protocoale de colaborare între Universitatea "Ștefan cel Mare" din Suceava și cele trei instituții de învățământ superior de aici. Este o mare realizare și sper din tot sufletul să știm să beneficiem de acest cadru legal, real care există.

Eufrosinia AXENTE: Acesta este și gândul nostru, să diversificăm formele de colaborare, să lărgim considerabil numărul instituțiilor de învățământ superior cu care să avem legături directe, mai ales în domeniul studierii limbilor străine și a limbii române.

Sanda-Maria ARDELEANU: Ca o adevărată funcționalistă ce sunt susțin că trebuie să plecăm de la realitatea faptelor. Iar faptele noastre vor contribui la îmbogățirea limbii noastre, comunicarea noastră, prin oportunitățile care s-au deschis, va face ca și limba noastră să fie din ce în ce mai frumoasă și să nu avem nici un fel de complexe, nici dintr-o parte, nici din cealaltă. Sperăm că acest dialog va continua mulți ani de acum înainte.

Leonida LARI

ÎN ZI DE DULCE PRIMĂVARĂ

În zi de dulce primăvară,
Cu soare-n raze de argint,
Am parte numai de ocară,
Pentru că nu pot să mă mint.

Spăl și cârpesesc, și fac mâncare,
Întoarsă într-un cer anost,
Și viața mi se-ntinde-n zare
Cu străji știute pe de rost.

Poate că tu citești vreo carte
Și poate vei citi în nori,
De-atâta dor, mi-e dor de moarte,
Deși suntem nemuritori.

Explozii mari de răutate
În suflete și pe pământ,
Și o precară libertate
În tot ce ești, în tot ce sunt.

Iar soarele lucește tare,
Gonind toți norii ce-i văzui,
Și-adăugând la disperare
Lumina Lui, lumina Lui...

NECESARA DURERE

Într-însul se aflau doi oameni, dar mie
numai de unul îmi era dor –
de cel ce visa noaptea poezie
și credea că poeții nicidecum nu mor.

Celălalt îi făcea răsuflarea amară –
și-n fiecă zi de putere-mbătut,
spre marginea trupului, mai în afară
pe visător îl voia strâmtorat.

De ce, soartă, tu ai izbit chiar cu mine,
precum ai izbi din plin cu un baros
pe urâtul din el, când știai prea bine
că îl vei răni și pe cel frumos?

Acum, în genunchi, îi spăl în tăcere
rana de sânge și-i surâd chinuit,
însă el nu crede că-această durere
de-o moarte năprasnică l-a ferit.

ȘI TOTUȘI

Nu trebuie să-mi fie dor de dânsul,
Nu trebuie și totuși îmi e dor.
Oare de ce în trupu-acesta, stinsul,
Mi-e dat un suflet ce-i nemuritor?

Nu trebuie să-l întâlnesc în toamne,
Nu trebuie și totuși l-întâlnesc.
Oare de ce pentru-acest suflet, Doamne,
Mi-e dat un trup atât de pământesc?

Oare de ce în zilele cu soare
Și-n nopțile senine, fără nor,
Mă-ncearcă o cumplită întristare
Că nu pot stăpâni-acest tainic dor.

Și vreau să se dezlănțuie-o furtună
Care de nici un om n-ar ține cont,
Să depășească starea mea nebună
C-un fulger despicat pe orizont.

Dar plouă lin sau ninge lin și plânsul
Naturii mă subjugă-ncetișor,
Nu trebuie să-mi fie dor de dânsul
Nu trebuie și totuși îmi e dor...

CE MÂNĂ LUMINOASĂ

Ce mână luminoasă în ușă mi-a bătut
Că lucrurile în altă culoare mi se-arată?–
Într-un ungher iubirea-ți s-a ghemuit, uitată,
Și frig pe buze lasă nebunul tău sărut.

Putere nevăzută, mă-ndrepti spre ce-adevăr,

Când totu-n jur dezlănțui și pulbere se cerne,
 Și văd: zăpada arde înainte de-a se-așterne
 Și lumânări sunt fulgii între pământ și cer.

În brațele-mi iubitul mai străveziu se face
 De-acum e aer, aer, – și-l trag adânc în piept,
 De ce pedeapsa asta? – că-mi dai ce nu aștept,
 Și-mi iei întotdeauna ce nu-mi mai poți întoarce –
 În brațele-mi iubitul mai străveziu se face...

Tu, luminare-n cuget și cearta mea cu firea,
 Oare cu prețu-acesta mi-ngădui nemurirea?

ORFICĂ

Auzi din creanga nopții cum picură cu lună,
 Iubitul meu, mă rupe din piatră și mă du
 Sub cer, într-o câmpie, unde-am fi eu și tu,
 Nestânjeniți de graba care-o să ne răpună,
 Auzi din creanga nopții cum picură cu lună?

Și năucit de ierburi, îngenuncheat în ploi,
 Înebunește-mi părul și uită că-i o clipă
 Alunecarea asta, că-i zbatere de-aripă,
 Că-i focul care-și varsă cenușa peste noi.

Iar din copaci și ierburi va miroși a ceară,
 Și apa, și țărâna vor răsufla sfințit
 Și degetele noastre vor pălpâi-mpletit,
 Ca niște flăcări care se-nalță și coboară.

Supremă încercare-i sau joc miraculos
 Să simți c-atârnă trupul pe-un fir de vis în jos...

NU MĂ UITA

Nu mă uita, dragostea mea,
 când grav coboară noaptea
 aducătoare de nostalgii
 și lebede albe se ridică din ape,
 și umbre hălăduiesc printre brazi...
 Când o perdea străvezie de ceață
 ne tăinuiește privirea
 și amintiri duoase
 îmi clatină inima.

Nu mă uita, dragostea mea,
 când cerul pe munte
 își înclină trunchiul a rugă
 și rezezi șuvoaie se-aruncă în jos,
 izbindu-se de stânci.

când focurile tihnite
pâlpâie-n vale
și păstorul își strânge oile
mai lângă suflet.
Nu mă uita, dragostea mea, nu mă uita,
multe vin, și se duc, și se curmă,
multe adorm fără știre de sine
și în liniștea încăpătoare
doar prin tine mai pot
să surâd peste timpuri.

O CLIPĂ

O clipă e
când se întinde vraja
peste pământ și arbori...
Orice frunză
supusă-i unui val de așteptare,
și-atâtea umbre-ți spumegă privirea,
că nici oglinda în amurg scăldată
nu-ți mai arată – adevărata față.
În jos se lasă dealul, înspre ape,
și prin copaci văd cuiburi violete,
și păsări vin cu țipăt lung spre ele.
Șuvoi de sânge cald îneacă cerul
și-năbușă tot galbenul secării.
Auzi, acum din orizont se rupe
frumosul chip al zilei
și destramă
un fir din pânza noastră trecătoare...

IAR CEI DE-ACELAȘI SUFLET...

Când sună vântu-n crengi adormitor
Și-n aer simți un gust ca de pelin,
Și discul lunii cade tot mai plin,
Și timpul curge mai obositor,
Iar cei de-același suflet nu mai vin...

Când lumânarea pâlpâie fugar,
Și orice gând îți pare un străin,
Venit să-ți mute-o filă de destin,
Pe care-l crezi din ce în ce mai rar,
Iar cei de-aceleași suflet nu mai vin...

Când iarbă-ți crește-n piept de-atâta vis
Și nu te-ndoaie cel mai tare chin,
Când bei și nu te-mbeți c-un lac de vin,
Și poți să ieși, să strigi la drum deschis,
Iar cei de-același suflet nu mai vin...

În tot ce este și în tot ce ține
Povara vremii cade peste tine.

Ion HADÂRCĂ

LIMBA COMUNĂ

celor doi miniștri ai externelor naționale

iubitul meu popor
 pe-o jumătate și pe alta
 preafericitul născător
 de morcovi ingenioși
 este deplin mulțumit
 că-și trăiește visul de aur
 că în sfârșit i se parafează
 tratatul cu cealaltă jumătate
 fericită și ea că oricum tot acolo

în urma terifiantelor negocieri
 între cele două jumătăți
 s-a ținut cont de toate interesele
 celor din afara
 celor dimprejur
 și celor dinafara dimprejurului

astfel minunata politică externă
 din interiorul intereselor Naționale
 a cedat cu bucurie tot
 ce s-a putut ceda
 cu condiția să nu se mai
 retrocedeze niciodată

iar marea ei contribuție
 în diplomația internațională
 și-n filologia mondială
 este punerea în circuit
 a echilibrastei noțiuni de
LIMBĂ COMUNĂ
 a celor două părți ale întregului

pentru că până astăzi
tratatele internaționale
se semnav în limbi diferite
iar de azi înainte
vine limba comună
și le semnează
și le parafează
și le sti-
pulează pe toate

DEZINFECȚIA DE FRONTIERĂ

ia mâinile de pe ghidon
(de pe buton / volan / trăgaci /
și scoate microfoanele de sub unghii
lasă crusta ideilor coapte
și încălțăminte
și încălță mintea în ciorapi

sub presiunea soluției bordoleze
juisează periutele de dinți

valuta declarată nu se restituie
valuta nedeclarată se spală dincolo
leii dezinfecțiați nechează
și bat câmpii după pisici

satele din împrejurimi
toate ca unul au născut
câte-o vecie
și bineînțeles s-au deflorat
deratizat
și deetizat

acum jetul verde-galben
ajunge până-n măruntaiele
limbii de lemn

poți face din ea postoroncă
pod de flori
sau jilțuri parlamentare

acum gata treceți Douana
data viitoare să veniți
cu Trăzniția
sau cu Insula Purecilor

PE-O FRUNZĂ ȚĂRÂIND BRÂNCUȘI

cri-cri
creează-n noți compacte
de blocuri de carrara albe
sculptorul de stări autumnale
și rugăciunea-i de sihastru

între luceferi și cuazari întinde
 plasă de raze
 punte de păianjen
 pe care cade colbul
 cade cântec
 din
 măcinatul sferelor cerești

OMAGIU PENTRU BASHO

1. Din zori invidioșii tac –
 Numai albina intră-n
 Miezul florii
2. Oricât de albă
 Scurtă mi-a fost ziua –
 Dar și mai scurtă avea să fie
 Fără tine
3. Cea mai simplă și mai grea
 Idee mă așteaptă oare
 Dincolo de munte?

FRAZE BANDOLIERE

dlui prof. Valeriu RUSU

Vântul n-a oprit dezastrul
 Ploaia n-a spălat minciuna
 Fulgerul n-a înghețat
 Ultra-nerozia

Regii nu și-au dus coroana
 Clovnii nu mai știu să râdă
 Roboții – da însă nu
 Încă nu pornesc răscoala

Limba n-a salvat iubirea
 Cartea n-a mpăcat vrăjmașii
 Cântecele n-a risipit
 Ruga de pe mare

Bandol, Cote d'Azur

NOUA CATEDRALĂ

poetului Vasile Romanciuc

Pe Marea Fiară cu parbrizul spart
 Pe Muntele Bandajat de ipotenuza șoselelor
 Pe Aerul Convertit în credința turbinelor
 A bătut timpul de zidit
 O nouă Catedrală

Fără bronhii și coadă primul Delfinul sosi
Apoi – tânăr compact fără mâini – iată Omul
Și la urmă – prudent concurând cursa melcului –
Pasărea fără aripi –

În toți mai sclipea un grăunte,
O surcică, un psalm,
O cărămidă de Catedrală

Marele Arhitect se aplecă obosit
Asupra proiectului
Și cu un gest hotărât
Le trimise pe toate-n mortarul
Zidirii de la început.

Aix-en-Provence

REBOBINAREA MITULUI PE INIMĂ

lui Nichita Stănescu

totul până
și Elada
cade
se uită până și Homer
și
nu -
mai
Elada sângelui orb
toarce pulsează
și mișcă mitul runei
de bancnote / de iarbă
tot
mai
departe de corăbieri

ALT PUNCT DE VEDERE

– Ce ți-i bă
ce o tot cauți
ce tot cugeți
fără ca s-o știm?
mă apostrofă
substanța
incoloro-insipido-inodoră
– ce să fie?
vreau să am
punctul meu de vedere
pur și simplu
vreau să am un alt punct
al meu
de vedere

Leo BORDEIANU

ars poetica

inventez situații și cuvinte
descriu peisaje din caietul de desen
al feciorului

pierd sau șterg intenționat
câte un set de litere

voalez pentru a descoperi

dezgolesc pentru a carboniza în lumină

adun și împrăștii

prin petele albe respiră iarna	
răcoarea	cristalizează
structura	poemului
nenăscut	încă

texte

mi se întâmplă să visez texte
în loc de oameni

tăcute nemișcate sau vuinte
mai mult sau mai puțin citețe

pe unele dintre ele pot să le modific
pot face din ele orice
inclusiv texte noi

se întâlnesc însă și din acelea
în care nu pot să intervin
ele plutesc pe alături ca niște nave
cu luminile stinse

unele se văd integral
altele se ascund ca niște arbori în ceață
scăpări de litere și cuvinte
ștersături
ce se extind
devin mari cât foaia

criptogramă

trec cu ochii peste mai multe litere
însă nu le văd pe toate
și nu pe toate le aud
sicrie goale duse de curent
pe netezimea foii
printre nuferi
printre păsări ce din când în când
își iau zborul

cuvinte de dragoste

iubirea mea	pentru tine
stă	
întinsă	
pe o plasă	aurită
de cuvinte	
	iubirea mea
pentru tine	iubirii mele
sau scheletul	
ceva nu îi convine	la sigur
nu îi convine ceva	
și	de vină
nu sunt cuvintele	
	de vină
poate e felul	le unesc
în care eu	le auresc
le inspir	în singurătate
pentru a le tăcea	

trup și suflet

creionul se tocește
și cuțitul care l-a ascuțit

poarta putrezește
și mâinile care au înfipt-o
jumătate în cer jumătate în pământ

se dărâmă și casele

numai sufletul planează
nestingherit
peste veșnicia cuvintelor

trepte

aceste trepte lucitoare
șlefuite de încălțările clasicilor
literaturii sovietice socialiste moldovenești
și ale altor clasici

aceste trepte lucitoare
șterse des și sânguincios
dar prăfuite totuși mirosind a șoareci

aceste trepte lucitoare
situate între grandomanie și genialitate
între suficiența locului comun
și iluminare

aceste trepte lucitoare
încotro duc

imagine

El era cu ei
dar totodată era în afara lor

de fapt trupul Lui era între ei
chiar în centru
aceasta se vede
și din fotografia color pe care
au insistat să o facă

însă El era abătut
poate trist poate absent
nu ascundea că gândurile Îi sunt
în altă parte

El era în așteptarea sufletului
care
făcea poza

privire

albia sufletului scade crește
valurile sunt de apă sau de nisip
aripi negre foșnesc printre creste
părăsite de timp

croncănitul se lățește în cercuri
zarea nu e a noastră și nici nu a fost
moartea curtându-ne lung ne privește
lung și frivol și anost

Dr. Vasile CIOCANU,
directorul Institutului
de Literatură și Folclor
al A.Ș.M.

EMINESCU ȘI CONSTANTIN STAMATI

Printre personalitățile evocate de Eminescu în poemul **Epigonii** (1870), după cum se știe, lipsește Constantin Stamatî. Mai mult, numele acestuia în general nu este menționat în publicistica eminesciană. Ceea ce nu înseamnă că Eminescu nu i-a cunoscut opera. Pentru poemul **Epigonii** poetul a folosit ca sursă principală de documentare asupra trecutului nostru literar **Lepturariul românesc**, editat de Aron Pumnul la Viena în anii 1862-1865. Este aproape inexplicabil faptul că Stamatî – cel care a publicat primele versuri inspirate din istoria Moldovei în sec. al XIX-lea (**Străjariul taberii**, 1834) și a inaugurat rubrica de poezie la revista "Dacia literară" (1840), cel care a creat poemul **Povestea povestelor (Eroul Ciubăr-Vodă)**, tipărit de Mihail Kogălniceanu la Iași în 1843 – operă cu totul remarcabilă în contextul literar al epocii, a apărut în paginile **Lepturariului** numai în

calitate de traducător al discursului **Cuvânt către ucenicii școlii ținutului Hotinului**, rostit de A. Hâjdeu în fața absolvenților școlii sus-numite în 1837. Cercetătorii poemului **Epigonii** au stabilit că la caracterizarea autorilor Eminescu s-a documentat și din alte surse, în afară de textele și informațiile prezentate în creștomația lui A. Pumnul. Astfel, în poem a fost evocat Alexandru Sihleanu, "liră de argint", neinclus în **Lepturariu**. Pe de altă parte, în **Epigonii** nu e pomenit Gheorghe Asachi, prezentat în paginile cărții, scriitor și cărturar cu merite deosebite la dezvoltarea culturii și literaturii naționale. Dar, precum s-a subliniat adeseori, poemul **Epigonii** nu este o scriere de istorie literară, ci operă artistică și, prin urmare, trebuie apreciată ca atare. Deci nu prezența ori lipsa unui sau altui autor în **Lepturariul românesc**, pe care Eminescu îl "devoră", după expresia lui G. Călinescu, a fost hotărâtoare în selectarea personalităților pe care el le va evoca în **Epigonii**.

Faptul că Mihai Eminescu cunoștea la acea dată operele lui Constantin Stamatî e în afara discuției și se confirmă și prin prezența în biblioteca gimnaziului din Cernăuți a poemului **Povestea povestelor**, dăruit acestei biblioteci de însuși Aron Pumnul în 1865¹.

Cititor pasionat, marele poet a fost un bun cunoscător al literaturii române de până la el. Încă în casa părintească de la Ipotești, apoi la Cernăuți, în timpul peregrinărilor la Blaj și în celelalte etape ale devenirii sale ca personalitate creatoare, Mihai Eminescu a profitat de posibilitățile pe care le-a avut pentru a-și îmbogăți cunoștințele în domeniul literaturii române, începând cu vechi manuscrise și tipărituri bisericești, cu operele cronicarilor și ale primilor noștri poeți și până la scriitorii contemporani lui. "Eu, care sunt moldovean, mi-am făcut studiile prin Bucovina și prin Ardeal – și cunosc bine literatura românească și cea veche, și cea mai nouă", i se destăinuia Eminescu lui

Ioan Slavici în perioada studiilor la Viena, îndemnându-l pe acesta să-și completeze permanent cunoștințele în domeniul dat².

Eminescu a apreciat înalt contribuția predecesorilor săi la crearea literaturii naționale, a subliniat în repetate rânduri importanța, în acest sens, a tradiției literare. În cunoscuta recenzie la culegerea **Novele din popor** de Ioan Slavici (București, 1881) el scria: "Credem că nici o literatură puternică și sănătoasă, capabilă să determine spiritul unui popor, nu poate exista decât determinată ea însăși la rândul ei de spiritul aceluiași popor, întemeiată adică pe baza largă a geniului național"³. Acest credo al său l-a făcut pe Eminescu ca și în propria activitate literară să se orienteze spre folclorul și spre creația scriitorilor noștri care s-au inspirat din istoria și tradițiile naționale, din viața reală a poporului. "Eminescu e cel mai tradițional poet, absorbind toate elementele, și cele mai mărunte, ale literaturii anterioare", scria G. Călinescu în a sa fundamentală **Istorie a literaturii române de la origini până în prezent**. Toate temele lui ies din tradiția românească, oricât de scurtă..."⁴. Urmându-l evident pe Călinescu, Virgil Vintilescu, autorul unui studiu foarte documentat și valoros **Eminescu și literatura înaintașilor** (Timișoara, 1983), susține că Eminescu este o "sinteză genială a tradiției literare românești"⁵. Într-adevăr, în creația sa poetică originală, după cum au demonstrat cercetătorii, Eminescu a preluat și a asimilat organic numeroase elemente din operele predecesorilor, din folclorul autohton, însușindu-și chiar modul de a crea în spirit popular. Printre predecesorii săi se numără poeții Văcărești, Conachi, Heliade-Rădulescu, Gr. Alexandrescu, B.P.-Hasdeu, V. Alecsandri, D. Bolintineanu. "Convingerea sa intimă, scrie același cercetător, era că o literatură originală și modernă, totodată, în stare să stea alături de literaturile europene, va deveni realitate numai atunci când făuritorii ei vor porni de

la ideea preluării a ceea ce constituie valoare autentică și trainică din opera predecesorilor, adică acele elemente perene care pot constitui "fundamentul din lăuntru" pentru propria creație.

Chiar și în cazul unor mari teme universale asupra cărora i-au atras atenția opere literare sau filozofice cu o valoare universală recunoscută, orientarea spre ele a fost stimulată de texte autohtone aparent neînsemnate, dar capabile să-i confirme posibilitățile de care dispune limba noastră pentru tratarea lor"⁶.

Amintim că despre creația lui Eminescu și Constantin Stamati a vorbit în plan comparativ G. Călinescu. În **Istoria literaturii române...** pomenite deja el scria: "Lipsa unei tradiții critice face pe mulți să socotească pe Stamati "scriitor mediocru". În realitate el este eminent, mai mare în privința limbii ca Bolintineanu, în câteva privințe comparabil doar cu Eminescu"⁷. În alt loc, citând din balada **Dragoș**, Călinescu menționa: "Numai Eminescu a mai pus atâta invenție verbală în viziunile lui"⁸. Descrierea zânei în **Povestea poveștelor**, după Călinescu, e realizată "în acea șăgalnică manieră folclorică plăcută lui Eminescu:

**Părul ei galbăn și lung
Ajungea pân-la călcăi
Și pe spate rășchirat
Ca peteala strălucă;
Ochișorii ca de șoim
În inimă răzbătea;
Iar gurița îi era
Ca cireașa pe la mai,
Și dinții ca un șirag
De mărgelă potrivit,
Și ca ghiocii de albi,
Naltă, gigată la stat
Ca nuiăua de alun,
Și mijlocul ei curmat
Ca și al leoaicii trup,
Ca porumbița la pept
Și ca lebăda la gât;
Iar mânușitele ei
Chiar ca de ceară era;
Și piciorușele ei
În pumni le puteai lua"⁹.**

În timpurile mai noi, istoricul literar Ion Rotaru a atras atenția asupra faptului că, în căutarea unei mitologii românești, marele poet a avut și exemplul lui Constantin Stamati, acesta, după cum sublinia autorul, evocând în poemul-baladă **Dragoș** și în burlesca **Fabula fabulelor...** “într-un fel deosebit de interesant și original (...) trecutul istoric”¹⁰.

La toți poeții premergători lui Eminescu, constată Ion Rotaru, incluzându-l aici și pe C. Stamati, “evocarea trecutului (în poezie, în primul rând) se face prin îmbinarea elementului folcloric, de baladă și uneori chiar de basm cu legenda istorică sau cu relatările de cronică”; la fel “poezia de evocare istorică a lui Eminescu, susține cercetătorul, se situează în mod conștient, cu tot specificul ei, în linia aceleiași tradiții”¹¹.

La evocarea figurii legendare a Dochiei în **Panorama deșertăciunilor** (episodul dacic) sau în **Povestea Dochiei și ursitorile**, susține Ion Rotaru, Eminescu, “după exemplul lui Asachi și Stamati (acesta din urmă invocând în **Dragoș** “istorii, zicători și tradiții vechi populare” și, “cu un instinct poetic sigur, confundând etimologic și mitologic pe Dochia cu Dachia sau Dacia”) și poate după exemplul lui D. Cantemir din **Descrierea Moldovei** se putea informa însuși, direct la sursa folclorică, tema fiind des întâlnită în o serie întregă de culegeri adunate de pe o arie geografică largă”¹².

Inițial G. Bogdan-Duică, într-un studiu despre Constantin Stamati din 1906, atrăgea atenția asupra unor apropieri ce există între versurile ce evocă figura bătrânului mag din poemul **Strigoii** și acele ce evocă fantoma lui Vronța – păgânul din poemul-baladă **Dragoș**. “În **Dragoș**, scria G. Bogdan-Duică, se găsesc izolate și versuri, al căror realism sugestiv le face vrednice chiar și de neîntrecutul Eminescu”. Reproducând versurile respective din poemul eminescian:

Pe-un jeț tăiat în stâncă stă țapăn,
palid, drept,
Cu cârja lui în mână, preotul cel păgân;
De-un veac el șede astfel – de moarte –
uitat, bătrân,
În plete-i crește mușchiul și mușchi
pe al lui sân,
Barba-n pământ i-ajunge și genele la
piept....

G. Bogdan-Duică constata: “Mai concis zisese Stamati despre un chip tot atât de misterios:

**A lui cătătură ca cometul noaptea
Platoșa pe dânsul, paloșul și coiful
Erau învăscute de mucegai verde,
Iar pletele, barba sta țapăn ca stuhul”.**

Și mai departe: “Ca și Arald din **Strigoii**, așa caută și Dragoș acesta pe mireasa lui într-un munte. Sunt, ce-i drept, deosebiri, destule deosebiri, dar sunt și asemănări. Se poate întreba: Să nu-l fi știut Eminescu atoateștiutorul?”¹³.

Evident, Bogdan-Duică avea în vedere poemul în ansamblu.

Fără a se referi la Bogdan-Duică, Ion Rotaru consemnează în studiul său: “Elementele din care se constituie portretul magului din poemul **Strigoii** pot fi întâlnite, înainte de Eminescu, în poemul **Dragoș** al lui Stamati”.

Apropierile constatate între versurile ce evocă figura magului la Eminescu și cele din balada **Dragoș**, după opinia cercetătorului, s-ar putea explica fie prin influență directă, fie printr-un punct de plecare comun al ambilor poeți din folclor, Ion Rotaru aducând exemple concrete în acest sens din folclorul românesc¹⁴.

Referitor la un alt mit – al zburătorului – a fost acreditată opinia că Eminescu l-a abordat sub imboldul poeziilor **Zburătorul** de Ion Heliade Rădulescu¹⁵ și **Zburătorul** de V. Alecsandri¹⁶. “Fără îndoială, Eminescu a știut de poeziile lui Alecsandri și Eliade, scria Dumitru Murărașu în prefață la ediția **Mihai Eminescu, Literatura populară**, dar în ce

La Stamati:

*Deci acum, vai mie! n-am culcuș de
noapte*

**Căci rumăna roză unde mi-i lăcașul
S-au închis devreme; și, dacă se poate,
În săhniș la tine ca să-mi fie masul?**

Referindu-se la opinia lui D. Murărașu pe marginea reminențelor constatate în versurile lui Eminescu din **Zburătorul la zebrea**, Virgil Vintilescu scria: "Ipoteza lui Dumitru Murărașu, care susține că Eminescu a pornit în versificările sale de la acest model al lui C. Stamati, tipărit în **Muza românească**, Iași, 1868, p. 301, iar nu de la un model popular, nu trebuie să excludă pe cea a modelului lui Heliade-Rădulescu, de vreme ce scriitorul basarabean oferea o prelucrare după V. Hugo (...)" ș.a.m.d. – chestiuni discutabile.

Reamintim că versurile lui Eminescu citate de noi sunt niște încercări rămase în manuscris, dar care, ca și orice rând ieșit de sub pana poetului, poartă pecetea talentului său deosebit. Nu este vorba în cazul dat de o "operă definitivă", ca să folosim expresia lui G. Călinescu. Important pentru noi este faptul, de care nu ne îndoiam nici până acum, că Eminescu a cunoscut scrierile lui Constantin Stamati, identificările efectuate constituind un argument în plus în acest sens. Totodată, prezența unor reminiscențe din Stamati în versurile lui Eminescu vorbește indirect despre calitățile operelor literatului basarabean, evidențiate de G. Călinescu și de alți cercetători. În al treilea rând, în lumina identificărilor operate, se poate vorbi cu mai mult temei despre Constantin Stamati ca precursor al lui Eminescu, mai ales în ceea ce privește valorificarea în creația sa a miturilor naționale, fapt care vine, la rândul său, în susținerea opiniei despre acea convingere intimă a poetului că numai prin preluarea a ceea ce e valoare autentică și trainică din opera predecesorilor, constituind "fundamentul dinlăuntru"

pentru propria creație, se poate realiza o literatură originală și modernă.

NOTE

¹ Aurel Vasiliu, **Bucovina în viața și opera lui Mihai Eminescu**, Cernăuți, 1943, p. 144.

² G. Bogdan-Duică, **Mihai Eminescu. Studii și articole**. Ediție îngrijită, prefață, note și bibliografie de Ecaterina Vaum, Iași, 1981, p. 245.

³ M. Eminescu, **Opere**, XIII. Publicistică, București, 1985, p. 85.

⁴ G. Călinescu, **Istoria literaturii române de la origini până în prezent**, București, 1985, p. 446.

⁵ Virgil Vintilescu, **Eminescu și literatura înaintașilor**, Timișoara, 1983, p. 9.

⁶ **Ibidem**.

⁷ G. Călinescu, **op. cit.**, p. 242.

⁸ **Ibidem**.

⁹ **Ibidem**, p. 243.

¹⁰ Ion Rotaru, **Eminescu și poezia populară**, București, 1965, p. 93.

¹¹ **Ibidem**, p. 94.

¹² **Ibidem**, p. 95.

¹³ Vezi G. Bogdan-Duică în studiul său **Constantin Stamati** din ediția îngrijită de el: **N. Nicolescu, Poezii și proză; Vasile Cârlova, Poezii; C. Stamati, Poezii și proză**, București, 1906, p. 179.

¹⁴ Ion Rotaru, **op. cit.**, p. 109.

¹⁵ G. Călinescu, **op. cit.**, p. 450.

¹⁶ Virgil Vintilescu, **op. cit.**, p. 162-168.

¹⁷ Mihai Eminescu, **Literatura populară**. Ediție critică îngrijită de D. Murărașu, București, 1977, p. XLI.

¹⁸ **Ibidem**. Sublinierile în versurile citate ne aparțin.

¹⁹ **Ibidem**, p. XLII.

²⁰ **Ibidem**, p. 289.

²¹ **Ibidem**, p. 111.

²² **Ibidem**, p. 112.

²³ **Ibidem**.

²⁴ **Ibidem**, p. 112.

²⁵ Mihai Eminescu, **Opere alese, 3. Literatură populară**. Ediție îngrijită și prefațată de Perpessiciu, București, 1965, p. 511.

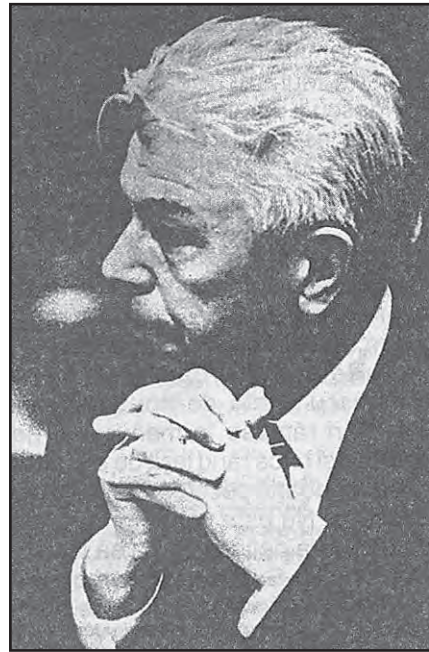
Ana BANTOȘ

CONSTANTIN CIOPRAGA ȘI BASARABIA

Pe 22 mai 2001, în Aula Academiei Române din Iași, a avut loc sesiunea solemnă dedicată sărbătoririi a 85 de ani de viață a Domnului Academician Constantin CIOPRAGA, istoric și critic literar, poet și scriitor, profesor doctor docent al Universității "Al. I. Cuza" din Iași. Publicăm trei dintre comunicările ce au evocat în cadrul sesiunii personalitatea distinsului om de știință și cultură.

Constantin Ciopraga, autor al mai multor monografii de referință despre Calistrat Hogaș (1960), George Topârceanu (1966), Hortensia Papadat-Bengescu (1973), Mihai Eminescu (1980), Mihail Sadoveanu (1981), a prestigioasei lucrări "*Personalitatea literaturii române*" (1973), precum și a numeroase studii despre literatura universală, nu omite din aria preocupărilor sale peisajul literar, în special cel liric, basarabean.

Vom aminti că un prim contact cu peisajul literar interriversan are loc la începutul anilor 40 prin intermediul revistei "Viața Basarabiei", unde a publicat mai multe poezii dintre care amintim: *Scrisoare mamei* (nr. 1, 1941), *Poem nocturn* (nr. 5, 1941), *Presentiment* (nr. 6-7, 1941), *Hai-ducească* (nr. 8, 1941), *La Hanul Amintirii...* (nr. 1, 1942), *Aquarelă* (nr. 4, 1942), *Rapsodul satului*, *Seara de iarnă cu chervane* (nr. 1, 1943). Accente specifice timpului răzbat în aceste versuri contaminate de o tristețe melancolică în care sunt învăluite sentimentele autorului. Tonul sobru este presărat cu irizări expresive venind din tradiție, din arhaic, contopindu-se, în mod firesc, cu discursul

CONSTANTIN CIOPRAGA 85

articulat în cheie epică. Respectul plin de evlavie față de valorile perene ale spiritualității autohtone, dar, în primul rând, față de limba pe care o mlădiează cu pricepere este evident. Sunt poezii care anunță un lucrător asiduu în cuvânt.

Constantin Ciopraga apărea în publicația basarabeană în aceeași perioadă în care se afirma și Magda Isanos. Asupra creației colegei sale de generație criticul de peste ani va reveni pentru a rememora destinul tragic al poetei "cu sufletul lunecând ca un cer printre brazi".

În poezia Magdei Isanos, pe care o caracterizează drept "poetă a vieții totale", află mari freamăte interioare, confesiuni de o "linearitate arhitecturală clasică", melancoliei de structură în poezia ei opunându-i-se un optimism rațional, de suprastructură, un nealterat sentiment al luminii triumfătoare, "pasionalitatea fiind o formă complementară a lucidității".

Îi reține atenția orientarea Magdei Isanos spre "o poezie de flăcări înalte și exaltări pluriforme". Spontaneitatea (care îi amintește criticului

UN ARC VOLTAIC AL CULTURII ROMÂNEȘTI

Multstimate domnule academician Constantin CIOPRAGA,

Așa s-a întâmplat că, încă din fragedă tinerețe, destinul Dumneavoastră s-a împletit cu cel al Basarabiei, iar, de la o vreme încoace, destinul intelectual al Basarabiei se împletește cu al Dumneavoastră.

Rodul muncii pe care ați depus-o în calitate de profesor universitar, îndrumător al mai multor promoții de intelectuali, critic și istoric literar, animator neobosit al vieții culturale în citadela ieșeană a spiritualității românești lasă urme adânci în istoria Țării. Însă nu mai puțin importantă este contribuția pe care o aveți în apropierea Basarabiei de matricea ei firească, proces anevoios care necesită multă răbdare, înțelepciune și capacități umane excepționale. Receptiv la nevoile ei de ordin spiritual, Dumneavoastră dați dovadă de toate aceste calități conștientizând că Basarabia e un "subiect" care necesită o cunoaștere inclusiv prin concepte, prin construcție. Cu alte cuvinte, ați înțeles că în Basarabia nu trebuie urmărit doar ceea ce se vede la momentul dat, ci ea trebuie să fie și produsul a ceea ce intelectualii din Țară gândesc și reprezintă în ea a priori.

Astfel, Dumneavoastră ați știut să înmulțiți binele acolo unde alții îl întrezăreau doar. Ați dat dovadă de spirit cu adevărat gospodăresc chemat să stăpânească viitorul Țării, servindu-i onest idealurile, răspunzând solicitărilor intelectualilor basarabeni pe care îi sprijiniți în efortul lor de a reface dărâmata coloană a infinitului spiritualității românești în peisajul cultural interriversan. Ați fost și la manifestările culturale și literare de la Chișinău în calitate de prefațator al ediției chișinăuene a operelor lui Sadoveanu sau în calitate de prefațator al cărților autorilor basarabeni publicați în Țară sau la Chișinău (Nicolae Dabija, *Aripă sub cămașă*, Ed. Junimea, Iași, 1990, Ana Bantoș, *Dinamica sacralului în poezia basarabeană contemporană*, Ed. Fundației Culturale Române, București, 2000, *Eminescu mă topesc în flăcări*. Dialoguri realizate de Mihai Cimpoi, Editura Litera-David, Chișinău-București, 2000), de recenzent și autor de portrete literare ale scriitorilor basarabeni. Amintim aici prezentarea *Istoriei deschise...* semnată de acad. Mihai Cimpoi ["Dacia literară", nr. 27 (1/1997)]; a antologiei *Portret de grup* ["Dacia literară", nr. 21 (2/1996)]; articolele despre Grigore Vieru ("Limba Română", nr. 2, 1995), Arcadie Suceaveanu, Leo Butnaru ["Dacia literară", nr. 27 (1/1997)] etc.

De la versurile publicate în anii 40 în revista "Viața Basarabiei" până la studiile și articolele, multe la număr, apărute în revista "Limba Română", publicație pe care ați susținut-o moral cu generozitate, gest pentru care nu ne ajung cuvinte să Vă mulțumim, se întinde un arc voltaic de mare tensiune și energie umană ce s-a revărsat peste întinderea plină de hățșuri a istoriei noastre dramatice.

Prin Dumneavoastră, prin tot ceea ce faceți, nouă românilor basarabeni ne vorbește Țara.

Vă mulțumim. Să ne trăiți, că ne trebuieți!

La mulți ani cu sănătate, cu bucurii și cu noi împliniri!

Casa Limbii Române,
Chișinău, 11 mai 2001

**Colegiul de redacție
al revistei "Limba Română"**

de Lucian Blaga), sensibilitatea acută și solitudinea ca o "condiție insulară, stau la baza acestei poezii de simultaneități eteronome, unificând iubire și maladie, maternitate și aprehensiunea morții, cotidianul și ritmurile eterne". Pe fundalul panoramic al liricii feminine lirica Magdei Isanos, după părerea criticului, se evidențiază prin "trăsăturile aspre, energice, cu un aer hotărât, oarecum masculin", pe care le comportă. Criticul evidențiază motive "prefigurând contopirea prin moarte cu lumea vegetală, neutralizarea plânsului grație ploilor purificatoare ori somnului", precum și invocarea, la modul antropologic, a unui Dumnezeu plugar, "arhetipul unui faber divin", care "seamănă, pune vie, culege".

În *Cântarea munților* – "revendicativă, plastică, intens-retorică, oraculară" – "socialul și eticul fuzionează într-un umanism activ, dinamizator, cu prelungi ecouri în conștiință." Muntele, care în viziunea criticului e "punct de observație spre zări, spațiu de meditație și metaforă a Eului cumulativ care-și asumă destinele colectivității, la Magda Isanos e mai impetuos ca la Ada Negri din *Tempeste*, limbajul poetei originare din Basarabia fiind "vădit răscolitor, previzionar, cu jeturi de flăcări" din care nu lipsește "un anumit mister". Este curioasă observația cu privire la convertirea durerii proprii cu fața spre alteritatea care ne aduce într-o realitate literară mai aproape de zilele noastre: "Întorcând spatele durerii proprii, practicând alteritatea, vocea poetei pare acum o voce a destinului". Un Dumnezeu care transpare la modul arghezian, reproșându-i-se că sus nu răzbat "vârfulurile acestei păduri de suspine și plângeri", și un altul cu dimensiuni micșorate, ascunzându-se "în floarea de finic" sau devenind porumbel. Pentru un ultim portret al poetei criticul reține trei poezii: *Cânt, De-am fi-mpărțit pe dreptate* și *Testament pentru fata mea*. Dincolo de dramatismul cu accente patetice, criticul citește "o etică a depășirii de sine nu des întâlnită", o vedere proaspătă plină de uimiri.

Țara luminii, în totul ei, este văzută ca o autobiografie de vibrantă umanitate, în ale cărei combustii și neliniști "se simt impulsuri de la imaginații în linie paternă din *Grecia arsă de soare, de la Străbunii putreziți în țărâna Heladei, demult ...*" Efigia lui Argezi, "aplecată peste ciclul *Spital*", inflexiunile rilkeene transparente în *Doamne, unde-ai să ne-așezi pe noi*, alternanțele sadoveniene de la sacru la profan, și dincolo de acestea "singurătățile montane afiliate mitului", "impresia durabilă de stilizare în durere, de sublimare în cânt", feminitatea "refractoră muțeniei, ermetismului în genere", proiectată pe ideea dispariției, revenind obsesiv și tulburător, "disponibilitățile afective și expresive ale unei moraliste patetice", – din toate acestea rezultă talentul viguros, căruia destinul advers i-a grăbit maturizarea. Sensibilitatea criticului vibrează profund la destinul tragic al poetei născute în același an cu el. Discursul antrenant, nuanțat, plin de fiorduri adânci și urcușuri ametoitoare este memorabil.

Un prilej de reflecție asupra literaturii române din Basarabia postbelică îl constituie apariția la Iași (în 1991) a volumului de versuri *Aripă sub cămașă*, semnat de Nicolae Dabija, volum pe care criticul îl prefațează. Aici domnia sa schițează o primă imagine a literaturii basarabene axată pe ideea de renaștere. Cele trei generații câte s-au manifestat în poezia dintre Prut și Nistru în numai cinci-șase decenii sunt privite din perspectiva nevoii de continuitate.

Un prim val al poeziilor născuți între anii 1912-1918 este alcătuit din autori precum Andrei Lupan, Bogdan Istru, Liviu Deleanu, Nicolai Costenco, George Meniuc și alții. Din al doilea val fac parte Liviu Damian, Pavel Boțu, Dumitru Matcovshi și Grigore Vieru — născuți între 1933-1941; și din cea de a treia generație, postbelică, se evidențiază Nicolae Dabija, Leonida Lari, Vasile Romaniciu (născuți în 1948), Ion Hadârcă, Iulian Filip (născuți în 1950). Problematizarea se face pe două direcții: de o parte, rememorarea vie, în

tensiune, de alta, poezia intens vizionară, în a cărei lumină cuvintele investite cu vechile lor sensuri sacre devin focare iradiante.” Prefațatorul face trimitere la imperativul păstrării identității naționale, la redefinirea sentimentului de patrie, consonant cu cel de autohtonism, inclusiv cu cel de istorie. Triada *Pământul*, *Neamul*, *Limba maternă*, sintetizate afectiv în formula de “casă străbună”, “mitologia globală la care participă soarele, codrul, iarba, apele, păsările, satul, vatra, strămoșii, țărani, doina, biserici și clopote, ruine evocatoare, lacrima, cuvintele, pâinea”, – “toate acestea sugerează, într-un fel sau altul, implantarea într-o durată specifică, într-un orizont etnic propriu, cu însemne precise”. Concluzia distinsului critic este revelatoare și demnă de reținut: “A trăi într-un asemenea orizont spiritual e totuna cu a recepta pulsațiile folclorului milenar, de aici pioasa iubire pentru formele rustice, embleme ale unei lumi de mult stabilizate, ale cărei tradiții sunt un fel de armură”. O astfel de interpretare dată tradiției în context basarabean este pe potrivă să atingă esența culturii de aici. Amplasată pe acest fundal, poezia lui Nicolae Dabija îi apare desfășurându-și scenariile pasionante. Un Nicolae Dabija “apoteotic, oracular și solemn” coexistă cu un altul “incantatoriu, retractil, aproape sfios în echilibru unduitor.” Eticul și *esteticul* se asociază. Este o trăsătură, vom adăuga noi, caracteristică în planul mai mare al poeziei basarabene din anii 60-70. De altfel, criticul Constantin Ciopraga desprinde trăsături similare și în universul liric al Leonidei Lari: reliefulurile acestei poezii îi apar marcate de mioritism și energetism ce își îmbină intim vibrațiile, de adâncuri înduioșate în ethnos și, implicit, de expresia unui ethos activ, de solidarizarea cu istoria (vezi C. Ciopraga, “*Dulcele foc al Leonidei Lari*”, în “Revista V”, nr. 1 (36-37-38), martie 1992, p. 4).

Să nu uităm că până la 1989 informația despre literatura din Basarabia lipsea aproape cu desăvârșire în dreapta Prutului. Primul volum

semnat de un scriitor basarabean și publicat în România a apărut la Iași în 1975. Este vorba despre *Steaua de vineri* aparținându-i lui Grigore Vieru. Selectat de Horia Zilieru, volumul este însoțit de scurte date bibliografice și de cuvintele memorabile a doi mari poeți români. Iată aceste fragmente: “Grigore Vieru este un mare și adevărat poet. El ne transfigurează natura gândirii în natura naturii. Ne imprimă-vărează cu o toamnă de aur. Cartea lui de inimă pulsează și influențează versul plin de dor, de curata și pura lui poezie”, – scria Nichita Stănescu. Iar din Ioan Alexandru alcătuitorul reținerii următoarele cuvinte: “Citind versurile acestui adânc poet, cuprinse în câteva cărți, am regăsit aceeași sete după curățenie și adevăr într-o statornicie și bună rodire ce i-a înțemeiat în cuvânt pe toți marii poeți.

Mama și piatra, soția și pruncul, floarea-soarelui și vița de vie, oaia și trandafirul, iar în toate omul iubirii, jertfei de sine sunt motivele de aur în jurul cărora se urzește țesătura deasă a cântărilor acestui profund inspirat poet, Grigore Vieru”.

Această primă carte sau rându-nică (remarcabilă) a literaturii basarabene care a trecut Prutul a constituit și subiectul unui curs special, pe care l-a ținut din proprie inițiativă, după cum mi-a mărturisit, profesorul universitar ieșean Petru Ursache. Deci Grigore Vieru era poetul cel mai bine cunoscut în Țară și Îndeosebi la Iași.

În calitate de martor ocular și participant la prima manifestare consacrată lui Grigore Vieru care a avut loc la Muzeul Unirii, în 1993, am avut onoarea să ascult discursul domnului profesor Constantin Ciopraga despre Grigore Vieru. Un discurs impresionant în care analiza la obiect era îmbinată cu un copleșitor sentiment al iubirii de frate, ce dădea atmosferei din sală aspect de comunicare perfectă. Mai târziu, într-un articol intitulat *Grigore Vieru — “poetul acestui neam”* (“Limba Română” nr. 2, 1995) criticul desprindea efigiile Poetului, “acest duh al vieții”, încorporând într-o singură ființă “un tribun și un ascet”: “Pe un versant al existenței

sale, Grigore Vieru e un afectiv, un patetic, un apropiat cântului în latura lui visătoare, de unde aluviuni folclorice, o pasionalitate calmă cu aspirații transorizontice, pe celălalt versant se conturează tribunul, omul de acțiune destinat să devină personalitate focalizantă ori, mai adecvat, figură întemeietoare”. Criticul se referă, în mod special, la imaginea “cu aureolă de combatant aflat în prim-planul luptei pentru grafie latină la Chișinău, inclusiv pentru ideea de românitate geografică și istorică nedespărțită.” Eul și celălalt sau *Aproapele*, după cum își întitula și un volum de versuri, “rostirea lină sensibilizatoare” și “pasul unui rezonator, a unui rostitor oracular respirând credință și eticism”, – aceste două laturi se integrează organic în opera sa care “se vrea un portret al vocilor din juru-i în dialog cu vocea interioară”.

Mama “văzută ca prezență complexă atotvegătoare” particularizează ideea de continuitate spațio-temporală, un alt factor gravitațional fiind *Casa părintească*. De remarcat frecvența acestuia în lirica basarabeană, în mod deosebit, în anii 60-70.

Geneza poeziei vierene este urmărită pe traseul dinspre poezia populară spre cea clasică, în primul rând, cea eminesciană, ajungând, la maturitate, aproape de Arghezi, Blaga, Stănescu și ceilalți, cărora poetul basarabean le consacră versuri de o sugestivitate aparte. Este pus în evidență de către exeget harul natural al poetului căruia cu timpul i s-a adăugat o substanțială informație în materie de fenomenologie poetică. Criticul ține să menționeze și reflexivitatea lui Grigore Vieru care “vine să corecteze sentimentalismul lănced”. Iată o expresie citată din poetul nostru: “Cine gândește până la capăt, / Se dezleagă de spaimă.”

Un studiu intitulat “Poeți basarabeni” este consacrat lui Leo Butnaru și Arcadie Suceveanu și este axat pe actul recuperator. Leo Butnaru (debut în 1976 cu *Aripi de lumină*) mai avea editate, la data apariției studiului, volumele *Sâmbătă spre Duminică* și *Iluzia necesară* (“Prințeps”, Iași,

1993) La Leo Butnaru criticului îi atrage atenția “demonia interogativă fără odihnă” a poetului basarabean atingând maturitatea. Luciditatea sfârșind în scepticism ironic, mobilitatea, sceneria dezinvoltă, convertirea savuroasă a cotidianului în aventură intelectuală definesc poezia autorului *Iluziei necesare*, poezie marcată, în același timp, de “solitudinea existențială” proiectată “pe fundalul neliniștii moderne”. “Existența ca *Eternitate sincopată*, o anumită fugă de istoricitate, ca la Blaga, o reculegere de carte răsăriteană, acestea, – scrie distinsul critic, – stimulează la Leo Butnaru starea de crono-reverie”. Lumea la el e “ca o carte mereu adăugită”, itinerarul sensibilității stihuiorului trecând prin istoria culturii universale. “Patetic și sensibilist în subtext”, “posedat de mirajul reflecțiilor generale”, poetul e marcat de dilemele din “lumea asta de aproape învinși”. *Iluzia necesară*, “opunând mahnirii inerente o fantasmă”, constituie axa universului liric al lui Leo Butnaru, pe când universul liric al lui Arcadie Suceveanu este proiectat pe fundalul reprimării sentimentului național. Iată o caracteristică dată poeziei sale care se potrivește mai multor autori basarabeni: “La Arcadie Suceveanu persistenta dramă a basarabenilor, calvarul lor multiform – legat în special de reprimarea sentimentului național – se constituie într-un lamento prelung, traducând, ca la Goga, în alt context, pătimirea generalizată”. De menționat exactitatea cu care este surprinsă nota particulară care îl diferențiază pe Arcadie Suceveanu între confracții săi: astfel la el pătimirea generalizată “nu e însă abandon, ci numai reculegere, nu instalare într-un tragic paralizant, ci privire scrutândă, mișcare între concretul imediat și oglinzile istoriei”. Transformarea unor cuvinte, precum Golgota, sângele, mama, în concepte, embleme, deci cu disponibilități iradiante “care fac joncțiunea între Eu și Ceilalți”, capacitatea sa de a configura o adecvată mitologie personală și de a conferi sensuri noi baladei *Miorița*, reclădirea

ritmurilor baladești sau de sonet în arhitectură modernă întregeste portretul poetului bucovinean stabilit la Chișinău – “un modern veritabil, scrie Constantin Ciopraga, – un iscoditor, în pas cu epoca, în spiritul în care Argezi, Blaga, Ion Pillat și ceilalți practicaau inserția în fluxul vremii”.

Dovadă a apropierei afective de literatura basarabească și a maximei înțelegeri a destinului ei este exhaustiva prezentare a *Istoriei deschise a literaturii române din Basarabia*, semnate de Mihai Cimpoi. Un argument este și acest citat din amintita lucrare pe care criticul îl reproduce în “Dacia Literară” (nr. 24, 1/1997):

“Literatura română din Basarabia trebuie citită nu numai în cuvintele ei scrise pe file de hârtie, pe foi de gazete, pe bucăți de cămașă în închisori, ci și în tăcerile interstițiale dintre cuvinte unde suferința exilului colorează dramatic și înăsprește expresia, îi dă un sens existențial...” De reținut acest profil adecvat al criticului chișinăuian, exeget al operei eminesciene, schițat de către Constantin Ciopraga: “Hermeneut de ținută modernă, vibrând și înfăptuind cu mobilitate intelectuală în cadrele spiritualității românești integrale, conștiința sa se ridică deasupra vicisitudinilor istoriei, înaripată de nostalgia totalului” (C. Ciopraga, Cuvânt introductiv la vol. *Eminescu – mă topesc în flăcări...*)

Starea de “exil interior”, la care se referă autorul *Istoriei deschise*, momentele de flux și de criză în literatură, fresca epocii interbelice, “reabilitarea esteticului, toate demonstrează că fenomenul basarabean evoluează sub semnul păsării Phoenix. Iar absența informației în ceea ce privește literatura basarabească anihilată o dată cu apariția “Istoriei deschise...”, semnată de Mihai Cimpoi, îl determină pe criticul Constantin Ciopraga să facă următoarea constatare “jenantă”: “literatura română din Basarabia e, pentru mulți, la fel de puțin cunoscută precum literatura unei țări latinoamericane”.

Cu atât mai importante sunt eforturile făcute de distinsul critic cu

scopul de a pune în circulație valorile culturale și literare din spațiul dintre Prut și Nistru.

BIBLIOGRAFIE

Nicolae Dabija – o *conștiință vizionar-patetică*, prefață la volumul de versuri semnat de N. Dabija “Aripă sub cămașă” (selecție Andrei Andrieș), Editura Junimea, Iași, 1991.

Dulcele foc al Leonidei Lari, în “Revista V”, nr. 1 (36-37-38), martie 1992.

Poeți basarabeni, în revista “Dacia literară”, nr. 12 (1/1994).

Grigore Vieru – *poetul acestui neam* – “Limba Română”, nr. 2, 1995.

O altă imagine a poeziei basarabene, în revista “Dacia literară”, nr. 21 (2/1996).

Literatura română din Basarabia într-o Istorie deschisă – “Dacia literară” nr. 27 (1/1997).

O carte așteptată, prefață la cartea Anei Bantș *Dinamica sacralului în poezia basarabească contemporană*, Editura Fundației Culturale Române, București, 2000.

Cuvânt introductiv la vol. **Eminescu – mă topesc în flăcări**. Dialoguri cu eminescologi în perspectiva Mileniului III, realizate de Mihai Cimpoi, Editura Litera-Dacia, Chișinău, 2000.

Un eminescolog remarcabil – **Mihai Cimpoi**, – “Viața românească”, nr. 10-11, 2000.

ARTICOLE PUBLICATE ÎN REVISTA “LIMBA ROMÂNĂ”

Un urmaș al lui Parmeide: Ion Barbu, nr. 1, 2, 1994.

Poezia — mister și revelație — nr. 1, 1996.

Temporalitate și meditație sau despre Marin Preda, nr. 3-4, 1997.

Retroviziune și crono-reverie – nr. 1-2, 2000.

Teme și variațiuni – sau despre G. Bacovia – nr. 5-6, 1996.

Nichita Stănescu – între cuvânt și necuvânt – nr. 1-2, 1997.

Grigore Vieru – poetul acestui neam – nr. 2, 1995.

Petru URSACHE
lași

CONSTANTIN CIOPRAGA, PROFESORUL

Am în față un Dicționar al scriitorilor ieșeni, publicat câțiva ani în urmă. Se constituie din fișe redactate chiar de către scriitorii listați, aceștia trebuind să se orienteze după un chestionar difuzat, în prealabil, de însuși autorul lucrării. Fiecare a avut posibilitatea să se autocaracterizeze în ce privește profesia de bază sau tipul de scriere pe care îl practică: X este muzeograf, să spunem, dar se recomandă, pentru Dicționar, "romancier și eseist"; Y lucrează la o revistă ca redactor și consideră că trebuie să se rețină calitatea sa de poet. Eu însumi (P.U.), profesor în meseria de zi cu zi, m-am autocalificat drept "etnolog, estetician și istoric literar". Adevăr? Vanitate? Îmi pun aceste întrebări cu toată gravitatea și în încercarea de a mă trezi la realitate, pentru că citesc în dreptul numelui Constantin Ciopraga: **Profesor, scriitor și istoric literar**. Văd aici un reper orientativ de care se cuvine (și se cuvenea) să țin seama. Spre deosebire de mine, Profesorul nu și-a trădat prima și eterna iubire, catedra. Nu este vorba de o "trădare" spectaculoasă și ireparabilă, ci de situarea firească și spontană în propriul tău "ecran interior". Așadar, Profesorul ne învață un adevăr suprem: catedra reprezintă începutul tuturor începuturilor. Cuvântul rostit din acest loc sacru (dacă are cine să-l audă) este, în fond, un logos modelator de conștiințe și de valori fără de care societatea umană nu poate respira în largul ei.

Profesorul Constantin Ciopraga este și academician, titlu glorios care încununează, pe merit, o carieră strălucită, și care le absoarbe, sintetizându-le, pe toate celelalte. A fost lăsat și el la o parte, fiind preferat în prima linie acela de **profesor**, dat fiind că exprimă esența ființei omului de catedră Constantin Ciopraga. Într-adevăr, așa a și rămas în conștiința noastră, a tuturor, a foștilor studenți, printre care cu modestie și bucurie mă număr, a cunoștințelor mai apropiate ori mai îndepărtate. La drept vorbind, cine spune **scriitorul** și nu Profesorul Constantin Ciopraga? În paralel, i se recunoaște meritul de a se afla printre cei mai importanți condeieri contemporani și un rarism istoric literar. Subiectiv vorbind, titlul de academician pare mai potrivit pentru împrejurări solemne; acela de **profesor** păstrează neatinsă nota de dragoste și de încurajare care ne învăluie benefic totdeauna, atunci când avem privilegiul de a ne regăsi cu dascălul nostru, cel de ieri și cel de astăzi.

Era în 1952, când mă aflu în primul an de studenție la Facultatea de Litere (Filologie) din Iași. Cursul de Istorie a literaturii române vechi îl ținea Dan Simonescu. Obținuse titularizarea încă înainte de 1948, după un concurs foarte riguros, cum se obișnuia în spiritul tradiției interbelice. Începuse, din păcate, acțiunea de mazilire a marilor profesori formați de "școala burgheză" și care nu acceptau să se alinieze noii ordini politice: Petru Caraman, Th. Simenschy, Ștefan Bârsănescu, Gheorghe Ivănescu. Același destin tragic l-a avut și Dan Simonescu; a părăsit catedra încă de la începutul anului. O singură dată i-a ținut locul Domnul Profesor Constantin Ciopraga. Atunci l-am văzut întâia oară. Ne-a vorbit despre **Miorița**, făcând mereu referințe la G. Ibrăileanu. Abia veniți de pe băncile liceului, noi eram obișnuiți cu analize scurte, de maximum un sfert de oră. Profesorul ne-a întreținut exact două ore și încă

Acad. Constantin Ciopraga între prieteni și discipoli. De la stânga la dreapta: prof. Al. Husar, dr. Ana Bantoiș, acad. Constantin Ciopraga, prof. Gavril Istrate, Lucian Vasiliu și Alexandru Bantoiș.

mai avea multe să ne spună. Peste mulți ani aveam să găsim o lămurire la Tudor Vianu: adevăratul profesor nu pune niciodată punct. Cu el te poți întâlni totdeauna cu folos. Atunci mi-am adus aminte de lecția despre **Miorița**, și, nu știu cum se face că, între timp, am devenit ceea ce se numește, îndeobște, folclorist.

Profesorul mi s-a părut la prima întâlnire un tânăr slăbuț ca înfățișare și palid, prea grav și chiar "bătrân" pentru vârsta pe care o arăta. Astăzi, dacă pun față în față cele două imagini, cea de atunci și cea de acum, ultima mi-l înfățișează pe Profesor parcă prea "tânăr", în forță și în deplină putere. Nu este o părere pur personală. Mereu aud spunându-se că pe Profesor nu l-au putut schimba vremurile, nici la propriu, nici la figurat. Cum se explică această prospețime și mobilitate în mișcare și în cuget numai Dumnezeu sfântul ne-o poate lămuri.

Cred că înțeleapta vorbă din Biblie "dăruind vei dobândi" i se potrivește de minune. Și-a dobândit prieteni și adepți peste tot unde este

îndrăgit cuvântul și scrisul românesc. Greu de crezut că un tânăr care trece prin liceu ori prin facultate să nu-l cunoască și să nu și-l apropie. Dar, ca să dăruiești, trebuie mai întâi să aduni, ca să seceri se cuvine, înainte de toate, să semeni. Profesorul a făcut ceea ce trebuie la vreme. A străbătut în lung și-n lat ogoarele culturii, cu răbdarea și tenacitatea călătorului de cursă lungă. A fost și este atras de poezie și a scris el însuși poezie, așa cum a învățat de la marii săi înaintași; a îndrăgit romanul și a publicat o operă în domeniul prozei artistice; de teatru, de artele plastice, afirmându-se în calitate de cronicar dramatic și plastic. Întreaga activitate publicistică a Profesorului stă sub semnul unei dorințe imperioase de comunicare cu un interlocutor imaginar, așa cum la catedră se adresează direct tinerii generații. De aceea pagina (sau lecția, după caz) este vie, caldă, pentru că izvorăște din preaplin, din dragoste. Vai de doctorandul care își va alege ca subiect de disertație personalitatea umană și științifică a Profesorului. Va trebui să reconstituie

toate drumurile sale multe și grele, să fie atent la informația extrem de bogată și de diversă (aproape imposibil de cuprins de o singură minte omenească), dar și la calitatea și la nuanțele acesteia. Va trebui să constate că doar o parte dintre scrieri au fost adunate în volume bine cunoscute și devenite reperi ferme pentru orice literat care se respectă. Multe studii au rămas în reviste așteptând să fie reunite în volume separate, de literatură comparată, de teorie literară și estetică, de critică de artă și de teatru, de genealogii de scriitori etc. Abia atunci se va putea cunoaște cu adevărat chipul Profesorului, multiplicat în oglinzi paralele, aducându-se noi dovezi pentru ceea ce se știe deja, și anume că Domnul Constantin Ciopraga este un profesor înzestrat cu har de la natură și de la Dumnezeu, dar și un scriitor multilateral și un istoric literar de mare ținută academică, prin voință proprie.

Dacă mi-aș pune întrebarea (de fapt, am făcut-o adesea) ce principiu de conduită morală, intelectuală, profesională, științifică mi-a atras atenția cel mai mult, pentru propria mea formație, ar trebui să aleg între cultul Profesorului pentru catedră și atenția grijulie față de tânăra generație; între modul curajos de a-și croi un destin într-o slujire ostășească a valorilor culturii române, el însuși devenind creator autentic de valori, și deschiderile pe care le operează adesea către largi orizonturi europene; între modul în care se revendică deschis de la orientări tradiționaliste ("Convorbiri literare", "Viața Românească") și încrederea în spiritul modern. Profesorul a scris despre Mihail Sadoveanu, G. Ibrăileanu, Otilia Cazimir etc., dar nu este un "tradiționalist" în sensul limitativ al cuvântului. Pe de o parte, a pus în evidență valoarea și sensul tradiției ca izvor de potențe naturale și de "tipare originare" ca forme de legitimitate a existenței noastre; pe de alta, s-a îndreptat cu aceeași deschidere și către literatura modernă, scriind despre Ion Barbu, Tristan Tzara,

Nichita Stănescu, Albert Camus. La el spațiul de referințe nu are granițe.

Unele dintre aceste direcții le-am observat și la alți dascăli care mi-au modelat existența și destinul profesional. Însă Profesorul Constantin Ciopraga se află printre puținele personalități ale învățământului ieșean, ca să nu spun singurul, care mi-a indicat un anume reper moral: rezistența tacită la compromisuri politice, singura modalitate, după părerea mea, de păstrare a ființei fiecăruia dintre noi, în deceniile zbuciumate prin care am trecut. Nu mi-am dat seama multă vreme de rolul întăritor pe care l-a avut Profesorul printre noi, poate și pentru că m-a derutat firea sa calmă, echilibrată și oarecum "retrasă". Se cerea deciptată. Mă bazez pe trei categorii de argumente: a) Nu l-am auzit nici o dată pe Domnul Profesor Constantin Ciopraga, într-o viață de om, cât ne-am aflat împreună la catedră, politizând cursurile. Își susținea prelegerea făcând abstracție de micile evenimente cotidiene care ne înconjurau și ne tulburau profund, de congrese, de plenare, de directive, de teze. În felul acesta, eram îndemnați să ne cufundăm în carte, în cultură; ne dădea bibliografii întinse care trebuiau parcurse în chip obligatoriu, astfel încât gândurile noastre erau ațintite către examene; b) Nicăieri în cărțile sale, iar faptul se poate controla, Profesorul nu a adăpostit vreun citat ori nume de politician, nici măcar decorativ. Uneori, lăsa loc unui motto, dar din Montaigne, Rosa Del Conte, Marguerite Yourcenar, Mihai Eminescu; c) Profesorul nostru se distinge printr-un comportament moral unic și continuu, ferm și hotărât. Nu și-a schimbat vorba de ieri până astăzi, pentru că interesele sale personale au coincis totdeauna cu cele generale. Cărțile Profesorului pot fi citite și acum cu același interes nestrămutat. Poate de aceea am făcut afirmația că astăzi, la o vârstă înaintată, arată exact ca la tinerețe. Omul Constantin Ciopraga și-a învins propria vârstă.

Maria PLATON
Iași

UN STIL DE A TRĂI, UN MOD DE A SCRIE

Orice aniversare implică o anumită stare de spirit, o desfășurare protocolară a ideilor și cuvintelor. Cu atât mai mult un jubileu 85 de ani de viață și muncă ai unui om al catedrei, a cărui sărbătorire înseamnă, de fapt, **permanență**, existența și cariera sa instruind și modelând, decisiv, conștiința multor generații. Pentru aceste motive, aniversarea profesorului C. Ciopraga trebuie să determine nu doar un prilej de comunicare a unor sentimente, pe care, de altfel, nimeni nu le poate ocoli, ci și un moment al drepte cunoașteri și recunoașteri, o încercare de întregire și desăvârșire a imaginii sale. Ceea ce revendică investigație lucidă și adecvată a importanței omului și a dimensiunilor operei sale orale și scrise, a câtorva date care compun structura intimă, umană și pun în lumină activitatea sa de profesor, de cercetător științific, de scriitor, de om al cetății.

A ajunge la cunoașterea și înțelegerea unui destin individual, atât de bogat în diversitatea preocupărilor sale, nu este prea ușor. "Cine poate surprinde absolutul privind numai din afară", se întreabă, în reflecțiile sale, prevenindu-ne, profesorul Ciopraga. Privind din afară, pentru că, în groaza de sentimentalism și în discreția-i piluitoare, domnia sa nu și-a deschis, prea des, sertarele cele mai din fund ale sufletului său. Și totuși una dintre condițiile vieții sociale este cunoașterea de sine și cunoașterea semenului.

Alături de cunoașterea de sine, cuprinderea din afară a unei ființe în realitatea ei adâncă este posibilă, mai ales când este realizată prin mijlocirea operei. Scrisul unui om se plămăiește totdeauna din propria-i substanță, el este o formă de auto-

biografie și poartă "masca" celui ce-l produce. De acest adevăr ne-am convins citind și recitind o parte a operei profesorului C. Ciopraga, o operă care, fără a înlocui biografia propriu-zisă, îl reflectă pe creatorul ei.

Văzut prin acest "ecran interior", acad. C. Ciopraga ni se înfățișează ca o structură complexă, un sentimental lucid, cu "inima caldă și mintea rece", cum îi caracterizează Ibrăileanu pe moldovenii, căruia raționalismul îi domină inteligența și sensibilitatea îi modelează sufletul, îndrumându-i alcătuirea umană spre o filozofie dreaptă și optimistă, spre echilibru sufleteș, spre generozitate și nemăsurată indulgență, spre respingerea moralei forței și a violenței și adoptarea delicateții ca imperativ esențial al eticii. Sunt însușiri definitorii ale unei personalități umane cu convingeri morale de neclintit, care s-au materializat și în opera sa scrisă, devenită o caracteristică expresivă a omului, o autentică semnificație caracterologică.

Pasionat cititor de literatură, cu disponibilități sufletești evidente pentru înțelegerea și trăirea ei, cu pri-

Constantin Ciopraga, Personalitatea literaturii române, Institutul European, Iași, 1997.

vilegiul de a studia în lașii de altădată, oraș recunoscut prin "densitatea lui de cultură", profesorului C. Ciopraga nu i-a fost greu, cu înzestrarea nativă și bunurile cărturărești dobândite prin muncă neostenită și efort al spiritului, să aducă în stăpânirea sa intelectuală obiectul literaturii naționale. A fost și a rămas profesor de literatură română, o componentă definitorie a existenței sale și o justificare morală a acesteia. Predând atâtor generații de studenți, profesorul a știut să-i facă pe cei tineri să înțeleagă că literatura nu trebuie numai iubită, numai explicată, ci și înțeleasă. O diferențiere de termeni în care intervine o concepție, o metodă și un acut simț al responsabilității morale. Din bunurile dobândite a împărtășit și altora, nu atât din obligație, cât mai ales din nevoia comunicării cu cei din jur, știind că vine o vreme când nu trăiești decât prin alții.

Prin transpunerea simpatetică și din același sentiment al responsabilității, profesorul C. Ciopraga a simțit nevoia să-și părăsească biroul și camera de studiu pentru a se integra, ca om al cetății, în conștiința și sensibilitatea contemporană, atent la problemele și valorile timpului său, ale cărui imperative le-a slujit fără ezitare.

Alături de munca de slujitor al școlii, cercetarea literaturii devine, devreme, o ocupație de căpetenie, o "formă de viață", impunându-l pe profesor și ca om de știință, latură fundamentală a destinului său intelectual. Știind că studiul literaturii nu se poate realiza decât ca un act de cunoaștere, care presupune rigoare științifică și metodă, profesorul C. Ciopraga, cu scrupul filologic și orizont istoric, a interpretat estetic produsele artistice, realizând sute de studii în care a adâncit, cu pătrundere și obiectivitate, figuri literare, precum Alecsandri, Eminescu, Creangă, Caragiale, Sadoveanu, Rebreanu, Arghezi, Blaga, Ibrăileanu, G. Călinescu și oameni de cultură mereu reluați în contribuții succesive și întregitoare. Năzuind către definiții de fizionomii literare, a realizat monografiile întinse, înfățișând, în autenticul și realitatea

lor proprie, pe Topârceanu, Hogaș, Sadoveanu, Hortensia Papadat Bengescu. În pornirea unei gândiri orientate către esențial, a scris **Personalitatea literaturii române**, "o sinteză în planul ideilor", cum autorul ei o definește, scrisă din convingerea că, în mulțimea "constantelor și variabilelor", există o individualitate culturală, o personalitate a literaturii, spre a cărei cunoaștere istoricul literar trebuie să ajungă. Din aceeași convingere a pornit și **Istoria literaturii române între 1900-1918**, prima parte a panoramei literaturii secolului al XX-lea, întregită prin volumul **Amfiteatru cu poeți**, imaginea poeziei românești dintr-o întinsă perioadă, care reține prin exactitatea informației, echilibrul tabloului istoric de ansamblu și adâncirea în concret a operelor individuale.

Cum își scrie acad. C. Ciopraga lucrările sale de istorie și critică literară? Precum îi este alcătuirea individuală. În idee și în expresie, domnia sa afirmă valorile stilului clasic. Este un scris ce se impune prin limpezime și proprietate, fără ilustrări de violentă originalitate în formulare, fără încărcături stilistice și elanuri retorice, țintind, totdeauna, la atragerea consensului public.

Răsfrângerile individualității sale umane le regăsim și în scrisul său artistic, în poezia, în romanul, în eseurile și reflecțiile sale, toate, adevărate fragmente de biografie morală, importante pentru evidențierea semnificației pur formale a acestui scris, în care identificarea stilului cu gândirea și cu simțirea este desăvârșită. "De partea cuvintelor, stă, spune moralistul C. Ciopraga în reflecțiile sale *nefanteziste*, miracolul. Scrisul poate fi voluptate, expansiune, mod de rezistență". Adică, înțelegem noi, adevărul și frumosul. Ceea ce am voit să demonstrăm, folosind **cuvinte** de dreaptă și cuvenită prețuire, pentru a omagia omul și fapta sa de-o viață.

Dorina SURUGIU-NEGREI

PROIECȚII BASARABENE ÎN CREAȚIA LUI OCTAVIAN GOGA

Poetul transilvănean Octavian Goga (1881-1938) reprezintă generația de scriitori care au luptat pentru dezrobirea neamului și înfăptuirea idealului secular de unitate națională. **Cântarea pătimirii noastre** a însemnat un îndemn deslușit într-o înfruntare a "ursitei maștere și rele" (*Rugăciune*). Similitudinea destinului celor două provincii românești mărginașe, supuse unor stăpâniri străine, sporește forța de receptivitate pentru versul lui O. Goga în Basarabia încă de la debutul-i editorial. În acest context, este firească prezența versurilor lui în articolul-program al primei gazete moldovenești de la est de Prut, *Basarabia* lui Em. Gavriliță (din 24.05.1906):

**Avem un vis neîmplinit,
Copil al suferinții,
De jalea lui ne-au răposat
Și moșii, și părinții...**

Noi.

Volumul lui O. Goga **Poezii** (1905) se învrednicise deja la acea oră de aprecierea meritorie a basarabeanului Constantin Stere. **Cântarea pătimirii noastre** a apărut în nr. 1 al revistei "Viața românească" (martie 1906). În chiar pagina de început, autorul face referire la locul unde redacta eseul, datat *10 februarie 1906, Chișinău*. Impresionat de lectură, din fereastra încăperii locuite de el, prin câteva trăsături de condei sugerează atmosfera momentului, "Plin încă de farmecul dureros și bărbătesc în același timp al sunetelor; al căror –

**Domol purcede glas de schijă
De la clopotnița din deal,
Să povestească lumii jalea
Înstrăinatului Ardeal",**

autorul observă realitatea dezolantă din capitala Basarabiei. Iată doar câteva crâmpoie: "... chipuri străine, graiul sonor, dar brutal al unui neam cotropitor, firme scrise cu caractere neobișnuite, purtând niște nume ciudate pentru urechea românului...". Dar "în mijlocul acestui cadru atât de "ne al nostru" – iată câteva figuri răzlețe rătăcind parcă, apoi altele, în grupuri mici – sucmane cenușii și castanii închise, cojoace albe – atât de ale noastre!"¹.

În versurile lui O. Goga răsună glasul "Înstrăinatului Ardeal". Dintr-o teamă a neîmplinirii, poate, în acest decor basarabean, speranța irupe năvalnic: "O, Doamne, a venit oare să umple, în sfârșit, deșertul din viața noastră sufletească el, atât de mult dorit, cântărețul neamului, care

**... al pătimirii amare
Și-al dorului ce moare-n
așteptare
E solul sfânt... Înfricoșatul crainic
Izbăvitor durerilor străbune?"**

Stere mărturisește în numele tuturor: "Îl așteptam de-atâta vreme – fii înstrăinați ai unui popor înstrăinat!..."

Cronicarul basarabean a cutezat să apeleze la o formulă de profeție: "Octavian Goga e menit să ajungă poetul favorit al intelectualilor români"².

Iar firava intelectualitate basarabeană, ridicată în condițiile unui mediu ostil, s-a dovedit a fi deosebit de sensibilă la versul care cântă "pătămirea unui neam înstrăinat și a țărânei robite"³. Stere își axa considerația față de poetul transilvănean pe certitudinea apropierei afective: "Acesta e al nostru. Ca și noi, el știe amarul îndoielilor și al necredinței, durerile deznădejdiei, simte și el pustiul înstrăinării sufletești și rușinea căderilor în ispită; îl rod și pe el muștrările de cuget"⁴.

Fragmentul citat prefigurează impactul pe care îl va avea aici creația

lui O. Goga și pare a puncta tentativa unei explicații referitor la amploarea audienței basarabene a poeziei lui pe parcurs de aproape un secol.

Atitudinea lui O. Goga față de provincia mărginașă iese în relief și în 1912, când s-au împlinit o sută de ani de la răpirea Basarabiei. Imaginarul dialog al Prutului cu Mureșul în poemul *Vorbeau azi noapte două ape* (1812-1912) pare a fi purtat în însăși noaptea istoriei.

În 1914, când țarul Rusiei Nicolai al II-lea a făcut o vizită la Constanța, O. Goga publică în "Universul" articolul "Umbra Basarabiei", unde se evidențiază tranșant poziția autorului: "Vine țarul, / puneți muzicile să cânte, / fâlfâiți drapelul, / dar pretutindeni se arată – umbra Basarabiei: / O mână de prieten nu se întinde peste cadavru unui frate"⁵.

Evenimentele se precipită după începutul primului război mondial, când, la 15 august 1916, România intră în vâlvătaia conflagrației. Basarabia devine adăpost pentru refugiații din tot cuprinsul țării, inclusiv numeroși intelectuali ardeleni. Informația cea mai amplă o găsim în memoriile lui Onisifor Ghibu, cronicar fidel al acelor zile și martor ocular, în Chișinăul de atunci, al făuririi unei noi realități. Rolul transilvănenilor a fost cel al unor luptători cu experiență, care de cele mai multe ori au simțit și au trăit pe viu imperativul unirii forțelor în lupta pentru drepturile lor. În pribegia basarabeană se prefigurează conturul aspirațiilor de culturalizare și de avansare a conștiinței naționale, aflate până atunci în stare de germinare latentă la cei din estul teritoriilor românești. Veniți dintr-un mediu asemănător, mai ales prin oprimarea la care au fost supuși pentru a-și uita și abandona identitatea națională, dar căliți de lupta neconținută întru supraviețuirea ca neam pe palma lor de pământ, ardelenii îmbinau voința de a rezista și cunoștințele durabile care le dădeau câștig de cauză în circumstanțe nefavorabile. Experiența ardelenilor, acumulată de secole, va constitui pentru mediul basarabean un puternic impuls întru emancipare culturală și națională. La Chișinău,

reprezentanții Transilvaniei desfășoară o intensă activitate de instruire pentru localnicii dornici de a recupera nefastele urmări ale asupririi țariste. Efectul exemplului viu al apostolatului transilvănean se contrapune lăncetelii în care fuseseră condamnați să viețuiască în acest capăt al românismului. Misiunea de a trezi conștiința națională a basarabenilor a fost realizată pe diverse planuri de cei veniți "din Ardealul muceniciei milenare"⁶.

În acești ani tumultuoși, O. Goga este prezent în paginile revistelor editate de O. Ghibu, după ce colaborase cu el la ziare ca "Tribuna" sau când continuase marea acțiune inițiată sub auspiciile ziarului "Epoca"⁷.

Există mărturii că la sfârșitul anului 1916 O. Goga intenționa să se retragă "în Basarabia lui Vasile Stroescu" împreună cu Onisifor Ghibu. Cei doi refugiați transilvăneni doreau să-și adăpostească familiile la una dintre moștile lui Stroescu din Basarabia pentru a le asigura securitatea, ambii prieteni fiind condamnați la moarte în contumacie. Deși O. Goga obținuse pentru amândoi pașapoartele, iar pregătirile în vederea deplasării fuseseră încheiate, drumul l-a făcut doar O. Ghibu. Lui O. Goga, reținut de Consiliul de Miniștri în acel moment, generalul Prezan îi va încredința ulterior misiunea de a organiza ziarul "România"⁸.

Ajunș la Odesa, O. Ghibu constată, convins de Vasile Stroescu, de altfel, că proiectul de a lăsa familia într-un sat lipsit de orice căi de comunicație este dezavantajos, ba, zice el, "ar putea fi chiar catastrofal pentru noi... am și luat, cât mă privește pe mine, hotărârea de a renunța definitiv la el"⁹, urmând ca după întoarcerea la Iași să-i comunice această hotărâre celui pe care îl considera mai mult decât prieten. În acest concurs de împrejurări, O. Goga a trecut prin Chișinău în drum spre Petrograd cu o misiune din partea guvernului român¹⁰. "Cuvânt moldovenesc" publică o informație la temă în numărul din 12 aprilie 1917, remarcând plecarea celui supranumit "Marele cântăreț al durerilor și nădejdelor neamului româ-

nesc din Transilvania”¹¹. Contactul pe viu fusese anticipat de pătrunderea anterioară a creației poetice a lui O. Goga în Basarabia, căci “era bine cunoscut în micul cerc basarabean care urmărea viața românească din provinciile de dincolo de Prut”¹². Popularitatea îi este consemnată la scurt timp de la debutul editorial. Am menționat deja semnificația prezenței versurilor lui în articolul-program al primului organ de presă românesc în acest ținut – “Basarabia”. În următorul deceniu poeziile lui O. Goga vor fi prezentate constant de revista “Cuvânt moldovenesc”, a cărei apariție la Chișinău datează cu 1913. Până în 1916, consemnează O. Ghibu, au fost publicate 12 poezii dintre cele mai reprezentative pentru creația lui O. Goga, de exemplu: *La carte, Bătrâni, Colinda săracilor, În munți, Rugăciune, Povestea Ardealului* etc. Au fost reproduse în paginile revistei imagini portretistice și fotografice de ale poetului, iar într-un număr din 1917 – chiar o dedicație în versuri semnată Nică Românaș (Ioan Buzdugan), cu titlul *Fermecătorul cântăreț Octavian Goga*.

Aceste versuri de închinare ar putea fi considerate cap de serie în așezarea unei tradiții, ele fiind urmate de compoziții similare.

Relevantă pentru atmosfera timpului considerăm că ar fi prezentarea momentelor când se produce la modul direct apropierea nemijlocită a basarabenilor de O. Goga și creația lui. Se pretează la acest compartiment relatarea lui O. Ghibu de la o întâlnire în cadrul redacției revistei “Cuvânt moldovenesc” cu învățătorii veniți la Congresul lor în aprilie 1917. Aici au răsunit versuri de O. Goga; poezia *Noi* a avut o deosebită priză la public, devenind un liant între reprezentanții celor două provincii. Concluzia celor prezenți a fost unanimă: “veți birui, căci aveți în mijlocul D-voastră proroci, cum este Octavian Goga și mulți alții... trebuie să rămâneți la noi, să ne ajutați să luptăm și noi pentru visul nostru neîmplinit”. Receptarea poeziei a impulsionat dorința fermă de a învinge. Efectul, constată O. Ghibu, a fost de-a dreptul impresionant. Prin exemplul sugestiv al poeziei lui O. Goga, “învă-

țătorii basarabeni descoperiseră de-acum Ardealul, cu întregul său destin, care era și al lor, și se identificaseră cu el. Nici cea mai genial organizată “propagandă” n-ar fi putut realiza... o asemenea contopire”¹³.

În amintirile lui Vasile Harea se consemnează ca eveniment de primă importanță, mai ales pentru tinerii din cercul ziarului “Cuvânt moldovenesc”, venirea lui O. Goga la Chișinău în primăvara lui 1917. Scriitorul ardelean “apărea drept cel mai autentic reprezentant al Ardealului și, totodată, cel mai mare poet în viață al românilor”¹⁴. La redacția acestui ziar, mărturisește V. Harea, “O. Goga – care a rămas atunci la Chișinău mai bine de o lună de zile, n-a fost doar un oaspete scump și drag, ci și un colaborator foarte prețios”. A pregătit pentru tipar versuri primite prin poștă de la prizonierii ardeleni din Rusia și o poezie scrisă de I. Buzdugan pentru numărul de Paște al publicației”¹⁵.

În noile circumstanțe, statornicite după 1918, Octavian Goga, pe atunci ministrul Cultelor și Artelor, vine la Chișinău în componența unei delegații oficiale de personalități laice și ecleziastice pentru instalarea lui Gurie Grosu în scaunul de arhiepiscop al Basarabiei¹⁶. Cronica vremii a oglindit evenimentul notoriu din mai 1920, consemnând “un adevărat triumf, un prilej de vie simțire românească” pe parcursul aceluși itinerar. “Oriunde se vestea că vine Mitropolitul de la București și ministrul Goga, lumea se înființea din vreme să-i aștepte, să-i primească cu alai, și nici târziu nopții, nici ploile cu găleata (ca la Vadul lui Traian), nici marea depărtare de la sate până la gări, nu puteau opri pe oameni de a veni cu mic cu mare întru întâmpinarea celor doi însemnați ardeleni, care veneau în mijlocul lor pentru o mare faptă de înfrățire”¹⁷. Este demn de reținut în același reportaj un detaliu semnificativ: “Intellectualii veneau și spuneau ministrului Goga că salută, mai mult decât pe ministru, pe cântărețul duos al neamului românesc apăsător odinioară”.

O. Goga va face ulterior parte din delegația “Astreii” care vine în 1925 la Chișinău. Aportul lui O. Goga

la statornicirea structurilor astriste basarabene îl plasează în rândul citorilor. Atunci, în ședința din 7 iunie ținută în Sala Eparhială din Chișinău, poetul transilvănean a evocat momente din trecutul neamului într-un memorabil discurs. Doleanța lui O. Goga sună ca un îndemn valabil și astăzi: "Trebuie să smulgeți orice rest de pasivitate moscovită: orice preocupări de contemplațiune să le înlocuiți cu energia latină"¹⁸.

Atitudinea lui O. Goga față de Basarabia transpare și în paginile de publicistică. Din conținutul culegerii de articole, care, după G. Călinescu, denotă "calități literare și rezistă la apăsarea timpului"¹⁹, intitulată sugestiv *Mustul care fierbe* (1927), se pot detașa opinii revelatoare cu privire la pământurile de la est de Prut. Pentru laconism, un singur exemplu. În articolul "Basarabia" se specifică ideea că această provincie e un teritoriu aparținând de drept țării, nu unul de cucerire, și se alătură aceluiași patrioniu național "ca orice petec de pământ românesc dintre hotarele actuale"²⁰. În opinia lui O. Goga, anii de după Unire au influențat benefic, până la a rectifica în mod absolut conștiința moldovenilor. Iată un detaliu de esență: "Dragostea moldovenilor însă trebuie să fie și o îndrumare serioasă pentru toate cercurile conducătoare ale vieții noastre de stat". Omiterea acestui adevăr putea duce la complicații ulterioare. În consecință, autorul formulează ideea că ar fi necesară o revizuire radicală a aparatului de guvernare și de administrare din stânga Prutului în intenția "de a împlini anumite lacune și a introduce în mod definitiv prestigiul țării în toate cugetele". Aceasta și putea deveni chezașia unor reale manifestări de fraternitate.

Dacă s-a remarcat faptul că poezia sa a fost "miracolul prin care poporul românesc s-a regăsit pe sine"²¹, e important să subliniem că pentru basarabeni ea devine, la răscruce de timpuri, definitorie. Creația lui O. Goga însoțește destinul Basarabiei și menține aici vie flacăra spiritualității în perioada luptei pentru renașterea, păstrarea și perpetuarea identității naționale pe aproape întreaga durată a secolului al XX-lea.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

¹ Constantin Stere, **În viață, în literatură**. Cartea a cincea. Ediție îngrijită și note de Vasile Badiu, Chișinău, 1991.

² **Ibidem**, p. 65.

³ **Ibidem**, p. 90.

⁴ **Ibidem**, p. 70-71.

⁵ Octavian Goga, **Umbra Basarabiei**. Apud Ioan C. Pelivan, Nicolae Nitreanu, Victor Nitreanu, *Moldova. Pagini de istorie*. Documente. Mărturii. Studii în 11 volume. Vol. 8, București, 1978, p. 38-39.

⁶ Onisifor Ghibu, **Pe baricadele vieții. În Basarabia revoluționară (1917-1818)**. *Amintiri*, Chișinău, 1992, p. 140.

⁷ Mircea Popa, **Octavian Goga între colectivitate și solitudine**, Cluj-Napoca, 1981, p. 187-188.

⁸ Constantin I. Stan, **Vasile Stroescu – luptător pentru desăvârșirea unității naționale românești // "Revista istorică"**, serie nouă, tomul 5, nr. 7-8, 1994, p. 811.

⁹ Onisifor Ghibu, **Oameni între oameni. Amintiri**. Ediție de Ion Bulei, Octavian O. Ghibu și Șerban Polverejan, București, 1990, p. 91.

¹⁰ Onisifor Ghibu, **Pe baricadele vieții. În Basarabia revoluționară (1917-1918)**, *ed. cit.*, p. 92-93.

¹¹ **Ibidem**, p. 101.

¹² **Ibidem**, p. 122.

¹³ **Ibidem**, p. 137.

¹⁴ Vasile Harea, **Basarabia pe drumul Unirii. Amintiri și comentarii**, Ediție îngrijită și cuvânt înainte de dr. Vlad Bejan, Iași, 1995, p. 31.

¹⁵ **Ibidem**, p. 35.

¹⁶ Boris Buzilă, **Din istoria vieții bisericești din Basarabia. 1812-1918; 1918-1940**, București-Chișinău, 1996, p. 127.

¹⁷ Biserica Ortodoxă Română, seria II, anul XL, 1922, nr. 9 (495), iunie, p. 693.

¹⁸ Ioan C. Pelivan, Nicolae Nitreanu, Victor Nitreanu, **Moldova. Pagini de istorie**, *ed. cit.*, p. 39.

¹⁹ George Călinescu, **Istoria literaturii române de la origini până în prezent**, Ediția a II-a revăzută și adăugită. Ediție și prefață de Al. Piru, București, 1985, p. 612.

²⁰ Octavian Goga, **Mustul care fierbe**, București, 1927, p. 208.

²¹ Mircea Popa, **Octavian Goga între colectivitate și solitudine**, *ed. cit.*, p. 215.

**Olga IRIMCIUC,
magistru în filologie**

ESEUL – O MODALITATE DESCHISĂ DE INTERPRETARE A OPEREI LITERARE

Declarându-se un continuator al ideilor călinesciene, M. Cimpoi promovează o critică de factură eseistică, o simbioză fericită între aspectul artistic și științific, căci, după cum menționează exegetul, “eseul s-a născut cu toată evidența din nevoia de personalitate. Ar trebui să-i căutăm originile – cel puțin simbolic, dacă nu cronologic – în Renaștere, unde confesiunea se impune ca mod esențial de a sublinia valoarea manifestării plenitudinare a Omului. Implică deci, ca pe o calitate intrinsecă, unghiul de vedere personal, bogata și intens colorata subiectivitate” [1, p. 248]. Nevoia de personalitate este unul dintre motivele afirmării acestei specii în critica literară din Republica Moldova din anii 60, când gândirea intelectuală este profund afectată de morbul uniformizării și al dogmatizării.

M. Cimpoi concepe eseul ca pe o formă superioară de sinteză a gândirii critice, căci, afirmă el, “pentru

criticul literar a profesa eseul înseamnă a înfrânge distanța cronologică, a se mișca liber și cu demnitate intelectuală în câmpul valorilor spre a putea disocia, compara, generaliza. Adevăratul eseu este proză densă de idei, cultură însușită bine, creator și aplicată la obiect, sensibilitate, eleganță, personalitate, libertate a discursului și, totodată, precizie, actualitate și altitudine intelectuală” [1, p. 249].

Într-adevăr, acest *gen al genurilor* materializează tendințele programatice ale criticii moderne care se vrea a fi una dialogală. Dacă literatura nu propune soluții, ci doar formulează întrebări, atunci și noua critică intenționează să inițieze un dialog cu opera literară, generând structuri inedite, ajutând la promovarea valorilor. Criticul literar este deplin conștient de faptul că nu mai îndeplinește o funcție auctorială, deci nu el este acela care dictează valorile, ci timpul și gustul estetic al societăților concrete. Menirea exegetului literar este de a ghici și proiecta aceste valori prin intermediul propriului eu. În acest sens, criticul literar se aseamănă mult cu un actor, care știe că totdeauna orice text trebuie interpretat. Prin urmare, criticul nu se află în fața unei opere ca în fața plenitudinii unui obiect care este sau care a fost, ci a unei continue creații.

Prin eseul, critica literară promovează conceptul de *operă deschisă*. Se știe că eseistul doar “gustă” subiectul, îl “încearcă”, nu-l consumă în totalitate, nu-l epuizează. Eseul, pentru el, este doar un pretext de a-și raporta propria concepție despre lume la cea a autorului operei, de a-și exprima ideile și punctul de vedere. Întotdeauna mai rămâne loc pentru un gând inedit, pentru o replică. Invitația la dialog, făcută de textul literar și acceptată de eul critic, rămâne valabilă pentru orice tip de cititor: de la cel profan și până la lectorul-critic și teoretician.

M. Cimpoi sesizează că creația literară devine vie din momentul în care se transformă în obiect al demersului critic, căci, luând în considerație structura dialogală a literaturii, opera se afirmă doar în momentul în care începe a genera întrebări și opinii

diverse, contradictorii chiar. "În sine, literatura este, afirmă S. Doubrovsky, o nevoie imperioasă pe care critica vine să o satisfacă, o nevoie de *dialog*, în care fiecare devine el însuși, confruntându-se cu celălalt, în așa fel, încât opera literară nu capătă existență deplină decât atunci când sensul ei vine de la celălalt, decât atunci când este *criticată*" [2, p. 280].

Meritul incontestabil al lui M. Cimpoi constă în faptul că reușește să surprindă în discursul critic formula originalității operei interpretate, apelând, asemenea lui G. Călinescu, la *metafora critică*. Astfel, de exemplu, D. Matcovschi este considerat poet al casei, al zbuciumului și al statorniciei ancestrale, este "un vizionar taciturn care nu iubește fulgerul sau apriga fluturare. De aceea ia în mână cărbunele, nu penița catifelată sau spoită de aur fals. De aceea preferă tăcerea pământului cutreierat de fiorii creației, de durerea rodului și bucuria înfloririi și dăruirii" [3, p.169].

Observăm, de asemenea, că M. Cimpoi mănuieste cu mult talent *tehnica citării*. Întrebându-se care este momentul cu adevărat estetic din activitatea critică, G. Călinescu răspunde răspicat: "Evident, *citatul*. A cita vrea să zică a izola ceea ce spiritul tău a creat din nou, dând fragmentului o valoare, recunoscându-l ca probabil produs al propriei fantazii" [4, p.455]. Prin urmare, talentul criticului literar este determinat de faptul cum poate acesta izola citatul în relații abstracte cât mai multiple. M. Cimpoi posedă acest talent, de aceea lectura și analiza pe care o practică este una deschisă. A profesa o critică deschisă înseamnă a fi cât mai aproape de Carte, a rămâne în zona de animație în care viața noastră răspunde vieții operei, în care viața operei răspunde vieții noastre, înseamnă a surpa distanța cronologică și a interpreta orice operă de valoare ca pe una contemporană. Astfel, un vers din Eminescu devine un prilej pentru criticul literar de a medita despre legile ontologice ale existenței universului: "Prin moarte farmecul demonic al vieții e împins până la vraja absolută. Chiar dincolo de mormânt poetul invocă armonia care nu există, evident, fără mișcare:

**Pe când cu zgomot cad
Izvoarele întruna,
Alunece luna
Prin vârfuri lungi de brad.**

**Pătrunză talanga
Al serii rece vânt,
Deasupra-mi teiul sfânt
Să-și scuture creanga.**

Această *Mioriță* eminesciană ne amintește de Orfeu, care și-a aruncat harfa sfărâmată nu în haos, ci în mare – simbol al vitalității, mișcării, *eternei murmuiri*" [3, p. 215-216].

Arta citării sugerează ideea că destinul criticului seamănă mult cu cel al traducătorului. Ambii interpretează opera, reliefându-i valorile ideatice-estetice, ambii sunt niște "servi" ai Cărții, niște anonimi (și aici se ascunde un mare paradox – anonimatul presupune atât conservarea spiritului operei, cât și afirmarea personalității interpretului). Funcția primordială a traducătorului și a criticului constă în a descifra și a prelua stilul operei, care transpare în amănunte, în relațiile dintre ele, în limbajul însuși. Or, limbajul nu este altceva decât materializarea unei mentalități.

În această cheie este scrisă monografia **Întoarcerea la izvoare** (1985), în care se propune realizarea unei poetici viene. Lucrarea este axată pe evidențierea motivelor principale ale liricii lui Gr. Vieru: motivul mamei, al dorului, al pădurii, al izvorului, al casei etc. Criticul nu le trece doar în revistă, ci le reliefează semnificațiile filozofico-simbolice. Astfel, titlul – **Întoarcerea la izvoare** – devine formula creației viene, sugerând o aplecare spre valorile folclorice și clasice ale neamului. Această sintagmă poate fi considerată credo-ul generației șaizeciste.

O altă coordonată definitorie pentru lirica lui Gr. Vieru se găsește, după părerea lui M. Cimpoi, în sintagma *fiindcă iubesc*, care a dat titlul volumului de versuri din 1980. Ea conține "nexul causal al lirismului lui Vieru, condiționarea supremă a nevoii de a scrie și a trăi, *fiindcă a iubi* înseamnă, de fapt, a *ființa*, iar a *te exprima* e echivalent cu a *trăi* întru ființă. Înainte de orice, în acest causal *fiindcă* e o prelungire, și încă

o prelungire proximă, de la este, de la a fi. E de recunoscut în ea pecetea unității ontologice a poetului, a lumii și cosmosului (iar în plan poetic și a cântecului), pusă pe întregul lirism al unui poet-filozof al naturii, pentru care stare normală a lucrurilor (și implicit a trăirilor) este, am văzut, natura-lețea opusă rațiunii reci, maturității speculative” [5, p. 57-58]. (Am mai putea adăuga că sintagma *fiindcă iubesc* mai este și o replică dată celor care îi reproșau poetului faptul că scrie atât de mult despre mamă, iubită, grai etc.) Această condiționare și cauzalitate care echivalează cu o prelungire proximă îl aduce pe critic la fericita idee de a interpreta opera viereană dintr-o perspectivă arhetipală. Arhetipul desemnează “modelul primitiv etern”. Acest termen, luat de la Sfântul Augustin, a fost introdus în psihologia abisală de C.G. Jung (1919) pentru a desemna imaginile arhaice (dragonul, Paradisul pierdut...), care constituie un fond comun al întregii umanități. Le regăsim în fiecare persoană, din toate timpurile și de pretutindeni, alături de amintirile personale. Întâlnite în fabule, mitologie, basme și legende, arhetipurile se manifestă în vise, deliruri și artele picturale. Ele constituie conținutul a ceea ce Jung numește *inconștientul colectiv*, adică bază a imaginației, comună tuturor popoarelor de-a lungul timpurilor. Ideile lui Jung sunt preluate de critica psihanalitică, promovată de S. Freud, A. Adler, K. Abraham, Ch. Baudouin, N.N. Dracoulidcs, J. Lacon, J. Chasseguet-Smirgel ș.a.

M. Cimpoi sesizează că lirica viereană este axată pe principiul matern, adică, am putea spune noi, motivul *arhetipal* al *Mamei*. “Reacțiile fundamentale ale liricii lui Vieru – mișcările sufletului cu acea *curgere de grâu* solemnă, ca și mișcările ciclice cosmice – se adună într-un centru nuclear, Mama (maternitatea) care este Marele Simbol și Marea temă. Celelalte motive-cheie (copilăria, iubirea, cântecul, pământul Patria) se țes și se întrețes într-un întreg, datorită acestui unic fir structurant” [5, p.76], menționează criticul în capitolul *Principiul matern al Universului*. Exegetul constată prezența acestui

motiv și în cultura altor popoare: îl atestă credința magică a inzilor în Mama divină, filozofia lui Plutarh și cea a mitopoeticilor, îl găsim în opera **Mutter** de Goethe. Celelalte motive completează valorile simbolice ale acestei imagini arhetipale, de aceea “acțiunea fundamentală a liricii lui Vieru e aceea de a reface, din oricare perspectivă a experienței sociale, morale, psihologice, cordonul ombilical se realizează sub semnul reînțoarcerii la rădăcinile spirituale, iubirea include în sfera trăirii cultul femeii-mamă, aventura experiențelor umane “recheamă legătura afectivă cu ființa maternă”, iar neliniștile generate de “secolul grăbit” se amplifică prin gândul că “altul mama își uită”.

Formula lirică viereană este o expresie a mentalității poporului românesc care trăiește într-un univers ciclic, având ca axă cosmică casa părintească. De aceea simplitatea viereană, sinonimă cu profunzimea ideilor, este strâns legată de tradiția folclorică. “Eminescianismul și nota folclorică sunt deci organic înscrise în context, menționează M. Cimpoi, manifestându-se în cantabilitatea aproape generală a scrisului vierean și care constă, eminamente, într-o decantare și sublimare permanentă a trăirii ce tinde să obțină puritatea de lacrimă sau de rouă” [1, p. 339].

Un aspect important al activității criticului literar este nu doar interpretarea și aprecierea operelor actuale, ci și studierea capodoperelor literaturii naționale și universale. Fiindcă critica literară este expresia unei lecturi din perspectiva mentalității și a sistemului de valori social-istorice, interesul ei față de literatura clasică adeverește vitalitatea acestor opere. Fiecare epocă își are un Eminescu și un Caragiale al său, căci descoperă noi valențe simbolico-semantice în opera acestor creatori. De aceea capodoperele sunt doar formal obiect de studiu al istoriei literaturii, care este, de fapt, o istorie a valorilor perimate, constituind prin excelență un obiect de cercetare al criticii literare.

M. Cimpoi a fost mereu atras de culmile literaturii române și universale, căci doar acestea rezistă eroziunii

timpului. Interpretarea operei clasice constituie pentru critic o *duminică a valorilor* (**Duminica valorilor** este, de altfel, și titlul unui volum de eseuri semnat de M. Cimpoi în 1989) – acea continuă sărbătoare a receptării *semnificațiilor rezonante* prin care capodoperele își câștigă locul în Eternitate. Aceste *semnificații rezonante* sunt aspectele valorico-simbolice evidențiate mai pregnant de o epocă sau alta. Căci o capodoperă ascunde întotdeauna o doză maximă de inefabil, dezvăluindu-i cititorului doar o parte din misterele sale. Dar, fiindcă literatura este asemenea limbii și a gândirii, *energia*, și nu *ergon*, partea *luminată* (dezvăluită) este întotdeauna alta. De aceea “citirea (= aprecierea valorii) implică... introducerea operei și a autorului într-un câmp al referințelor actuale, în praesenti...” [6, p. 4].

Prin prisma acestei optici sunt scrise eseurile lui M. Cimpoi dedicate clasicilor literaturii române. Pentru exemplificare vom menționa doar câteva titluri ce sugerează originalitatea viziunii criticului și dezvăluie esența problemelor abordate: *Creangă, autor modern, Accente psihologice și voci narative la Miron Costin, Kneazul Mășkin și Toma Nour* (în **Cicatricea lui Ulysse**); *Creangă: lumea ca teatru, Negruzzi și căile prozei moderne, Gheorghe Asachi, coborătorul spre izvoare* (în **Duminica valorilor**).

Și în aceste eseuri M. Cimpoi rămâne a fi un critic-poet care, asemenea postmoderniștilor (dar dintr-o altă perspectivă), concepe Cartea ca un pretext pentru realizarea propriului eu, pentru crearea propriei opere. Sunt elocvente în acest sens următoarele reflecții asupra operei crengiene:

“Ochiul crengian, obișnuit în egală măsură cu dimensiunile deformate ale lumii, ca și cu cele reale, contemplă rece temeierile practice, simulând că nu le pricepe.

E un ochi de Ulysse întors în Ithaka și privind-o lucid, indiferent, fiindcă și-a apropiat-o prin chinuitoare mirajuri.

Este, în definitiv, unicul ochi al lui Ochiă, cu deosebirea – esențială – că și atunci când e închis vede principalul și se vede bine și pe sine” [1, p. 333].

M. Cimpoi are nerv de veritabil artist al cuvântului. Eseul devine pentru el o sinteză a experiențelor livești conjugate cu cele trăite, visate. De exemplu, analiza operei cărturarului român N. Milescu-Spătaru devine un pretext de a medita despre cunoaștere și nemărginire:

“Nici o zonă nouă a Necunoscutului nu este refuzată: lipsa oricăror cunoștințe din întregul lor, zice Nicolae Milescu Spătaru, face ca să șchioapete cunoașterea. Omul baroc in-tegrează, în-sumează, in-serează într-un continuum al acumulării și sistematizării.

Privim prin hubloul avionului; zborul este călăuzit de aceleași trei stele fixe pe firament. Nu cumva este însăși imaginea infinitului? Ce senzație am avea, dacă n-am ști că aterizăm într-un punct terestru? Trei stele sunt de ajuns pentru a proiecta o nemărginire” [6, p. 256].

Este ceva din atitudinea postmodernistă în felul de a scrie al lui M. Cimpoi. Credo-ul postmoderniștilor – nu ai dreptul să *scrii* o carte dacă nu le-ai *citit* pe toate, fiindcă trebuie să poți să mai scrii cărți după ce le-ai citit pe toate – constituie un principiu de bază al activității lui M. Cimpoi. Iar aplecarea postmoderniștilor spre valorile tradiționale, moment ce constituie recunoașterea faptului că “trecutul, de vreme ce nu poate fi distrus, pentru că distrugerea lui duce la tăcere, trebuie să fie revizuit: cu ironie, cu candoare” [7, p. 103], are tangențe cu obsedanta revenire a criticului la fondul axiologic național. **Cicatricea lui Ulysse** devine un simbol-cheie al creației lui M. Cimpoi, sugerând *dureros de dulce* marcă a neuitării, căci “Ulysse, acest mucenic al memoriei, s-a temut de largul mării, unde putea fi ușor un prizonier al uitării. Unica în măsură să-i dea identitatea era patria ființei sale: Ithaka” [1, p. 218]. Destinul dramatic al culturii române din Republica Moldova, realizat sub semnul *rătăcirii dogmatice și întoarcerii la Ithaka*, îl face pe critic să se apropie cu candoare de *patria ființei sale spirituale*.

Colorat în nuanțele candorii, stilul lui M. Cimpoi se aseamănă cu cel al postmoderniștilor prin jocul metalingvistic și enunțul la pătrat despre care vorbește Umberto Eco.

Într-o epocă de inocență pierdută, autorul **Cicatricii lui Ulysse** interpretează, cu mult talent, intuiție și erudiție, opera lui M. Eminescu.

Un studiu important dedicat operei eminesciene este eseul **Narcis și Hyperion** (1979; ediția a doua, 1985; ediția a treia, 1994, în colecția *Eminesciana*).

Într-o manieră eseistică criticul își propune o interpretare arhetipală a operei eminesciene. Un argument forte în alegerea acestei optici ar fi faptul că poetul român se înscrie în galeria geniiilor literaturii universale și deci se vor găsi motive comune în creația acestora, motive ce constituie o imagine sintetizată a *inconștientului colectiv*. Prin urmare, și "ontologia eminesciană se identifică perfect cu ontologia omului *arhaic*: orice obiect și acțiune sunt reale numai în măsura în care imită sau repetă un arhetip" [8, p. 21]. O altă motivație este că Eminescu, fiind un poet care a re-gândit Geneva, s-a referit direct la simbolica arhetipurilor: "La Eminescu, incursiunea spectaculoasă în lumea arhetipurilor nu înseamnă o limitare la transcrierea topos-urilor cosmogonice: Demiurgul este substituit prin Portul însuși, căci lumea de neguri eterne și sure este luminată de însăși raza gândirii poetice" [8, p. 21].

Arhetipale sunt: modelul **Daciei** – unul ontologic, care se constituie sub semnul apeiron-ului, al cosmicului, elementarului, *frumosului* primar – motivul *Regelui Lear*, al *Împăratului* și al *Călugărului*. Arhetipale sunt simbolul *Muntelui* pe care este axată *gândirea ascensională* și cel al *apelor* ce sugerează *gândirea orizontală*, al *roții* și al *orologiului* ce sunt expresii ale unei viziuni ciclice și prin care "timpul capătă identitate fizică și istorică, alături însă, sub acțiunea crizelor psihice ale poetului, devin expresii ale golurilor de sens", al *ochiului*, al *oglinzii*, care este "semn al unui eu ce vrea să-și privească cu certitudine adevărata esență".

Dar cele mai sugestive motive arhetipale din poezia eminesciană sunt, după părerea lui M. Cimpoi, *Narcis* și *Hyperion*. *Narcis* constituie semnul începuturilor, al teluricului, iar *Hyperion* este un simbol al celes-

tului, al întoarcerii în totul mioritic și al redării Sinelui profund. "Hyperion este... într-o expresie modernă și cu totul particulară, notează criticul, ceea ce înseamnă la origine: un fiu al Cerului și al Pământului, al lui Uranus și al Geii. Pornind de la acest sens etimologic, vom înțelege mai bine modul organic în care se întrepătrund Narcis și Hyperion, unul dând glas nostalgiei după Cer și altul nostalgiei Pământului prin simpla oglindire în Ape și prin scufundarea energetică în ele" [9, p. 269-270].

În ultimă instanță, M. Cimpoi ajunge la concluzia că opera lui M. Eminescu este expresia unui spectacol existențial între Poet și Demiurg. Această concluzie demonstrează modernitatea creației eminesciene, evidențiind în poezia geniului literaturii române expresia simbolică a omului secolului al XX-lea, ținut între nepotolita sete de absolut și imposibilitatea de a-și realiza visul.

În volumul analizat, ca și în celelalte lucrări dedicate operei lui M. Eminescu (**Spre un nou Eminescu**, 1993, ediția a doua, 1995; **Căderea în sus a Luceafărului**, 1993), M. Cimpoi propune o viziune nouă asupra creației eminesciene. Evitând formulele arhicunoscute de interpretare a textului poetic și fiind ghidat, în mod special, de valorile estetice, criticul invită cititorul la o lectură *creatoare* a operei eminesciene.

Eseul este ca Ianus cel cu două fețe: momentele care îi acordă acestei specii originalitate și farmec (interpretarea liberă a temelor, pre-valorarea notei subiective asupra celei obiective, doar apropierea de tema propusă etc.) ar putea, în unele cazuri, s-o dezavantajeze.

Criticul-eseist, ademenit de fiorul creației, propune, uneori, unele forme conotative inedite, insolite chiar, dar care nu corespund rigorilor unui lexic terminologic monosemantic. Acesta este unul dintre punctele vulnerabile ale stilului lui M. Cimpoi.

De exemplu, termenul *miniaturism*, pe care îl propune criticul pentru a desemna "lipsa de gândire artistică, puritanismul factografic monstruos... școlărismul, pe cât de cuminte, pe atât de agresiv" [10, p.115] este discutabil. Rigorile științifice presupun

ca orice termen să se preteze unor interpretări unilaterale, pe când cel lansat de M. Cimpoi este marcat de echivoc. Deși *miniaturismul* este un termen inedit, neatestat de dicționare, sensul depreciativ pe care îl atribuie exegetul pare să vină în contradicție cu semnificațiile cuvântului-rădăcină: "*miniatură*, miniaturi f. 1. pictură fină, delicată, de mici dimensiuni; 2. desen ornamental sau figurativ care împodobea vechile manuscrise și tipărituri (religioase); 3. mic obiect (de artă) lucrat cu delicatețe, cu minuțiozitate... 4. obiect mic care reproduce, la o scară mult redusă, un alt obiect; în miniatură, de proporții reduse; în mic; 5. (fig.) persoană mică și delicată" [11, p. 511].

După cum observăm, în toate sensurile propuse de dicționar persistă ideea de *mic*, *delicat*, *realizat artistic*. Prin urmare, este discutabil dacă poate fi considerată *miniaturistă* (miniaturală) o atitudine nonartistică.

Echivocul se naște chiar în opera aceluiași critic. În monografia **Întoarcerea la izvoare** (capitolul *Copilul ca homo ludens*) M. Cimpoi folosește termenul *miniatural* cu sensul de modalitate care reproduce, la o scară mult redusă, realitățile obiective. În acest caz *miniaturalul* presupune o viziune artistică delicată, fină, inocentă, dar în nici un caz mediocră.

Termenii-metafore creați de eseistul M. Cimpoi, deși surprind esența fenomenelor pe care le desemnează, sunt greu operanți din punct de vedere științific, fiindcă, asemenea tuturor tropilor, păstrează o doză de inefabil. De aceea sintagmele de tipul *obsesia cercului*, *preaplina emoțional* etc. pot fi acceptate doar cu unele rezerve.

Demonul creației îl face, uneori, pe criticul-eseist să "păcătuiască", dând naștere unor cuvinte și sintagme noi, nu întotdeauna motivate în planul conținutului: *interjectiv*: "Sursa cântecului nesfârșit este cufundarea extatică în natură... este nesfârșitul însuși al cuminecării în fața elementelor, transcrisă *interjectiv* în final..."; *genealoizi*: "*Genealoizii*, ajunși în punctul de vârf al individualismului lor aprig, cunosc căderea, întoarcerea la sfera animalicului"; *metafografe*: "Fi-

gurarea cu orice preț duce la proliferarea de *metafografe*..."; a *înfuleca metafore*: "E de neînchipuit să *înfuleci metafore*..."; *spaimă galantă*: "...vede, apoi, *spaimă galantă* a firului de iarbă verde manifestată în fața vântului"; *țâșnire sălbatică de răcnet*: "Sinceritățile rimbauliene sunt zgomotoase, ardente, suave, acide; au deschideri tainice de floare și *țâșnire sălbatică de răcnet*" ș.a.

Nu vom menționa aici ideile și afirmațiile lui M. Cimpoi care ni se par discutabile, din motiv că recunoaștem libertatea eseului de a interpreta temele într-o formulă originală, fără a pretinde a le trata exhaustiv. Eseul rămâne o modalitate *deschisă* de analiză a discursului literar care invită la discuții, polemici, deci la crearea unui nou discurs.

BIBLIOGRAFIE

1. Cimpoi, Mihai, **Cicatricea lui Ulysse**, Bibliografie, Editura Literatura Artistică, Chișinău, 1982.
2. Doubrovsky, S., **De ce noua critică? Critică și obiectivitate**, Editura Univers, București, 1977.
3. Cimpoi, Mihai, **Alte disocieri**, Editura Cartea Moldovenească, Chișinău, 1971.
4. Călinescu, G., **Ulysse**, Editura pentru Literatură, București, 1967.
5. Cimpoi, Mihai, **Întoarcerea la izvoare**, Editura Literatura Artistică, 1985.
6. Cimpoi, Mihai, **Duminica valorilor**, Editura Literatura Artistică, Chișinău, 1989.
7. Eco, Umberto, **Marginalii și glose la Numele trandafirului**// "Secolul XX", nr. 8-9-10, 1983.
8. Cimpoi, Mihai, **Narcis și Hyperion**, Editura Junimea, Iași, 1994.
9. Cimpoi, Mihai, **Narcis și Hyperion**, Editura Literatura Artistică, Chișinău, 1979.
10. Cimpoi, Mihai, **Focul sacru**, Editura Cartea Moldovenească, Chișinău, 1975.
11. Șăineanu, Lazăr, **Dicționar universal al limbii române**, Editura Litera, Chișinău, 1998.

Dan MĂNUCĂ
Iași

“REGIONALISMUL BASARABEAN”: CONCEPT LITERAR SAU GEOPOLITIC?*

După ce au trecut printr-un con de umbră, teoriile regionaliste au reintrat în actualitate, adăpostite de un europenism în care se manifestă tendințe centrifuge tot mai accentuate. Libertatea individului se extinde la libertatea grupului, singura justificare fiind aceea a apărării unei identități. Chiar și un grup de presiune poate afla apărători din oficiu, pe motiv că este vorba de minoritari.

În cultura română, problema regionalismului a apărut cu deosebire după Unirea din 1918, când, în jurul României de până atunci, s-au reunit Banatul, Ardealul, Bucovina și Basarabia. Fiecare din acestea aducea particularități culturale incontestabile, în special prin prezența a numeroase fenomene de aculturație. Mult mai mult decât în Muntenia și în Moldova dintre Prut și Carpați, în provinciile amintite cultura românească existase, în forme specifice, alături de culturile populațiilor minoritare, de la care primise înrăuriri, de cele mai multe ori, benefice. În ceea ce o privește, literatura prezenta însă puternice tendințe centripete, datorate puternicei unități de limbă. Este semnificativ cuvântul de ordine lansat de I. Slavici în “Tri-

buna” sibiană, la sfârșitul secolului al XIX-lea: “Pentru toți românii, soarele la București răsare!”. Acest entuziasm a durat aproximativ încă un deceniu după 1920, răstimp în care s-au dezvoltat, în întreg teritoriul, centre literare de oarecare amploare și valoare, concentrate mai ales în jurul unor reviste, precum “Salonul literar”, din Arad; “Gândirea”, de la Cluj; “Revista Moldovei”, de la Botoșani; “Carpații”, de la Brașov; “Junimea literară”, de la Cernăuți; “Moldova de la Nistru”, din Chișinău; “Plaiuri dobrogene”, de la Constanța; “Arhivele Olteniei”, de la Craiova; “Tudor Pamfile”, de la Dorohoi; “Crai nou”, de la Focșani; “Scânteia”, de la Gherla; “Cele trei Crișuri”, de la Oradea; “Muguri”, de la Rădăuți; “Pagini culturale”, de la Sighetu Marmației; “Banatul”, de la Timișoara; “Datina”, de la Turnu Severin ș.a.m.d.

Explozia produsă în deceniul cuprins între anii 1920-1930 a generat, la rândul său, un fenomen de centrifugare din ce în ce mai pronunțată, centrele provinciale începând să-și revendice independența față de centrul literar care era considerat Bucureștiul. Fenomenul a fost sesizat și, totodată, teoretizat de Alexandru Dima. După ce fusese profesor la Râmnicu Vâlcea, acesta se transferase, în 1935, la Sibiu. Colaborase la “Datina”, din Turnu Severin, unde semnase numeroase articole. Prin urmare, era un bun cunoscător al vieții și mentalității de provincie românească postbelică, oarecum și al literaturii scrise în orașele mici sau a ceea ce am putea numi literatură de provincie. De aceea, în 1935, scrie articolul *Localismul creator*, tipărit mai întâi în “Familia”. Datorită răsunetului favorabil, care era un reflex al intuirii unei situații de fapt, articolul a fost reprodus de îndată în câteva reviste de provincie, dar și în prestigioasa “Revista Fundațiilor Regale”. Era consfințită astfel prezența, în literatura română, a unor centre independente, care se știau pe poziții frecvent antagonice față de centru. La Câmpulung

* În luna mai, la Chișinău, sub auspiciile Institutului de Literatură și Folclor al A.Ș.M., a avut loc simpozionul “Regionalismul basarabean interbelic: istorie și contemporaneitate”. În numărul de față publicăm două dintre comunicările prezentate la această întrunire științifică.

Muscel, apare, în 1928, durând exact un deceniu, o revistă cu un titlu provocator: "Provincia literară", în care s-au tipărit și versuri de Argezi ori Bacovia.

Apar tot mai multe publicații care delimitează o geografie literară ale cărei frontiere se suprapun peste acelea ale geografiei istorice, preluând o tendință mai veche: "Banatul literar", "Basarabia literară", "Bucovina literară" ș.a. Tradiția este veche și a fost inaugurată atât de "Fama Lipschii pentru Dația", cât și de "Dacia literară", și de "România literară". După cum se poate lesne observa, în aceste ultime două cazuri determinantul nu este atașat numelui unei provincii, dar numelui care definește o întreagă țară. Abia în deceniul al patrulea din secolul al XX-lea se manifestă tendința amintită de separare.

Nu ne aflăm în fața unei mode, ci în fața unui reflex al tendințelor de circumscriere a unui specific literar local. "Localismul creator" încearcă să intre în funcțiune și astfel apar mișcări precum, în Transilvania, Cercul de la Sibiu și, în Bucovina, Iconarismul. Fiecare susține că promovează o ideologie literară considerată specifică numai ținutului respectiv. Dar numeroasele studii de istorie literară care le-au fost dedicate s-au declarat neputincioase în a descoperi un specific literar, altul decât acela de la nivelul declarațiilor de principii. Baladescul cultivat de sibieni se dovedește a fi o reacție general românească față de modernism, ca și medievalismul bucovinenilor.

Tendențele de centrifugare au avut însă un incontestabil rol benefic, deoarece au coagulat forțele creatoare locale și au produs o efervescentă nemiîntâlnită până atunci, diversificând peisajul românesc.

În această mișcare general românească trebuie privite și manifestările literare din Basarabia, de după 1920. Nici podișul transilvan, nici obcinele Bucovinei, nici câmpia munteană nu au generat o literatură

particulară, după cum nici Bugeacul nu a făcut-o, deoarece mentalitățile nu sunt determinate de ceea ce se numește "spiritus loci". Altfel, ar însemna să ne refugiem în explicații teologale imposibil de admis astăzi.

De această efervescentă literară s-a folosit însă geopolitica sovietică. Regimul bolșevic a pus în circulație un moldovenism literar confecționat convenabil în atelierele moscovite. După înființarea R.A.S.S. Moldovenești, a apărut și asociația scriitoricească aferentă, numită "Răsăritu" (1928), devenită ulterior Uniunea Scriitorilor din R.A.S.S. Moldovenească (1928). S-a editat și o revistă corespunzătoare, au apărut și autori care se intitulau "moldoveni", pentru a se opune și pe această cale scriitorilor de la Chișinău, care se considerau "români" și se manifestau ca atare. Pentru a accentua opoziția, literatura de la Tiraspol a fost subordonată direct Uniunii Scriitorilor din R.S.S. Ucraineană. Se căuta a se induce ideea că ar exista o "literatură moldovenească", diferită de aceea "românească" și apropiată de, chiar înrudită cu, aceea ucraineană, deci cu o literatură slavă. Chiar și din punct de vedere birocratic, organizarea corespundea întru totul scopurilor propuse. Unul dintre secretarii Uniunii tiraspolene, Ion Canna, îndeplinea această funcție de la Moscova, nicicum, spre pildă, de la București.

Folosindu-se de tendințele amintite din literatura română, de afirmare a unui specific local, activiștii moldovenismului autohton au căutat să creeze și o limbă literară proprie, mai ales prin implantarea unui lexic rusesc neologic și prin cultivarea stăruitoare a regionalismelor de proveniență slavă. Din punct de vedere tematic, moldovenii autonomi au folosit numai clișeele bolșevice, pentru a sublinia și mai mult desprinderea de literatura română. Pe această cale, s-a ajuns, într-adevăr, la crearea unei literaturi particulare, cu adevărat specifice și regionale, asupra căreia voi reveni.

Dacă primul scop al moldovenilor autonomi era acela de a demonstra că "literatura moldovenească autonomă" este o parte a literaturilor slave și sovietice, cel de al doilea scop era de a pune în aplicare expansionismul sovietic pe teren cultural, în general, și, în particular, pe teren literar. Ținta ultimă era însă teritoriul geografic. În consecință, după 1940, conducătorii moldovenilor autonomi au devenit conducătorii scriitorilor de la Chișinău și din nou apăruta R.S.S. Moldovenească (Pavel Chioru, Lev Barschi, Dumitru Milev ș.a.). Calul troian al așa-numitului specific local începea să-și demonstreze eficiența războinică. Mai mult încă. Imperialismul sovietic urmădea extinderea specificului local al moldovenilor sovietici, folosindu-se și de o serie de scriitori formați în România, în perioada interbelică, precum Liviu Deleanu, Emilian Bucov și George Meniuc, refugiați la Moscova în timpul războiului. Fie pe calea undelor, fie, mai apoi, prin scris, aceștia au extins principiile subterane ale literaturii autonomiste tiraspolene asupra literaturii scrise între Nistru și Prut, cu deosebire prin vehicularea sloganelor bolșevice antiromânești.

Conceptul de specific literar local a fost supus unui centralism riguros controlat și dirijat, susținându-se că ar exista o "literatură sovietică", creată de așa-numitul "norod sovietic". Literatura scrisă în R.S.S. Moldovenească ar fi una dintre cele șaptezeci și șapte de așa-numite "literaturi naționale" (**Literatura și arta Moldovei**, vol. I, Chișinău, 1985, p. 410). Ridicată la rangul de literatură națională, literatura dintre Prut și Nistru era măgulită pe considerentele feudale ale atomizării, absolutizându-se o identitate locală contrafăcută, în detrimentul identității etnice reale. S-a creat o confuzie identitară profitabilă pentru centralismul sovietic dominator.

Din cele afirmate până acum, va fi reieșit că, departe de a fi adversarul specificității literare locale, sunt totuși adversarul extinderii acesteia pe considerente extraliterare. De pe această poziție, voi aborda și proble-

ma așa-numitului regionalism literar, din perspectiva discutării lui în plan european.

Dacă, din punct de vedere economic, regionalismul își are justificările lui, din punct de vedere literar lucrurile sunt departe de a fi general acceptate. În spațiul european, de exemplu, nici literatura franceză, nici literatura germană nu îl acceptă. Cercetătorii germani folosesc conceptul de **Binnendeutscher Literatur** și de **Regionalliteratur** pentru a defini, în primul caz, literatura scrisă în spațiul compact german, acela central-european, și, în al doilea caz, literatura de limbă germană scrisă în țările europene, unde etnicii germani sunt minoritari: România, Ungaria, Iugoslavia, Ucraina ș.a. Germanistul Karl Kurt Klein a publicat, în 1939, o lucrare intitulată **Literaturgeschichte des Deutschtums im Ausland**, căreia i-a pus următorul subtitlu: **Schriftum und Geistesleben der deutschen Volksgruppen im Ausland von Mittelalter bis zur Gegenwart**. Apare cu limpezime faptul că "literatura regională" nu se referă în nici un fel la specificul literar, ci are în vedere numai considerente de ordin extraliterar, adică etnic. Mai precis, conceptul de regionalism literar este obligat să semnaleze nu diferențele, ci asemănările. Așa-numitelor "literaturi regionale" li se caută numitorii comuni cu ai literaturii-mamă. Se caută elementele care să ducă la o sincronizare și care să evite marginalizarea. Acest fapt este subliniat în mod deosebit de Joachim Wittstock (cf. volumul colectiv **Die Rumäniendeutsche Literatur in den Jahren 1918 - 1944**, București, 1992). Este limpede că, pe plan european, o literatură "regională" este o literatură marginală.

În sensul acordat de exegeții europeni, se poate vorbi de literatura de limbă română scrisă în Iugoslavia, Republica Moldova, Ucraina și Ungaria ca despre niște "literaturi regionale", prin raportare la literatura de limbă română scrisă pe teritoriul actualei României. Tendința celor mai mulți dintre autorii români din țările

amintite este de a se sincroniza cu tendințele dominante ale literaturii din România, năzuind, totodată, către universalitate. Numai în acest sens poate fi acceptată o discuție despre “regionalismul basarabean” și despre actualitatea acestui concept, care – precizez – nu a fost niciodată funcțional în perioada interbelică. Cu alte cuvinte, nu putem vorbi despre un “regionalism literar basarabean” între 1920 și 1940, cum nu putem vorbi nici despre un “regionalism literar bucovinean (ardelean, oltean sau muntean)”.

A aduce astăzi în discuție “regionalismul basarabean” și a-i căuta justificarea în actualitate înseamnă a ne întoarce la statutul de vasalitate al “literaturii sovietice moldovenești”, cu toată schimbarea de coafură pe care determinantul “basarabeană” o presupune. În condițiile actuale, “regionalismul basarabean” îmi apare ca o preluare a conceptului geopolitic de “literatură sovietică moldovenească”, promovând tendințele de centrifugare față de literatura general românească.

În condițiile sovietizării ținutului dintre Prut și Nistru, etnonimul “român” era prigonit în mod sălbatic și înlocuit cu acela de “moldovan”. Fără să fi fost legiferate vreodată, principiile de-românizării amintesc izbitor de legile fasciste ale celui de al treilea Reich. Acolo, în anii 30, fusese permisă folosirea numai a unui singur etnonim, dictat de la centru. Modernizarea forțată a fost extrem de eficientă și antonimia român/moldovan se arată încă funcțională, prin cultivarea “regionalismului basarabean”. Îl putem numi tot atât de bine și “moldo-sovietism”.

Continuând să privesc conceptul de “regionalism basarabean” prin prisma literaturii române, nu pot să nu observ că toate elementele care fac parte integrantă din acest “regionalism” nu sunt moldovenisme românești, ci moldovenisme sovietice. Sunt ferm convins că practicarea moldovenismului de către autoritățile sovietice a fost destinată adâncirii

particularităților centrifuge față de românitare. Enclava moldovenească (alături de celelalte republici unionale, care însă nu pot fi considerate tot enclave, deoarece nu aparțineau unei majorități consangvine vecine) trebuia să demonstreze că “literatura sovietică” asigură “diversitatea de formă” în cadrul unității de conținut ideologic și al spiritului internaționalist (cf. **Literatura și arta Moldovei**, ed. cit., p. 410). Așadar, specificul literar regional, în accepțiunea lui sovietică, nu însemna altceva decât un ornament al ideologiei bolșevice. Nu cred că sunt prea departe de adevăr când susțin că, în acest sens, atât Ștefan cel Mare, cât și Eminescu erau simboluri folosite într-un sens deturnat de la adevărata lor semnificație, deoarece urmăreau să închidă și mai mult enclava, transformând-o într-un ghetou.

Convins că îndărătul conceptului de “regionalism basarabean” se ascunde nu un concept literar, ci numai un concept geopolitic, invoc în sprijin, din nou, afirmațiile din amintita enciclopedie **Literatura și arta Moldovei**, apărută la Chișinău în 1985. Nu consider defel că paginile, uneori de-a binelea groțești, care sunt incluse aici constituie un accident. Dimpotrivă, consider că acestea constituie o tentativă de deturnare premeditată a însuși specificului literaturii românești. Regionalismul, atrăgător pe alte meleaguri, își arată aici agresivitatea nocivă. Dau un tip de exemple, extras tocmai din câmpul geografiei care ar fi trebuit să fie literară, dar care este în exclusivitate politică. Astfel, Ion Creangă, definit drept “clasic al literaturii moldovenești și române” (ceea ce este un neadevăr flagrant), a murit în orașul Iași, care – se specifică – se află “azi în R.S.R.”. Iar Miron Costin a murit în orașul Roman, care se află tot “azi în R.S.R.”.

Apare cu limpezime că, deocamdată, conceptul de “regionalism basarabean” este de ajuns de compromis pentru ca resuscitarea lui să fie oportună.

Ana BANTOȘ

REGIONALISMUL ȘI SOCIETATEA COMUNICĂRII

Am abordat acest subiect, deoarece consider că la capitolul **regionalism** se resimte necesitatea unei mai mari siguranțe a ancorajului teoretic. Astfel, în cele ce urmează, mă voi referi la corelarea problemei regionalismului cu problema societății comunicării.

Din start e cazul să menționăm că nu putem neglija criza ideii de istorie. De precizat că despre aceasta, cu alte cuvinte, despre inexistența unui curs unitar al faptelor umane, se discută de la Iluminism încoace, de când istoricii credeau că sensul istoriei ar fi realizarea civilizației și a formei omului european modern. De asemenea, trebuie să ținem cont că și idealul de unitate al românilor se înscrie, de fapt, într-un atare sens al istoriei – ca realizare a civilizației, a formei omului european modern. Or, a te ralia, la nivelul entității naționale, unei asemenea mentalități presupune, în mod firesc, o intensă combustie interioară, dezbateri în contradictoriu, afirmații și negații, care fac parte din anevoiosul proces de autocunoaștere și autoafirmare, proces modelat și de către mersul evenimentelor. O dovadă a felului în care istoria poate influența automodelarea o aduce Edgar Morin în lucrarea sa *Penser l'Europe* (Gallimard,

Paris, 1997) arătând că “în momentul în care nu mai există presiune extranațională de la un stat vecin dușman, care să constrângă la coeziune internă, poate avea loc o revitalizare și contraofensivă a identităților culturale provinciale. Astfel, din anii 60 încoace, se poate observa dezvoltarea destul de puternică în Occident a neo-arhaismului, neo-ruralismului și neo-naturalismului. Cu alte cuvinte, statul-națiune se află prins în prezent ca un “sandvici” între aspirațiile infranaționale (regionalisme, particularisme culturale, etnice și politice) și cele supranaționale, integraționiste. E greu de spus care dintre aceste tendințe va învinge” (Apud: Ioan Biriș, *Istorie și cultură*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1996, p. 228).

În ceea ce ne privește pe noi și pe isajul nostru cultural interriversan, trebuie spus că dezbaterile asupra acestei teme erau strict interzise în epoca sovietică. În anii 60 doar tentativa poezilor de a evoca “patria mică”, bunăoară (expresia îi aparține lui Gheorghe Vodă), era amendată dur de către cenzură.

E firesc că în perioada de trecere de la mentalitatea colectivistă la cea individualistă, cum este cea pe care o parcurgem, să reapară problema regionalismului. Important este ce obiectiv se urmărește în disputele pe această temă. În perioada interbelică problema era motivată inclusiv de criza identității. Amintim că anul acesta în Chișinău a rulat un film după romanul lui Camil Petrescu *Patul lui Procust*, în care este readusă în fața spectatorilor o atmosferă intelectuală exemplară din perioada interbelică, atmosferă axată pe criza individualismului, confirmând, astfel, perspicacitatea și, prea poate, precocitatea sa de artist care întrevedea fenomenele din societate și le transplanta în artă înaintea consumării lor totale în viața reală. De ce este nevoie acum să se revină la “teme” și “probleme” din perioada interbelică? Și de ce anume basarabeni au fost interesați de un atare subiect de film, regizorul Sergiu Prodan și doi dintre protagoniștii filmului, actorii Petru Vutcarău și Tatiana Popa, fiind basarabeni? Pentru că acum se resimte aceeași criză a individualismului, care, de fapt, în Basarabia interbelică nu s-a consumat total în sensul că această criză a individualismului se manifestă sub forma unei pierderi urmată de o reconstrucție a identității subiectului. Este cert că ne aflăm, ca și acum mai bine de o jumătate

de secol, în plină criză a individualismului și suntem tentați să reconstruim identitatea subiectului, cu precizarea că între frământările din perioada interbelică și cele de astăzi s-a așternut interstițiul, tăcerea peste germeii unor probleme dintre cele mai spinoase, vizavi de identitatea românilor basarabeni, precum și de integritatea personalității umane. Din această perspectivă, regionalismul echivalează cu șansa exprimării dinăuntrul regiunii, această regiune asumându-și propriul său regionalism. Faptul se explică prin nevoia de libertate a expresiei.

Obiectul de comunicare al regionalismului este acel *spiritus loci*, sau autohtonism, sau accent necesar în simfonia completă (și complexă), a psihologiei unui neam. Regionalismul este, în fond, și efectul evident al mass-media și face parte din acea multiplicare vertiginoasă a comunicării care este luată de către comentatorii consacrați drept bază a trecerii la postmodernitate. Să nu trecem cu vederea că și criza istoriei este pusă, de către Gianni Vattimo, pe seama mijloacelor de comunicare. Din punctul său de vedere, imposibilitatea de a gândi istoria ca un curs unitar este "rezultatul nașterii mijloacelor de comunicare în masă". Aceste mijloace – ziare, radio, televiziune, în general ceea ce se cheamă azi telematică – au fost determinante în producerea dislocării punctelor de vedere culturale... (p. 9)

Fenomenul regionalismului vizează o perfectă conștiință de sine a culturii românești ca și întreg. Eliberarea diferențelor nu înseamnă neapărat abandonarea oricărui reguli. Căci, în fond, autohtonismul orientat spre conștiința de sine nu poate exista în izolare, ci doar împreună cu întregul.

Tot Gianni Vattimo consideră că "efectul emancipator al eliberării raționalităților locale nu e totuși numai acela de a garanta fiecăruia o recunoaștere și o "autenticitate" cât mai complete; ca și cum emanciparea ar consta în a manifesta în sfârșit ceea ce este fiecare "cu adevărat" (în termeni încă metafizici, spinoziști): ne-gru, femeie, homosexual, protestant etc. Sensul emancipator al eliberării diferențelor și al "dialectelor" constă mai degrabă în efectul global de **depeizare** (s.a.) care însoțește **primul efect de identificare**. (s.n. – A.B.). Dacă-mi vorbesc dialectul meu, în sfârșit, într-o lume de dialecte, voi fi și conștient că el nu e singura "limbă", ci e numai un dialect între altele. Dacă

proferez sistemul meu de valori – religioase, estetice, politice, voi avea și o acută conștiință a istoricității, a contingentei, a limitării tuturor acestor sisteme, începând cu al meu." (G. Vattimo, p. 14)

Nietzsche considera că aceasta echivalează cu a "continua să visezi știind că visezi". El pune acest fenomen în legătură cu "supraomul" sau "ultraomul". Și, conform lui G. Vattimo, vedea în aceasta o sarcină pe care o atribuia omenirii viitorului, chiar în lumea comunicării intensificate (G. Vattimo, p. 15).

Revenind la regionalismul basarabean interbelic, trebuie să ținem cont de faptul că, în fond, presa periodică din anii respectivi are efectul de nouitate, în sensul comunicării și al șansei de a trăi într-o lume multiplă. Este important să amintim că până la Unire viața culturală românească în Basarabia n-a avut teren propice pentru exprimare, prima gazetă românească în provincia dintre Prut și Nistru "Basarabia" datând din 1905. Iată doar câteva extrase, în acest sens, din presa timpului care ilustrează avântul exprimării și deruta pendulării între centru și periferie. Nicolai Costenco într-un articol de fond al revistei "Viața Basarabiei" se adresează basarabenilor astfel: "Treziți-vă o clipă mai devreme și sub cerul nostru vântat vor răsuna într-o dimineață trompetele biruinței și triumful spiritului basarabean." ("Viața Basarabiei", nr. 10, 1934). Iar Pan Halipșa scria, la rândul său: "Astăzi Basarabia, după cincisprezece ani de la Unire, ni se prezintă ca un ogor brăzdat de plugul culturii românești din ce în ce tot mai adânc și avem buna speranță că acest ogor românesc va produce boabe alese și din belșug." ("Viața Basarabiei", 1934, nr. 1., p. 2.).

Această oscilare, atunci când este vorba de regionalism, a fost surprinsă de către același G. Vattimo care consideră că a trăi în această lume multiplă "înseamnă a face experiența libertății ca oscilare continuă între apartenență și depeizare (p. 15) Un sentiment similar de derută, de confuzie a "dialectelor" se citește și în următoarele rânduri aparținându-i lui Vladimir Cavarnali: "Ceea ce ținem să menționăm în deosebi este faptul că, din primul moment al efectuării actului Unirii, n-am știut să facem diferență între noi și "regăteni". Pentru noi, cuvântul acesta n-a avut nici o semnificație. Ne-a fost extrem de dureros când am înțeles, în perioada de cunoaștere mai amănunțită, reciprocă (sic!), că cei care vin de dincolo

fac această deosebire.” (VI. Cavarnali, “Viața Basarabiei”, nr. 10, septembrie 1936, p. 2). Experiența libertății ca oscilare continuă între apartenență și depeizare este caracteristică și manifestărilor regionalismului basarabean interbelic în “Viața Basarabiei” (după 1934), “Bugeacul”, “Familia noastră”, “Generația nouă”, “Poetul”, “Itinerar”.

Libertatea aceasta, însă, e problematică, deoarece “... nu știm bine ce fizionomie are – ne este greu să concepem această oscilare ca libertate: nostalgia orizonturilor închise, amenințătoare și, în același timp securizante, se mai află permanent înrădăcinată în noi, ca indivizi și ca societate.” (G. Vattimo, p. 16). În același sens al nevoii de ieșire din închistare se exprima și scriitorul George Astaloș, care face un prim gest de reabilitare a interesului pentru argou în anii 60: chestiunea nu este “cum să intri în argou, – scrie prozatorul român stabilit în Franța, – ci cum să ieși din el.” Anume din această perspectivă, a atracției centripete și centrifuge, regionalismul își relevă esența și îndeamnă la dezbateri asupra corelării sale cu societatea comunicării.

Un alt moment important legat de problema regionalismului constă în aspectul conservatorist al acestui fenomen. Deci într-un astfel de sistem complex de relații trebuie amplasată opțiunea lui Petre Ștefănuță pentru cultura populară. Amintim că Petre Ștefănuță într-o scrisoare către Pan Halippa, în 1934, scria următoarele: “Există, astăzi, o problemă a regionalismului cultural. Celelalte regiuni românești au rezolvat întrucâtva această problemă în sensul că cercetează și cultivă tot ce prezintă valoare culturală și caracteristică regiunii. S-au organizat cercurile cu preocupări culturale și literare, reviste, ziare, în care apare regiunea cu toate manifestările ei. În domeniul culturii populare, culeg folclorul, cultivă cântecul, dansul și portul național și orânduiește statistic în muzee, tot ce cuprinde o mărturie asupra civilizației și culturii românești în trecut.” (“Viața Basarabiei”, 1934, nr. 2).

Cum se explică aspectul conservatorist al regionalismului? Ioan Biriș, în cartea sa *Istorie și cultură* (Dacia, Cluj-Napoca, 1996) arată că “orice formă de comunicare umană, orice “noi” (ca grup social, colectivitate, societate) presupune un aprioric cultural, o transcendență fondatoare” iar mentalul colectiv dintr-o cultură se clădește în straturi: “Cel mai

adânc – stratul primar – chiar dacă pare uitat, rămâne totuși mereu prezent. Ordinea straturilor și tipologia lor pot diferi de la o cultură la alta. Dar întotdeauna cele mai adânci sunt cele mai virile și eficace, acest lucru ieșind în evidență mai ales în situațiile cruciale.” (p. 51). Și precum arată Regis Debray, autorul lucrării *Critique de la raison politique* (Gallimard, Paris, 1981, p. 465), în situații-limită, stratul cel mai de jos urcă la suprafață.

Prin urmare regionalismul, oferind șansa exprimării dinăuntru regiunii și ținând cont de gradul de rezistență a celor mai adânci straturi ale culturii, nu poate fi decât conservativ. Comunicarea în aceste împrejurări este marcată de un joc dublu al nevoii de a păstra straturile adânci și, în același timp, de a le depăși. În perioada democratizării, pe care o parcurgem, această complexitate a transparenței face societatea, care tinde să fie mai conștientă de sine însăși, nu numai ceva mai iluminată, ci și ceva mai haotică. În acest relativ “haos” specific postmodernismului rezidă și speranțele de emancipare puse pe seama regionalismului. Însă nu trebuie să uităm că regionalismul constă nu numai în capacitatea de a te exprima dinlăuntru, ci presupune și capacitatea de a-ți asuma propriul tău regionalism. În acest sens, merită amintită atitudinea exemplară a distinsului lingvist Eugeniu Coșeriu, care susține recent la Bălți, în cadrul unui colocviu internațional, că nu este contra moldovenismului, făcând precizarea următoare: există un moldovenism imoral și există un moldovenism sănătos care înțelege să afirme cultura moldovenească în cadrul culturii românești ca normă.

Leo BUTNARU

SUBURBIE

Pe chipul lumii – o vreme rea care, insinuându-se adânc, schimonosește până și sufletele.

(Și) prin această suburbie e în plină desfășurare carnavalul dramatic al mi-zeriei. Destine bătute de toate vânturile. Singurătăți depresive scot inșii dintr-un sistem mai larg, comun. Farmecul periculos al genezei plăsmuitoare de monștri, fascinația zămislirilor agresive.

Glontele orb și aliciul clarvăzător. Recidiviști cu ochii transpirați, rânjind cu zarurile clătănătoare ale dinților cariați.

lernatice depărtări interioare. Obsesiva conștiință a fatalităților. Viețile nule din vise, imposibila lor istorie. În realitate nu li se întâmplă nimic, ca și în irealitatea intersectării sufletelor.

Mese sărăcăcioase de bodegă. Bețivani cu mutre de fauni îmbufnați. Râsul lacom și revărsător al cocotelor. Disperarea adolescenților prost cotați pe piața amorului. Sfânta Cecilia – patroana muzicii, inclusiv – a etern salvatorului “la-la-la-la!” Do-re-mi-o! *solo mio*...

În curțile sordide, cântă a prevestire de oaspeți cocoșii cu testiculele sub bărbie. Întâmpinarea întâmpiilor.

Abstinenți propășind prin legăturile lor cu mafia traficantilor de spirt, și nu numai. Bufonii regelui într-o epocă fără rege. Bătrâni ce-și păstrează actele de pensionare în cutii de pantofi.

La geamuri murdare – pisici plictisite. Pe uliță, abia târându-se, autobuze greu fumegătoare, deșelate de surplusul călătorilor țicsiți-sardele, mulți (nu vă supărați) cu frunți ordinare. Pe la colțuri de uliță, umili sau insistenți, culegători de diverse semnături contestatate. De-a lungul uliței, propovăduirea înflăcărat-pesimistă a misticului sărit de pe fix, înfierbântat de briza hipertensiunii, și care propune spre vânzare capodoperele mediocre ale noilor iconari... iconoclaști.

Retragerea și hibernarea destinului în sine. Decorurile imagineare ale coșmarurilor desfășurate ca niște *dioramas des foires* (diorame de la bălciuri).

Teba destinelor ruinate – această mahala ce tresare la șuier de locomotivă.

GARA SAU TEBĂ DESTINELOR

Teba destinelor ruinate această mahala ce tresare la șuier de locomotivă. Ca un tren de front, sosește acceleratul de Moscova. Ca un tren de intermi-nabil front ideologic oprește acest eșalon mahmur întâmpinat de bande mărunte de delicvenți – pastişe de western abominabil. Din vagoane coboară spirite educate în spiritul câinii cu spirt. Teba caricaturilor.

- Peron. Patrutele de polițiști pricepuți la dezbateri politice și dezbateri de rinichi. Licențiați în dreptul de a face nedreptate. Senzația că totul pare a fi dosarul, dosul, pardoseala sau pidosnicia unor vieți neîntâmpate, totuși.
- Alt șuier de locomotivă, ca și cum până în această mahala răzbate suspinul confuz sau urletul clar al viitorului. Iluzia narcotică a hiperrealității de mâine. Grotele vide ale speranțelor.
- Orologiul enorm de pe frontonul gării. Ca un negru drapel al șantajului – timpul răposat în propria sa durată. Cotidianul haotic al gesturilor insignifiante. Falimentul așteptărilor. În sala de așteptare – oboseala fără obiect a plictisului. În lejeră și stângace promenadă – lirismul sexy, prefabricat pe chipul țărănuțelor de ieri, astăzi derutate între se și nu se poate (tot, toate). Jargonul paralic al codoșilor. Prin penumbra ungherelor – homosexuali, intelectuali ratați recrutând jertfe noi cărora le perorează despre dualitatea unicului sau unicitatea dualității (oarecum complicat, ce mai!). Tentațiile plăcerii fără frontiere.
- Ah, mahalaua destinelor ruinate, spațiu aproape mistic unde se pot întâlni până și El Zorab cu Zorba Grecul. Mahala cu peron pe care disperții așteaptă dezastrele prezide de Nostradamus căruia, pe românește, îi zic un fel de Adam al nostru. Ingenios-puturos...
- Raiul coloniilor de ciori ca o parabolă a trâncănelii și relațiilor interetnice. A ciorilor care, în zori devremi și amurg târziu, trec peste zodia beton-gudronului într-un sens și-n altul, în ca și cum obligatoria lor paradă (navetă) alandala. Din arbori cade lapovița abundentă a excrementelor. Cu umbrelele desfăcute, pe sub arbori trec apostoli cu mitre de păr ridicat în vârful capului de spaima celor văzute făptuindu-se aici.
- În fine, peste Teba destinelor se lasă noaptea, deschizând în mahalagii priviri de pui de lup. Se potolește hărmălaia croncănitoare. Prinde a se auzi poetica bizară a signalelor cvasibiologice, cvasimecanice ale țărăieciilor. Pe vechi, cri-cri-ul greierului basarabean rămâne afin cu hara-kiri-kiri-ul greierului japonez.

PARISUL, FOTBALUL ȘI POETUL

- De la o vreme, oamenii nu se mai împart în cei care au văzut și cei care n-au văzut (spre exemplu, Homer) Parisul. În Paradis (s-ar putea spune (și) la Paris) pomul cunoașterii deja se polenizează de-a valma cu pomul ignoranței, drept (strâmb) rezultat al aceștii încrușișări multiculturală apărând un fel de pădurețe ale kitsch-ului. (Încearcă s-o ademenești pe Eva cu un măruleț pădureț!) În genere, paradisul a căzut la literă mică, neînsemnând altceva decât acest timp al lui etcetera.
- Poate doar fotbalistii se mai împart în cei care au jucat sau n-au jucat la Paris. După campionatul de fotbal (France 1998! ultimul din secolul trecut), se desfac contractele antrenorilor învinși, în vreme ce nimeni nu propune contracte de angajarea poeților victorioși, pentru ca aceștia să antreneze imaginația opacă a lumii. (Ca și înșii obișnuți, poeții riscă să ajungă contemporani cu lipsa de lirism a trandafirului.)
- Chiar dacă evul post-mediu se insinuează până și în ciocoimea post-modernistă din București sau Chișinău, românii nu se mai împart în cei care au văzut și cei care nu au văzut Parisul. Oamenii, inclusiv românii, sunt ca niște dezechilibre dintre vase și vise comunicante, printre ei înscriindu-mă și eu, cel din sud-estul post-comunist-modernist, ca dintr-o Străinătate Mijlocie unde se psalmodiază ieftina filosofie a blocului NATO (Șeherezada a promis solemn că, pentru a mia doua noapte, va învăța o poveste românească, pentru a ne înlesni cumva și pe această cale intrarea în NATO) și unde umbra ultimului imperiu se-ncheagă în nopți de coșmar ca o Integrală Kafka. (Și poate că anume starea de gigantism a imaginației noastre, suprarealitatea ei gratuită sau poate că somnul cugetului naște monștri, pe când somnul sentimentelor, ca și somnul îngerilor, nu naște nimic sau doar dez-naște monștrii pe care-i nascu somnolența rațiunii, această dez-naștere – ca formulă – ducându-mă cu gândul la niște eroi cu inimile... de-capitate sau cu capetele... *de-inimate* și inteligența de-sentimentalizată...)

Oricum, prin forța lucrurilor și slăbiciunea iluziilor, după ultimul campionat mondial de fotbal, filozoful post-modernist, cu obișnuita-i ironie, proclamă-n parafrază: secolul XXI va fi altfel decât secolul XX sau nu va fi deloc! – lucru ce va fi atestat cu certitudine după primul campionat de fotbal din mileniul trei. (O, tu nostalgie fineseculară, înlocuitoare a romantismului de cândva! Tu, melancolie a cântecului de început de secol, de *Carmen Saeculare*, ca o preexistență a post-iluzionismului... (Ptui, drace! uite că o dau în poezie...)) *A bientôt!*

CENUȘIU-EGALIZATOR

- 1 Epoci – pe sponci. Câte puțin, timpul epocilor pietrei, bronzului, fierului. Nu se cunoaște din ce motiv n-a existat și epoca magnetului, atrăgătorului. Adevărat e că astăzi trăim debusolata epocă a busolei în agonie... Nu a existat nici epoCA CĂrbunelui, posibil și din motivul că, dacă ar fi fost (și) epoCA CĂrbunelui, prin neplăcută asociație de sunete, civilizațiile ar fi comis o cacofonie cronometricĂ COntratimp. Să revenim: epoci pe sponci – copci în gheața Totului ce curge, Totului ce se mișcă heraldic – și copcă în gheața căzii în care Arhimede strigase: *Evrica!* Epoci pe sponci – de piatră, de bronz, de fier, de aur (*aura prima* – zicea latinul); epoca de aur a omenirii... comunismul, ducă-se pe pustii! Epoci pe sponci – de marmură, de mausoleu, de Cucuteni, de limbă de lemn, de huilă, de mămăligă, de foaie verde, unele dintre care încă nici n-au binevoit să fie, să se întâmple... Pe scurt – epoci, epoci, epoci (ce bocet!) pe sponci, cu care se încheie, se încopiază totul în epoca de spumă sau de praf și pulbere... Urmează să vedem dacă va reuși cineva să zică “Amin!” în această epocă a... cărămizilor, zic eu.
- 2 În stoc – stacojiile hălci de carne pietrificată ale cărămizilor băilor publice, închisorilor, caselor de vacanță. (Huma a fost macra primordială în mâinile Domnului care avu de ales ce să facă mai întâi – om sau cărămidă? Neavând la îndemână vreo monedă, cu care să tragă la sorți (cap sau pajură?), fiindcă pe ne-atunci nimeni existând, nimeni nu inventase încă moneda, Domnul scuipe în palmă, cu muchia celeilalte palme lovind în miedul salivei sale salvatoare și, urmărind chi-romanticul zbor al stropilor, își spuse că prioritară ar trebui să fie plămădirea din hălci de humă a lui Adam, cărămizile lăsându-le pentru mai apoi, în seama acestuia.) (Ceva mai înainte de crearea lui Adam, prin vidul primordial se mișca – geometric, precis – un Deget, proiectând văzduhul, apoi Degetele Domnului prinseră a susura ca niște tuburi din barnșamentul unei perne cu oxigen.)
- 3 În stoc – stacojiile geometrizară ale macrei pietrificate, ceva mai la o parte de niște vechi muri de tu(r)n amenințați de un buldozer cu o falcă în cer și cu aceeași falcă în pământ. Cărămizi ca niște epoleți suprabarosani smulși de pe umerii mareșalilor grandomani nevoie-mare, unii dintre care regretă și astăzi că au ales cavaleria și n-au optat pentru infanterie, încât încă din subofițerie căputele bocancilor îmbăcșite de sudoare le miroase a șa și a coapsă de cal. ... Cam atât despre stacojiile stocuri de cărămizi, deoarece, de cum vine vorba de mareșali și mărșăluire, nimic nu mai are continuare, precum vedeți – nici chiar enigmaticele clarități ale inspirației ce au declanșat rândurile de față despre enigmaticele neclarități surprinse la întâlnirea cu stocul stacojiilor hălci de carne de tu(r)n ale cărămizilor peste care deja se lasă amurgul cenușiu-egalizator, unde mai pui că, în genere, demult este tocită mitologia priveliștilor demne, cică, de interes. Amurg de epocă, cenușiu-egalizator...

Din volumul în pregătire
“Cetatea nu e gata de război”.

**Alexandru ROȘU
Chișinău**

BASM DE DUMINICA MARE

Și zic: din nemila nu știu cui s-a făcut ca fetele să fie trimise la alt orfelinat și să fie despărțit frate de soră și soră de frate; și când am rămas de unul singur, cu o coajă de pâine în buzunarul unor pantalonași flămânzi, hop! că mi se înfățișează Sfânta Vineri și, după ce m-a încodit de una și de alta, îmi urși că o să apară ea.

– Care "ea"?! – am balmăjit uluit.

– Păi, cea din visurile oricui...

– Baliverne...

– Așa e, cum îți spun, dragul meu băiat! făcu parcă întristată Sfânta Vineri și o umbră amară se dosi în adâncul ochilor ei blânzi.

N-am înțeles ce-a avut în vedere Sfânta Vineri, însă ea nu m-a dus de nas.

Și după ce am alergat zadarnic în urma unui autobuz ce pentru neîndurată vreme a dus-o departe pe soră-mea, apărui ea. Micuță, ca șoapta unui trăsnet; un păr de culoarea mierii îi alinta umerii acoperiți de o bluză neagră; odată cu fusta ei albă, coborâseră din autobuzul spre Cernăuți și niște pantofiori, mușcați pe la margini de niște șotii nevinovate. Și, colac peste pupăză, ca verdele zbuciumat al tuturor primăverilor din lume, s-au năpustit asupra mea ochii ei. Poate, preț de o clipă, privirile noastre s-au încrucișat. Luna mai își făcea, blândă, de cap în freamătul unei primăveri călduțe, și fata era tot atât de frumoasă ca și soră-mea dusă la alt orfelinat și în alt oraș.

Așadar, însoțită de o femeie, – mi-am dat ulterior seama, era maicăsa, – a intrat în magazinul de lângă stație. M-am furișat și eu până la ușă.

Maicăsa îi cumpăraseră un fâșic de bomboane. Îmi amintesc, de cele

scumpe, îmbrăcate în ciocolată. Neîndemânatică, ea luă fâșicul și o lume înfometată de mărgele se rostogoli pe podeaua de teracotă. Am cutezat să culeg câteva boabe și, deși mă sugea cumplit la linguriță, am dat dovadă de o mare tărie de caracter, dar și de un nemaipomenit curaj ca să înțepenesc cu palmele întinse.

Și, precum am mai spus, s-au prăbușit asupra mea niște ochi cât toate necazurile mele de la orfelinat, de a rămas năcut până și freamătul călduț al unei primăveri amarnic de luminoase și un "Mulțumesc!" se rotunji timid pe buzele micuței stăpâne a marelui fâșic de bomboane.

– Ar fi bine, se adreseă apoi ea mamei sale, să-l servesc cu niște ciocolate și pe acest cavaler.

– Bineînțeles, draga mea copilă! confirmă femeia.

Prea vorbeau ele frumos și elegant pentru urechile mele, încât nu mai țin minte de am gustat din bomboanele ce le țineam în palmă, nici nu mai știu cum am zbughit-o pe ușă și nici cum m-am pitit între desagi și sacii din secția bagaje și nici când a plecat autobuzul din gară.

Mă zdruncina rău la hopuri; mirosea a brânză de oi, a pedeapsă pentru lipsa de la lecția de istorie, însă mă încălzeau bobul de ciocolată din buzunar și fiorul primăvăratice ce mă făcea să îndur orice în lume.

Și nu s-a supărat șoferul când mă descoperi. Pur și simplu, mi-a dat un picior mai jos de spinare, a înjurat vartos mirosul de brânză de oi, iar pantalonașii mei prăfuiți, dârdâind de frig, o luară pe urmele unor pantofiori ciupiți la bot de șotii. Spre bucuria mea, ei locuiau nu departe de gară, într-o casă mică cu ferestre mari, casă străjuită de un nuc și o bancă obosită de vremuri.

Prea târziu mă dumeri, scârțâind, o porțiță că am săvârșit o faptă nesăbuită, dar, totuși, nu mă învinuia de nimic.

Am rămas față în față cu o bancă din câteva scânduri negeluite.

Și tot așa, o noapte întreagă, zgâindu-mă la o fereastră cu perdelele trase, mă chinuia povara unui vis, în care, prin ierburile unei lunci nesfârșite, alerga spre mine o fetiță

bălaie, cumițind în palme zborul unei băsmăluțe. De pe aiurea se rostogoli asupra mea un drum de țară, – toate ierburile și florile au dispărut, – la o cotitură apără o limuzină ori un camion, gonind în plină viteză. Zăceam în mijlocul drumului. N-aveam putere să fac vreo mișcare, iar roțile limuzinei ori ale camionului scurtau distanța fără milă. Însă se postă în cale o fetiță; vehicolul o ocoli, atingând-o, totuși, cu aripa-i de metal, și corpul ei se prăbuși alături de mine.

– Ai mare noroc, micul meu zmeu! râse ea, cine mai știe din ce pricină, pe când bravul ei zmeu se tăvălea în praful unui drum de țară.

Rochia, sfâșiată, sângera în dreptul umărului stâng, rănit, probabil, de aripa mașinii.

– Putea fi și mai rău, își dădu ea cu părerea, acoperind cu băsmăluța zgârietura de la umăr, apoi cu partea curată a ei își șterse fața.

Pogora acolo, dar și în altă lume o zvâcnire înstelată pe scândurile unei bănci pe care somnul meu, flămând și ostenit, zâmbea încălzind răcoarea unei dimineți ce ar fi fermecat chiar și sufletul celei mai mohorâte vrăjitoare. Și, ca să vezi, apare iarăși Sfânta Vineri cu o tavă plină de dulciuri. Ei, cred, nu mai are rost să descriu purtarea unui copil care numai sătul nu era. La o adică, de ce ar fi trebuit să se ducă pe gura lupului atâta prăpăd de zaharicale?!

Cum înfulecam vârtos, prinse să mă doară o ureche. M-am zvârcolit în somn și am deschis ochii.

Undeva, departe-departee, se mistuia în vis o tavă doldora de bună-tătăuri, iar aievea o ureche mă durea cumplit. Din lumina blândă ce fulguia din înalțuri se rupse o voce aspră:

– Măi, pui de dobitoc, ce faci aici de împuti o dimineață atât de frumoasă?!

Ce aveam să-i răspund unui milițian cu o mutră neghioabă ca și a învățătorului nostru de istorie la ale cărui lecții ne tachina că nu suntem cu mama neam. Și ce s-ar fi putut dezvinovăți un așa-zis pui de dobitoc, ca vai de capul lui, în fața unui netrebnic străjer public? Pentru că a ațipit, mă rog, pe o bancă?!

– O aștept pe verișoara mea!

Gura mea grăi înțelept și nu degeaba.

Cel care mă potcovi cu rangul de dobitoc îmi lăsă urechea în pace, deși cu mare poftă mi-ar fi cărat zdupaci cu duiumul, iar eu sfredeleam cu mare speranță o porțiță și, cu toate că nu eram tare în materie duhovnicească, mă rugam la toți sfinții, ca ea să se deschidă și să se ivească stăpâna unor pantofiori, stăpână ce m-ar fi ferit de o mare năpastă.

Cum să nu! Cel cu mutra învățătorului nostru de istorie puse iarăși laba pe sărmana mea ureche și o răsuci de parcă și-ar fi răsucit musteața. Era ceva asemănător cu fabula ceea când o pui de mămăligă. Dar tocmai atunci îmi răcori auzul vocea Sfintei Vineri:

– E pentru ultima dată când vin să-ți dau o mână de ajutor. Mai departe, dragul meu băiat, fii bun și te descurcă singur. Ești mare de-acum.

O adiere moale se furișă pe lângă mine, luând-o aiurea, cine mai știe pe unde, și mă lumină o tristețe amară că m-a părăsit cineva ori ceva foarte scump și că marile bucurii, dar și marile nevoi abia încolțesc.

Și a dispărut chipul Sfintei Vineri. Ca prin minune, a scârțâit o porțiță, din dosul scândurilor s-a ițit mai întâi un ghiozdan, apoi cunoștința mea din ziua trecută, care, după ce a făcut câțiva pași, s-a oprit să ne privească cu nespuse curiozitate.

– Asta-i verișorul tău? întrebă milițianul.

Fata – mă recunoscutese oare?! – ezită o clipă, apoi se apropie de mine și mă luă la braț.

– Da, el este verișorul meu.

Prea dădeau de bănuț pantaloanașii mei ponosiți, dar și în căpșorul fetei era un dram de istețime:

– Astăzi clasa lor colectează fier vechi.

Minciuna părea să fie un argument convingător. Milițianul bombăni ceva de neînțeles și își căută de treabă, cum i se și cuvenea unui milițian cumsecade. Totuși, îndepărtându-se, mai întoarse de câteva ori capul, ca să ne iscodească cu privirile.

– Nu-ți fie frică, zâmbi așa-zisa mea verișoară, de parcă nu s-ar fi întâmplat nimic. Tata zice că ăstora le lipsește o doagă.

Puțin îmi păsa de convingerea unui tată care avea o fată isteată și care nu catadicsea să afle, deocamdată, de unde vin și încotro mă duc, și alături de care mă simțeam ca un zmeu. Și eu, într-adevăr, ca un zmeu, ascultam multe și mărunte despre o păpușă ce a rămas fără rochiță, despre un frumos nume – Lia Mic – ce îl poartă, despre mama care și-a probizat fiica pentru niște note nu tocmai bune la un obiect și mi puțin bun.

Ajunsesem în curtea unei școli și, când îmi părea că este inevitabilă despărțirea, că cine știe de-o să mai aud glasul fetiței nemaipomenit de agere, ea se opri deodată, afișând o nutricică de veritată șireată:

– Păi, tinere crai rătăcit, cum ar zice mama, m-a trăsnit o idee originală. Să mergem! Mă luă la braț. Nu mai moare algebra fără mine, oricât ar crede tata că fără matematica lui s-ar pierde lumea.

– Vorbe de clacă! am zis eu într-o doară.

– Ești atât de simpatic! izbucni ea. Îmi crescură urechile. Uite, colo, la colț de stradă, e o cafenea la care se dă cea mai bună înghețată din lume.

Involuntar, mi-am pipăit buzunarele, în care, rușinată, se piti o coajă de pâine.

Fata râse cu poftă:

– Nici o grijă, brav cavalier ori zmeu năzdrăvan. Achit eu plata. Și dacă fac ochi dulci vânzătorului, ne mai alegem cu ceva pe gratis.

Însă n-a flirtat cu nimeni. Deveni, nu știu cum, serioasă. Dacă și spunea ceva, apoi cumpătat și la locul cuvenit. Au trebuit să se călătorească mulți ani ca să desprind și eu legea cuvintelor, pentru ca să-mi exprim gândurile la fel de coerent și limpede. O fi fost atunci, poate, cea mai dulce înghețată din lume, o fi fost, poate, și vorba ei nu știu cum altfel, odată ce ne admirau toți mesenii din cafenea, odată ce până și ospătarul, un bătrân evreu cu ochelari grei pe nasul mare, zăbovea lângă masa noastră mai mult decât ar fi trebuit, mirându-se de ce toți trecătorii își încetinesc pașii, sorbind parcă din lumina ce o emană frumoasa mea însoțitoare.

Numai eu uitasem o linguriță la

fundul unei cupe de înghețată, ascultând povestea despre un milițian căruia îi lipsea o doagă ori mai multe, despre un băiat rătăcit în labirinturile timpului, despre o bunică și încă despre multe nimicuri importante pentru viața unei eleve care nu se împăca cu niște ecuații la matematică. Și când ea întinse mâna ca să deschidă ghiozdanul, rochia îi alunecă pe umăr, ca să dezvelească o rană încă necicatrizată.

Un fior, ca un șarpe, îmi încolți memoria.

– Unde ți-ai zgâriat umărul? am întrebat, uimit de tot.

Ceva se cutremură în adâncul ochilor ei verzi.

– O nimica toată. E semnul meu ceresc. Astă toamnă, la țară, când culegeam mere, am căzut din pom. Bunica avea să leșine...

Zâmbi straniu, pradă unei amintiri.

Mâna ei scotoci în ghiozdan și scoase două mere.

– Numai bunica știe să le păstreze, așa bune și mustoase, până la sfârșit de vară. Deși au un gust amarui, le mâncăm cu mare poftă, mai ales de Duminica Mare. Urmă o pauză. Atunci e ziua mea de naștere.

Iarăși ceva îi tulbură ochii.

– Mi-ar fi plăcut să te văd și pe tine de Duminica Mare. Ai să vii?

Surprins, am bâiguat ceva de felul:

– Dacă zici... au mai rămas câteva săptămâni... și dacă nu va supăra pe nimeni...

– Fii pe pace. Am niște neamuri, mișto! Și dacă vei fi băiat cuminte, ai s-o cucerești pe mama... pe bunica... pe tata... Să mergem. Pare-mi-se, am întârziat și la a doua lecție...

N-aveam plăcere să merg nicăieri, dar i-am luat ghiozdanul și am urmat-o, simțind că a prins să se clatine o lume întreagă și că a început să se depene firul unui basm cum n-a mai fost să fie și, grație împrejurărilor, cum a zis Sfânta Vineri, lucrurile și-au găsit locul lor.

Ne apropiam, deja, de curtea școlii, să fi rămas vreo sută de pași până acolo, când ne încercui o ceată de inși, cam de vârsta mea. Erau porniți pe rele. Cel mai puțin răsărit dintre ei

păși înaintea tuturor ca să-mi spună răstit:

– Mă, neam de venetic, s-o lași pe Lia Mic în pace. Ea nu e de nasul tău.

Aș fi fost eu neam de venetic, dar nu într-un oraș necăjit, lăsat în voia soartei, în care, totuși, s-a plăsmuit fericit scurta dragoste a părinților mei, și nu în acele condiții, când chipul unei fete multîncântătoare se împlântase adânc până și în pietrele unui caldarâm.

– Mai pune-ți pofta-n cui. Ești prea urâcios pentru mutra ta ne-trebnică, m-am umflat eu în pene. Aveam și eu o experiență amară dar folositoare de la orfelinat. Nu faci nici o para chioară.

În acea împrejurare, Lia Mic mă privi cu admirație:

– Să știi că-mi ești simpatic!

Păi, cum altfel.

Lia Mic puse mâna pe centurile ghiozdanului:

– Niște năpârci... să le facem mutra terci...

Ușor de zis. Forțele erau inegale. Însă ar fi cedat pozițiile unui zmeu încăpățânat, întărâtat fiind de niște ochi mari ca toate zilele?!

Tăbărâse asupra mea o duzină de pumni și, oricât s-a străduit Lia Mic să pună capăt încăierării, m-am ales cu niște ditamai vânătăi.

Văzând că se îngroașă gluma, fata strigă disperată, demonstrând că, pe lângă vocea elegantă ce o poseda, mai are și un vocabular dat naibii:

– Am să vă spun la tata, tâmpitilor!

O fi avut vreun efect deosebit acel epitet, s-o fi speriat, poate, inamicii mei ori, poate, ar fi obosit să-mi tăbăcească pielea, dar m-au lăsat în plata domnului.

– Să-ți fie de învățătură! scrâșni unul dintre inși cu o mutră ce ar fi meritat un epitet mult mai pipărat decât cel pe care i l-a atribuit Lia Mic.

Și mi-a fost de învățătură. Până și acum mai umblu cu nasul betejit.

Însă veni să-mi răcorească vânătăile de pe față o băsmăluță albă; mânuțele fetei mă ajutaseră să mă ridic de pe caldarâm și să iau loc pe o bancă din apropiere.

– Prăpădiții ăștia au dat bir cu fugiții!

Avea ochi mari Lia Mic, dar și o forță care te pune pe picioare. Apoi urmă o întrebare care parcă nu ar fi fost la locul ei:

– Ai să vii de Duminica Mare?

Ea era frumoasă și eu prea necăjit ca să refuz.

– Am să vin, zise încet gura mea sângerândă.

– Să păstrezi băsmăluța, urmă o pauză, de parcă fata ar fi luat o decizie hotărâtoare; căută iarăși în ghiozdan, scoase ceva de acolo și întinse mâna, desfăcând palma, și această iconiță. Întotdeauna m-a ocrotit de rele.

Din rama iconiței vechi mă priveau duios două chipuri – Maica Domnului și Fiul ei.

Le recunoscui fără mare greutate, amintindu-mi de cuibul părintesc, unde în casa mare, într-un colț, încoronată de un prosop brodat iscusit, era prinsă o icoană asemănătoare, zugrăvită nu chiar atât de reușit, dar la care mama se ruga în fiecare seară, oricât ar fi fost de târziu, și ne îndemna și pe noi să ne facem cruce.

– Sunt obiecte prea scumpe, am ezitat eu.

– Da! recunoscui fata. Sunt cadourile mamei, dar acum ai nevoie de ele. Ai să mi le restitui dacă vii la ziua mea de naștere. Ei, ce zici? Am încredere în cuvântul tău?

– Din dar ai, din dar să dai, m-a străluminat un răspuns neobișnuit.

Am luat iconița, am învelit-o în băsmăluță și le-am dosit pe amândouă în buzunarul de la cămașă.

– Am să iau primul autobuz, am zis eu. Sosesc pe la amiază.

– E tocmai bine! confirmă Lia Mic. Zic: N-ai cuget rău în inima ta. Pe curând!

Multă apă s-a scurs până să mi se deschidă ochii la toate.

Curtea școlii înghiți lumina pletelor ei.

Am rămas iarăși singur, dar a urmat o zi bună. Nu m-a certat șoferul de autobuz și am ajuns cu bine la orfelinat, purtând sub ochi, ca un bărbat sadea, niște vânătăi care n-au îngenuncheat pe umerii unui caldarâm.

Iar de Duminica Mare, contra câteva porții de unt, l-am convins pe unul dintre colegi să-mi împrumute pantalonii săi. Spălasem pe cât a fost de bine și o cămașă veche și, după ce am călcat-o, m-am chitit nițel în fața oglinzii, de a rămas cu gura căscată chiar Sfânta Vineri, care, nu știu de ce, oftă:

– Eh, dragul meu băiat!

Mult-mult mai târziu aveam să pricep sensul acestei fraze.

Și ca să fac față evenimentului, am sărit în grădina unei băbuțe de unde am șterpelit niște trandafiri cum rar se întâlneau la acea vreme.

Mult timp n-am avut curajul să bat la porțița casei mici cu ferestre mari. Femeia care îmi deschise poarta rămase nedumerită și, mai nedumerit, sângera un buchet de trandafiri în brațele mele. După un "Bună ziua" ca vai de el, am zis că Lia Mic m-a invitat la ziua ei de naștere.

– Intră în ogradă! mă îndemnă femeia cu blândețe.

Un cald întuneric cutremură lumina ochilor ei.

Spre a dovedi că anume am fost cu adevărat invitat la o zi de naștere, am scos băsmăluța din buzunar.

– Lia mi le-a dat și mi-a spus că i le pot reîntoarce de Duminica Mare.

Mirată la culme ori poate chiar speriată, femeia luă loc pe un scaun vizavi de o masă pironită pe un picior de lemn.

Intuiam cu mintea mea de copil că s-a întâmplat ceva.

– Când ai întâlnit-o ultima dată pe fiică-mea?

Femeia mototoli, involuntar, băsmăluța cu degetele-i tremurânde și o lacrimă picură, singuratică, pe iconiță.

– În luna mai.

Un dulău zdravăn se gudură la picioarele mele, de parcă am fi fost prieteni la cataramă.

– Da, în luna mai, am confirmat.

– Aș vrea să cred, oftă femeia.

Dar Lia a decedat, ca azi, un an în urmă.

Parcă m-ar fi lovit un trăsnet. Totul – de mare durere și spaimă ce abia începuse a-mi mușca făptura și din cauza că mai eram învinuit pe nedrept ca mincinos – mi se clătina în fața ochilor.

– Dar acestea sunt anume lucrurile ei. De ce v-aș minți?!

Și zic: Cine știe unde e cuvântul purtător de adevăr?! Deseori îl căutăm – cuvântul – și nu-l găsim, dar atunci când trebuie, coboară el însuși la noi și, cine este vrednic să-l primească și-și trece fapta și gândul prin mila lui, intră în stăpânirea vieții veșnice și cunoaște adevărul ce hrănește și luminează pe tot omul.

Pe masă, o grămăjoară de mere zbârcite, ca fața unui bătrân înțelept, striga îndurerată la ceruri, căznindu-se să tălmăcească curgerea netălmăcită a două lumi, de aici – și, poate, de dincolo de noi, care alunecă pe aceeași părtie, dar cărora nu le este hărăzit să se întâlnească. Mai lăcrima deasupra unei micuțe farfurii cu multe mere o Duminică Mare, umezind lumina unei veșnice întrebări fără răspuns: de ce a fost nevoie să se săvârșească o cruntă nedreptate într-o lume care se dorea a fi cu totul alta decât cum era?

Femeia intră în casă ca, peste puțină vreme, să revină cu încă o băsmăluță și cu încă o iconiță. Erau identice, dar cu o singură diferență: una dintre băsmăluțe parcă mai sângera.

– Nu-i adevărat! am strigat încet și, lăcrimând, cu voia sau fără voia mea, am ieșit din ogradă.

A oftat în urma mea o porțiță; a plâns o clanță ruginită, de parcă s-ar fi străduit să împace o durere neîmpăcată și să-mi explice taina unui fenomen, pe care nu îl pricepusem atunci, dar și mult mai târziu, după mulți ani, când venisem la mormântul Liei, cu un trandafir, încumințit lângă o lespede de granit de pe care mă privea, mă chema, îmi spunea ceva, alintându-mă înduioșat, o fotografie cât palma fiicei mele.

Oricum, într-un fel, și fiică-mea îi datorează Liei apariția ei pe lume, deoarece, în acel an, de Duminica Mare, s-a produs unul dintre cele mai teribile cutremure, care a înghițit nenumărate vieți omenești și care a îngropat sub ruinele bătrânului nostru orfelinat mulți colegi de ai mei. Și dacă nu mi-ar fi călăuzit inima o băsmăluță, o iconiță, și dacă m-aș fi dezis atunci de Lia Mic și invitația ei și nu mi-aș fi ținut cuvântul dat, nimeni nu știe de unde, când și cine mi-ar fi plâns de milă.

Natalia BANTUȘ
Chișinău

VALURI NOCTURNE

Valuri nocturne Țes vălul uitării,
Vântul, ca clopotul, tainic răsună.
Lacrima nopții și lacrima mării –
Stele și ape – domnesc împreună.

Plină de spume, parcă respiră
Marea, mereu, ca un zid de mistere,
În a văzduhului veșnică liră,
Tot universul se naște și piere.

VA TRECE VIAȚA

Va trece viața, ca o simplă răsufare de negru pământ,
Vor trece anii ca o zi de primăvară pe aripi de vânt,
Va trece clipa ca un sunet de vioară pe un cer senin,
Ne vom trece și noi, unși cu mierea luminii,
dar și cu venin.

Și stelele, doar ele fiindu-ne aproape, ne vor zâmbi,
O nețarmurită poveste-nstelată ne va umbri,
Umbla-vom prin basme, cu inima moartă, cu suflet
de flori,
Purta-vom coroane de aur – lumină tivită cu nori.

PRIVESC LA CER

Privesc la cer, e noapte,
E-o lume amețită-n întuneric.

Doar chipul tău apare-n mii de șoapte
De stele, strălucind abscons, feeric.

Toți dorm. Văd visuri ireale
Ca o cascadă izvorâtă din destin,
Apari din nou în gândul meu aieva
Cu chipul magic, straniu și divin.

FĂR-A ȘTI CE SE ÎNTÂMPLĂ

Făr-a ști ce se întâmplă
Eu pe-ncetul mă întunec,
Și, gândindu-mă la tine,
Dintr-o zi în alta lunec.

Sună clopote a jale
Răscolindu-mi toată firea,
Încându-mă-n cuvinte,
Recroindu-mi amintirea.

ZBURAI CA VAPORII DE APĂ

Zburai ca vaporii de apă, zburai,
Depart, depart, pe cerul cu stele.
Pierdut, cu tandrețe adio-mi ziceai.
Doar mie, nu inimii mele.

SECUNDA

Secunda dispăre,
Se naște și moare,
Și sufletul pleacă,
În ceruri se-neacă,
În ceruri senine,
Ce nu-s pentru mine
Și nu-s pentru tine.

FIȘIER

Natalia BANTUȘ (n. 27.02.1985, Soroca, studentă (în anul I) la Facultatea de Drept a U.L.I.M., Chișinău) este un spirit laborios și lucid. Abordează o arie tematică vastă. Dincolo de hățșurile verbale reușește să întrevadă strălucirea turelor de aur ale poeziei, ce emană liniște și limpezime, dar și implicare emoțională, și aplecare asupra sensurilor fundamentale ale existenței umane.

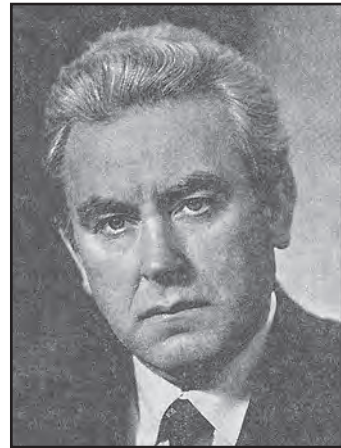
Viorica RĂILEANU
Institutul de Lingvistică
al A.Ș.M., Chișinău

ANATOL EREMIA:
UNITATEA
PATRIMONIULUI
ONOMASTIC
ROMÂNESC

CHIȘINĂU, 2001, 230 P.

Pe 3 iulie curent, la Casa Limbii Române din Chișinău, savanții filologi, obștimea de cărturari din capitala Republicii Moldova au celebrat jubileul de 70 de ani de la naștere și 45 de ani de activitate științifică și pedagogică a doctorului în filologie Anatol Eremia, coordonator al Direcției Științifice "Onomastică" a Institutului de Lingvistică al A.Ș.M. Cu această ocazie, a avut loc lansarea monografiei *Unitatea patrimoniului onomastic românesc*. Manifestarea jubiliară a fost organizată de Institutul de lingvistică, Centrul Național de Terminologie, Societatea "Limba Noastră cea Română" și Casa Limbii Române și s-a produs cu participarea cunoscuților savanți, scriitori, ziariști, animatori ai vieții publice: acad. N. Corlăteanu, acad. H. Corbu, acad. A. Ciobanu, acad. A. Roșca, prof. dr. V. Melnic, dr. A. Dumbrăveanu, dr. Ion Răileanu, dr. I. Bărbuță, lu. Roșca, V. Butnaru, Șt. Secăreanu, Gh. Vodă, A. Cupcea-Josu, D. Țâra, A. Acsan, V. Pohilă ș.a.

Despre omagiat și noua sa lucrare au vorbit cu multă dragoste și pertinență acad. Anatol Ciobanu și Haralambie Corbu, dr. Albina Dumbrăveanu, prof. Vasile Melnic ș.a. Referindu-se la *Unitatea patrimoniului onomastic românesc*, dr. Vasile Melnic a subliniat: "Monografia tratează probleme ale onomasticii basarabene, chestiuni de ordin teoretic și

aplicativ-practic: formarea și evoluția toponimiei în spațiul pruto-nistrean, particularitățile sociolingvistice ale antroponimiei locale, stratificarea etimologică și structura derivațională a numelor proprii geografice și de persoane, reglementarea toponimelor și antroponimelor românești. O deosebită atenție se acordă restabilirii fondului onomastic național, optimizării procesului de încadrare a toponimiei și antroponimiei basarabene în sistemul integral de limbă și cultură românească".

Esența volumului și a strădaniei de o viață a sărbătoritului se desprinde răspicat și convingător din paginile volumului: "Toponimia națională trebuie protejată. Numele topice de importanță istorică, asemenea monumentelor de cultură și rarităților naturii, trebuie ocrotite în conformitate cu legislația în vigoare.

Numai prin eforturi comune, numai prin interesul, grija și truda intelectualilor, a specialiștilor și a entuziaștilor, vom contribui eficient și sigur la restabilirea fondului toponimic tradițional, la renașterea și reglementarea onomasticii naționale. Să utilizăm numele noastre proprii cu formele lor autentice și corecte, să le păstrăm intacte, așa cum ni s-au transmis din generație în generație, strălucite de înțelepciunea poporului, întru binele și folosul urmașilor, întru memoria strămoșilor."

Nicolae CORLĂTEANU

DISTINS LINGVIST

Anatol Eremia a fost și rămâne unul dintre discipolii mei cei mai iubiți pentru osârdua cu care studiază decenii la rând cele mai diverse discipline filologice și lingvistice, în special referitoare la onomastica noastră. Apreciez în mod deosebit la acest cercetător științific tenacitatea cu care urmărește realizarea scopurilor științifice propuse.

A început cu toponimia, temă realizată în teza sa de doctor în filologie. Ulterior, se ocupă de cercetarea științifică, acumularea, sistematizarea și analiza fenomenelor și faptelor de limbă și de elaborarea unor lucrări de sinteză, cu caracter teoretic și aplicativ-practic.

Prima sa monografie – *Nume de localități. Studiu de toponimie moldovenească* (1970) – a fost înalt apreciată de specialiști, cea de a doua – *Contribuții la studiul cuvintelor în limba română* (1979) – i-a adus autorului binemeritul renume.

Căutând să aprofundeze și să generalizeze materialul concret, A. Eremia a publicat mai multe lucrări de valoare privind problemele de toponimie: *Graiul pământului. Schiță de toponimie moldovenească* (1981), *Tainele numelor geografice* (1986). Necesitatea restabilirii, reglementării și ocrotirii patrimoniului toponimic național a fost susținută în lucrările: *Nomenclatorul localităților din Republica Moldova* (1996, 2001), *Chișinău. Străzile orașului nostru* (1993) ș.a. Deosebită atenție merită monografia-album *Chișinău: orașul vechi și nou* (1999). Vast (15 volume) e concepută lucrarea *Localitățile Republicii Moldova. Itinerar documentar-publicistic ilustrat* (Chișinău, vol. I, 1999; vol. II, 2000), ce se editează cu susținerea Centrului Republican de Presă din

Republica Moldova. A. Eremia a participat activ la această operă, ca autor și coordonator științific, precum și la alte lucrări de proporții, care au văzut lumina tiparului: *Dicționar enciclopedic ilustrat*, Chișinău, 1999, *Dicționar enciclopedic*, Chișinău, 2000 și *Statele lumii: Dicționar enciclopedic*, Chișinău, 2000 (coautori: acad. T. Constantinov și cercetător St. Vieru).

Efectuând cercetări toponimice pe teren în peste 2000 de localități basarabene, A. Eremia, în colaborare cu colegii de breaslă, a alcătuit tezaurele lexicografice, ce se află acum la Institutul de Lingvistică al Academiei de Științe: “Fișierul toponimic general”, “Cartoteca terminologiei entopice” și “Cazierul numelor de familie”. Acestea fac posibilă, în prezent, elaborarea unor lucrări de prestigiu național: *Tezaurul Toponimic Românesc. Moldova* (în colaborare cu Institutul de Lingvistică “Al. Philippide” din Iași) și *Dicționarul entopic al limbii române* (în colaborare cu Institutul de Lingvistică “Iorgu Iordan” din București).

Timp de mai mulți ani A. Eremia susține activ, la temele sale preferate, diverse rubrici în diverse publicații republicane și câteva emisiuni la radio și televiziune.

Trecutul și prezentul laborios al unui cercetător științific, atât de harnic și conștiincios ca Anatol Eremia, se cade a fi apreciate la justa lor valoare. Savantul lingvist a pus bazele și continuă să dezvolte o disciplină științifică – toponimia – mai puțin cunoscută și studiată, dar deosebit de prețioasă și necesară pentru istoria și cultura noastră națională.

Anatol CIOBANU
Chișinău

SAVANT NOTORIU ȘI OM DE OMENIE

Pe parcursul a 50 de ani, Anatol Eremia cercetează în mod asiduu și permanent probleme de toponimie românească pe teritoriul Basarabiei (și nu numai). Domnia sa face investigații științifice atât în plan sincronic (pe orizontală), cât și în plan diacronic (pe verticală), deoarece denumirile orașelor, satelor, cătunelor, așezărilor în general, sunt foarte strâns legate de istoria neamului nostru, de originea lui daco-romană.

Cele peste 350 de titluri publicate de A.Eremia (articole științifice, rezumate, note, recenzii, inclusiv 20 de cărți – monografii, broșuri, atlase, hărți, dicționare, albume, ghiduri etc.) se bazează pe un vast material factologic original, cules de către autor pe teren. Pe ploaie și pe vânt, iarna și vara, ani de zile, cu rucsacul în spinare, A. Eremia a colindat *per pedes apostolorum* (ca și Edmond Edmont – ajutorul lui Jules Gillieron – care pe parcursul a patru ani și jumătate a anchetat fără întrerupere 639 de localități franceze în vederea alcătuirii cunoscutului *Atlas linguistique de la France*) cele 2000 de localități din întreg spațiul basarabean, cartografiind terminologia entopică, numele de familie, prenumele, cuvinte trecute prin negura vremilor îndepărtate etc. Acest veritabil tezaur

lingvistic, etnologic, lexical a fost depozitat la Institutul de Lingvistică al A.Ș.M.

A. Eremia a scris și a publicat mai multe monografii care nu și-au pierdut actualitatea nici până în prezent, fiind citite și mult apreciate de către specialiștii în materie și de către cititorul de masă.

Într-o serie de articole științifice publicate la Chișinău, București, Leipzig, Moscova, Kiev, Sydney, Geneva, Paris, Târgoviște, Frankfurt pe Main, Iași, Florența, New York și în alte centre universitare abordează probleme actuale ca: aspecte lingvo-geografice ale toponimiei moldovenești, stratificarea numelor de locuri, restabilirea, reglementarea și ocrotirea onomasticii naționale, unitatea etnolingvistică românească, standardizarea numelor de locuri în Republica Moldova, toponimia entopică basarabeană ș.a.

Implicându-se activ în lupta poporului nostru pentru adevărul științific și istoric privind unitatea de limbă, istorie, tradiție, credință a românilor de pe ambele maluri ale Prutului, savantul a demonstrat că la noi a avut loc un adevărat masacru toponimic (și în general onomastic), zeci și sute de denumiri vechi strămoșești ale așezărilor din Basarabia au fost substituite cu formații improprii, în spiritul regimului de administrare străină. Vom exemplifica: *Dragoș-Vodă* devine *Iliciovka*; *Bălanu Vechi* – *Malinovskoe*; *Sturzeni* – *Ukrainka*; *Mihnea-Vodă* – *Ceapevka*; *Șoldănești* – *Cernenco* etc. La multe nume topice autohtone se adăugau în mod voluntar terminații rusești cu scopul de a îndepărta toponimul de sonoritatea lui autohtonă. Astfel, *Antonești* se transformă în *Antonovka*; *Ciolacu* în *Ciolakovka*; *Sturzeni* în *Sturzovka*; *Volintiri* în *Volontirovca* etc. Uneori deformarea lexemului

era atât de mare, încât acesta devenea de nerecunoscut, ca în exemplele: *Kokora* (pentru Cucoara), *Kârganî* (pentru Crihana), *Ataki* (pentru Otaci), *Voleadânc* (pentru Valea Adâncă), *Zberoi* (pentru Zbieroaia) ș.a.m.d.

Cam aceeași a fost situația cu prenumele și numele românești din Basarabia în perioada postbelică: *Ion* a devenit *Ivan*, *Petru* – *Piotr*, *Ștefan* – *Stepan*, *Tudor* – *Fiodor*; *Rotaru* – *Rotari*, *Șapte câni* – *Șeptikin*, *Decuseară* – *Dikosar*, *Dulgheru* – *Dolghieri*, *Hâmuraru* – *Gamurari*, *Pârău* – *Perev*, *Pârcălabu* – *Parkalaba* etc.

Dr. Anatol Eremia, cu ascuțita-i și competența-i până publicistică, dă alarma în presa scrisă și în cea electronică, explicând și demonstrând pe înțelesul tuturor pericolul deznaționalizării și rusificării patrimoniului nostru toponimic și onomastic. Ani de-a rândul, Domnia sa a susținut cu brio, în mai multe ziare prestigioase din Republica Moldova, rubrici ca: *Toponimie și antroponomie, Identitatea toponimică românească: sate gemene cu denumiri identice, Restabilirea onomasticii naționale* ș.a. La radioteleviziunea Moldovei harnicul cercetător a prezentat ciclurile de emisiuni: *Grai matern, Localitățile Moldovei: mărturii documentare, Vetrele noastre strămoșești, Străzile Chișinăului*.

Tabletele lansate în paginile ziarelor, alocuțiunile de la radio și televiziune ale dlui Eremia sunt adevărate bijuterii, cu mare încărcătură cognitivă și afectivă, expuse în mod accesibil și captivant. Ele sunt așteptate și savurate de către publicul larg, pun în gardă opinia publică, atenționează lucrătorii de la MAI (oficiile stării civile, primării etc.) să respecte tradiția, normele literare, bunul simț în utilizarea terminologiei și a numelor

naționale toponimice și onomastice din Republica Moldova.

Timp de mai mulți ani Domnia sa a ținut la Universitatea de Stat din Moldova și la Universitatea de Stat din Tiraspol cu sediul la Chișinău două dintre cele mai instructive cursuri speciale și anume *Toponimia și Derivatologia*. Este conducător științific al tezelor de an, de licență și de doctorat.

Dr. A. Eremia este un om foarte modest, robaci, perseverent, plin de responsabilitate pentru tot ce scrie. Domnia sa va rămâne în anele istorice ale neamului ca toponimistul nr. 1 din perioada postbelică în spațiul dintre Prut și Nistru (inclusiv Transnistria). Studiile sale sunt rodul unei munci titanice și îndelungate. Savantul a cercetat minuțios sute de dosare din Arhiva de Stat, a răsfoit mii de pagini din opera cronicarilor moldoveni și munteni, a scriitorilor români clasici și contemporani, a examinat cu lupa zeci și sute de hărți reprezentând Principatele Românești și țările limitrofe, a luat cunoștință de investigațiile de ultimă oră ale unor istorici, arheologi, geografi, folcloriști etc.

Activitatea științifică și pedagogică a doctorului A. Eremia este pătrunsă de dragoste nețărnută pentru pământul strămoșesc, toate lucrările Domniei sale vin să argumenteze unitatea spirituală, etnică, istorică și culturală a românilor de pretutindeni.

PRIN LIMBA ROMÂNĂ MĂ IDENTIFIC CU OAMENII CARE ÎMI SUNT DRAGI

INTERVIU
CU DL VINCENT MORABITO,
DIRECTOR GENERAL
AL CENTRULUI DE REFORMĂ
A BUSINESSULUI PRIVAT

“Domnule american”, așa i se adresează în glumă țărani din Nisporeni, localitate unde în 1995 a efectuat primul experiment de privatizare în domeniul agrar din Republica Moldova. Sufletește s-au apropiat de la bun început, cucerindu-l de la prima întâlnire și schimbându-i, poate, astfel, destinul.

Născut în Cuba, a fost educat în puternicele tradiții și obiceiuri latine, care l-au marcat și i-au modelat felul de a fi.

Spiritul de aventură, dornic de cunoaștere, caracteristic unui Don Quijote al timpurilor moderne, l-a mână dintr-un capăt al lumii în altul. “Viața mea este un lanț de întâmplări și oportunități pe care le-am trăit, le trăiesc și le accept în continuare așa cum sunt – bune sau rele – ne mărturisește dumnealui. A vorbi despre toate într-un simplu interviu este imposibil. Ar fi, mai curând, un subiect de roman.”

Acum locuiește și activează în Moldova, simțindu-se acasă prin tot ce face și gândește.

– Domnule Vincent Morabito, când și în ce împrejurări ați ajuns în Europa?

– Mă aflu în Republica Dominicană, când în 1987 Guvernul american mi-a oferit un post de diplomat în Corpul diplomatic din Washington. Foarte mândru, am acceptat. Dar mare mi-a fost dezamăgirea. Cred

că a fost cel mai neplăcut serviciu pe care l-am avut vreodată. Nu m-am putut adapta la acea ambianță distructivă pe care o creau minciuna și birocrăția, eu fiind un om de acțiune și nu de birou. Am “fugit” de acolo la o Companie de consultanță. A fost o altă eroare, deoarece toate Companiile din Washington colaborează cu Guvernul american.

– Ați ajuns, prin urmare, în punctul din care ați plecat.

– Da. În 1989, când a căzut zidul ce despărțea Germania și a apărut o speranță de schimbare în Europa Centrală și de Est, m-am gândit că experiența mea poate fi utilă acolo. Mi-am luat liber de la Companie și am făcut o călătorie prin Polonia, Cehoslovacia, Ungaria cu țelul de a găsi posibilități de extindere a relațiilor Companiei de Consultanță din Washington în domeniul economic, al relațiilor de piață din aceste țări. În perioada respectivă fusese adoptată o Lege cu privire la stabilirea unui fond pentru susținerea economiei în tranziție din Europa Centrală și de Est.

Astfel, m-am angajat în Ungaria ca expert în reorganizarea gospodăriilor agricole, pentru în proprietățile țărănilor. Am cunoscut un președinte de sovhoz dispus să organizeze privatizarea și am pregătit un Proiect de privatizare pe care l-am înaintat ministrului Agriculturii. N-a fost acceptat, mai mult decât atât, președintele sovhozului a fost destituit. A fost o

perioadă confuză în toată țara, un conflict între Guvern și Ministerul Agriculturii. După câteva luni însă, Guvernul Ungariei mi-a propus să continui reorganizarea începută. Tot în acea perioadă ministrul privatizării de la Moscova a cerut omologului său din Ungaria un expert pentru colaborare cu Rusia. În felul acesta am lucrat la Moscova împreună cu un grup la elaborarea unei Legi cu privire la reorganizarea gospodăriilor agricole. Șef al grupului era moldoveanul Vasile Uzun, cel mai bun economist agricol din Rusia.

Unul dintre primele experimente în domeniu era legat de Nijni Novgorod. La puțin timp după aceea, au început să vină experți de la Banca Mondială și de la alte organisme internaționale care aveau drept obiectiv privatizarea. Eu însă am revenit în Ungaria, ocupându-mă de privatizarea companiilor industriale, fără a dispune de investiții străine. Mă aflam acolo când m-au telefonat de la Organizația Soros care, împreună cu Guvernul american, aveau un Program de reorganizare a șaisprezece companii industriale din Moldova. Am acceptat oferta. Nu eram expert în industrie, dar aveam reputația de expert. Era vorba de un contract de șapte luni. În felul acesta, la 4 noiembrie 1995 am ajuns în Moldova.

– Ce știați despre Moldova până la acea dată și ce v-a determinat să rămâneți aici după expirarea contractului?

– N-aveam idee de existența Moldovei. Nu știam ce vrea această țară. Știam ce vreau eu. Să fie clar. Am venit cu gândul de a face bani (pe bază de contract) fără a mă implica prea mult. Printre cele șaisprezece companii industriale propuse pentru privatizare trebuia să existe și o gospodărie agricolă. Pentru experiment, a fost propus colhozul "Maiac" din Nisporeni. N-am acceptat domeniul agricol, pentru că nu vroiam să-mi complic viața, situația din Republica Moldova fiind destul de grea. În primul rând, nu exista o lege care să permită privatizarea în agricultură, în al doilea rând, Banca Mondială, TACIS (Organizația Europeană de Asistență

Tehnică și Economică) se opuneau acestui experiment. La insistența lui Cezlav Ciobanu, pe atunci ministru al Privatizării, am mers la Nisporeni să discut cu oamenii, dar în sinea mea mă gândeam să le spun "nu".

– Înțeleg că planurile Dvs. au suportat o modificare?

– Într-adevăr. După această întâlnire planurile mele s-au răsturnat. Oamenii m-au cucerit prin simplitatea și sinceritatea lor. Le-am explicat proiectul meu și, ca rezultat, 1500 de țărani au vrut pământ. Cu un mic sprijin din partea A.I.D. (Agenția Internațională de Dezvoltare) din America am început să lucrăm.

Programul Național Pământ elaborat de Parlamentul Republicii Moldova și finanțat de Guvernul american, s-a încheiat pe 31 decembrie 2000. Obiectivul acestui program era schimbarea structurii social-economice a satului. Astăzi, în Republica Moldova sunt 1 mln. de oameni proprietari de pământ, care au nevoie de multă informație. În acest scop am creat 10 birouri în diferite localități ale republicii care oferă servicii: legea și responsabilitatea legală a proprietarului, a arendașului, servicii juridice, de contabilitate, taxe ș.a.

– Împroprietărirea țăranilor este de o importanță indubitabilă și totuși țăranul nostru, care deține o adevărată comoară în mâinile sale, pământul, a ajuns într-o situație umilitoare. Cum credeți, care sunt cauzele acestui rău și, totodată, cum se profilează posibilitățile de ridicare și de prețuire a plugarului la justa lui valoare?

– După colectivizarea din 1948-1952 oamenii au pierdut legătura cu pământul, responsabilitatea ca proprietari.

– Forma comunistă de lucru a distrus scânteia de libertate și de inițiativă a individului.

– Tocmai de aceea unul dintre obiectivele Programului nostru este schimbarea mentalității țăranului. Prin crearea cooperativelor ce prestează diferite servicii, prin publicarea informației (avem un ziar special pentru agricultori și fermieri) vrem să trezim instinctul natural al țăranului de le-

gătură cu pământul, simțul practic și încrederea în propriile forțe. Țăranul trebuie să și gândească, nu numai să muncească. Din afară nimeni n-o să-l ajute.

– Mulți dintre cetățenii străini care activează în Republica Moldova îi consideră pe băștinași niște ființe docile, incapabile de a lua decizii, de a-și modela și organiza o viață demnă în stat. Credeți că există în Moldova rezerve umane care ar permite redresarea ei?

– Nu cred că oamenii sunt docili. Sunt mai mult decât inteligenți, au fost și sunt capabili de a supraviețui tuturor intemperțiilor. Dacă America ar fi avut istoria Moldovei, n-ar mai fi existat. N-am văzut un popor mai rezistent. A supraviețuit foametei organizate, a căutat și caută forma de viață adaptată realității istorice. Cred că Moldova e o fântână adâncă de rezerve umane. Dar este săracă sub aspect politic. Mai bine de 50 de ani, aici n-a existat o libertate în sens politic. Politicienii de azi ar putea să nu fie comuniști, dar au fost educați într-o societate care a respins alte idei. Astăzi este nevoie de o școală ce ar permite dezvoltarea atitudinii în viața politică. În țările cu o tradiție democratică, politicienii sunt formați în universități, unde se discută și se dezbate problemele importante ale societății, unde ideile circulă liber.

Mulți tineri moldoveni lucrează cu mine. Discutăm despre toate, numai despre politică nu, fiindcă nu îi interesează. De unde vor veni în Moldova liderii noii generații? Mass-media ar trebui să încurajeze discuțiile libere despre politică, ea însăși slujește vechiul regim. Cert este că Moldova dispune de energii care nu trebuie canalizate exclusiv spre economie. Se consideră că problemele existente sunt doar de natură economică. Situația este mult mai complexă. Fostul sistem a distrus psihicul și morala poporului. Or, aceasta e mai mult decât a distruge economia. Sigur, economia este baza și avem suficiente temeuri pentru o economie națională, unde factorului uman

îi revine un rol extrem de important. Drept exemplu poate servi Japonia, Elveția care nu au alte resurse decât cele umane, intelectuale. Moldova are însă suficiente resurse naturale.

– Ați făcut referință la tinerii moldoveni cu care colaborați. După ce criterii vă alegeți echipa? Considerați că pregătirea lor profesională corespunde standardelor internaționale?

– Am un criteriu obligatoriu în alegerea colaboratorilor. Fiecare angajat, fără excepție, trebuie să cunoască foarte bine limba română. Oamenii trebuie să creadă în filozofia Centrului nostru care militează pentru o societate deschisă și pentru investirea oamenilor cu putere și libertate de acțiune. Evident, e necesar să fie inteligenți și energici. Deoarece lucrăm foarte mult în teren, fiecare colaborator trebuie să fie comunicativ și convingător. Nu în ultimul rând, să-l intereseze destinul republicii.

Fără dubii, tinerii angajați de instituția noastră pot lucra în Occident. Sunt disciplinați. Își îndeplinesc întotdeauna misiunile. Sunt tineri capabili, care au plecat cu ajutorul nostru în Anglia, Irlanda, Franța, Olanda, Spania, au făcut masteratul și s-au întors pentru a lucra în continuare cu noi. Drept exemplu poate servi Programul Național Pământ. Centrul de Reformă a Businessului Privat nu e o mișcare politică. Obiectivul lui este dezvoltarea economiei și a societății rurale, iar echipa noastră este dedată ideii și muncii pe care o face.

– Veniți din Vest, cunoașteți o lume cu altă mentalitate, alte valori, viziuni. Care este mobilul și natura relațiilor Vest-Est?

– Comunismul a fost pentru Occident un fel de antihrist, dușmanul libertății, democrației, al valorilor creștine. Iar extinderea acestui flagel era un pericol permanent.

Cândva eram un simpatizant al comunismului. Consideram că în Europa comunismul e la fel cu cel din America Latină. M-am înșelat. Diferența am realizat-o în Vietnam, pe parcursul anilor 1978-1979. Căderea comunismului în estul Europei a întărit convingerea țărilor capitaliste

că merg pe calea cea bună, firească. Se credea și poate se mai crede și acum că regimul comunist a distrus în oameni individualitatea. Cunoșcând mai apoi realitățile din această parte de lume, mi-am dat seama că acești oameni și-au păstrat individualitatea, deși comunismul a avut un impact distructiv asupra lor.

Impresia cea mare pe care mi-a lăsat-o Estul a fost lipsa pretențiilor materiale. Aici contează în primul rând omnia, au valoare calitățile omului, faptele lui.

Americanul, de exemplu, s-a transformat într-o mașină de făcut bani. Economicul are un mare rol în viața copilului american. Acesta merge la școală nu pentru îmbogățirea minții, ci pentru a învăța o profesie care i-ar aduce mulți bani. Baza vieții este valoarea economică. Din cauza aceasta societatea americană a pierdut mult și a devenit superficială.

– Totuși, care este interesul Vestului pentru Republica Moldova, de ce investește masiv în economia ei, dar și în economia altor state est-europene?

– Cred că Vestului îi mai este frică de reînțoarcerea comunismului și de războiul rece. O altă cauză ar putea fi invadarea țărilor capitaliste de către populația statelor sărace. Aceasta ar declanșa o concurență și o creștere a șomajului în țările date. Prin urmare, a da bani unui stat sărac înseamnă a-i dezvolta economia, a crea locuri de muncă și a opri valul migrator.

Oamenii sunt o forță care poate fi și periculoasă pentru Vest. Un muncitor occidental de la o fabrică Mercedes, de exemplu, cere 40\$/ora de muncă. Un muncitor din Est, care poate fi la fel de calificat, lucrează pentru 5\$/oră. Alt pericol este tehnologia ieftină din Est. Un program de computer SOFT poate fi produs aici la 10% din costul din Vest.

Relațiile economice dintre țări sunt complicate. Consider că astăzi frica de ordin economic este mai puternică decât cea de natură militară. Se spune că Vestul vrea să ajute Estul în economia de piață. O face prin împrumuturi. Există însă și o altă realitate. Un produs manufacturat în

Moldova nu poate fi exportat în țările dezvoltate, pentru că fiecare țară își protejează produsele locale. Occidentul trebuie să deschidă piața pentru Est dacă vrea să-l ajute. Taxele în Vest sunt mari pentru import ca formă de protecție împotriva concurenței. Altfel stau lucrurile cu materia primă. Cui îi pasă că mâine în România nu va mai exista un copac? Se taie păduri întregi și se exportă lemn. Doar o integrare economică Vest-Est poate salva economia din Est.

Cele două tabere, cândva antagoniste, s-au cunoscut acum. Diferența nu e atât de mare. Occidentalii nu înțeleg de ce este atât de rău și de greu în Est. Este explicabilă mizeria din Africa, unde predomină o cultură primitivă, rudimentară, dar nimeni nu înțelege penuria din Moldova, cu un pământ bogat și oameni inteligenți. Se credea că, o dată cu prăbușirea comunismului, societatea se va dezvolta și că economia de piață, democrația vor da rezultate rapide. Lucrurile au evoluat însă altfel.

– Sunt cunoscute problemele grave ce ne tracasează pe noi, am vrea să știm care este “călcâiul lui Ahile” al societății occidentale, societate care provoacă atâtea nostalgii oamenilor noștri aflați în disperare?

– Toate instituțiile democratice din Vest depind de economie. Populația pune mare preț pe starea materială. O casă mare, frumoasă, o mașină luxoasă, călătorii, vacanțe sunt de neînlocuit. Prevaluează factorul material, educația pragmatică în detrimentul celei intelectuale. Valorile reale din Est, să zicem din Moldova, se bazează pe familie, obiceiuri, cultură, religie. Aceste legături sunt destul de slabe “dincolo”.

– Ciudat, dar toate acestea s-au păstrat în țările unde totalitarismul făcea ravagii și lupta împotriva acestor valori. Și cu cât presiunea era mai cruntă, cu atât oamenii le apărau mai mult, devenind pentru ei o motivație a rezistenței, un “modus vivendi”. S-a produs efectul invers.

– Probabil, lumea occidentală a devenit superficială, orientându-se aproape exclusiv spre asigurarea unui trai mai bun, neglijând astfel un aspect mult mai important al vieții.

Populația țărilor ex-comuniste, trăind într-o societate închisă, s-a interiorizat, a trăit mai aproape de propriul eu, de tradiții, de obiceiuri.

– Trăiți de aproape șase ani în Moldova. Ce v-a impresionat în mod special?

– Bineînțeles că ospitalitatea. Când am ajuns prima oară în Moldova, m-a uimit felul de a fi al oamenilor – spontani, firești, calzi. M-au primit în casele lor cu inima deschisă. În Ungaria am trăit cinci ani și nu mi-am făcut atâția prieteni câți mi-am făcut în Moldova timp de șase luni. Îmi place caracterul moldovenilor. Cât privește istoria Basarabiei, am citit câte ceva. M-a zguduit evenimentul din 1940, când regele României a făcut un Pact cu Hitler, cedând Basarabia Uniunii Sovietice fără lupte, fără nici un glonț. Acest act este simbolic pentru mine, îmi amintește de povestea unui copil orfan care bătea din poartă în poartă și căuta un cămin. În final, n-a găsit nimic...

– Vă rog să faceți o paralelă între cultura latino-americană în care v-ați născut, cea americană în care ați trăit o parte din viața Dvs. și cea românească pe care o cunoașteți acum.

– Există o mare asemănare între cultura latinoamericană și cea românească, sub mai multe aspecte.

Mă voi referi doar la unul, destul de important – relația în familie și dintre familii. Și aici, și dincolo există un mare respect și responsabilitate între membrii familiei. Știu că nu este un concept perfect nici în Moldova, nici în România, nici în America Latină, dar legăturile de familie sunt puternice, ceea ce oferă echilibru și siguranță.

America este însă un conglomerat de culturi, cea latină având o contribuție uriașă în dezvoltarea societății americane. În S.U.A. nu există conceptul de familie. Copiii nu mai au, de exemplu, responsabilitate pentru părinții în vârstă. Aceste legături se pierd, cred, și din cauza emigrației sau din cauza presiunii economice, unul dintre soți lăsându-și familia și

căutându-și un serviciu mai bun în altă parte.

– Din păcate, acest lucru devine tot mai obișnuit și pentru Moldova, unde cetățenii, mânați de sărăcie, sunt nevoiți să ia calea străiniei pentru a-și întreține familia.

– Da, dar în Moldova, unde lumea e săracă, există o bogăție pe care nu o întâlnești în Vest – sufletul. Acesta nu are nici o legătură cu politica sau economia.

În Occident sărbătorile mari – Crăciunul, Paștele ș.a. – s-au transformat în sărbători comerciale. Toți cumpără cadouri. Gradul de bine sau de rău la Crăciun se măsoară în numărul de cadouri. Sărbătorile religioase și-au pierdut semnificația inițială. În cultura americană, care se zice că este avansată, s-au pierdut adevăratele valori și continuă să se piardă. M-am născut într-o lume unde le-am cunoscut, dar n-aș vrea să fiu martorul dispariției lor.

– Studiați cu insistență limba română. Deja vorbiți bine. Este o necesitate sau...?

– Am lucrat aici mai mult de patru ani fără să simt nevoia de a învăța limba română, am înțeles însă că Moldova are un dar pentru mine și eu vreau să-l primesc. Pentru aceasta e necesar să învăț limba română. Prin limba română mă identific cu oamenii care îmi sunt dragi și pot să primesc ceea ce-mi oferă ei în fiecare zi doar prin limba română.

Toți acești ani am investit aici fiind străin ca origine. Probabil că voi fi considerat un străin și în viitor, dar nu în totalitate, pentru că am recunoscut că în Moldova există ceea ce eu am pierdut. Simt aici sufletul demn și drept al bunicului meu, descopăr ceea ce m-a învățat, când eram foarte tânăr, din marea și inepuizabila școală a vieții.

Viitorul meu este aici, sărac sau bogat. Nu mai trăiesc în trecut. Am nevoie de o identitate, poate parțială, pe care am pierdut-o demult și pe care am regăsit-o pe acest pământ.

– Vă mulțumim.

**A consemnat:
Ilinca ROȘCA**

**Prof. dr. hab.
Anatol PETRENCU,
președintele Asociației
Istoricilor din Moldova**

**CUVÂNT ROSTIT
LA DESCHIDEREA
CONGRESULUI
ISTORICILOR
DIN REPUBLICA
MOLDOVA***

Onorată asistență,

Pe data de 8 iunie a.c., deputatul comunist Vladimir Dragomir, președintele Comisiei pentru Cultură, Știință, Învățământ, Tineret și Mijloace de Informare în Masă, a declarat că se pronunță pentru înlocuirea cursului *Istoria Românilor* cu cel de *Istoria Moldovei*, spunând, între altele, că copiii noștri nu învață istoria satelor în care s-au născut.

Peste câteva zile a apărut în presă știrea că vicepreședintele Parlamentului Vadim Mișin a comunicat la Bălți că, la indicația președintelui Republicii Moldova, Vladimir Voronin, un grup de savanți, condus de Vladimir Țaranov, elaborează un manual de istorie a Moldovei. "A venit vremea, sublinia V. Mișin, să învățăm istoria statului nostru, a pământului pe care trăim".

* Pe data de 1 iulie 2001, la Chișinău, a avut loc Congresul Istoricilor din Moldova. În acest număr de revistă publicăm câteva dintre materialele importantului for.

Alexandru Bejenari, șeful serviciului relații cu publicul din cadrul Președinției, a afirmat că președintele V. Voronin a dispus elaborarea unui manual școlar de istorie a Moldovei, care, așa cum menționa sursa citată, "va fi primul manual de istorie a Moldovei, întrucât până acum s-a studiat doar *Istoria Românilor*."

Victor Stepaniuc, președintele grupului parlamentar al P.C.R.M., a declarat că formațiunea sa nu se va lăsa intimidată de acțiunile de protest ale studenților și profesorilor și va organiza un referendum cu privire la introducerea în instituțiile de învățământ a cursului *Istoria Moldovei*.

Pe lângă declarațiile făcute în presa de limba rusă, unele dintre ele fiind traduse și în limba română, au apărut materiale ai căror autori încearcă să justifice înlocuirea obiectului de predare *Istoria Românilor* cu alt obiect, intitulat *Istoria Moldovei*.

În săptămânalul "Экономическое обозрение", Vladimir Țaranov, liderul echipei de istorici care preconizează să redacteze un nou manual de istorie a Moldovei, afirmă că "tânără generație, în loc să învețe istoria statului în care trăiește, studiază istoria etniei țării vecine". V. Țaranov lansează ideea ca în instituțiile de învățământ de toate gradele să se predea cursul *Istoria Moldovei* elaborat pe baza unei cărți apărute în 1997 *История Республики Молдова с древнейших времен до наших дней (Istoria Republicii Moldova din cele mai vechi timpuri și până în*

zilele noastre), lucrare în care evenimentele cruciale ale istoriei noastre sunt tratate de pe pozițiile istoriografiei sovietice și care, de fapt, este un pamflet politic, batjocură la adresa băștinașilor. Astfel, victoria lui Petru Lucinschi în alegerile prezidențiale din 1996 este calificată de către autorii lucrării respective ca “победа здравомыслящих сил” (victoria forțelor cu judecată sănătoasă). Apare o întrebare firească: ceilalți cetățeni, care au votat pentru Mircea Snegur, sunt oare demenți? Este inadmisibil să se scrie așa ceva în ceea ce dânzii numesc “учебное пособие” (“carte didactică”).

De fapt, în învățământul istoric și în știința istorică de la noi se pune la cale o contrareformă.

Deci *История Молдавии* (*Istoria Moldovei*) urmează să fie studiată în instituțiile de învățământ ca disciplină obligatorie, iar *Istoria Românilor*, alături de istoria altor grupuri etnice din Republica Moldova, ca obiect facultativ. Aceasta este esența “propunerii de compromis” a dlui Țaranov!

Stimați delegați,

Ne-am convocat astăzi în Congres pentru a examina problema predării *Istoriei Românilor* în Republica Moldova. Avem misiunea de a analiza critic ceea ce am reușit să facem în ultimii 10 ani. Suntem nevoiți să examinăm și să explicăm, pentru a căta oară, de ce anume *Istoria Românilor*, și nu altă istorie, trebuie să fie studiată în instituțiile de învățământ de la noi. Suntem

chemați să formulăm și să înaintăm actualei conduceri a Republicii Moldova revendicări cu privire la învățământul istoric și știința istorică. Suntem datori să informăm opinia publică din Republica Moldova și de peste hotare despre ingerința politică în știința istorică și în învățământul istoric.

Trebuie să spunem răspicat: este inacceptabil orice amestec al forțelor politice în problemele de știință. Noi nu putem admite modificarea cursului de istorie în funcție de schimbarea partidelor de guvernământ.

Onorată asistență,

La Congres participă delegați din toate județele republicii, profesori de istorie din învățământul preuniversitar, profesori universitari, cercetători științifici în domeniul istoriei, oameni de știință și de cultură, doctoranzi, masteranzi, studenți de la facultățile de istorie ale instituțiilor de învățământ superior din Chișinău. Au fost invitați parlamentari, membri ai Comisiei pentru Cultură, Știință, Învățământ, membri ai guvernului și ai Ministerului Învățământului, inclusiv ministrul Ilie Vancea, dl V. Țaranov și susținătorii lui, precum și alte persoane.

Vom supune atenției D-voastră patru referate de bază, după care vă invităm să participați la dezbateri.

UNITATEA ETNICĂ A SPAȚIULUI CARPATO-DANUBIANO- PONTIC ÎN ANTICHITATE

Onorați colegi și tineri studioși,

Principalul subiect pus în discuție la Congresul Istoricilor din Republica Moldova din 1 iulie 2001 este unul care merită atenția publicului. Necesitatea studierii istoriei propriului popor nu poate trezi, la oamenii normali, nici un fel de dubii. O parte dintre politicienii de la noi – și o asemenea situație, credem, este unică în lume – pun la îndoială propria istorie și limbă, încercând pe cale parlamentară, și nu științifică, să stabilească în ce limbă trebuie să vorbim și ce istorie națională să studiem. Am uluit întreaga Europă prin tratatul semnat de ministrii de externe ai Republicii Moldova și ai României, ambele exemplare ale

căruia au fost scrise în “limbă comună”, și nu în română. Interesant ar fi să aflăm în ce limbă se redactează documentele oficiale similare încheiate, bunăoară, între Anglia și Australia sau între Austria și Germania, Anglia și S.U.A. Suntem ferm convingși că viitoarele generații, luând cunoștință de acest alineat din document, ne vor considera neserioși.

Istoria multpătimitului nostru popor, așezat prin voia destinului în calea tuturor răutăților, a fost așa cum a fost, și nu cum ar dori fiecare dintre noi să fie. Călătorul din Halicarnas, Herodot, care este considerat “părintele istoriei”, și-a intitulat opera *Histores apodexis*, ceea ce în limba noastră ar însemna expunerea investigațiilor. Expunerea obiectivă a investigațiilor, am adăuga noi, și nu o descriere distractivă sau o jonglare cu faptele pentru servirea anumitor interese politice. Istoria, asemeni matematicii, biologiei, chimiei, astronomiei etc., este o știință. Ea nu poate fi tratată după bunul plac al diferitelor partide, de oricare nuanță politică ar fi ele.

În baza unor astfel de criterii,

Opțiunea noii generații. Primăvara, 1995.

noi, subsemnații acestui demers, încercăm în cele ce urmează să demonstrăm că studierea istoriei comunităților umane ce au populat în perioadele preistorică și antică spațiul actualmente locuit cu precădere de români nu este un moff politic sau de coloratură naționalistă, ci o necesitate ce decurge din analiza obiectivă a rezultatelor științifice.

În această ordine de idei, chiar și o sumară examinare a rezultatelor cercetărilor arheologice din ultima vreme, care, de altfel, sunt unica sursă de informație cu privire la epocile îndepărtate, ilustrează, fără echivoc, similitudinea culturilor materiale ale comunităților din spațiul dintre Balcani și Bug în preistorie, antichitate și în evul mediu timpuriu.

Prin investigațiile arheologice efectuate de specialiștii ucraineni în stepele din nordul Mării Negre, de savanții moldoveni în interfluviul pruto-nistrean și, respectiv, de arheologii români în întreaga țară, a fost evidențiat faciesul Sabotinovca Nouă – Coslogeni, care, în linii generale, sub raportul culturii materiale, este similară cu civilizațiile epocii de bronz din Bulgaria, Grecia de Nord și din nord-vestul Anatoliei. Astfel, prestigiosul arheolog și specialist în preistorie, englezul Gordon Childe, demonstra la începutul anilor 50 ai secolului al XX-lea că migrația comunităților aheene în Grecia continentală și insulară s-a produs din spațiul balcano-carpato-pontic. Tot din aceste regiuni a avut loc și năvălirea “oamenilor mării”, prin care, de obicei, se subînțeleg comunitățile doriene, care au provocat apusul (decăderea) civilizației miceniene și au contribuit activ la formarea civilizației Greciei antice.

În urma cercetărilor arheologice efectuate în nordul Mării Negre și, în special, în așezările rurale și davele de la Kartal-Orlovca II, Satul Nou (Novosel'skoe), Bahna, Novo-Necrasovka etc., a fost stabilită unitatea culturii materiale a comunităților ce au

populat ambele maluri ale Dunării la finele mileniului II – începutul mileniului I î. Hr., prin descoperirea verigii de legătură a faciesului Sihleanu-Rimnicele. Despre existența acestuia la nordul Dunării nu se cunoștea nimic până la explorările efectuate, în anii 1997-1999, de echipa mixtă româno-moldo-ucraineană.

În ședința plenară a celui de-al VIII-lea Congres Internațional de Tracologie, reunit la Sofia pe data de 26 septembrie 2000, cunoscutul specialist german de la Universitatea din Saarland, Jan Lichardus, în baza materialului arheologic acumulat pe parcursul a 10 ani de săpături arheologice la diverse monumente din Bulgaria, a demonstrat succesiunea comunităților care au creat cultura materială cu ceramică striată, canelată și ștanțată, similară cu hallstattul tracic din România, Republica Moldova și Ucraina de Vest. Concluzia profesorului german e lesne de înțeles. La finele mileniului II – începutul mileniului I î. Hr., pe acest teritoriu locuia o populație de aceeași origine cu cea din nordul Balcanilor, din estul Carpaților și bazinul Nistrului.

Mileniul I î. Hr. se caracterizează prin constituirea numerosului neam tracic, care, arheologic, este sesizat pe un spațiu destul de vast: de la Marea Egee, la sud, și până în regiunea Bugului, la nord, de la bazinul Vardaro-Morav și Tisa Superioară, la vest, până la Marea Neagră, la est. În acest spațiu, desigur, locuiau și multe alte popoare, însă majoritatea covârșitoare o alcătuiau tracii sedentari, a căror prezență este demonstrată de numeroase așezări rurale și dave fortificate, de necropole plane și tumulare ce se găsesc la Cernyles, Neporotovo, Dubovo, Lugovo, Vysočko – în Ucraina; Butuceni, Hlingeni, Chișinău, Trinca, Kartal-Orlovka II, Satul Nou (Novosel'skoe) – în spațiul pruto-nistrean; Cilic Dere, Babadac, Teleac – în România etc.

Către finele secolului al VIII-lea î. Hr s-a produs o separare a tracilor din sud de cei din nordul Balcanilor, ceea ce a dus la o individualizare pronunțată a acestor două ramuri ale neamului tragic.

În secolele VI-V î. Hr., are loc consolidarea tracilor din câmpie și apariția pe scena istorică a tracilor septentrionali, cunoscuți ca neamul traco-getic. Spre sfârșitul mileniului I î. Hr., are loc unificarea tuturor geților și dacilor, carpilor și lailor, costobocilor și tirageților, toți de origine tracă, precum și a altor seminții străine, sub egida lui Burebista. În cadrul acestei organizații politice nou apărute, după cum mărturisește decretul în onoarea lui Acornion, descoperit în Dionisopolis – oraș grecesc, actualul Balci – erau încorporate pământurile din nordul și sudul Dunării până la munții Haemus (Balcani). În urma campaniilor militare asupra orașelor din nordul Pontului Euxin, organizate în anii 50 ai secolului I î. Hr., în componența regatului lui Burebista au fost încadrate și ținuturile până la Bug, împreună cu orașul Olbia. În aceste regiuni au fost cercetate numeroase așezări getice: Beicuș, Kaborga I, Șirocaja Balka, Kuțurub etc. Prin urmare, pământurile dintre Balcani și Bug, pe parcursul mileniului I î. Hr., au fost locuite, în principal, de comunități înrudite, care urmau aceleași rituri și ritualuri funerare, aveau o cultură materială similară etc.

Cercetările din ultimii ani realizate în partea stângă a Nistrului, în preajma satului Hlinaia, demonstrează că triburile sciților nomazi către finele secolului al III-lea – începutul secolului al II-lea î. Hr. s-au dizolvat în masa tracilor, devenind sedentari. Aceste triburi și-au însușit cultura materială a geților, cunoscută și în această regiune prin monumentele arheologice de la Cioburciu. Studiul materialelor descoperite au relevat că geto-dacii au dăinuit până în perioada romană, adică până în secolele I-IV d. Hr. (*Щербакова Т.А., Новые материалы по археологии Нижнего*

Поднепровья // Древнейшие общности земледельцев и скотоводов Северного Причерноморья V тысячелетия до н.э. – V века н.э., Тирасполь, 1994, р. 231-232; Яровой Е.Б., Четвертков И.А., Субботин А.В., Погребальный обряд скифского курганного могильника села Глиное // Чобурчийский археологический комплекс и вопросы взаимовлияния античной и варварских культур (IV в. до н.э. – XV в.н.э.), Тирасполь, 1997, р. 14-18).

Penetrația romană la nord de Dunăre și procesul de romanizare care s-a petrecut la finele mileniului I î. Hr. – prima jumătate a mileniului I d. Hr. n-au ocolit nici aceste regiuni. Prezența romană este demonstrată, arheologic, printr-un număr considerabil de construcții din piatră, prin limesurile romane. Însă dominația romană nu s-a manifestat doar prin construirea obiectivelor militaro-strategice. Construcțiile din piatră descoperite în multiplele așezări rurale cum ar fi cele de la Sobari, Komarova, Cimișeni etc. mărturisesc că în aceste locuri s-au stabilit în acea perioadă veterani, peregrini, misionari, dezertori ai armatei imperiale, foști locuitori ai provinciilor danubiene, retrași în regiunile nord-pontice din cauza prestațiilor împovăraătoare. Un loc aparte îl ocupau între toți aceștia misionarii creștini, care făceau serviciul divin în diverse locașe de cult. Unele dintre ele, bunăoară bazilica de la Sobari, erau destul de bine amenajate.

Răspândirea și înrădăcinarea credinței creștine în spațiul extraprovincial al Imperiului Roman au avut o importanță considerabilă, deoarece creștinismul, “ca produs specific al modului de viață roman, a constituit unul din factorii fundamentali ai procesului de romanizare” (Teodor D.Gh., *Creștinismul la est de Carpați de la origini până în sec. al XIV-lea*, Iași, 1991, p.11). “Procesul de romanizare, ca parte integrantă, fundamentală a etnogenezei românești... nu poate fi conceput... fără aportul considerabil al creștinismului” (Vulpe R., *Romanitate și creștinism – coor-*

donate ale etnogenezei românești // De la Dunăre la Mare. Mărturii istorice și monumente de artă creștină, Galați, 1979, p. 18).

În spațiul nord-vest pontic, a cărui parte de sud a intrat în componența provinciei Moesia Inferior, iar ulterior a fost cucerită de Constantin cel Mare și de Iustinian, creștinismul s-a răspândit aproape în aceeași măsură ca și în provinciile romane. O mărturie a acestei situații o reprezintă apariția în adâncul regiunilor respective a primelor bazine, asemeni celor de la Iași, Nicolina și Sobari.

Răspândirea creștinismului, însușirea limbii latine vulgare, precum și a culturii materiale provinciale romane au dus la constituirea în regiunile de la est de Carpați a populației latinofone, ca element de bază în procesul etnogenezei poporului român.

Prezența romană la est de Prut, atestată de cele peste 70 de construcții de piatră, de fortificațiile așezărilor și căilor de acces romane, descoperite la Kartal – Satul Nou, Novo-Necrasovca, în chora Olbiei etc., răspândirea creștinismului chiar și după retragerea trupelor imperiale (fapt documentat în urma studierii, în anii 2000–2001, a bazei, din sec. al VI-lea d. Hr., de la Tyra) constituie dovezi incontestabile că romanizarea și creștinizarea, care, de fapt, sunt aspectele aceluiasi fenomen, latinizarea, s-au împlinit în întreg spațiul populat actualmente cu precădere de români.

Descoperirile recente de la Pruteni-Ungheni, cercetările de lungă durată la Hansca, Petruha, în Basarabia, la Bahna, Botoșana etc., la vest de Prut, unde s-a atestat prezența permanentă a populației din sec. al IV-lea și până în sec. al XV-lea, infirmă categoric năstrușnica idee a unor hiatusuri demografice în acest spațiu.

Procese de romanizare, creștinizare și formare a daco-romanilor (a românilor timpurii) au avut loc în același timp, desfășurându-se în tot arealul populat astăzi de români.

Desigur, aceste procese s-au

produs cu o intensitate diferită. Bunăoară, în provinciile romane s-a ajuns până la deznaționalizarea autohtonilor, pe când în regiunile locuite de dacii liberi – Crișana, Transcarpatia, Moldova și Muntenia – procesul de romanizare s-a limitat la însușirea limbii vulgare latine, a culturii materiale provincial-romane și a credinței creștine.

Prin urmare, istoria comunităților umane care timp de peste două milenii au populat unul și același spațiu și, în linii mari, au avut aceeași soartă, și care, deși în diferită măsură, au contribuit la etnogeneza românilor, nu poate fi cercetată, explicată, nici redată în hotarele actualelor formații statale-politice de pe acest vast teritoriu. După cum rușii studiază istoria Knezatului Kievean, iar azerii și armenii, istoria teritoriilor limitrofe, la fel și noi, românii dintre Prut și Nistru, suntem obligați să studiem istoria întregului neam românesc, indiferent de regiunea sau statul în care viețuim.

Ion NICULIȚĂ, *doctor habilitat în istorie, profesor universitar, decanul Facultății de Istorie a U.S.M.;*

Ion HÂNCU, *doctor în istorie, conferențiar universitar;*

Ion TENTIUC, *doctor în istorie, conferențiar universitar;*

Gheorghe POSTICĂ, *doctor în istorie, profesor universitar;*

Tudor ARNĂUT, *doctor în istorie, conferențiar universitar;*

Aurel ZANOCI, *doctor în istorie, conferențiar universitar;*

Ilie BORZIAC, *doctor în istorie, conferențiar universitar;*

Oleg LEVIȚCHI, *doctor în istorie, cercetător științific;*

Sergiu MUSTEAȚĂ, *doctor în istorie, lector superior;*

Octavian MUNTEANU, *doctor în istorie, conferențiar universitar;*

Vladimir POTLOG, *doctor în istorie, conferențiar universitar.*

ISTORIA NAȚIONALĂ DIN REPUBLICA MOLDOVA – PARTE COMPONENTĂ A ISTORIEI ROMÂNILOR (EPOCA MEDIEVALĂ)

Concepția unei istorii a Moldovei, distincte de restul spațiului locuit de români, a fost expusă în istoriografia sovietică în 1940 și promovată în continuare în anii 40-50, sub conducerea directă a istoricilor de la Moscova. În 1949 a fost editată prima *Istorie a Moldovei*, lucrare în care se declara că, începând cu epoca medievală, poporul moldovenesc a dus o existență separată de poporul român. De atunci și până la căderea regimului comunist, această concepție a fost propagată în numeroase lucrări, fără a se aduce însă argumente cât de cât plauzibile. Întregul arsenal de "argumente" al părților teoriei existenței separate a poporului moldovenesc se reducea la selectarea din unele izvoare istorice a denumirii "moldoveni", evitându-se, totodată, acele surse în care moldovenii erau numiți români sau în care se explica identitatea națională a tuturor românilor. Chiar și în lucrarea specială *Formarea națiunii burgheze moldovenești*, editată la Chișinău în 1974, la insistența Comitetului Central al Partidului Comunist, încercările autorilor de a formula trăsăturile distincte ale moldovenilor au eșuat. Autorii acestei lucrări, *volens-nolens*, au demonstrat indirect, încă o dată, identitatea moldovenilor cu ceilalți români, deoarece în această lucrare accentul se punea pe aspecte secundare, regionale și pe unele influențe străine neesențiale, caracteristice anumitor zone periferice. Nu s-au putut aduce argumente despre existența unei limbi sau literaturi clasice, a unei creații orale, a unei culturi populare, a unor norme juridice tradiționale care i-ar fi deosebit pe moldoveni de ceilalți români. Cu atât mai mult cu cât

și autorii europeni ai epocii (italieni, francezi, polonezi) au conștientizat identitatea etno-lingvistică a moldovenilor, muntenilor și ardelenilor, referindu-se în scrierile lor la adevărurile aflate de la locuitorii Munteniei, Moldovei și Transilvaniei. O ultimă tentativă de a demonstra existența unei limbi și a unei etnii moldovenești deosebite de cea română a fost întreprinsă în 1989 de către echipa de istorici și lingviști special selectați din institutele academice din Moscova, dar și de la Chișinău – acei care cer astăzi revenirea la istoria separată a Moldovei. Ei și-au demonstrat însă totala incompetență într-o confruntare științifică cu acei care optau pentru adevărul istoric și științific. Se părea că epoca afirmațiilor absurde s-a terminat. Iată de ce apariția în 1997 a *Istoriei Republicii Moldova*, scrisă de un grup de istorici în majoritatea lor retrași din activitatea științifică, lucrare în care se repetau dogmele impuse odinioară de către ei înșiși în scopuri pur politice, a fost considerată de către specialiști drept o farsă ordinară, care nu merită atenție. Această scriere reeditează în cea mai mare parte compartimente întregi din *Istoria R.S.S. Moldovenești*, publicată în 1982.

Astăzi, în condițiile implementării în societate a normelor democratice, este greu de imaginat cum această scriere, executată în tradițiile istoriografiei sovietice, ar putea fi pusă pe băncile copiilor drept manual școlar, așa cum intenționează să facă autorii ei.

Actualmente, când la dispoziția cititorului se află o bogată literatură științifică (monografii, studii, culegeri de documente etc.) editată în Republica Moldova, România și în alte țări, inclusiv în Rusia, când există Internetul și alte forme de comunicare, este totalmente amorală impunerea atavismelor istoriografice.

În scopul de a-i convinge și pe cei care nu vor să ne audă și să discute cu noi, vom încerca să explicăm de ce după 1991, în manualele de isto-

rie, s-a revenit la principiile expunerii istoriei naționale introduse încă de clasicii istoriografiei noastre – Mihail Kogălniceanu, Bogdan Petriceicu Hasdeu, A. D. Xenopol, Nicolae Iorga ș.a., toți originari din Moldova, dar care au conceput și realizat tratate de istorie în formula *Istoria românilor*. Ei porneau de la ideea că, deoarece spațiul locuit de români în epoca medievală și modernă a intrat în componența câtorva state românești (Moldova, Muntenia, Transilvania) și a unor imperii străine – Otoman, Habsburgic, Rus –, formula cea mai potrivită de cercetare și studiere a istoriei este istoria neamului, și nu a statului. Vom menționa că și astăzi grupuri compacte de români locuiesc în afara hotarelor statelor românești – România și Republica Moldova: în Ucraina, Iugoslavia, Ungaria etc. Și ceea ce îi unește pe toți este istoria și cultura lor națională.

Dar să revenim la acele principii științifice care stau la baza manualelor școlare și universitare de istorie medievală națională.

Primul principiu științific constă în faptul că apariția statului medieval Țara Moldovei a fost precedată de o perioadă de jumătate de mileniu în care izvoarele istorice au atestat prezența permanentă în spațiul situat între Nistru, Tisa, Dunăre și Marea Neagră a românilor, numiți de străini vlahi, volohi, olahi etc., dar care se numeau între ei “romani”, apoi “români”. Până și geograful persan Gardizi, la mijlocul secolului al XI-lea, știa că în spațiul dintre Dunăre și un munte mare (Carpații - n.n.), cuprins între lumea slavă (bulgari, ruși) și unguri, locuia “un popor din Imperiul Roman”. Această constatare concordă pe deplin cu scrierile împăratului bizantin Constantin al VII-lea Porfirogenetul, care scria puțin mai înainte că locuitorii respectivi se numesc “romani” și că acest nume l-au păstrat până astăzi (adică, până în prima jumătate a sec. al X-lea). Anume în această perioadă (secolele IX-X) se desăvârșește procesul de formare

a limbii române, se dezvoltă creația populară, se statornicesc obiceiurile, datinile și normele juridice ale întregului neam românesc. Un element constitutiv, care a cimentat unitatea românilor din acea epocă, a fost obștea sătească bazată pe “*obiceiul pământului*” sau “*dreptul românesc*”. Această obște își trage obârșia încă din Dacia lui Burebista și Decebal, apoi din Dacia Romană.

Astfel, până la apariția statelor independente – Țara Românească și Moldova – neamul românesc în întregime a parcurs o perioadă istorică în care și-a consolidat specificul său etnic, păstrat și în secolele următoare, când el a făcut parte din diferite formațiuni statale. Pornind de la metodologia avansată a cercetării istorice, în istoriografia contemporană se impune tot mai mult concepția despre existența națiunii medievale românești.

Al doilea principiu științific: apariția statului la români a fost un proces unitar pe întreg spațiul locuit de ei. Atât în spațiul intercarpatic, cât și la sud și est de Carpați, acest proces a avut un caracter sincronic și un conținut similar. Peste tot se constituiau aceleași uniuni de obști, țări, voievodate. Apariția în bazinul râului Moldova la sfârșitul secolului al XIII-lea a unui voievodat a fost doar un element (un segment) al procesului comun și îndelungat de afirmare a statului la români. Acest proces logic ar fi trebuit să se încheie cu formarea unui stat unitar românesc, dar, în virtutea unor factori istorici, această formațiune statală (adică Țara Moldovei) a cuprins doar o parte a spațiului locuit de români.

Locuitorii Țării Moldovei continuau să se numească români (în izvoarele slave – vlahi, volohi), iar străinii denumeau formațiunea de la est de Carpați Vlahie, Valahie, (adică, țară a românilor), Maurovlahia, Rusovlahia – țara românească de lângă Rusia Haliciană etc. Deoarece mai exista o altă Valahie, la sud de Carpați, Ștefan cel Mare, într-o corespondență străină, o numea “*Laltra Vlahia*”, adică altă țară românească în raport cu Moldova. Totuși mai

frecvent era utilizat numele "Țara Moldovei". Locuitorii acestui stat, conform principiului medieval existent în toată Europa, se identificau după țara în care locuiau și își ziceau moldoveni, în sensul de supuși ai acestui stat. La fel, românii din Muntenia își ziceau munteni, iar cei din Transilvania, inclusă în componența Ungariei – ungureni, sau ardeleni. Astfel, denumirea moldovean este un politonim folosit în practica medievală, și nicidecum un etnonim.

Așadar, Țara Moldovei a fost o creație statală medievală la fel ca și cnezatele ruse, ducatele franceze sau germane, și nicidecum un stat național, format de o etnie locuitoare numai pe teritoriul lui. De aceea, istoria Țării Moldovei trebuie studiată numai în contextul tuturor statelor în care au locuit români, așa cum se procedează în Franța, Germania, Italia, Rusia etc. Istoria Rusiei, de exemplu, începe nu cu istoria Rusiei moscovite, care a stat la temelie Rusiei contemporane, ci cu aceea a vechiului stat al slavilor răsăriteni cu centrul la Kiev, care era alcătuit din mai multe principate (cnezate), ai căror supuși se numeau halicieni, volăneni, kieveni etc., dar considerați ca făcând o unitate etnolingvistică. Astăzi teritoriul Țării Moldovei intră în componența a trei state: România, Ucraina și Republica Moldova. Dacă ne vom conduce de principiul istoriei statale, care ne este impus, vom genera disensiuni interstatale și interetnice, pretenții reciproce asupra teritoriilor. Principiul etnic exclude asemenea abordări. Românii, la fel ca și alte popoare, au locuit și locuiesc și astăzi în diferite state, dar ei sunt creatorii unei istorii unice (comune) a etniei lor. Acest principiu științific stă la baza cercetării și studierii istoriei armenilor, a evreilor, a tadjicilor, a germanilor și a altor popoare dispersate statale.

Istoria Țării Moldovei nu poate fi studiată izolat de cea a Țării Românești și a Transilvaniei, deoarece în Evul Mediu relațiile economice, politice și spirituale dintre ele depășeau nivelul raporturilor cu celelalte state vecine. Diversitatea statală,

determinată de prezența unor dinastii distincte și de corelația forțelor politice de pe arena internațională, nu împiedica dezvoltarea unității economice și culturale a românilor. Pe parcursul Evului Mediu, Transilvania a fost acel spațiu care unea economic Țările Române extracarpatiche, determina caracterul complementar al economiei lor. Specializarea meșteșugărească a Transilvaniei și dezvoltarea preponderent agrară a spațiilor extracarpatiche formau un complex economic unic, care era însoțit de permanente deplasări de populație dintr-o țară românească în alta, de schimburi profesionale, de idei și bunuri spirituale etc.

În Evul Mediu, Țările Române erau privite de către contemporani drept o entitate unică, unul și același popor. Umanistul transilvănean Nicolaus Olahus scria la mijlocul sec. al XVI-lea: "Românii (vlahii) sunt încredințați că sunt coloni romani... Moldovenii au aceeași limbă, aceleași obiceiuri și aceeași religie, de cei din Țara Românească se deosebesc puțin doar la îmbrăcăminte...". Mai târziu, la sfârșitul secolului al XVII-lea, cronicarul moldovean Miron Costin relatează: "Locuitorii Țării noastre, a Moldovei și Țării Muntenestești, și românii din țările ungurești (Transilvania)... toți un neam și o dată descălecați sunt". Asemenea constatări veneau frecvent atât din partea oamenilor de cultură din țară, cât și din partea călătorilor străini. De exemplu, Baltimur, un călător englez, menționa la sfârșitul secolului al XVIII-lea că moldovenii și muntenii nu pot fi deosebiți unii de alții, dar ei înșiși se disting numai prin faptul că au conducători diferiți.

Cu toate că pe parcursul Evului Mediu pluralitatea statală devenise o constantă a mentalității și în alte țări europene, la români a existat tendința spre unitate politică, manifestată, de asemenea, prin metode medievale. În Evul Mediu unificarea statelor se efectua atât prin lupte, cât și prin uniuni dinastice. Acest fenomen istoric poate fi urmărit în Polonia, în Rusia și în alte țări. Spre constituirea unei uniuni dinastice între Moldova și Țara Românească au tins Ștefan cel Mare,

Petru Rareș, Alexandru Lăpușneanu și alți domnitori. Mihai Viteazul, fiind silit de circumstanțe externe (în primul rând, de planurile expansioniste ale vecinilor), a recurs la unirea Țărilor Române pe cale armată. Tendința de unificare politică sau de aliere militaro-politică în secolul al XVII-lea era stimulată și de necesitatea cooperării forțelor în lupta cu expansiunea otomană. Totodată, subliniem că aspirația spre unificare, inclusiv politică, a statelor medievale românești era contracarată de marile puteri vecine care nu erau interesate în formarea unui nou stat puternic.

Cu toate acestea, relațiile politice dintre Țările Române au depășit cadrul colaborării unor state vecine. Vom aminti, în acest sens, că unii boieri, mai ales în sec. XVII-XVIII, îndeplineau consecutiv funcții administrative în Moldova și Țara Românească, iar la scaunul domnesc, în perioada respectivă, se perindau permanent aceiași domni, care introduceau instituții social-politice similare, efectuau reforme sociale și economice identice etc. Astfel, Țările Române au creat și o istorie politică comună, care trebuie studiată în toată complexitatea ei.

Dorim să evidențiem încă un aspect al istoriei medievale românești, al treilea, dar nu ultimul după importanța sa. Este vorba despre unitatea culturală și spirituală a românilor. Principiile gândirii umaniste, ale Renașterii europene, au fost însușite în primul rând în acest domeniu. Elementele modernizării, ce au pătruns în cultura românească începând cu sec. al XVI-lea, i-au determinat pe oamenii de cultură din spațiul românesc să conștientizeze originea comună a tuturor românilor, să studieze istoria neamului în toată întinderea sa geografică, să perfecționeze limba română literară, să contribuie la menținerea unui spațiu cultural și spiritual comun.

Grigore Ureche și, în special, Miron Costin, Constantin Cantacuzino, Dimitrie Cantemir au argumentat concepția originii comune a tuturor românilor. Deoarece erau convinși

de unitatea etnică a tuturor românilor, umaniștii români își uneau eforturile în dezvoltarea spirituală a întregului neam. Astfel, *Cazania* lui Varlaam, numită *Carte românească de învățătură*, editată la Iași în 1643, se adresa "cătore toată seminția românească". Cartea a fost masiv răspândită și în Transilvania, unde românii erau strâmtorați de biserica reformată. *Cartea românească de învățătură* era și titlul primului cod de legi din Moldova, tipărit în 1646, cunoscut și sub numele *Pravila lui Vasile Lupu*. De reținut că operele datorate lui Varlaam și Vasile Lupu sunt documente prin care se oficializa denumirea limbii românilor ca unitate etnico-lingvistică și culturală.

Un eveniment remarcabil în istoria românilor a fost traducerea Bibliei, efectuată în comun de oameni de cultură moldoveni și munteni, printre care erau Nicolae Milescu Spătaru, din Moldova, și frații Radu și Șerban Greceanu, din Muntenia. Editată în 1688, cu titlul *Biblia de la București*, această operă se prezintă ca un monument al unității culturale, spirituale și lingvistice a românilor.

S-ar mai putea aduce și multe alte mărturii istorice, care, alături de cele expuse aici, demonstrează faptul că circulația oamenilor de cultură și a bunurilor spirituale dintr-o țară românească în alta a contribuit la răspândirea ideilor umaniste și la păstrarea credinței strămoșești, la formarea limbii literare românești. Drept urmare, în baza unității culturale, spirituale și de credință, s-a cristalizat conștiința de neam a românilor, bazată pe tradiția originii latine comune și a unei culturi similare. Toate acestea au servit drept premise pentru renașterea națională modernă.

Bazându-se pe investigațiile oamenilor de cultură din sec. XVII – începutul sec. XVIII, fruntașii mișcării iluministe din Transilvania: Gheorghe Șincai, Inochentie Micu-Clein, Petru Maior, Ion Budai-Deleanu și alții au fondat în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea Școala Ardeleană, ale cărei idei s-au răsfrânt și asupra Moldovei și Țării Românești. Ca punct de ple-

care în elaborarea concepției Școlii Ardelene a servit *Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor* scris de Dimitrie Cantemir. Școala Ardeleană a contribuit la conștientizarea nu numai de către elite, ci și de către oamenii de rând a apartenenței lor la neamul românesc, cu aceleași tradiții, cultură și istorie. Realizările Școlii Ardelene au constituit temelia frumoasei fraze despre limba română ca "patrie a românilor". Numai în Basarabia și Transnistria, în condițiile specifice ale dominației regimului țarist, în popor și-a conservat mentalitatea caracteristică lumii medievale, când oamenii își defineau identitatea după țară, provincie, localitate, și nu după etnie. La fel, numai în Basarabia, după aceleași principii, graiul popular moldovenesc al limbii române a fost numit limba moldovenească.

Se știe că istoricii ruși din secolul XIX și începutul secolului XX nu recunoșteau un "popor moldovenesc" al Basarabiei, numindu-i pe locuitorii ei români.

Regimul totalitar sovietic a profitat abuziv de această mentalitate și a exploatat la maximum această tradiție medievală, inoculând în conștiința populară ideea existenței în spațiul dintre Nistru și Prut a unei etnii distincte de cea românească. Dar această problemă depășește limitele cronologice ale referatului nostru.

În încheiere, vom menționa că națiunea română (medievală, apoi cea modernă), constituită în baza vieții istorice și culturale comune, are istoria sa distinctă, bazată nu numai și nu atât pe evoluția diferitelor formațiuni statale în care ea era inclusă în anumite epoci, cât, îndeosebi, pe tradiția evoluției sale politice, economice, sociale, culturale și spirituale comune. De aceea, istoria noastră națională nu poate fi o istorie a unui stat, ci o istorie a întregului neam.

Mihail Kogălniceanu, în 1843, la inaugurarea cursurilor de istorie națională, bazându-se pe cunoaș-

terea profundă a istoriei neamului, a rostit cuvintele celebre: "Eu privesc ca patria mea toată acea întindere de loc unde se vorbește românește și ca istorie națională – istoria Moldovei întregi, înainte de sfârșirea ei, a Valahiei și a fraților din Transilvania... Istoria românească mai ales să ne fie cartea de căpetenie, să ne fie palatinul naționalității noastre." El a numit istoria "pedagogie națională", fără a bănui că istoricii sovietici vor transforma-o în "pedagogie antinațională", dacă aceasta poate fi numită pedagogie.

Deci cu toții împreună trebuie să depunem eforturi ca tânăra generație și generațiile ce vor veni după noi să aibă posibilitatea să urmeze îndemnul marelui nostru înaintaș.

Numai valorificând moștenirea comună a întregului neam românesc, ne vom putea afirma și integra în comunitatea internațională ca un popor civilizată, demn de memoria strămoșilor.

Demir DRAGNEV, doctor habilitat în istorie, profesor universitar, membru corespondent al A.Ș.M., director al Institutului de Istorie al A.Ș.M.;

Andrei EȘANU, doctor habilitat în istorie, membru corespondent al A.Ș.M.;

Pavel PARASCA, doctor habilitat în istorie, șeful Departamentului Istorie și Relații Internaționale, U.L.I.M.;

Gheorghe GONȚA, doctor habilitat în istorie, șeful Catedrei Istoria Românilor, Universitatea Pedagogică de Stat "Ion Creangă";

Ion EREMIA, doctor habilitat în istorie, șeful Catedrei Istoria Românilor, U.S.M.;

Pavel COCĂRLĂ, doctor habilitat în istorie, șeful Catedrei Istorie Universală, U.S.M.;

Ion CHIRTOAGĂ, doctor habilitat în istorie, cercetător științific principal, Institutul de istorie al A.Ș.M.;

Ion NEGREI, redactor-șef al revistei de istorie și cultură "Cugetul".

ISTORIA MODERNĂ A ROMÂNILOR BASARABENI – PARTE INTEGRANTĂ A ISTORIEI NEAMULUI ROMÂNESC

Luând cunoștință de “opera” lui V. Țaranov, ce se erijează în savant de notorietate (precum rezultă din interviul acordat de către dânsul ziarului “Економическое обозрение”, 22.06.2001), dar, mai ales, judecând în baza așa-numitei lucrări didactice editate de același autor și echipa sa în anul 1997, care urmează să devină cartea de căpătâi – un fel de “Краткий курс ВКП(б)” – pentru cei ce vor trudi (sau deja trudesc) în sudoarea frunții la scrierea unor manuale școlare, ne dăm bine seama că ceea ce se pune la cale nu este altceva decât o nouă tentativă de *resovietizare* a științei noastre istorice. Se urmărește scopul de a ne abate de la cursul firesc pe care-l urmează de câțiva ani încoace Republica Moldova (este adevărat că extrem de anevoios). Este vorba de revenirea noastră la valorile autentice naționale și general-umane.

Evident, în cazul de față avem de a face cu o comandă socială ce are o profundă implicație politică și o tentă ideologică pronunțată, care nu are nimic comun cu abordarea academică, strict științifică a unei problematici istorice.

Un atare scop strategic este urmărit cu tenacitate de către noua guvernare, instalată prin votul de la 25 februarie, și de cei câțiva scribi de la curte, în frunte cu V. Țaranov, cărora li s-a încredințat această misiune josnică: de a realiza prin toate mijloacele posibile și imposibile proiectul diabolic de mutilare și nimicire a ființei noastre naționale. Respectiv, se urmărește o nouă izolare a noastră, a românilor de la est de Prut, de restul spațiului românesc și o remodelare

a conștiinței istorice și naționale a românilor basarabeni după tiparele unei ideologii fabricate. Astfel, ruptura noastră de restul poporului român urmează să se producă prin reanimarea concepției staliniste despre existența a două popoare est-romanice diferite – român și moldovean – și a două limbi diferite – română și moldovenească.

Conceptul cu privire la entitatea națională și lingvistică de sine stătătoare a moldovenilor are menirea, în ultimă instanță, să cultive acestora ideea că frații lor de dincolo de Prut le-au fost, pe parcursul istoriei, dușmani. Pentru a argumenta acest lucru, se va face apel la vechile și perimatele falsuri cu privire la așa-numita anexare a Basarabiei din anul 1918 de către “România burghezo-moșierească”, la politica “opresorilor români”, promovată pe parcursul celor 22 de ani de “ocupație” a Basarabiei etc.

În același timp, adevărata dramă a etnicilor români dintre Nistru și Prut, pe care aceștia au trăit-o în timpul ocupației țariste de după raptul ilegal de la 1812, judecând în baza manualului *История Республики Молдова*, urmează să fie prezentată în viitoarele manuale ca un act cu caracter pozitiv. Ceea ce a constituit, de fapt, o anexare va fi calificat tendențios ca o “eliberare” a moldovenilor de sub “jugul otoman” și includerea lor într-un spațiu care le-ar fi fost benefic sub toate aspectele (începând cu cel economic și terminând cu cel spiritual), tăgăduindu-se, în același timp, o nedreptate istorică strigătoare la cer – amputarea în mod abuziv a unei părți din teritoriul național și deznaționalizarea masivă, pe toate căile, a elementului autohton.

Izolarea Basarabiei, curmarea contactelor cu restul spațiului românesc, efectele nocive ale politicii de rusificare și asimilare a românilor moldoveni vor fi trecute sub tăcere sau mușamalizate, la fel cum vor fi tăgăduite sau interpretate în mod tendențios evenimentele epocale din istoria românească care s-au produs

O lozincă valabilă și în 2001. Primăvara, 1995.

În perioada modernă la vest de Prut: revoluția lui Tudor Vladimirescu, mișcarea de emancipare națională de la sfârșitul sec. al XVIII-lea – prima jumătate a sec. al XIX-lea, Revoluția de la 1848, Unirea Moldovei cu Țara Românească la 1859, proclamarea și recunoașterea independenței României la 1878, Marea Unire de la 1918. Și se va proceda în acest mod, făcându-se abstracție de rolul crucial pe care l-au avut moldovenii într-un șir de evenimente cu caracter decisiv pentru destinul neamului românesc. În acest context, e suficient să amintim meritele și rolul decisiv al românilor moldoveni de dincolo de Prut în Revoluția de la 1848 și Unirea Mică de la 1859. Se știe că anume moldovenii au ridicat primii problema unirii Moldovei cu Țara Românească și tot ei au fost inițiatorii și promotorii fervenți ai Unirii de la 1859 și ai celei de la 1918. Din istoria noastră națională vor fi suprimate numeroase personalități originare din spațiul dintre Prut și Milcov, dar și din cel de la est de Prut, care nu se vor încadra în schema anacronică a pseudoistoricilor chișinăuieni. Evident, astfel de istorie trunchiată și văduvită nu poate fi numită nici chiar istorie a moldovenilor.

Dacă grupul de preținși istorici în frunte cu V. Țaranov își propune ca principiu de bază al tratării istoriei moldovenilor conceptul de statalitate moldovenească, atunci ei sunt obligați să țină cont de faptul că în spațiul dintre Prut și Nistru n-a existat un stat separat nici până la 1812 și nici mai târziu. După raptul de la 1812, Basarabia n-a fost și nici nu putea să fie succesoarea statului istoric Moldova. După 1812, Moldova a rămas ca stat în dreapta Prutului, care s-a unit pe principii de echitate și egalitate, în mod absolut liber, neimpus de nimeni, cu Țara Românească, adică cu frații de sânge. Basarabia, în acel moment, nu era decât o provincie (din 1873 – gubernie rusească), guvernată în exclusivitate de funcționari ruși și aflându-se într-un diabolic proces de rusificare.

Dar cum vor proceda membrii echipei lui V. Țaranov cu patrimoniul cultural, științific, literar pe care l-am moștenit de la înaintașii noștri moldoveni din dreapta (dar și din stânga) Prutului în perioada modernă, perioadă în care ideea despre unitatea de neam și originea noastră comună cu românii din întreg spațiul carpațo-danubiano-pontic este prezentă

magistral în lucrările acestora? Ne referim la clasicii literaturii noastre românești: Alexandru Hâjdău, Constantin Negruzzi, Alexandru Donici, Vasile Alecsandri, Gheorghe Asachi, Alecu Russo, Ion Creangă, Mihai Eminescu, la opera istoricilor care au activat în aceeași perioadă: Mihail Kogălniceanu, A. D. Xenopol, Nicolae Iorga.

Se va denigra din nou (ca în perioada de tristă pomină) tot ce a făcut genul întregului popor român. Iarăși se va recurge, ca pe timpuri, la rușinoasa metodă a trunchierii, deformării și falsificării textelor marilor personalități ale istoriei noastre. Iarăși lucrările lor vor fi puse la index și vor fi ținute ascunse de ochii publicului cititor, pentru a face inaccesibil adevărul despre originea noastră etnică. Se pare că asistăm din nou la un spectacol al teatrului absurdului. Dar o asemenea manieră de abordare a istoriei noastre este sortită din start eșecului, care va fi catastrofal pentru acei ce zămislesc astfel de proiecte.

Adepii concepției moldovenismului primitiv refuză cu obstinație să ia în calcul nenumăratele dovezi și demonstrațiile incontestabile despre românismul moldovenilor, în general, și al moldovenilor din Basarabia, în particular, care aparțin diferitelor personalități marcante ale neamului nostru. Totodată, există și o sumedenie de mărturii documentare ce demonstrează că și foarte mulți ruși au recunoscut (în perioada modernă) că Basarabia era locuită de români. Printre aceștia figurează însuși împăratul Nikolai I, cancelarul și ministrul său de externe Karl Nesselrode. Toți guvernatorii Basarabiei, până spre sfârșitul secolului al XIX-lea, în amplele lor rapoarte anuale despre situația din Basarabia, expediate pe numele împăratului rus, au continuat să utilizeze etnonimul *moldo-valahi* (adică români) cu referire la populația autohtonă din ținut.

Printre etnicii de origine rusă care au recunoscut acest adevăr de

netăgăduit figurează personalități politice, istorici, scriitori, autori ai unor ample lucrări consacrate Basarabiei: Vighel, fost viceguvernator al Basarabiei, Pavel Svinin, diplomat, profesorul Maikov, istoricul panslavist Danilevski, scriitorul Tihomirov, publicistul N. Durnovo, prim-ministrul Witte, amiralii ruși Mordvinov și Ci-ceagov, generalul Kuropatkin. Acesta din urmă scria pe la 1910: "Poporul *român* din Basarabia, anexată acum o sută de ani, trăiește izolat și separat de națiunea rusă. Este incontestabil că, dacă principatele Moldova și Valahia ar fi fost anexate de către Rusia la începutul secolului al XIX-lea, populația lor ar fi rămas străină și ar fi devenit rapid ostilă poporului rus. Am fi avut, în acest caz, două Polonii pentru slăbirea Rusiei".

De ce nu putem cerceta și studia în mod separat istoria Moldovei de cea a celorlalte țări românești? Argumentele sunt multiple. În primul rând, pentru că în perioada modernă, dar mai ales în secolul al XIX-lea, care a fost "secolul naționalităților", contactele și relațiile dintre românii care locuiau în diferite provincii ale spațiului românesc, în ciuda hotarelor politice care mai existau, devin mult mai ample și mai diversificate în comparație cu perioadele precedente. Acest proces firesc a culminat cu realizarea unității naționale a tuturor românilor. Cheia de boltă a acestui proces istoric obiectiv au constituit-o cele două Uniri ale românilor – cea Mică, de la 1859, și cea Mare, de la 1918, care, spre deosebire de realizarea unității rusești (în secolele XV-XVI), germane și italiene (în secolul al XIX-lea), s-au produs într-un mod civilizat și edificator și pentru alte națiuni, fără aplicarea violenței și a forței armate, pe cale democratică (parlamentară și plebiscitară). Să trunchiezi și să selectezi dintr-un organism viu, integral, care s-a constituit pe parcursul sec. al XIX-lea – începutul sec. al XX-lea, doar acele aspecte care se

încadrează în concepția perimată a moldovenismului primitiv și româno-fob este o misiune nu numai infamă, ci și extrem de dificilă, în contradicție cu orice principiu al științei istorice.

În pretinsul manual al lui V. Țaranov, moldovenilor din dreapta Prutului, după realizarea unirii de la 1859, nu li se mai acordă nici o atenție, de parcă aceștia ar fi dispărut din istorie – procedeu fraudulos și absolut inadmisibil. Succesele pe care le-au atins românii moldoveni în diverse domenii, în cadrul statului român liber și independent, sunt incomparabile cu cele ale românilor basarabeni aflați sub o apăsătoare ocupație străină și deasupra cărora plana pericolul dispariției ca entitate națională. În cazul dat, nici chiar gravele falsuri nu mai pot fi utile pentru a denatura adevărul istoric, și atunci se recurge la excluderea din istorie a românilor moldoveni din dreapta Prutului.

Printre multiplele definiții ale științei istorice figurează și cea conform căreia istoria este memoria poporului, astfel încât sarcina noastră a istoricilor, pe parcursul ultimilor 10-12 ani, a fost restabilirea cât mai deplină a acestei memorii. Iar acum iată că se pune la cale trunchierea, mutilarea acestei memorii și revenirea noastră în spațiul falsurilor și al minciunii.

Introducerea pe cale administrativă, printr-o directivă a conducerii actualului partid de guvernământ, a unei concepții perimate, antiștiințifice de studiere și predare a istoriei noastre naționale, din care urmează a fi suprimate sau interpretate în mod eronat numeroase evenimente cruciale din istoria poporului nostru, constituie un pas nesăbuit, care comportă riscuri serioase pentru echilibrul social din Republica Moldova și așa destul de fragil. Actualii guvernanți își asumă asemenea riscuri pe care, pentru moment, nu sunt în stare să le sesizeze, dar care vor deveni iminente o dată cu punerea în practică a acestui proiect anacronic și nociv.

Această manieră de abordare a istoriei naționale nu are nimic comun cu știința, din contra, este într-o contradicție flagrantă cu realizările științei noastre istorice. Mai devreme sau mai târziu, eșecul unei astfel de acțiuni va fi evident și pentru regizorii și realizatorii acestei monstruoșități.

Ion VARTA, *doctor în istorie, cercetător științific superior, Institutul de Istorie al A.Ș.M.*;

Alexei AGACHI, *doctor în istorie, cercetător științific superior*;

Nicolae CHICUȘ, *doctor în istorie, conferențiar universitar, decanul Facultății de Istorie și Etnopedagogie a Universității Pedagogice de Stat "Ion Creangă"*;

Mitru GHIȚIU, *doctor în istorie, conferențiar universitar, șeful Catedrei "Istoria Românilor", U.L.I.M.*;

Eugenia DANU, *doctor în istorie, cercetător științific superior la Institutul de Istorie al A.Ș.M.*;

Valeriu POPOVSCHI, *doctor în istorie, cercetător științific superior la Institutul de Istorie al A.Ș.M.*;

Gheorghe NEGRU, *doctor în istorie, șef al Catedrei Științe Socio-umanistice a Academiei de Transporturi, Informatică și Comunicații*;

Nicolae CIUBOTARU, *doctor în istorie, conferențiar universitar, Universitatea Pedagogică de Stat "Ion Creangă"*;

Lidia MOLDOVANU, *doctor în istorie, conferențiar universitar, U.S.M.*

ROMÂNII ÎN VÂLTOAREA EVENIMENTELOR DIN EPOCA CONTEMPORANĂ

Întotdeauna, dar mai ales în momentele de cotitură din evoluția societății, interesul față de istorie a sporit. O dată cu proclamarea independenței Republicii Moldova s-a trecut, în procesul de instruire și cercetare, de la istoria eronată și falsificată în baza conceptului despre “cele două popoare și două limbi est-romanice diferite” la “Istoria românilor”. Treptat, s-a acumulat o experiență pedagogică, s-a constituit baza didactică, științifică și documentară a predării istoriei naționale sub acest aspect, unicul, de fapt, care permite studierea integrală a istoriei poporului român în evoluția sa: de la formare până în epoca modernă.

Totodată, de la începutul anilor 90, au început să apară opinii tendențioase, lansate de anumite persoane interesate, care ne avertizau și mai continuă să o facă, precum că aducerea în actualitate a trecutului

neamului nostru și revenirea la valorile spiritualității românești constituie un pericol de moarte pentru statul moldovenesc, constituit după destrămarea fostului imperiu sovietic. Au trecut însă mai mult de zece ani de la începutul mișcării de renaștere națională a românilor de la est de Prut și cataclismul prognozat nu s-a produs. Ne-am convins încă o dată că aceste persoane au exprimat și exprimă tendințele de revenire la o istorie trunchiată ce dăunează cunoașterii adevărului științific și formării conștiinței naționale a noii generații.

Cercetătorii științifici în domeniu, oamenii de cultură, instituțiile științifice și cadrele didactice din învățământul de toate gradele s-au pronunțat de nenumărate ori pentru studierea cursului “Istoria românilor”, respingând cu fermitate orice tentativă de impunere a preceptelor istoriografiei sovietice privind istoria noastră națională.

Prin introducerea cursului de istorie a românilor s-a urmărit restabilirea istoriei adevărate a etniei majoritare a Moldovei. Se subliniază, prin aceasta, comunitatea istorico-culturală a moldovenilor de la est de Prut cu ceilalți români, fapt care nu prejudiciază interesele grupuri-

Una dintre paginile istoriei contemporane: grevele studențești – un argument forte pentru cei ce nu vor să audă glasul adevărului. Primăvara anului 1995.

lor etnice minoritare din republică. Dimpotrivă, anume studierea istoriei integrale a românilor oferă acestora posibilitatea de a cunoaște mediul în care ei trăiesc, perspectivele de dezvoltare, principiile de conviețuire pentru asigurarea unui viitor prosper.

Potrivit Curriculumului de bază, cursul "Istoria românilor" ne ajută să îndeplinim anumite obiective ce țin de obținerea cunoștințelor, formarea capacităților și a aptitudinilor pe care trebuie să le posede tineretul studios. Cu părere de rău, guvernauții de astăzi încearcă să încalce obiectivele Curriculumului de bază și a programelor de instruire, deși acestea sunt documente reglatoare ale învățământului din Republica Moldova. Prin "Istoria Republicii Moldova" nu pot fi realizate obiectivele privind "însușirea noțiunilor de timp istoric, spațiu istoric și geografic". Prin cursul propus de grupul lui V. Țaranov tineretul studios nu va putea cunoaște pe deplin "limbajul de specialitate, termenii, conceptele, problemele, noțiunile, sistemele, structurile istorice" și, în special, nu se va putea realiza "cunoașterea istoriei și societății românești" (Curriculumul de bază. Documente reglatoare, Chișinău, 1997, p. 25).

Elevii și studenții, învățând după cursul de istorie propus de grupul V. Țaranov, nu vor dobândi abilitățile de a plasa corect "evenimentele și faptele în context istoric și geografic". Impunerea disciplinei *Istoria Republicii Moldova* înseamnă reanimarea conceptelor și opiniilor eronate, a falsificărilor și stereotipurilor vechi, sovietice asupra reprezentărilor istoriei naționale.

Fără "Istoria românilor", tineretul studios nu va fi în stare să conștientizeze apartenența sa la un spațiu etnic, istoric și geografic, la comunitatea sa națională. Va fi el oare capabil să accepte diferențele etnice și culturale, dacă nu are posibilitatea să-și cunoască propria identitate națională, culturală și istorică? Desigur că nu. Cursul de "Istorie a românilor" trebuie să fie păstrat atât din punct de vedere științific, cât și din punct

de vedere pedagogic. Timp de zece ani s-a predat "Istoria românilor", s-au editat programe pentru școli, licee și instituții de învățământ superior. Este pur și simplu antipedagogic să studiem istoria numai a unei părți de neam. Mai mult ca atât, și din punct de vedere geopolitic, acest obiect este necesar, pentru că nu poți studia istoria Moldovei (a Basarabiei) în perioada interbelică separat de Istoria românilor. În acea perioadă Basarabia, fiind parte componentă a statului român, a avut aceeași soartă ca și toate provinciile românești. În ce privește istoria națională din epoca modernă, sunt foarte multe teme care pot fi studiate fundamental și obiectiv, numai examinându-le ca parte componentă a istoriei românilor. Nici un savant istoric nu va putea să studieze și să oglindească obiectiv istoria Basarabiei în 1914–1918, făcând abstracție de istoria României în general.

Astfel, în perioada respectivă, Frontul român a cuprins mari teritorii, inclusiv Basarabia, multe operații militare s-au desfășurat pe teritoriul dintre Prut și Nistru. Aproximativ 300 000 de basarabeni au luptat pe Frontul român. Nu e neapărat nevoie să fii mare specialist în istorie ca să înțelegi că a oglindi această problemă este posibil numai în cadrul istoriei românilor, și nu a istoriei Moldovei.

Evenimentele revoluționare din Basarabia din 1917–1918, de asemenea, nu pot fi interpretate științific, corect decât plasându-le în cadrul general al istoriei românilor. Istoricii reprezentau de V. Țaranov au denaturat, cu bună știință, istoria noastră atunci când s-au referit numai la așa-numitele "evenimente din Moldova în 1917 – începutul anului 1918" (Vezi: *Istoria Republicii Moldova...* Chișinău, 1997, p. 151–162). Aceste evenimente însă erau legate indisolubil de România, de lupta de eliberare națională din întreg spațiul românesc, de Frontul român, de ajutorul pe care statul român l-a oferit Basarabiei pentru lichidarea consecințelor jugului țarist și revenirea în albia firească de dezvoltare.

Mișcarea națională a românilor basarabeni din anii 1917-1918 nu au fost simple "evenimente", ci a fost o etapă de cotitură în istoria noastră contemporană. Proclamarea Republicii Democratice Moldovenești la 2 decembrie 1917, apoi adoptarea la 24 ianuarie 1918 a Declarației de independență, urmată de largi manifestații ale populației din Basarabia, au dus, în cele din urmă, la înfăptuirea Unirii din 27 martie 1918, eveniment remarcabil în întregul proces de desăvârșire a unității național-statale a românilor.

De asemenea, este imposibil să elucidăm "istoria Moldovei" din anii 1918-1940 fără a ne referi la istoria românilor din cadrul statului național unitar, deoarece în această perioadă, după cum am menționat, Basarabia era parte componentă a României întregite, evoluând în același cadru constituțional-juridic împreună cu celelalte provincii românești. Respectiv, populația dintre Prut și Nistru a cunoscut tendințe și procese similare de dezvoltare cu acelea care au fost caracteristice românilor din Transilvania, Bucovina, Vechiul Regat. Consolidarea neamului românesc, impulsivitatea vieții culturale s-a realizat și prin contribuția basarabenilor, tot așa cum progresele în diverse domenii, la noi, au fost înfăptuite cu participarea largă a intelectualilor, a specialiștilor în drept și administrație publică veniți după 1918 din Vechiul Regat și provinciile unite. Basarabeni și-au făcut serviciul militar în unitățile române amplasate pe întreg cuprinsul țării, iar mii de olteni, ardeleni, bănațeni ș.a. au păzit hotarele de răsărit ale României de-a lungul Nistrului. Avem o istorie comună, pe care nu o putem despărți, iar încercarea de a o face este în contradicție flagrantă cu realitățile de atunci.

Lucrurile reveniseră atunci la normalitate și această normalitate istorică trebuie să fie studiată așa cum a fost, în conexiune cu evenimentele din întregul spațiu românesc.

Anii 1940-1941 și 1941-1944, de asemenea, fac parte din istoria generală a românilor. Acțiunile militare

realizate pentru eliberarea Basarabiei, reinstaurarea administrației românești și activitatea ei în 1941-1944 sunt reprezentate prin fapte concrete și date statistice, care permit a oglinzi obiectiv evoluția istorică a întregii țări.

Studentii, elevii și liceenii conștientizează că R.S.S. Moldovenească, proclamată la 2 august 1940, nu a fost decât o consecință a odioasei înțelegeri Stalin-Hitler, că prin aceasta Basarabia nu a revenit în componența Uniunii Sovietice, precum susțin istoricii din grupul lui V. Țaranov, ci a fost anexată prin forța militară a celor 36 de divizii, concentrate din timp de-a lungul hotarului de răsărit al României.

Falsă și lipsită de orice argument este concepția privind "eliberarea" în 1944 a Basarabiei (vezi Istoria Republicii Moldova, p. 191-207). Această teză tinde să îndreptățească acțiunile expansioniste promovate de regimul stalinist de la Moscova. Considerăm drept o revenire la istoriografia comunistă utilizarea de către autorii menționați a sintagmei „ocupația fascistă a Moldovei” în perioada iunie 1941 – august 1944. Numai niște oameni lipsiți de scrupule și de obiectivitate științifică pot să afirme că Basarabia a fost eliberată în 1940 și 1944, mai ales că au fost documentate consecințele dezastruoase ale politicii regimului stalinist pentru românii de la est de Prut: foametea din anii 1946-1947, lichidarea proprietății private, colectivizarea forțată, deportările în masă ale populației, prigoana intelectualilor și a clericilor, execuțiile în urma unor procese improvizate de organele represive etc.

Trebuie subliniat încă un aspect – istoria grupurilor etnice minoritare. Nu poate fi concepută o istorie a bulgarilor, rușilor, găgăuzilor din acest spațiu ca obiect de predare aparte, separat de istoria românilor din Republica Moldova. Aceste etnii au venit pe teritoriul dintre Prut și Nistru datorită politicii expansioniste a Rusiei țariste, într-o etapă când românii cunoscuseră o evoluție statală, social-economică și spirituală de sine stătătoare. Stabilindu-se pe aceste

teritorii, aceste grupuri au conviețuit cu populația băștinașă, împreună cu care au trecut prin aceleași procese social-economice și politice, au trăit sub aceleași regimuri, fie democratice, fie totalitare.

Atât în perioada interbelică, cât și în anii 1941–1944, etniile minoritare conlocuitoare s-au instruit în școala românească, majoritatea au înșușit limba română, și-au format, conform legislației românești, instituții de administrație locală similare cu cele din localitățile pur românești ori cu populație preponderent românească. Astfel, în cursul “Istoria românilor” este prezentată și istoria acestor grupuri etnice. Desigur, aceasta nu înseamnă că istoria minorităților etnice din Republica Moldova nu poate fi obiectul unor investigații aparte, mai ales sub raport demografic, cultural sau religios.

Istoria românilor după cel de-al doilea război mondial și până la sfârșitul anilor 1980, de asemenea, urmează a fi predată în baza unui curs integral. Esența regimului totalitar comunist, modul de instaurare și de funcționare a acestuia pot fi concepute numai prin analiza consecutivă a evenimentelor și proceselor social-politice, economice și culturale ce s-au desfășurat atât în România, cât și în R.S.S. Moldovenească. Să nu uităm și faptul că dincolo de Prut și-au găsit refugiu, după 1944, zeci de mii de basarabeni, intelectuali în cea mai mare parte.

De aceea suntem datori a le cunoaște soarta și contribuția lor la dezvoltarea culturii românești, care are un caracter unitar, indiferent de hotarele politico-sociale. Paul Mihail, Alexandru Boldur, Vasile Harea, Vasile Țepordei, Paul Goma – acestea sunt doar câteva dintre numele unor personalități culturale basarabene, a căror activitate ne obligă să studiem istoria postbelică a românilor din întregul spațiu românesc.

Numai în cadrul cursului de “Istorie a românilor” pot fi studiate și procesele de tranziție de la regimul

totalitar comunist la societatea democratică. Constituirea noilor structuri politice, adoptarea unei legislații adecvate societății democratice, reformarea economiei, acțiunile de integrare în organismele internaționale – toate acestea exprimă tendințele comune de dezvoltare a românilor de pe ambele maluri ale Prutului. Evoluția vieții noastre culturale este influențată, evident, de schimbul de valori spirituale care s-a intensificat după 1990, de noile generații de intelectuali pregătiți în instituțiile de învățământ din România. Aceasta este istoria actuală a românilor și neglijarea ei este în contradicție cu principiile adevărului științific și cu interesele noastre naționale.

Conștienți de necesitatea și importanța scrierii și cercetării istoriei naționale numai în cadrul istoriei românilor, considerăm că încercarea cercurilor guvernante de a introduce cursul de “Istorie a Moldovei” este un atentat la dreptul copiilor și al tineretului studios de a cunoaște adevărul despre trecutul poporului nostru, de a-și însuși valorile spiritualității românești ca parte integrantă a civilizației europene și mondiale. Tentativa de a introduce în școli cursul de “Istorie a Moldovei” constituie mai curând o acțiune politică, având scopul de a readuce Republica Moldova în componența Imperiului Rus, de a ne izola de România și, respectiv, de civilizația occidentală, de a impune ideologia comunistă și moldovenismul primitiv în procesul de instruire.

Gheorghe PALADE, *doctor în istorie, conferențiar universitar;*

Anton MORARU, *doctor habilitat în istorie, profesor universitar;*

Anatol PETRENCU, *doctor habilitat în istorie, profesor universitar;*

Elena POSTICĂ, *doctor în istorie, cercetător științific superior;*

Ion ȘIȘCANU, *doctor habilitat în istorie, profesor universitar;*

Rodica SOLOVEI, *doctor în istorie.*

**ÎNTRU APĂRAREA
DEMNIȚĂȚII NAȚIONALE,
PENTRU STOPAREA
ROMÂNOFOBIEI
ȘI A CAMPANIEI DE
DENIGRARE
A ISTORIEI ROMÂNILOR**

*APELUL
CONGRESULUI ISTORICILOR
DIN
REPUBLICA MOLDOVA*

Noi, cercetătorii științifici în domeniul istoriei, cadrele didactice din învățământul preuniversitar și universitar, doctoranzii, masteranzii, studenții, oamenii de știință și cultură, întruniți la Congresul Istoricilor din Republica Moldova, am constatat următoarele:

După o perioadă îndelungată de totalitarism comunist, ca rezultat al mișcării de renaștere națională și democratizare a societății, în Republica Moldova, la răscrucea anilor 80–90, a fost respins cursul dogmatic, antiștiințific, falsificat de istorie a R.S.S. Moldovenești, ce era predat în instituțiile de învățământ. Tot atunci s-a format cadrul democratic pentru cercetarea și predarea istoriei naționale în baza principiilor științifice. Prin aceste acțiuni a fost demolat statutul istoriei ca slugă a politicului, ce i-a fost atribuit de către regimul totalitar comunist, restituindu-i-se dreptul de obiect științific în cadrul științelor socioumane.

Reforma învățământului istoric în Republica Moldova a parcurs câteva etape distincte. Mai întâi, istoricii au elaborat Concepția cercetării, studierii/învățării și predării istoriei în școală. Ulterior, un grup de specialiști în domeniu au întocmit curriculumul la istorie. Aceste documente programatice au fost discutate și aprobate în cadrul câtorva seminare ale istoricilor

convocate de organele de resort ale Republicii Moldova, în colaborare cu structurile specializate ale Consiliului Europei.

În baza curriculumului, profesori universitari, cercetători în domeniul istoriei, profesori din instituțiile preuniversitare, precum și metodiști cu experiență au elaborat, pe bază de concurs, manuale pentru studierea istoriei în școală. Au fost pregătite și editate ghidurile profesorului, au fost tipărite reviste, atlase și alte materiale didactice.

Actualmente în învățământul preuniversitar istoria se studiază la două niveluri – gimnazial (clasele V–IX) și liceal (clasele X–XII), fiind constituită din două obiecte separate: “Istoria românilor” și “Istoria universală”.

Concomitent, în perioada respectivă a fost editată o bogată literatură istorică (monografii, studii, culegeri de documente, crestomații, reviste etc.) care a devenit un suport indispensabil în procesul de instruire istorică.

În instituțiile de învățământ superior din republică și de peste hotare au fost pregătite cadre calificate pentru asigurarea predării istoriei în școală. În acest sens, s-a acumulat o bogată experiență și în predarea cursului de “Istorie a românilor” în Republica Moldova.

Experiența de elaborare a concepției de predare a istoriei în școală, de pregătire și editare a manualelor a fost apreciată înalt de către specialiști în domeniu din alte țări (România, Germania, Franța, Iugoslavia, Georgia), precum și de Institutul Internațional al Manualelor (Frankfurt, Germania).

Noi, delegații și participanții la Congresul Istoricilor din Republica Moldova, ne exprimăm protestul în legătură cu tentativele actualei conduceri a Republicii Moldova de a substitui cursul de “Istorie a românilor” cu “Istoria Moldovei”. Promotorii acestei idei consideră, în mod eronat,

că în Republica Moldova se studiază istoria altei etnii decât cea care alcătuiește majoritatea absolută a populației, impunându-ne studierea istoriei după principiul statal.

În ultimul timp, în unele ziare, la Radio și TV, în unele documente (acte) menite să ne prezinte imaginea în organisme internaționale, s-a declanșat o campanie de denigrare a istoriei neamului nostru, în felul acesta fiind lezată demnitatea națională a populației băștinașe. Momentele cruciale ale istoriei noastre naționale, legate de formarea poporului român și a limbii române, de unitatea românească, de evenimentele din anii 1812, 1917–1918, 1940, 1941, 1944, 1946–1947 etc., sunt prezentate în mod denaturat, ca și în timpul regimului de ocupație. Se încearcă elaborarea și introducerea în învățământ a unui manual de istorie, având la bază pamflețul politic apărut în 1997 cu titlul *История Республики Молдова с древнейших времен до наших дней*, scrisă de un colectiv de autori cu vederi antiștiințifice, vădit antinaționale și retrograde. Prin aceasta, se revine la practica totalitaristă de impunere a punctului de vedere al partidului de guvernământ, fapt ce contravine Constituției Republicii Moldova, recomandărilor Comisiei Învățământ a Consiliului Europei, altor acte juridice interne și internaționale, care exclud promovarea ideologiei unui partid în învățământ și în societate, în general.

Se vehiculează ideea întocmirii cursurilor de istorie a unor etnii conlocuitoare în Republica Moldova (ruși, ucraineni, evrei, bulgari și găgăuzi), încercându-se astfel diminuarea cursului de istorie a românilor și reducerea acestuia la un curs facultativ. Punerea în practică a acestor idei tendențioase va duce iminent la scindarea societății pe criterii etnice, la subminarea independenței și integrității teritoriale a Republicii Moldova.

Operarea contrareformei în

învățământ, inclusiv în cel istoric, ar necesita cheltuieli suplimentare din banii publici, care și așa sunt puțini. Modestele mijloace bănești de care dispune statul trebuie să fie orientate spre consolidarea societății, nu la scindarea ei.

Menționăm că tentative de substituire a cursului de istorie națională au fost întreprinse anterior și de alte forțe politice, fapt care a generat destabilizarea situației social-politice din Republica Moldova. Manifestările de protest din primăvara anului 1995, care au cuprins largi pături sociale, au reconfirmat acceptarea nu numai de către profesori, studenți și elevi, ci de întreaga populație a republicii, a cursului de "Istorie a românilor".

Constatăm, cu regret și revoltă, că specialiștii în domeniu, cercetătorii științifici, oamenii de știință și cultură sunt permanent antrenați în discuții sterile, care macină forțele intelectuale ale societății, dăunează procesului de cercetare și predare a istoriei, reduce eficiența activității didactice. Ne exprimăm opinia că prin organizarea și dirijarea discuțiilor privind problemele limbii, istoriei, culturii etc. unele forțe politice urmăresc scopul de a comuta atenția opiniei publice de la problemele reale pe care le are societatea și, în special, pedagogii. Insuficiența instruirii istorice a populației este exploatată în vederea obținerii dividendelor politice.

Rapoartele întocmite de specialiști și prezentate Congresului au demonstrat, în baza argumentelor științifice, că în spațiul carpato-danubiano-pontic, din cele mai vechi timpuri până în prezent, locuiește unul și același popor – român, iar populația majoritară băștinașă din Republica Moldova este parte componentă a acestuia. Astfel, pentru noi, locuitorii spațiului pruto-nistean, istoria românilor constituie istoria noastră națională.

Noi, delegații și participanții la Congresul Istoricilor din Repu-

blica Moldova, Pledăm pentru continuarea reformei în învățământul istoric din Republica Moldova, ne pronunțăm pentru menținerea în cercetare și în procesul de predare a concepției instruirii istorice bazate pe studierea a două cursuri separate: "Istoria românilor" și "Istoria universală";

Protestăm în legătură cu tentativa actualei conduceri a Republicii Moldova de a substitui cursul de "Istorie a românilor" sau de a-i diminua statutul actual de disciplină școlară obligatorie;

Protestăm împotriva politicii promovate de guvernării comunisti în domeniul științei istorice;

Condamnăm ingerința politică în știința istorică și în învățământul istoric, fapt inadmisibil într-o societate democratică. Să se respecte statutul istoriei ca disciplină științifică;

Cerem Președinției, Parlamentului și Guvernului să stopeze campania de românofobie și de denigrare a cursului de "Istorie a românilor", a istoriei noastre naționale;

Cerem sistarea campaniei de denigrare și intimidare a oamenilor de știință și a cadrelor didactice din învățământ. Calificăm aceste acțiuni drept o lezare a demnității noastre profesionale;

Cerem activizarea și susținerea financiară din partea statului pentru cercetările din domeniul istoriei;

Cerem conducerii Republicii Moldova alocarea de mijloace bănești pentru asigurarea procesului de instruire istorică în instituțiile de învățământ (editarea de manuale, crestomații, atlase istorice, reviste de specialitate etc.);

Propunem elaborarea de către specialiști și solicităm asigurarea financiară din partea statului a unui program de instruire istorică a populației (emisiuni la radio și televiziune, organizarea de lecții publice, seminare, conferințe și simpozioane științifice,

editarea de literatură istorică etc.).

Noi, delegații și participanții la Congresul Istoricilor din Republica Moldova, ne adresăm profesorilor de istorie, oamenilor de știință și cultură, tuturor oamenilor de bună-credință cu apelul de a protesta împotriva dictatului politic în știința istorică și în învățământul istoric.

Facem apel la toate forțele democratice din Republica Moldova, la organizațiile nonguvernamentale, la societatea civilă să manifeste solidaritate națională și profesională în acțiunile noastre pentru apărarea demnității naționale, pentru păstrarea în învățământul de toate gradele a cursului de "Istorie a românilor".

Ne adresăm către colegii de breaslă din alte țări, către forurile internaționale specializate (Comisia Învățământ a Consiliului Europei, Asociația Europeană "EUROCLIO") cu rugămintea de a ne susține în acțiunile noastre pentru apărarea istoriei și demnității naționale.

Adoptat la Congresul Istoricilor din Republica Moldova

Chișinău,
1 iulie 2001

Dan MĂNUCĂ
Iași

SACRUL ÎN LIRICA BASARABEANĂ

Deschiderea politică de după 1990 dintre România și Republica Moldova a ocazionat și o deschidere culturală, de care s-a bucurat și Ana Bantoș: în noile condiții, a urmat un doctorat la Iași și a putut lua legătura cu specificul mișcării critice românești și occidentale. De aici, a rezultat o lucrare de neconceput, până mai ieri, pentru un critic basarabean: Ana Bantoș a început să studieze prezența sacrului*. Constantin Stere era de părere că basarabeanul este caracterizat de "misticism democratic". Sunt însă convins că nu aici își are sorginea preocuparea autoarei. Este vorba, mai curând, de abordarea unui subiect interzis în ultimii cincizeci de ani în stânga Prutului. În mod cert, a contribuit și apariția în limba română a unei bogate bibliografii în materie, precum lucrări devenite clasice (Rudolf Otto, Mircea Eliade, Roger Caillois). Pe de altă parte, Ana Bantoș consideră că aprofundarea acestei dimensiuni a liricii basarabene postbelice va contribui la "eliberarea literaturii de sub dictatul extra-literar". În consens cu autorii invocați în bibliografie, autoarea este convinsă că nevoia de sacru consolidează identitatea umană și, pornind de aici, face o paralelă între evoluția liricii de pe cele două maluri ale Prutului. Se urmărește să se demonstreze sincronizarea lor: "Generației de poeți Nichita Stănescu – Ana Blandiana, care se afirmă la începutul deceniului al șaselea, îi corespunde, în

* Ana Bantoș, **Dinamica sacrului în poezia basarabeană contemporană**, Prefață de Constantin Ciopraga, Editura Fundației Culturale Române, București, 2000.

Basarabia, generația lui Grigore Vieru și Liviu Damian, care nu e străină de climatul menționat, cu precizarea că așa-numitul *pașoptism* a durat aici mai mult”.

Efortul este lăudabil, căci tinde să afle puncte comune între termenii relației. Iar aceste puncte, fără îndoială, există și unele sunt discutate în exegeza analizată aici. Ar fi cu totul fastidios măcar să ne gândim că le putem aborda, pe toate, într-o simplă cronică. Sunt tentat să găesc, mai degrabă, diferențele, spre a sublinia cât de dificilă este integrarea culturală. Nu poate fi trecută cu vederea – și Ana Bantoș afirmă clar, de la cea dintâi pagină, acest lucru – ideologizarea profundă din literatura sovietică moldovenească. Era o consecință a situației pe plan unional. Sunt însă de părere că, datorită acestei situații, "șazeciștii" basarabeni au fost mai puternic rupți de generația marilor noștri creatori interbelici, decât afirmă exegeta, iar refacerea legăturii era anevoioasă, dacă nu cumva imposibilă. La noi, ruptura a durat mult mai puțin, iar Arghezi, Bлага sau Barbu au reintrat relativ repede în circuit. Cu alte cuvinte, șazeciștii

noștri sunt foarte apropiați de lirica interbelică, de la care preiau unele principii fundamentale. Îndrăznesc chiar să susțin că asemănările dintre cele două generații de șaizeciști se reduc doar la simpla situație în același deceniu, având, în schimb, numeroase deosebiri în plan profund literar.

Șaizeciștii noștri accentuează caracterul de artefact al versului, ilustrat de Marin Sorescu și, cu deosebire, de Nichita Stăneșcu. Lor le este străină narativitatea. În schimb, șaizeciștii basarabeni agreează "logica vie a narațiunii". Procedeul este elogiât de un poet minor, precum George Meniuc. Acesta se formase în România anilor treizeci, dar la întretărirea pășunismului cu modernismul. Întors în Basarabia ocupată, devine un clasic în viață, accentuându-și retorică discursivă. Venea astfel în întâmpinarea discursivității civice, imperios reclamate de directivele unionale de partid. Este linia pe care au mers șaizeciștii basarabeni.

Pe de altă parte, nici nu pot fi trecute cu vederea tentativele, subterane, de racordare la cealaltă tradiție, cea românească. Există prea numeroase fapte care confirmă tendința, despre care totuși nu se poate susține că a fost nici generalizată, nici profundă. Ea este sporadică și mai mult tematică, aflată la nivelul câtorva motive, între care l-aș considera drept principal pe acela pe care l-aș numi sentimentul metafizic al originilor. Anatol Codru, spre exemplu, invocă, în 1967, "îndărătnicia pietrei".

Pe acest tărâm, Ana Bantoș vine cu o perspectivă nouă, alegând un nou referent. În general, teoreticienii și istoricii literari moldo-sovietici se opreau asupra lui Cantemir, Creangă și Eminescu, între care strecurau minori născuți între Prut și Nistru, precum Constantin Stămat. Eminescu era însă câmpul de referință cel mai agreat – desigur, în varianta lui cenzurată drastic și în stil bolșevic. Cam așa cum se întâmplase și la noi, până prin 1955. Generația șaizeciștilor basarabeni s-a folosit de ocazie, revendicându-se, ca tip de discurs liric, din eminescianism. Era o modalitate de salvare și de derogare

de la sovietisme.

Ana Bantoș află acum și alte înrâuriri, scoțând în prim-plan poezia lui Lucian Blaga, convinsă fiind că "în spațiul basarabean, Blaga stă alături de Eminescu". Concordanțele, similitudinile și înrâurirea s-ar fi amplificat la șaizeciștii și, apoi, la postmodernii din stânga Prutului. Propunerea este pe cât de îndrăzneată, pe atât de insolită și trebuie luată în considerare, cu atât mai mult, cu cât și alți critici ai noii generații apelează la marea literatură interbelică pentru a căuta puncte de reazem (foarte recent, Alexandru Burlacu cerceta răspândirea lui Ion Barbu dincolo de Prut). Cu atât mai mult, de asemenea, cu cât propunerea Anei Bantoș este și serios argumentată. Exegeții este de părere că "importantă se dovedește schimbarea codurilor, nu a mijloacelor cu care se înfăptuia aceasta. Decalajul dintre mijloacele de exprimare și lumea interioară, a eului intim, ca să-i spunem așa, îi va preocupa pe poeții basarabeni de după '80, mai exact, după ce ecourile teatrului lui Eugen Ionescu au răzbătut aici, anihilând inerția limbajului poetic înțepenit".

Aceste afirmații constituie premisa principală de la care pleacă Ana Bantoș, care, mai departe, subliniază că în poezia ultimelor două decenii ale secolului al XX-lea se produce un fenomen de sincronizare și mai puternică, "însuși discursul fiind transformat în subiect liric".

Ana Bantoș constată circulația intensă a unor motive care, prin persistență, devin un fel de simboluri obsedante: limba maternă, mama, locul natal, izvorul, lacrima, piatra, teiul, Eminescu. Existența tuturor acestora este exemplificată prin citate din autori de incontestabilă valoare, precum Grigore Vieru, Liviu Damian, Gheorghe Vodă, Ion Vatamanu, Anatol Codru. Nu am întâlnit aici un rând dedicat grafomanilor. Acest fapt întărește credibilitatea tezei avansate de exegeții și constituie o generalizare deja câștigată pentru viitoarele cercetări asupra liricii basarabene.

Am însă și unele rezerve, care privesc modul de încadrare a unora

dintre motivele respective. Teamă mi este că, de multe ori, acestea au o bătaie prea scurtă, datorită includerii lor într-un ansamblu strict conjunctural. Motivul "limba maternă" poate fi sublim din perspectivă ontologică. Ce folos însă dacă este înconjurat de o constelație foarte agresivă, care îi subliniază caracterul "moldovenesc", amploarea "sovietică" ș. a. m. d.! În aprecierea unor astfel de situații, se impune ca perspectiva să fie numai românească.

Și Ana Bantoș reușește deseori performanța, cu deosebire în capitolul despre Grigore Vieru, la care află un spațiu al "ludicului sacru". Deși trimiterea la **Oda** eminesciană nu mi se pare prea potrivită, din cauza mijloacelor lirice diferite de realizare. La Eminescu, pe de o parte, și la Grigore Vieru, de cealaltă parte, "modernitatea" înseamnă altceva. Ceea ce este absolut firesc. Capitolul despre Grigore Vieru, excelent realizat, servește însă mai puțin paradigmei propuse de exegetă, constituindu-se ca o cercetare în sine a versurilor poetului. Mult mai convingător pentru paradigma blagiană este capitolul despre Liviu Damian. Aici, Ana Bantoș dovedește reale însușiri analitice și stabilește o serie de coordonate esențiale ale versului lui Liviu Damian prin raportare la versul lui Blaga și, totodată, la gândirea poetică a acestuia.

Cu Nicolae Dabija, consideră exegeta, în lirica basarabeană se produce o mutație profundă în ce privește raportarea la sacru: acesta "este delimitat de profan". S-ar pregăti astfel terenul pentru ceea ce Ana Bantoș numește "poezia postmodernă basarabeană". Din acest punct de vedere, exegeta se înscrie perfect modei noastre naționale. Nici un poet român nu se mai consideră modern. Numai postmodern. Pesemne pentru că astfel și-ar avea asigurată posteritatea...

Întorcându-ne la studiul semnat de Ana Bantoș, constatăm că, dincolo de eticheta folosită, caracterizarea poeziei basarabene de azi rămâne una exactă, chiar riguroasă. Evidențiez un fapt particular, asupra căruia autoarea nu insistă, pentru că nu

intra cu totul în vederile lucrării. Este vorba despre relația dintre poezii basarabeni și cei din țările baltice. Este o problemă de literatură comparată, dar, în egală măsură, și de sociologie literară. De ce a fost posibil ca scriitorii de limbă română să se îndrepte spre experiența literară a unor limbi (cele ugro-finice și balto-slave) cu totul străine de specificul limbilor române – iată o întrebare la care nu se poate răspunde nici prea simplu și nici în grabă.

În general, Ana Bantoș își prezintă tezele nuanțat, fără a stabili granițe rigide. De aceea, află precursori ai modernității și printre reprezentanții generațiilor mai vechi, precum Arcadie Suceveanu și chiar Anatol Codru. Dintre poezii afirmați în ultimul timp, sunt discutați pe larg Eugen Cioclea și Emilian Galaicu-Păun. Cercetătoarea nu-l uită pe Blaga (reamintesc – referentul fundamental) și susține, cu deplină îndreptățire, că, la Eugen Cioclea, cel puțin, pot fi întâlnite elemente "antiblagiene". De altfel, cred că poezia foarte nouă, și nu numai aceea din stânga Prutului, fie că fuge, fie că se teme de sacru. Sunt și eu convins, împreună cu exegeta, că abia prin generațiile tinere și foarte tinere se va produce sincronizarea cu literatura română, printr-o ardere a etapelor care ne este obișnuită.

Dincolo de obiectivele particulare și de premisele didactice, studiul Anei Bantoș se arată a fi o foarte bună introducere în istoria poeziei basarabene postbelice.

LEO BORDEIANU: PÂNZELE ALBE ALE LIBERTĂȚII

EDITURA AUGUSTA,
TIMIȘOARA, 2000

Poezia pe care ne-o propune Leo Bordeianu în cel de-al treilea volum al său nu mai este “o poezie de atmosferă cu proiecții ușor existențiale” (Mihai Cimpoi), ci una complementară realității, în care “linii[le] frânte”, “atâtea temeri și atâtea entuziasm”, “lumini[le] și umbre[le care] se agită”, “zile[le] trase în țeapă”, “lacrimi[le ce] se adună și curg”, “sărăcia flămândă”, “părinți[și] care] au ieșit dintr-un război / și noi [care] am intrat în altul”, toate împreună, adâncindu-se, au căpătat contur, un contur al esențelor. Totodată, textele sunt impregnate de prozaisme, ironie și intertextualism, specifice postmodernismului (**Face-re-a poemului**).

Sensibilitatea poetului, intrând “în coliziune” cu temele basarabene (lesne de identificat), dă naștere sunetelor, iar sunetele, la rândul lor, cuvintelor “între viață și moarte” care ne fac “într-un fel sau în altul să suferim / ceva asemănător cu fericirea”.

E de menționat faptul că Leo Bordeianu și-a găsit temele și tonalitatea adecvate structurii sale sufletești. Parafrazând un rând din poemul **Pantoful de aur al poeziei**, el extrage poezia în felul său. Poetul scrie simplu, exact și autentic “despre lucruri / pe care le-a încercat / și / le cunoaște foarte bine”. Versul nepretențios – “mai puțin tehnicizat” (V. Gârneț) – se citește ușor și, deși lasă impresia ușurinței scrisului, presupunem că este rezultatul unui efort constant, al unei lupte acerbe cu haosul și inerția. O mărturisește chiar el: “am ajuns până aici / cu prea mult sânge / și / cu prea multe lacrimi” (**Bilanț**) sau, în alt poem, “Poezia mea lovește în mine”.

Transparența scriiturii sale vine și din convingerea că profunzimea stă în limpezirea și nu în complicarea discursului poetic. Strecurată prin ochi și inimă, “viața în și între cuvinte” devine sibilinică. Astfel, un poem ca **Puterea** ne apare, cum ar fi spus Marina Țvetaeva, asemeni unui “mușchi contractat al poeziei”.

Teribil de liber, Leo Bordeianu scrie “un cuvânt / care / nu mai este viață, dar încă nu e moarte”, fără să se cramponeze într-o singură soluție. Epurarea nebulozității, expresiilor clișeizate, atitudinea față de “istoria [ce] zvâcnește aici la Nistru / aici unde crucea a lunecat sub gheață / și nimeni nu a putut s-o scoată” (**Din nou rușii**), căldura umană nealterată conferă textelor din noul volum al poetului un timbru distinct în peisajul liric românesc.

Cu “amestecul luxuriant al cuvintelor / risipite / asemeni unor trandafiri”, în cartea sa strălucitoare și elegantă (nu doar la figurat, ci și la propriu), poetul te invită, dragă cititorule, “să urmărești cu inima / ceea ce nu a mai fost / și nu va mai fi niciodată / adică, spectacolul lumii înconjurătoare / care este și spectacolul propriei tale vieți”.

Călina TRIFAN

Silvia MAZNIC
Chișinău

PURURI TÂNĂRA ANTICHITATE

Limba latină este pururea cel mai bun fundament și cea mai bună disciplină pentru orice parte a gândirii noastre...

T. MAIORESCU

Din epoca antică până în prezent latina străbate, păstrându-și vitalitatea, peste două milenii. Ea ne evocă mereu nepieritoarea civilizație romană, antichitatea ce rămâne pururi tânără prin faptele ei meritorii. Astfel, lumea romană și-a eternizat limba, pentru a dăinui veșnic prin ea.

Fiind limba unei civilizații fundamentale, latina a devenit o necesitate spirituală, o condiție *sine qua non* pentru un om cult. Spiritul însă se formează, în mare măsură, în anii de studii liceale. Acestei necesități spirituale îi răspunde manualul **Limba latină** pentru clasa a XI-a, semnat de dr. conf. C. Cemărtan și dr. hab., pr. univ. A. Ciobanu.

Cartea are drept scop, după cum se relevă în prefață, "a-i familiariza pe liceeni cu un minimum necesar de cunoștințe gramaticale, distribuit în 30 de

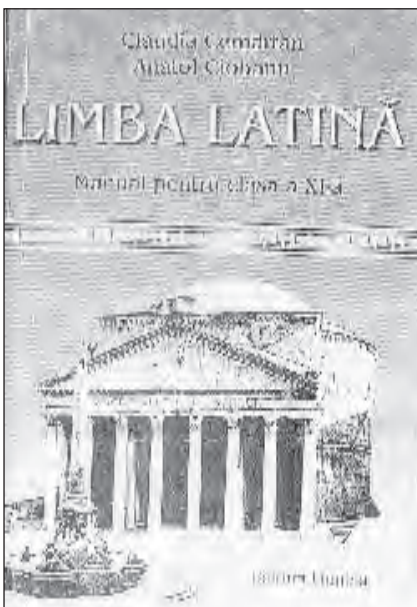
lecții, și a-i deprinde, prin aplicarea lor, să traducă texte latine, fie și adaptate pentru început".

Continuând manualul de latină pentru clasa a X-a (ediția a II-a revăzută și completată), manualul pentru clasa a XI-a reia în primele lecții materia studiată în anul precedent.

Morfologia este rezervată pentru clasa a XI-a conține: declinările a IV-a și a V-a, sistemul perfectului, diateza pasivă a verbului, pronumele, numeralul, adverbul, gradele de comparație etc. Concepția autorilor privind însușirea limbii latine cuprinde mai multe aspecte: gramatică, lexic, civilizație greco-latină etc., obținându-se, în felul acesta, o varietate a materialului propus pentru predare. Ținând cont de faptul că lucrarea respectivă nu trebuie să fie doar o gramatică, ci un manual de limba latină, alcătuitorii lui acordă o atenție specială cunoștințelor din cultura antică greco-romană. Prezența rubricilor Mitologie, Viri illustres antiquitatis, Originea expresiei, Vita antiqua, Panteon greco-roman ș.a. orientează elevii spre formarea unei viziuni asupra modului de viață și de gândire al romanilor, și le stimulează interesul pentru antichitate. Textele didactice (De Gallorum deis, De Romanorum deis, De Tantalos, Achilles et Hector, Andromeda ș.a.), construite în baza temei gramaticale, au și valoare cognitivă, ajutându-i pe elevi să cunoască mai bine mitologia și dragostea anticilor față de zei, care rămâne un exemplu edificator pentru posteritate.

Foarte atractive și interesante pentru liceeni sunt fragmentele selectate din opera lui Ian Amos Komenski, ele conținând informații referitoare la arta elocinței (p. 78), la felul cum era organizată școala și procesul de instruire în timpurile vechi (p. 51) etc.

Lecția capătă un caracter divers și datorită exercițiilor recomandate, fiind evidentă preocuparea autorilor pentru predarea lexicului concomitent cu materialul gramatical. În situația în care în licee nu se predă în nici un fel istoria limbii române, sunt eficiente, pentru a conștientiza latinitatea limbii noastre, temele de analiză etimologică a cuvintelor (p. 60 ex. 3; p. 65 ex. 4; p. 75 ex. 4, p. 78 ex. 3). De exemplu, la ex. 3 de la p. 60 se propune a compara sinonimele de origine slavă cu cele de origine latină (ceas - oră, rai - paradis etc.) și a găsi alte cazuri similare. Nu au fost omise nici temele de gramatică comparată (p. 17 ex. 3; p. 55 ex. 3) și de fonetică istorică (p. 37, 41, 54 etc.), adecvate pentru a sesiza evoluția latinei spre limbile romanice. E necesar a

remarca și eficacitatea exercițiilor variate de consolidare a morfologiei. Pe lângă un text ce urmează a fi tradus în română, la fiecare lecție se mai propun și mici fragmente pentru retroversiune.

În pofida diversității de conținut, manualul este accesibil. Acest lucru s-a reușit prin explicațiile gramaticale sistematice și prin structura lecției conform finalităților preconizate.

Salutăm ideea de a introduce în structura cărții câteva lucrări de verificare a cunoștințelor (Evaluări), care vor fi un real ajutor pentru profesorul de latină. Fiecare probă a lucrărilor este însoțită de notarea în puncte a răspunsului corect.

Una dintre noutățile manualului este propunerea de a lua cunoștință de oda lui V. Alecsandri "Cântecul gintei latine" și de versiunea ei latină. Poezia educă sentimentul mândriei și al demnității naționale, întărind conștiința latinității neamului nostru.

Lista de peste 150 de aforisme latine, cu valoare educativă, reprezintă precepte de viață mereu actuale: *Ignoscito saepi alteri, nunquam tibi* "Să ierți deseori altuia, niciodată ție"; *Animus rectus pravam fortunam corriget* "Un spirit corect va îndrepta un noroc strâmb"; *Quidquid agis, prudenter agas et respice finem* "Orice faci, fă cu prudență și ține seama de sfârșit"; *Homo res sacra homini* "Omul pentru om e un lucru sfânt"; *Beatus homo qui invenit sapientiam* "E fericit omul care a găsit înțelepciune"; *Est modus in rebus* "Există o măsură în lucruri" etc.

Vocabularele (latin – român și român – latin) sunt niște instrumente de lucru indispensabile, ele constituind lexiconul necesar pentru efectuarea exercițiilor propuse.

Grație imaginilor manualul devine mai atractiv, dar și mai eficient.

Aducem mulțumiri profesorilor C. Cemârțan, dr. conf., și A. Ciobanu, dr. hab., prof. univ., membru-corespondent al A.Ș.M., pentru munca depusă la elaborarea acestui manual, care este o contribuție concretă și oportună la readucerea limbii lui Ovidiu în clasele liceale.

Realizată cu competență, lucrarea didactică **Limba latină** va fi pentru liceeni o bună călăuză în marea cultură a unei lumi-miracol.

D. DRAGNEV, GH. GONȚA, P. COCĂRLĂ, E. DRAGNEV: ISTORIA MEDIEVALĂ UNIVERSALĂ/A ROMÂNILOR

MANUAL PENTRU CLASA A VI-A.
EDITURA ȘTIINȚA, 2001, 224 P.

Apariția acestui manual este binevenită, îndeosebi acum, când elementele șovine sau mancurtizate, de la cărna puterii încearcă să ne readucă într-un țarc al istoriei și al memoriei. Autorii, cu multă competență și discernământ, au schițat portretul epocii respective și au structurat materialul astfel încât să trezească interesul elevilor și să le faciliteze lucrul cu manualul. Astfel, sunt delimitate textele de bază, cele de informare și documentare suplimentară și elaborările metodice.

"Cunoașterea și înțelegerea evenimentelor ce au avut loc în această epocă pe teritoriul Republicii Moldova, afirmă autorii manualului, nu sunt posibile fără a studia cum s-au desfășurat ele în tot spațiul istoric și geografic locuit de români – de la malurile Tisei până la cele ale Nistrului, Dunării și Mării Negre. Populația de pe acest spațiu vast era de aceeași origine, vorbea aceeași limbă, avea aceeași obiceiuri, tradiții și credință. Aici s-a creat o civilizație care reflecta interesele întregii societăți românești. Toată această moștenire istorică și culturală nu poate fi divizată, ea aparține întregului neam, care s-a format și s-a dezvoltat pe acest pământ".

SUMAR GENERAL 1998 – 2000

ALTER EGO

Peța, Lucian, Sper că n-am (re) scris poemul în zadar, nr. 3-5, 2000.

ANALIZE ȘI INTERPRETĂRI

Ardeleanu, Sorin, Receptări socio-juridice ale romanului *Ion*, nr. 11, 1999.

Bantoș, Ana, Factorul *cultură* în scrierile lui Ion Vatamanu, nr. 1-2, 1998; Pavel Șușară: *regula jocului*, nr. 11, 1999.

Bortă, Elena, Panait Istrati – scriitor român sau francez?, nr. 11, 1999.

Bușcăneanu, Luminița, Minulescu: desentimentalizarea iubirii (triumfului cromatic), nr. 6-12, 2000.

Celac, Victor, Element autobiografic și structură psihică la personajele predilecte din romanele lui Marin Preda, nr. 6, 1998.

Cenușă, Felicia, *Viața și moartea nefericitului Filimon* sau desconvenționalizarea metodei mimetice a prozei tradiționale, nr. 6-8, 1999; Organizarea materialului narativ în nuvelistica lui Vlad loviță, nr. 12, 1999.

Ciobanu, Alina, Eroul civilizator în poveștile lui Ion Creangă, nr. 6-12, 2000.

Codreanu, Theodor, Altfel despre *O scrisoare pierdută*, nr. 3-5, 1999; Narcisul bacovian, nr. 12, 1999, 1-2, 6-12, 2000.

Cubleșan, Iulia, Mitul creației în *Mășterul Manole* de Lucian Blaga, nr. 4, 1998.

Hanganu, Mihai, Motivul spectacolului în creația lui Vasile Vasilache, nr. 3, 1998.

Melniciuc, Radu, Timp și spațiu în romanul *Moromeții*, nr. 6-12, 2000.

Rădulescu, Ilie-Ștefan, Pacea – aspirație interioară și ideal național, în lirica eminesciană, nr. 11, 1999.

Tomuș, Mircea, Cădere în haos și salvare (Structuri și teme narrative în primul capitol din romanul *Luntrea lui Caron* de Lucian Blaga), nr. 4, 1998.

Zagaevschi, Lolita, Metaforele frumuseții interioare în romanul *Luntrea lui Caron* de Lucian Blaga, nr. 6, 1998.

ANIVERSĂRI

BUTNARU, Leo – 50

Bărbulescu, Simion, Sincronizare și diferențiere, nr. 6, 1998.

Butnaru, Leo, Dincolo de geaman-dură sau de cealaltă parte a oglinzii; Acces; Automodelaj, 1963; O brad frumos!...; Scrisoare închisă; Ultima călătorie a lui Ulyse, nr. 6, 1998.

Fișier biobibliografic, nr. 6, 1998.

CIORNĂI, Ion – 70

Corbu, Haralambie, Antebiografie, nr. 3, 1998.

Corlăteanu, Nicolae, Organizator al învățământului și cercetător științific, nr. 3, 1998.

Fișier biobibliografic, nr. 3, 1998.

Melnic, Vasile, Preocupări dialectologice, nr. 3, 1998.

“Mi-am ales meseria cea mai indicată pentru caracterul și temperamentul meu”. Dialog susținut de profesorii universitari Mihai Purice și Ion Ciornăi, nr. 3, 1998.

COSNICEANU, MARIA – 65

Corlăteanu, Nicolae, Contribuție importantă la studierea numelor, nr. 12, 1999.

DOLGAN, MIHAI – 60

Când critica nu-ți pricinuieste dureri sau mărturisiri în șoaptă. Dialog: Tatiana Rotaru – Mihail Dolgan, nr. 1, 1999.

Malanetchi, Vasile, Doi poeți, două lire, două destine (Aleksandr Pușkin și Nicolai Costenco), nr. 6-8, 1999.

EȘANU, ANDREI – 50

Eșanu, Andrei, Dimitrie Cantemir (1673-1723) – domn al Țării Moldovei (martie-aprilie 1693, noiembrie 1710 – iulie 1711), nr. 4, 1998.

Fișier biobibliografic, nr. 4, 1998.

“Numai pornind de la cultura națională poți cunoaște alte culturi și civilizații.” Dialog: Alexandru Bantoș – Andrei Eșanu, nr. 4, 1998.

IACHIM, ION – 50

Fișier biobibliografic, nr. 12, 1999. Iachim, Ion, Profesorul literat și actul de creație al elevilor; Nașterea cerbului, nr. 12, 1999.

MATCOVSCHI, DUMITRU – 60

Melniciuc, Ion, Lucrare în cuvânt, nr. 10, 1999.

MĂNUCĂ, DAN – 60

Cimpoi, Mihai, Dan Mănuță: obsesia cercului, nr. 3, 1998.

Mănuță, Dan, Pașoptismul și literatură; În consonanță cu normele literare românești actuale, nr. 3, 1998.

* Anterior au fost publicate sumarele generale: 1991-1993 (v.nr. 3-4, 1993), 1994-1995 (v. nr. 6, 1995), 1996-1997 (v.nr. 1-2, 1998).

RUSU, VALERIU – 65

“Neamul trebuie să ne vegheze și să ne lumineze neconținut gândul, fapta...” Dialog: Alexandru Bantoș – Valeriu Rusu, nr. 6-12, 2000.

VODĂ, GHEORGHE – 65

Bantoș, Ana, Despre diferențe, diversitate și diversiune, nr. 12, 1999.

Vodă, Gheorghe, Poeme, nr. 12, 1999.

ANTOLOGIA “L.R.”

Andreiță, Ion, nr. 9, 1999; Bantoș, Ana, Lucian Vasiliu: *Dincolo de disperare*, nr. 5, 1998; “Cel mai frumos limbaj universal”, nr. 9, 1999; Bordeianu, Cătălin, nr. 9, 1999; Constantinescu, Alina, nr. 10, 1999; Crudu, Dumitru, nr. 10, 1999; Filip, Iulian, nr. 9, 1999; Gavrilă, Veronica, nr. 10, 1999; Hadârcă, Ion, nr. 9, 1999; Husar, Alexandru, nr. 10, 1999; Marque, Alexandre, nr. 9, 1999; Mendez, Tania, nr. 9, 1999; Poeți participanți la întâlnirea de la Neptun, nr. 6-8, 1999; Romanciuc, Vasile, nr. 9, 1999; Simitopol, Anca, nr. 10, 1999; Vasiliu, Lucian, nr. 5, 1998; Vieru, Grigore, nr. 9, 1999.

ANUL LITERAR – 1999

Bantoș, Ana, Literatura română din Basarabia: pluralitatea discursului, nr. 1-2, 2000.

Premiile Uniunii Scriitorilor din Moldova pe anul 1999, nr. 1-2, 2000.

ARGUMENT

Bantoș, Alexandru, Fără patimi, nr. 1-2, 1998; Noua respirație a Basarabiei, nr. 3, 1998; Miracolul din preajmă, nr. 1, 1999; Acasă și în lume, nr. 9, 1999; Nevoia de dialog, nr. 10, 1999; Itinerare ale identității noastre, nr. 11, 1999; Pe urmele descălecătorilor de neam, nr. 3-5, 2000.

Buga, Ion, Primăvara Marii Uniri, nr. 12, 1999.

Butnaru, Leo, Corp (și suflet) de literă, nr. 6-12, 2000.

Cimpoi, Mihai, Eminescu, poet al întregului românesc, nr. 1-2, 2000.

Coșeriu, Eugen, Sângele nostru, nr. 6, 1998.

Damian, Liviu, Verb matern, nr. 6-8, 1999.

Rusu, Valeriu, Urbea Chișinăului, nr. 3-5, 1999.

Un deceniu al Speranțelor..., nr. 6-8, 1999.

Un drum prin deșertul istoriei, nr. 5, 1998.

Vieru, Grigore, Răzvrătirea Limbii Române, nr. 3, 1998.

ARS POETICA

Bantoș, Ana, Perspective lirice maramureșene: lumea ființei umane, nr. 3-5, 2000; Băle, Alexa Gavril, nr. 3-5, 2000; Bârlea, Gheorghe Mihai, nr. 3-5, 2000; Belicov, Serafim, nr. 3-5, 1999; Bilașcu, Gavrilă, nr. 3-5, 2000; Bogdan, Ion, nr. 3-5, 2000; Boitor, George, nr. 3-5, 2000; Burnar, Ion, nr. 3-5, 2000; Cârstea, Cristina, nr. 3-5, 1999, 6-12, 2000; Chivu, Gheorghe, nr. 3-5, 2000; Ciocanu, Anatol, nr. 3-5, 1999; Coande, Nicolae, nr. 3-5, 1999; Codru, Anatol, nr. 1, 1999; Dâncuș, Ștefan Doru, nr. 3-5, 2000; Dorion, Hélène, nr. 1, 1999; Dragoș, Vasile, nr. 3-5, 2000; Iuga, Ion, nr. 3-5, 2000; Latiș, Vasile, nr. 3-5, 2000; Marcovici, Bianca, nr. 3-5, 1999; Mărgineanu, Ion, nr. 5, 1998; Moldovan, Ioan, nr. 3-5, 2000; Morar, Vasile, nr. 3-5, 2000; Muste, Vasile, nr. 3-5, 2000; Păuna, Rodica Brad, nr. 3-5, 2000; Pârja, Gheorghe, nr. 3-5, 2000; Petean, Mircea, nr. 3-5, 2000; Pișcu, Daniel, nr. 12, 1999; Ploscaru, Dorin, nr. 3-5, 2000; Pop, Ioan Es, nr. 3-5, 2000; Romanciuc, Vasile, nr. 4, 1998; Roșianu, Ioan Romeo, nr. 3-5, 2000; Scheianu, Nicolae, nr. 3-5, 2000; Slujeru, Marin, nr. 3-5, 2000; Țurcanu, Ianoș, nr. 12, 1999; Vancea, Echim, nr. 3-5, 2000.

ARTA TRADUCERII

Condrea, Irina, Aleksandr Pușkin: traduceri în limba română, nr. 10, 1999.

ASTERISC

Istrate, Gavril, De la *Dacia Literară* la *Limba Română*, nr. 3-5, 1999.

BACALAUREAT

Limba și literatura română (Notă explicativă de Maria Hadârcă), nr. 1-2, 1998.

Limba și literatura română în școala națională, nr. 1, 1999.

Programa la *Limba și literatura română* pentru examenul de bacalaureat 2001, nr. 6-12, 2000.

BUTURUGA MICĂ

Tarlapan, Efim, *Contraatacuri epigramatice*, nr. 3-5, 1999.

CALENDAR

Date din istoria literaturii și culturii române – 1998, 1-2, 1998.

CARTE DE VIZITĂ

Arbagic, Mihai, Un portret cultural al *Sud*-ului, nr. 11, 1999.

Dragu, Nicolae, Dimensiuni estetice, nr. 11, 1999.

Drăghici, Ștefan, Din nou despre *Sud*, nr. 11, 1999.

Ignă, Ion, Cuvânt despre bisericile Maramureșului, nr. 3-5, 2000.

Iuga, Dumitru, Județul celor patru "țări", nr. 3-5, 2000.

"În Maramureș n-a murit sentimentul sărbătorii." Dialog: Alexandru Bantoș – Gheorghe Mihai Bârlea, prefect al județului Maramureș, nr. 3-5, 2000.

Județul Călărași: prezentare generală, nr. 11, 1999.

Petraș, Irina, Porți maramureșene, nr. 3-5, 2000.

CASA LIMBII ROMÂNE

Babansky, Valeriu, Realitatea de dincolo de realitate, nr. 6-12, 2000.

Bantoș, Alexandru, Un important centru de cultură, nr. 4, 1998.

Bantoș, Ana, Vremuri ale Limbii Române, nr. 4, 1998.

Berejan, Silviu, Patru decenii de anevoioasă cale spre adevăr, nr. 1, 1999.

Bordeianu, Leo, Expoziție de carte și vernisaj; lansarea antologiei *Echos poétiques de Bessarabie*, nr. 4, 1998.

Caramitru, Ion, Doresc acestui locaș să aibă existența unui fagure de miere, nr. 4, 1998.

Cașencu, Andrei, *Casa Limbii Române* va schimba situația lingvistică din municipiu, nr. 4, 1998.

Cărți donate bibliotecii *Casei Limbii Române*, nr. 4, 1998.

Ciobanu, Anatol, *La Casa Limbii Române* vom elabora un program concret de politică lingvistică, nr. 4, 1998.

Concursul de creație al revistei "Limba Română". Ediția a II-a, nr. 6, 1998.

Corlăteanu, Nicolae, Un act de însemnătate istorică, nr. 4, 1998; Crezul meu, nr. 6-12, 2000.

Cotoman, Tamara, Lumina ce se întrezărește, nr. 12, 1999; O redută invincibilă, nr. 6-12, 2000.

Cristian, M., Între speranță și izbândă, nr. 12, 1999.

Filip, Iulian, Despre legislația lingvistică din Basarabia, nr. 4, 1998.

Imagini ale sufletului românesc, nr. 1, 1999.

Inaugurarea *Casei Limbii Române* în imagini, nr. 4, 1998.

"Integrarea în context românesc..." Interview cu dl dr. med. Coriolan Brad, nr. 6-8, 1999.

Melnic, Vasile, Revistele Limbii Române, nr. 6, 1998.

Mesaje de salut: Grigore Vieru, Eugen Simion, Mihai Cimpoi, Silviu Berejan, Vasile Melnic, Valeriu Culev, Ion Buga, Tudor Lupașcu, nr. 4, 1998.

"Prin victoria noastră învinge limba română", nr. 3-5, 1999.

Roșca, Ilinca, "Lupta pentru ade-

vărul științific continuă", nr. 1, 1999; Axa Chișinău-Ungheni, nr. 3-5, 1999; Dor de Basarabia și de oamenii ei, nr. 6-8, 1999.

Rusu, Valeriu, Veniți să luați cultură și, prin cultură, lumină!, nr. 4, 1998.

Triboi Gheorghe, Suntem acasă!, nr. 4, 1998.

Ungureanu, Ion, Nu se poate trăi în minciună!, nr. 4, 1998.

Urecheanu, Serafim, *Casa Limbii Române* – o necesitate de netăgăduit, nr. 4, 1998.

CENTENAR BORGES

Butnaru, Leo, Lumea de după cuvânt, nr. 3-5, 1999.

CLIPA DE GRAȚIE

Bantoș, Ana, Destinul unui critic literar, nr. 1-2, 2000.

Ciocanu, Ion, De unde se iau cuvintele noi?; Cotaș; Chilia; Rabdomanție, nr. 1-2, 2000.

Ion Ciocanu, Fișier biobibliografic, nr. 1-2, 2000.

CLUBUL DE LECTURĂ

Ciuban, Gavril, Casa cu ferestre topite (fragment), nr. 3-5, 2000.

Goja, Nicolae, Apus cu mure, nr. 3-5, 2000.

Ilea, Marian, Gravimetrul (fragment), nr. 3-5, 2000.

COMEMORĂRI. VASILE COROBAN – 90

Bantoș, Ana, Reabilitarea spiritului critic, nr. 6-12, 2000.

Beșleagă, Vladimir, Asemenea oameni nasc rar la noi..., nr. 6-12, 2000.

Busuioc, Aureliu, Lecțiile lui Coroban, nr. 6-12, 2000.

Cimpoi, Mihai, *Dimitrie Cantemir* – scriitor umanist de Vasile Coroban; Modelul critic Vasile Coroban, nr. 6-12, 2000.

Ciocanu, Ion, Romanul "rural" postbelic în viziunea lui Vasile Coroban, nr. 6-12, 2000.

Cirimpei, Victor, Un intelectual de marcă, nr. 6-12, 2000.

Corlăteanu, Nicolae, Discipoli credincioși, nr. 6-12, 2000.

Cupcea-Josu, Argentina, Petalele amintirilor, nr. 6-12, 2000.

Gavrilov, Anatol, Curajul opiniei personale, nr. 6-12, 2000.

Popovici, Constantin, Cu Vasile Coroban împreună, nr. 6-12, 2000.

COMENTARIILE LITERARE

Grinea, Florin, Petre Ispirescu: *Tinerete fără bătrânețe și viață fără de moarte*, nr. 6-12, 2000.

CONCURS DE CREAȚIE

Agape, Mihaela, nr. 12, 1999; Baran, Ana, nr. 6-12, 2000; Blaga, Ana, nr. 3-5, 1999; Bordeianu, Leo, Concursul a luat sfârșit – concursul continuă, nr. 6, 1998; Botnaru, Victoria, nr. 3, 1998; Bulat, Doina, nr. 5, 1998; Burdujan, Radu, nr. 10, 1999; Cazacliu, Aurelia, nr. 1-2, 1998; Chilaru, Ludmila, nr. 3, 1998; Chiriac, Mariana, nr. 1, 1999; Condițiile desfășurării concursului, nr. 1-2, 1998; Condrațchi, Vitalie, nr. 4, 1998; Condrea, Ion, nr. 1, 1999; Crăciun, Irina, nr. 10, 1999; Ene-Bratu, Maria, nr. 3, 1998; Ghilan, Rodica, nr. 3, 1998; Grama, Steliana, nr. 3, 1998; Grițcu, Vasile, nr. 1, 1999; Guțuleac, Natalia, nr. 6, 1998; nr. 12, 1999; Hristov, Horia, nr. 6, 1998; Iachim, Doina, nr. 1, 1999; Ionesi, Galina, nr. 4, 1998; Irimciuc, Olga, nr. 1, 1999; Juncu, Alina, nr. 3-5, 1999; Langa, Andrei, nr. 5, 1998; Lăsăi, Victoria, nr. 1-2, 1998; Lipai, Adina, nr. 6-12, 2000; Lozovanu, Silvia, nr. 5, 1998; Manțoc, Elena, nr. 4, 1998; Marcu, Medeea, nr. 1, 1999; Miron, Ciprian, nr. 12, 1999; Mitrofan, Eugeniu, nr. 3-5, 1999; Mătuș, Veronica, nr. 4, 1998; Olenschi, Mihai, nr. 1-2, 1998; Pahomi, Tamara, nr. 10, 1999; Poamă, Sorin, nr. 3-5, 1999; Petrov, Elena, nr. 6-12, 2000; Popovici, Vlad, nr. 4, 1998; Premiile revistei "Limba Română" pe anul 1998, nr. 1, 1999; Radu, Marcela, nr. 10, 1999; Rapcea, Ana, nr. 3, 1998; Reabenchi, Olesea, nr. 4, 1998; Revista *Mirajul labirintului* și autorii ei, nr. 6-8, 1999; Roman, Eugenia, nr. 6-12, 2000; Sava, Dan, nr. 12, 1999; Scutelnic, Nadia, nr. 3, 1998; Sluțu, Claudia, nr. 3, 1998; Spinati, Pavel, nr. 3, 1998; Strutzescu, Paul, nr. 4, 1998; Struț, Ion, nr. 6, 1998; Talmacec, Natalia, nr. 1, 1999; Terzi, Dana, nr. 6-12, 2000; Traianus, nr. 10, 1999; Ungureanu, Andrei, nr. 3, 1998; Ungureanu, Elena, nr. 6, 1998; Untilă, Olga, nr. 12, 1999; Verdeș, Larisa, nr. 3, 1998; Vizir, Elena, nr. 3, 1998; Voievudschi, Olga, nr. 3-5, 1999; Vlădescu, Elena, nr. 6-12, 2000; Vrabie, Diana, nr. 5, 1998.

CONFLUENȚE

Alecsandri, Vasile, Cânticul Gintei Latine (în română, franceză, provensală, italiană și retoromană), nr. 9, 1999.
Arghezi, Tudor, Măria Nichifor (în română și franceză), nr. 9, 1999.
Balmuș, Pavel, Carte în limba franceză cu un capitol despre noi, nr. 9, 1999.
Bordeianu, Leo, "Veghind al limbii vechi hotar", nr. 9, 1999.
Lența, Anatol, Posibilitățile cuvântului și dimensiunile textului la Marcel Proust. Pe marginea monografiei Elenei Prus **Poetica modalității la Proust**, Chișinău, 1998, nr. 9, 1999.

Mălinaș, Constantin, Premiul de la Montpellier, nr. 9, 1999.

Muthu, Mircea, Henri Jacquier în ipostază de traducător, nr. 9, 1999.

Pavlicencu, Sergiu, *Epistolă către Can Grande della Scala* – un prim comentariu al *Divinei Comedii*, nr. 1-2, 1998.

Rusu, Valeriu, Un rîcit digne d'un lecteur aristocratique, moderne: Măria Nichifor, par Tudor Arghezi, nr. 9, 1999.

Vladuți, Lavinia-Simona, Iradierii ale influenței franceze asupra poeziei lui Vasile Alecsandri, nr. 9, 1999.

CONGRESE, CONFERINȚE, SEMINARE

Rezoluția Conferinței Naționale de Filologie "Limba română azi". Ediția a VII-a, Iași-Chișinău, 16-20 octombrie 1998, nr. 5, 1998.

Todoroi, Dumitru, Problematika proiectului "Limba română – limbă a comunității europene", nr. 6-12, 2000.

CREANGA DE AUR

Bițiu, Pamfil, Elemente arhaice în cultura populară din Țara Lăpușului, nr. 3-5, 2000.

Bogdan, Ion, Obiceiuri agrare de primăvară, nr. 3-5, 2000.

Poezie populară, nr. 3-5, 2000.

CRONICĂ LITERARĂ

Banțoș, Ana, Leagăn de cuvânt; schimbare și continuitate, nr. 3-5, 2000.

Cimpoi, Mihai, Poezia unui nou început, nr. 3-5, 2000.

Mihai, Ion, Poezie și rafinament poetic, nr. 3-5, 2000.

Munteanu, Cornel, Proza neconvențională, nr. 3-5, 2000.

CUM VORBIM, CUM SCRIEM

Melniciuc, Ion, Norma ortografică și uzul, nr. 12, 1999.

Rădulescu, Ilie-Ștefan, Erori de vocabular, nr. 11, 12, 1999, 1-2, 2000.

DESTINE

Colesnic, Lidia, Vasile Muratov – un veritabil profesor de limba română din Basarabia secolului XIX, nr. 1-2, 1998.

Hâjdeu, Alexandru, Epistolă către români, nr. 1-2, 1998.

Slabu, Gheorghe, Alexandru Hâjdeu și Unirea Principatelor Române de la 1859, nr. 1-2, 1998.

DE LA GROTESC LA SUBLIM

Botnariuc, Ludmila, Limbajul medical scris – normă și realitate, nr. 6-12, 2000.

Ciocanu, Ion, Bucluc cu atragerea atenției, nr. 6-12, 2000.

Molea, Viorica, Procedee stilistice de utilizare a expresiilor frazeologice, nr. 6-12, 2000.

DIALOGUL ARTELOR

“Când ideea vorbește prin lemn.”
Interviu cu artistul plastic G. Mițrohin (Germania), nr. 11, 1999.

Constantinescu, Cornel Radu, O ecvestră antierotică, nr. 11, 1999.

Dăncuș, Mihai, “Frumosul ce-l descopăr în jurul meu”, nr. 3-5, 2000.

Drăghici, Ștefan, Corneliu Rădu, pictorul, nr. 11, 1999.

Expoziție fotografică de Mihai Potârniche și Paul Buciuța, nr. 12, 1999.

Isac, Igor, Aureole bizantine, nr. 11, 1999.

Malanețchi, Vasile, Testamentul lui Alexandru Plămădeală, nr. 3-5, 1999.

Marian, Ana, Chipuri feminine în portretul sculptural postbelic din Republica Moldova, nr. 6-12, 2000.

“Mă frământă ideea unei lucrări demne de istoria și vocația neamului nostru.”
Interviu cu artistul plastic Gheorghe Vrabie, nr. 3-5, 1999.

Moldovan, Traian, Tradiție și inovație în centrul artistic de la Baia Mare, nr. 3-5, 2000.

Potârniche, Mihai, Anotimpurile sufletului românesc, nr. 12, 1999.

Rădu, Corneliu, Artele focului – sculptura în metal, nr. 11, 1999.

Șușară, Pavel, Artistul și comunitatea; Despre mântuirea prin artă, nr. 11, 1999.

DOCUMENTE

“Cel mai revoluționar act din istoria poporului nostru”
Procesul-verbal al ședinței Sfatului Țării din 27 martie/ 9 aprilie 1918, nr. 1-2, 1998.

Declarația oficială a Sfatului Țării din Chișinău de unire a Basarabiei cu România. *27 martie / 9 aprilie 1918*, nr. 1-2, 1998.

Decretul regal pentru promulgarea unirii Basarabiei cu România. *27 martie/ 9 aprilie 1918*, nr. 1-2, 1998.

O! Moldovă, țara mea!, nr. 1-2, 1998.

DRAMA LIMBII ROMÂNE

Colesnic, Lidia, manifestări ale interferenței lingvistice în texte românești din Basarabia (1812-1918), nr. 3-5, 1999; Substituirea și suprimarea glotonimului Limba Română în Basarabia ocupată de imperiul rus, nr. 6-8, 1999.

ECORȘEU

Crudu, Dumitru, Noua poezie – un mod de a exista în această lume, nr. 4, 1998.

EFIGII

Argezi, Tudor, Bărăganul, nr. 11, 1999.

Istrati, Panait, Bărăganul, nr. 11, 1999.

EMINESCU AL NOSTRU

Brașiște, Ludmila, Mihai Eminescu despre roman, nr. 3-5, 1999.

Cimpoi, Mihai, Mihai Eminescu, nr. 1-2, 1998.

Husar, Alexandru, Eminescu precursor, nr. 3-5, 1999.

Indoeminesciana sau Eminescu la New-Delhi. Dialog: Mihai Cimpoi – George Anca, nr. 1, 1999.

Mănuță, Dan, Locus amoenus, nr. 3-5, 1999.

Orfism, indianism, “existențialism”.
Dialog: Mihai Cimpoi – Ion Itu – Mircea Itu, nr. 6-8, 1999.

Rusu, Aurelia, Gruie Sânger. Relansarea mitului reparator, nr. 1, 1999.

Stanceva, Rumiana L., Traducerile bulgare ale *Luceafărului* față cu noile interpretări ale poemului eminescian, nr. 1, 1999.

Tiutiuca, Dumitru, Ce ar putea fi eminescianismul?, nr. 5, 1998; Despre ultimul vers din *Floare albastră*, dar nu numai..., nr. 6, 1998; Testamente artistice eminesciene; Francmasoneria “junimistă” și M. Eminescu, nr. 3-5, 1999; Luceafărul eminescian: iluminări, nr. 6-8, 1999; Dimensiunea religioasă a operei eminesciene, nr. 10, 1999.

EUGEN COȘERIU ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Berejan, Silviu, Itinerare spirituale, nr. 6, 1998.

“Mereu le vorbesc nemților despre destinul nostru și despre tragedia acestui pământ.”
Dialog: Luminița Dumbrăveanu – Eugen Coșeriu, nr. 6, 1998.

Vrabie-Șonțu, Cecilia, Să fi fost noi primii?, nr. 6, 1998.

EVOLUȚIA LIMBII ROMÂNE

Iacob, Niculina, Aspecte morfologice ale limbii române literare în texte religioase din a doua jumătate a secolului al XVII-lea (*Psaltirea în versuri – Dosoftei și Psaltirea din Biblia de la București*), nr. 1-2, 1998.

FONETICĂ EXPERIMENTALĂ

Babără, Nicanor, Statutul fonematic al unor diftongi descendenți românești (Pe baza datelor roentgenocinematografiei), nr. 4, 1998.

Tătaru, Ana, Despre calitatea fonetică a diftongilor limbii române literare; Un apărător al specificului limbii române, nr. 1, 1999.

FORUMUL PRESEI ROMÂNE DE PRETUTINDENI

Constantinescu, Emil, Adevărata frontieră a României este frontiera iubirii de neam, nr. 10, 1999.

Libertate grupului Ilașcu. *Apelul participanților la Forumul Presei Române de Pretutindeni*, nr. 10, 1999.

Nu încetați să credeți în steaua noastră, a românilor! Dialog: Alexandru Bantoș – Teodor Meleșcanu, Președintele Alianței pentru România, nr. 10, 1999.

România în pragul mileniului III. *Declarații ale participanților la Forum*, nr. 10, 1999.

FRANȚA SUFLETULUI NOSTRU

Bantoș, Ana, Provence – mon amour, nr. 9, 1999.

“Pe pământul dulce al Basarabiei...”, nr. 9, 1999.

Puncte de reper. Corespondență: Valeriu Rusu – Jacques Chirac, nr. 9, 1999.

Romanciuc, Vasile, O săptămână în Franța (Note fugare, 4-11 mai 1999); Doină la Marsilia, nr. 9, 1999.

Rusu, Valeriu, Crâmpieie dintr-o viață zbuțumată... (Memorii); Scrisoarea tatei, nr. 9, 1999.

Vieru, Grigore, Parisul și Dăbulenii, nr. 9, 1999.

GRAMATICĂ ȘI ORTOGRAFIE

Bărbută, Ion, Valorile pronumelui reflexiv la cazul acuzativ în română, nr. 1, 1999; Diateza și construcțiile diatezale în limba română, nr. 3-5, 1999; Analiza morfologică a substantivului, nr. 6-8, 1999; Analiza morfologică a adjectivului, nr. 10, 1999.

Ciobanu, Anatol, Norma literară în evoluție. Structuri de tipul: *copilul părinții căruia*, nr. 6-12, 2000.

Ciudin, Liliana, Nominativul temic – o structură sintactică specifică, nr. 1-2, 1998; Structuri propoziționale cu valoare de nominativ temic, nr. 3-5, 1999.

Colțun, Gheorghe, Categoria timpului în cadrul verbelor-elemente de bază ale frazeologismelor verbale, nr. 3, 1998; Categoria persoanei în cadrul verbelor-elemente de bază ale frazeologismelor verbale, nr. 5, 1998.

Felecan, Nicolae, Nevoia de consecvență și analiza gramaticală, nr. 3-5, 2000.

Marin, Vitalie, Aspecte ale utilizării perfectului simplu arhaic, nr. 6-12, 2000.

Țâmbală, Lilia, Observații cu privire la substituirea perfectului simplu cu perfectul compus, nr. 10, 1999; Note privind

trăsăturile semantice ale perfectului simplu în raport cu perfectul compus, nr. 12, 1999; Aspecte ale utilizării perfectului simplu arhaic, nr. 6-12, 2000.

Vrăjitoru, Ana, Definiții ale pronumelui în lingvistica românească, nr. 1-2, 1998; Tipuri de pronume relevate în lingvistica românească, nr. 3, 1998; Genul pronumelor din limba română, nr. 3-5, 1999.

IMPRESII

Dumbrăveanu, Luminița; Vindecăuter, Calixte; Tserennadmid, Bayarjargal; Krușarska, Zornița, participanți la ediția a VI-a a Cursurilor de limbă, cultură și civilizație românească, Maramureș, 2000, nr. 3-5, 2000.

INEDIT

Chiriac, Vlad, Un transnistrean în anturajul literar basarabean, nr. 3-5, 1999.

Crihan, Anton, Cum s-a făcut unirea Basarabiei cu România, nr. 1-2, 1998.

Pânzaru, Sava, Ion Buzdugan: presentimentul Unirii, nr. 1-2, 1998; Gheorghe V. Madan: câteva scrisori inedite, nr. 3-5, 1999.

Rusu, Valeriu, Flacăra unității neamului românesc; Pan Halippa – stegar al românismului; Ion Vlahuță – apostol al dreptății naționale, nr. 1-2, 1998.

Timonu, Dominte, Ion Minulescu; Magda Isanos; Ionel Teodoreanu; Al. Robot, nr. 3-5, 1999.

“Vom întâlni noi viitorul...” *Scrisoarea lui Ion Buzdugan către Gheorghe Tutoveanu din 7.02.1917*, nr. 1-2, 1998.

IN MEMORIAM

Dumbrăveanu, Ion, Ne-a părăsit un savant de talie europeană, nr. 3-5, 1999.

IPOTEZE ETIMOLOGICE

Tătaru, Liviu, De unde “Maramureș”, nr. 3-5, 2000.

ITINERARE SPIRITUALE

“Mă pasionează partea văzută și, în egală măsură, cea nevăzută a Dornelor.” Dialog: Alexandru Bantoș – dr. Petru Țăranu, Vatra Dornei, nr. 3, 1998.

ITINERARE TURISTICE

Fascinantul Maramureș, nr. 3-5, 2000.

ÎMPĂRĂTEASĂ ȘI CERȘETOARE

Călăuză pentru toți, nr. 1, 1999. Ciocanu, Ion, Eseuri de cultură a limbii, nr. 10, 1999.

Condrea, Irina, Utilizarea verbului *a trebui*, nr. 1, 1999.

ÎNTÂLNIRI. DIALOGURI. PROIECTE

Andreiță, Ion, La Paris, cu poeți basarabeni, nr. 9, 1999.

Apelul Consiliului Director al Asociației Internaționale "Ginta Latină", nr. 9, 1999.

Există șansa comunicării depline. Masă rotundă la Paris, nr. 9, 1999.

Filip, Iulian, Uniți sub cerul Provenței. Masă rotundă în curtea Universității Provence, nr. 9, 1999.

O întâlnire de neuitat. Confesiunea dnei Monica Dumitrașcu, nr. 9, 1999.

Poezia, simbol al fraternității, al solidarității și al demnității. Aspecte de la întâlnirea ce a avut loc la Centrul Cultural Român din Paris, nr. 9, 1999.

Rusu, Aurelia, L'antidote. Din alocuțiunea rostită la Primăria din Bandol, nr. 9, 1999.

Să extindem zonele de colaborare. Lansarea volumului *Echos poétiques de Bessarabie (Moldavie)* la Universitatea Provence, nr. 9, 1999.

Schimb util de păreri. Impresii ale studenților de la Universitatea Provence, nr. 9, 1999.

Succes indiscutabil. Dialog cu dna prof. Elena Toma, Universitatea Provence, nr. 9, 1999.

JOCURI DE CUVINTE

Moldoveanu, Andrei, Scrabble, nr. 12, 1999.

LECTURI COȘERIENE

Balacciu-Matei, Jana, Mon Coșeriu, nr. 6, 1998.

Berejan, Silviu, Omagiu distinsului lingvist, nr. 6, 1998.

Bojoga, Eugenia, Repercusiunea teoriei semantice a lui E. Coșeriu în fosta U.R.S.S. (Cu privire la câmpul lexical), nr. 6, 1998.

Botnarciuc, Vasile, Capacitatea sistematică a circumstanțialului de loc și a celui de timp, nr. 6, 1998.

Corlăteanu, Nicolae, Premisele și realizarea proceselor de neologizare, nr. 6, 1998.

Coșeriu, Eugen, Concepția mea despre limbaj și lingvistică și receptarea ei în diferite țări din lume, nr. 6, 1998.

Dârul, Alexandru, Clasificarea onomasiologică a cuvintelor în părți de vorbire și prolexemele, nr. 6, 1998.

Etçu, Ion, Probleme de etică lingvistică și de glotoetică în interpretarea prof. Eugen Coșeriu, nr. 6, 1998.

Popa, Gheorghe, Coordonate ale viziunii lingvistice coșeriene, nr. 6, 1998.

Telegramă. Institutul de Lingvistică "Iorgu Iordan", București, nr. 6, 1998.

Vârban, Floarea, Câteva observații privind schimbarea limbii din perspectiva lingvisticii coșeriene, nr. 6, 1998.

LECTIILE ISTORIEI

Bolduma, Viorel, Raporturile Moldovei cu Frăția Ortodoxă din Lvov în perioada domniei lui Eremia Movilă (1595-1600, 1600-1606), nr. 6-8, 1999.

Cherciu, Viorel, Coordonate antropologice pentru o posibilă estetică a istoriei, nr. 1-2, 2000.

Corlăteanu, Nicolae, Romanizare și reromanizare, nr. 3-5, 1999.

Eșanu, Andrei, Eșanu, Valentina, Manoil Grecul (?-1467) – un mare demnitar la curtea mușatinilor, nr. 10, 1999; Un important for științific în capitala Turciei, nr. 12, 1999.

Istoriografia românească a fost și este de nivel mondial. Dialog: Andrei Eșanu, membru corespondent al A.Ș.M. – Mihai Maxim, director al Centrului de Studii Turco-Otomane din București, nr. 12, 1999.

Iuga, Dumitru, Iuga, Georgeta Maria, Țara Maramureșului în secolul XIV, nr. 3-5, 2000.

Hossu, Valer, "Descălecatul"... fără legendă, nr. 3-5, 2000.

Marina, Mihai, Domnitorul Bogdan, nr. 3-5, 2000.

Puiu, Tiberius, Națiuni și naționalități în spațiul rus și sovietic, nr. 6-12, 2000.

Todincă, Gheorghe, Cum era să ajungă Maramureșul republică sovietică, nr. 3-5, 2000.

LIMBA ROMÂNĂ – AZI

Cosniceanu, Maria, Antroponimia la zece ani de la adoptarea legislației lingvistice, nr. 10, 1999.

Golenco, Tamara, Necesitatea revigorării reale a limbii române, nr. 12, 1999.

Roșca, Ilinca, Destinul nostru – limba română, nr. 10, 1999.

LIMBA ROMÂNĂ ESTE PATRIA MEA

Răileanu, Tamara, Un apel în noua dimineață a limbii române, nr. 1, 1999.

LIMBA ROMÂNĂ ÎNCOTRO?

Tătaru, Livia Ana, Analize originale prozodice ale pronunțării românești. Legăturile lor cu cele fonetice în combaterea greșelilor, nr. 3, 1998.

LIMBA ȘI LITERATURA ROMÂNĂ ÎN ȘCOALA ALOLINGVĂ

Olenschi, Mihai, Pasărea pe limba ei piere; Arta de a găsi argumente; Vorba dulce mult aduce; Dezbateri la teme: *Pasărea pe limba ei piere* și *Vorba dulce mult aduce*, nr. 1-2, 1998.

LUMINĂ DIN LUMINĂ

Celac, Victor, Influența creștinismului asupra universalismului imperial roman, nr. 4, 1998.

Fuștei, Nicolae, Mitropolitul Dosoftei și problema epiclezei euharistice, nr. 3-5, 1999.

Morar, Nicolae, Sfântul sau experiența normalității, nr. 3, 1998; Spiritualitatea românească între tradiție și actualitate, nr. 1, 1999.

“Conștiința păcatului este cea mai mare valoare a omului.” Dialog: Raisa Rohac – Ioan Alexandru, nr. 3-5, 2000.

“Un clopotar al credinței ortodoxe.” *De vorbă cu P.S. Arhiepiscopul Vicar Iustin Sigheteanul, stareț al Mănăstirii “Sf. Ana” – Rohia*, nr. 3-5, 2000.

MARAMUREȘUL MEU

Alexandru, Ioan, Civilizația cuvântului, nr. 3-5, 2000.

Banțoș, Ana, “Cât îi Maramureșul...”, nr. 3-5, 2000.

Cimpoi, Mihai, Vatra noastră arhetipală, nr. 3-5, 2000.

Leblanc, Marie-Gabrielle, Un popor autentic, nr. 3-5, 2000.

Noica, Constantin, Călătorie în Maramureș, nr. 3-5, 2000.

Steinhardt, N., Lecția Maramureșului, nr. 3-5, 2000.

Zubașcu, Ion, Răul de nord, *Manuscris de pe Valea Izei, după 1700*, nr. 3-5, 2000.

MARI FILOLOGI ROMÂNI

Banțoș, Alexandru, Sextil Pușcariu – director de publicații, nr. 4, 1998.

Banțoș, Ana, Sextil Pușcariu: biografie și epocă, nr. 4, 1998.

Berdan, Lucia, Temelia culturii populare în concepția lingvistică a lui Sextil Pușcariu, nr. 4, 1998.

Berejan, Silviu, Sextil Pușcariu în lingvistica românească, nr. 4, 1998.

Istrate, Gavril, Profesorul nostru, nr. 6-8, 1999.

Țăranu, Ecaterina, Sextil Pușcariu și *Glasul Bucovinei*, nr. 6-8, 1999.

Țepelea, Gabriel, Sextil Pușcariu – portretist, nr. 4, 1998.

MARI ROMÂNI LA PARIS

“Originea muzicii este divină.” Dialog: Luminița Dumbrăveanu – Gheorghe Zamfir, nr. 9, 1999.

MĂRTURII

Alexandru, Ioan, Drum la Călărași, nr. 11, 1999.

Bănulescu, Ștefan, “M-a prins istoria pe jos”, nr. 11, 1999.

MEMORIA SATULUI

Zagaevschi, Vladimir, Un manuscris în grai maramureșean, nr. 3-5, 2000.

MESAJE DIN BANATUL IUGOSLAV

Baba, Mărioara, Nașterea poetului; Odă cuvântului; La școala poetilor; Perpetuum mobile, nr. 1-2, 1998.

MIHAI EMINESCU – 150

Banțoș, Ana, Eminescu și rostul basarabeanului de a fi, nr. 1-2, 2000.

Berejan, Silviu, Subtil explorator al comorilor limbii, nr. 1-2, 2000.

Bulgăr, Gheorghe, Un monument literar național: Eminescu, *opera omnia*, nr. 6-12, 2000.

Burlacu, Alexandru, 34 de dialoguri sau o introducere în eminescologia de azi, nr. 1-2, 2000.

Cimpoi, Mihai, Să-l cunoaștem mai bine pe Eminescu în integritatea sa, nr. 1-2, 2000.

Ciocanu, Ion, Reconstituirea lirică a unui univers prea puțin cunoscut, nr. 1-2, 2000.

Ciopruga, Constantin, Retroviziune și crono-reverie, nr. 1-2, 2000.

Codreanu, Theodor, Sensul demitizării lui Eminescu, nr. 1-2, 2000.

Constantinescu, Emil, Să avem parte de un viitor pe măsura speranțelor și năzuințelor lui Eminescu, nr. 1-2, 2000.

Cotelnic, Theodor, Mărturie eminesciene privind limbajul scenic, nr. 6-12, 2000.

Cozmuța, Augustin, Despre conservatorism și liberalism în publicistica eminesciană, nr. 3-5, 2000.

“Din negura de vremi...”, nr. 1-2, 2000.

Drăgan, Mihai, Luceafărul, nr. 1-2, 2000.

Eminescu, Mihai, Andrei Mureșan. *Tabloul dramatic într-un act* (Fragment), nr. 1-2, 2000.

Hadărcă, Ion, Din veac în veac de Eminescu, nr. 1-2, 2000.

Husar, Alexandru, Mitul *Luceafărul*, nr. 6-12, 2000.

Glodeanu, Gheorghe, Eminescu și tentația fantasticului, nr. 3-5, 2000.

Lăptoiu, Negoită, Un memorabil monument Eminescu dezvelit recent la Negrești-Oaș, nr. 3-5, 2000.

Lucinschi, Petru, Prin opera lui Eminescu deprindem lecția fundamentală a demnității naționale, nr. 1-2, 2000.

Mănucă, Dan, Surse germane ale creației eminesciene, nr. 1-2, 2000.

Melnic, Vasile, Preocupările lingvistice ale lui M. Eminescu, nr. 1-2, 2000.

Mija, Anișoara, Unele aspecte ale

integralei editoriale Eminescu, nr. 6-12, 2000.

O carte valoroasă: *Dubla sacrificare a lui Eminescu* de Theodor Codreanu, nr. 1-2, 2000.

Oprea, Ștefan, Repertoriul – suflul unui teatru, nr. 1-2, 2000.

Papuc, Liviu, Comemorarea lui Eminescu în publicații din nordul Moldovei, nr. 1-2, 2000.

Promotor al culturii naționale, nr. 1-2, 2000.

Revista "Limba Română" din Chișinău la Călărași, nr. 1-2, 2000.

Roșca, Ilinca, Cu drag de Eminescu, nr. 1-2, 2000.

Rusu, Aurelia, Considerații despre restituirea operei lui Eminescu în ediții critice, nr. 1-2, 2000.

Rusu, Valeriu, În orice limbă Eminescu este o flacără nestinsă ce poartă mesajul sufletului românesc, nr. 1-2, 2000.

Scriitori de la Chișinău s-au apucat să ne facă monografiile culturale necesare, nr. 1-2, 2000.

Spiritul Bărașanului în revista "Limba Română", nr. 1-2, 2000.

Surugiu-Negrei, Dorina, Etnogeneza autohtonă: recursul la mitem, nr. 6-12, 2000.

Tamazlăcaru, Elena, Săptămâna luminată Eminescu, nr. 1-2, 2000.

Tiutiuca, Dumitru, Ontologia eminesciană fundamentală: *arheitatea*, nr. 1-2, 2000.

Urecheanu, Serafim, Avem și noi, în sfârșit, un Centru Eminescu, nr. 1-2, 2000.

MONUMENTE

Turnul Eiffel; Arcul de Triumf; Catedrala Notre-Dame; Palatul Papal din Avignon; Palatul Louvre, nr. 9, 1999.

NEPTUN – '99

Ciocanu, Ion, Literatura română în pragul mileniului trei, nr. 6-8, 1999.

NOTE DE LECTURĂ

Burlacu, Alexandru, Modele pre-uzumtive în romanul lui C. Stere, nr. 12, 1999.

OBÂRȘII

Berdan, Lucia, Magia cuvântului, nr. 5, 1998.

Chicu, Silvia, Petru-Vodă Șchio-pul – promotor al limbii române. *Considerații la o biografie*, nr. 1-2, 1998.

Corlăteanu, Nicolae, Începuturile scrisului românesc, nr. 3-5, 2000.

Dăncuș, Mihai, Patrimoniu românesc în dreapta Tisei, nr. 3-5, 2000.

Dron, Ion, Continuitate etnotoponimică românească în sudul Basarabiei, nr. 1-2, 1998; Carpați, nr. 3-5, 1999; Din istoricul provenienței numelui *Moldova*, nr. 6-8, 1999; Rusca, nr. 10, 1999.

Rusnac, George, Element latin sau autohton?, nr. 10, 1999; Factori interni complementari de etimologizare, nr. 6-12, 2000.

OCHIUL DIN VIITOR

Gologan, Cornel, Prometeul schizoid, nr. 11, 1999.

Petcu, Ovidiu, Copilăria lui Bradbury, nr. 11, 1999.

Lipai, Adina, Cerul, nr. 11, 1990.

OPINII ȘI ATITUDINI

Brad, Coriolan, Profilul moral al exilului românesc, nr. 1, 1999.

Colesnic, Iurie, Numai în calendar toate zilele sunt la fel, nr. 1-2, 1998.

Filiti, Gr., Statele Unite, România și problema Basarabiei în 1918-1919, nr. 1-2, 1998.

Giurcă, Gh., Contribuții bucovinene la înfăptuirea actului istoric de la 27 martie 1918, nr. 1-2, 1998.

Mătcaș, Nicolae, Ce realități culturale-politice l-au influențat pe Mateevici?, nr. 3, 1998.

Petrencu, Anatol, Constantin Stere și Unirea, nr. 12, 1998.

Platon, Maria, Literatura română și Unirea, nr. 1-2, 1998.

Pledez pentru o colaborare fructuoasă între lingviștii țării noastre. Dialog: conf. dr. Gheorghe Colțun – acad. prof. dr. hab. Rajmund Piotrowski (Sankt-Petersburg), nr. 6, 1998.

Poștarencu, Dinu, Un caz discutabil?, nr. 1-2, 1998.

80 DE ANI DE LA MAREA UNIRE

Buga, Ion, Realitatea firească a dreptului națiilor la autodeterminare, nr. 5, 1998.

Cuvântările deputaților și senatorilor rostite în cadrul ședinței Parlamentului consacrate actului Unirii Basarabiei cu România. *Stenograma ședinței Camerei Deputaților și a Senatului din 26 martie 1998*, nr. 5, 1998.

Dardan, Constantin, Unirea Basarabiei cu Patria-Mamă. Prefață de Jon Cepoi, n. 5, 1998.

Iorga, Nicolae, Unirea Ardealului; Rostul istoric al Unirii, nr. 5, 1998.

Țaranu, Petru, Aspecte ale luptei pentru Unire la românii din Dornele Bucovinene, nr. 5, 1998.

ORA DE ISTORIE

Fundația Social-Culturală "Menu-morut" din Sălaj, România, nr. 6, 1998.

Husar, Alexandru, Chilia și cetatea Albă, nr. 3, 4, 1998.

Iacobescu, Mihai, Oameni de seamă dintre Prut și Nistru; Vasile Stroescu (1845-1926), nr. 6, 1998.

Zelea-Codreanu, Ion, Crâmpoie de amintiri (Cuvânt înainte: Ion Varta), nr. 3, 1998.

PARTEA DE CER NUMITĂ MARAMUREȘ

Reportaj fotografic: *Tânjaua – 2000, Mănăstirea "Sf. Ana" – Rohia, Biserici de lemn, Chipuri și caractere*, nr. 3-5, 2000.

PATRIMONIU

Anul bibliologic 1999, nr. 3-5, 1999.

Bantoș, Ana, Lectura: cantitate și calitate, nr. 3-5, 1999.

Melnic, Iulia, Publicațiile periodice din Basarabia de la începutul sec. XX. Din colecția serviciului "Carte veche și rară" al Bibliotecii Naționale, nr. 3, 1998.

Osoianu, Vera, Biblioteca, legislația și ideea de democratizare, nr. 3-5, 1999.

Salonul de carte pentru copii, nr. 3-5, 1999.

PERMANENȚA CLASICILOR

Dedalul manuscriselor eminesciene. Dialog: acad. Mihai Cimpoi – prof. dr. Aurelia Rusu, nr. 4, 1998.

POEZIA ANILOR 90

Crudu, Dumitru, Andrei Bodiș; Marius Daniel Popescu, nr. 1, 1999.

PREZENTĂRI ȘI RECENZII

Bantoș, Ana, Metaforă și calcul, nr. 1, 1999; Cu cărțile pe față, nr. 12, 1999.

Bojoga, Alina, Aeterna latinitas, nr. 10, 1999.

Bordeianu, Leo, Petru Golban: *Paralelisme și particularități*, nr. 3, 1998; "Cuvântul cuvânt" al lui Nicolae Mătcaș, nr. 5, 1998; *Colinda* de la Galați, nr. 3-5, 1999.

Butuc, Petru, Studiu important despre tezaurul frazeologic românesc, nr. 10, 1999.

Canțer, Valeriu, *Universul în casa fiecărui copil*, nr. 1, 1999.

Chivu, Gheorghe, *Limba română este patria mea*. Studii. Comunicări. Documente. Antologie de texte publicate în revista "Limba Română" (Chișinău), 1991-1996, nr. 4, 1998.

Ciocanu, Ion, Îl cunoașteți bine pe Klaus Heitmann?, nr. 10, 1999.

Corlăteanu, Nicolae, Cu perspicacitate, înainte!, nr. 10, 1999.

Crudu, Dumitru, O carte fundamentală – *Antologia poeziei române de la origini până azi*, nr. 1, 1999.

Dumitru, I., *Folclor din Maramureș* editat la Chișinău, nr. 3-5, 2000.

Ghenceanu, V.R., *N. Steinhardt sau fericirea de a fi creștin*, nr. 3-5, 2000.

Iacob, Niculina, Gheorghe C. Moldoveanu: *Limba română în Bucovina*. Statutul socio-cultural și politic, nr. 3-5, 1999.

Maznic, Silvia, Reflecții pe marginea unui studiu de toponimie, nr. 3-5, 1999.

Mătcaș, Nicolae, *Două tăceri*, nr. 5, 1998.

Melniciuc, Ion, Valentin Guțu: *Dicționar al greșelilor de limbă*, nr. 1-2, 1998.

Ostap, Constantin, De strajă la apa Nistrului..., nr. 3-5, 1999.

O trilogie tricoloră pentru anul școlar și jubiliar, nr. 1-2, 1998.

Pavlicencu, Sergiu, Petru Golban: *A student's Guide to English Literature with Selected Poetry, Criticism & Literary theory. Romantic Movement & Victoria Age*, nr. 3, 1998.

Păduraru, Pavel, Andrei Burac: *Cu toată ființa spre altundeva*, nr. 5, 1998.

Popescu-Sireteanu, Ion, Poema unirii, nr. 12, 1999.

Răileanu, Vitalie, Candoarea – atitudine în fața realului, nr. 3-5, 1999; Jubilația din *Totul despre mine* de Constantin Cheianu, nr. 10, 1999; Indicibilul sincerității din poezia Cristinei Cârstea, nr. 1-2, 2000.

Roșca, Ilinca, Adrian Dinu Rachieru: *Bătălia pentru Basarabia*, nr. 6-12, 2000.

Rotaru, Radu, Ion Popescu-Sireteanu: *De dragoste*, nr. 12, 1999.

Struț, Ion, Singură în *Grădina de Taină*, nr. 3-5, 1999.

Țaranu, Petru, Vasile Spinei: *Scut de zăpadă*, nr. 3, 1998.

Vieru, Grigore, Calea sângelui, nr. 3-5, 2000.

PRO DIDACTICA

Bălici, Veronica, Elocvență și esențialitate, nr. 6, 1998.

Butnaru, Valentina, De la biblioteca personală – la biblioteca de patrimoniu, nr. 6, 1998.

Dobzeu, Elena, Tehnologiile de îmbogățire a vocabularului, nr. 1, 1999.

Grinea, Florin, Ghid de învățare la limba și literatura română; Limbă, cuvânt, limbaj (stil), nr. 1, 1999; Vocabularul limbii române (fișă-conspect); Tudor Arghezi. I. Ars poetica; II. Nehotărâre; III. Psalm ("Tare sunt singur..."), nr. 3-5, 1999; V.

Alecsandri, Deșteptarea României; C. Negruzzi, *Alexandru Lăpușeanul*; Cuvânt și context. Sensurile cuvântului. "Clase" de cuvinte (fișă-conспект), nr. 6-8, 1999.

Iachim, Ion, Compunerea școlară – act de creativitate, nr. 4, 1998.

Răileanu, Vitalie, Modernizarea predării textului literar prin intermediul audiovizualului, nr. 12, 1999.

Suruceanu, Maria, Tatiana Callo. Pentru o exprimare corectă, nr. 6-8, 1999.

Șchiopu, Constantin, Predarea liricii în școală – dificultăți și repere, nr. 1, 1999; Studiarea operelor epice în școală: neajunsuri și repere, nr. 12, 1999; Interpretarea mitologico-arhetipală a textului literar, nr. 6-12, 2000.

Șerdean, Ioan, Limba română în școala primară, nr. 3-5, 6-8, 10, 1999, 1-2, 2000; Strategii educaționale în predarea-învățarea cititului și scrisului în clasa I, nr. 6-12, 2000.

PROFILURI

Balmuș, Pavel, Figura celui mai bun român din Basarabia... *Mărturii documentar-epistolare despre Ion Pelivan*, nr. 12, 1999.

Burlacu, Alexandru, Un antiutopist modern: Leon Donici, nr. 10, 1999.

Dăncuș, Mihai, Figură luminoasă de cărturar patriot, nr. 3-5, 2000.

Pop, Gheorghe, Teodor Mihali, participant activ la înfăptuirea Marii Uniri din 1918, nr. 3-5, 2000.

Rusu, Aurelia, Ospitalitatea domnului Nicolae Iorga sau ospitalitatea ca dar, har și rod, nr. 10, 1999.

Sălăjan, Iulian, George Pop de Băsești (1835-1919), nr. 3-5, 2000.

Țurcanu, Ion, Părintele cărturar Paul Mihail, evocare în legătură cu apariția postumă a *Jurnalului* său, nr. 6-12, 2000.

PUNCTE DE REPER

Horvat, Săluț, Activitatea literară actuală în Maramureș, nr. 3-5, 2000.

RECONSIDERĂRI

Burlacu, Alexandru, Ion Barbu și poezia basarabeană interbelică, nr. 6-12, 2000.

RECTIFICĂRI

Borș, Anton, O mare rușine cuprinsă între două coperte frumoase pictate, nr. 12, 1999.

RECUPERĂRI

Dron, Ion, Ciorna – Valea lui Negrea / Valea Neagră, nr. 4, 1998; Tighina – Bender, nr. 6, 1998; Lăpușna, nr. 1, 1999.

REFLECȚII

Butnaru, Leo, Ce este, cum este, de ce este cum este cimitirul, zis vesel, de la Săpânța, nr. 3-5, 2000.

REMEMBER

Colesnic, Lidia, Profesori de limba română ai școlilor ținutale din Basarabia (1828-1871), nr. 5, 1998.

Ghenceanu, V. R., O tinerețe cu George Boitor, nr. 3-5, 2000.

Rusu, Valeriu, Un om generos, un profesor excelent. *80 de ani de la nașterea lui B. Cazacu*, nr. 1, 1999.

Toma, Ileana, Ultima bătălie, nr. 4, 1998.

REPERE

Rusu, Aurelia, Scurt istoric al termenului avangardă, nr. 6-8, 1999.

RESPIRO

Caraman, Ștefan, Cimitirul cu elefanți vii (fragment), nr. 3-5, 1999.

Florea, Corneliu, Titu Popescu – un domn în literatură, nr. 1-2, 1998.

Martin, Vasile, Cumpăna de ape, nr. 10, 1999.

Philip, Corneliu, Nunta din lunetă, nr. 3-5, 1999.

Popescu, Titu, Olé; Sufletul Romei, nr. 1-2, 1998.

RESTITUTIO

Crușevan și gazeta noastră, nr. 1-2, 1998.

Limba – cetate a națiunii, nr. 1-2, 1998.

Mătcaș, Nicolae, Prutul, apă a uitării?, nr. 1-2, 1998.

Programul nostru. *Platforma politică a partidului național-democrat din Basarabia*, nr. 1-2, 1998.

Varta, Ion, Dreptul la limba română, entitate națională și libertăți democratice în ziarul "Basarabia" editat la Chișinău (1906-1907), nr. 1-2, 1998.

RETROVIZOR

Țiripan, Nicolae, Direcția județeană Călărași a Arhivelor Naționale, nr. 11, 1999.

Samaritan, Pompei, Călărașii acum 100 de ani, nr. 11, 1999.

REVISTA REVISTELOR

Bordeianu, Leo, O deschidere culturală spre Europa, nr. 3-5, 2000.

SCRIITORII ȘI LIMBA ROMÂNĂ

Bantoș, Ana, Mântuirea prin logos, nr. 6-8, 1999.

SCURT POPAS ISTORIC

Bouvier, Jean-Claude, *Renaissance des d'une langue romane: la langue d'oc*, nr. 9, 1999.

Rusu, Valeriu, Provența, în perspectiva celor 3 simboluri M: Maillane, Mistral, Mirèio, nr. 9, 1999.

SEMNAL

Misiune diplomatică în Republica Moldova. 1993-1997, nr. 12, 1999.

SIMPOZION LITERAR

Starea prozei: realizări și perspective, nr. 3, 1998.

SINTAXĂ

Butuc, Petre, Baze lingvistice privind sublinierea părților de propoziție, nr. 3, 1998; Metafora ca expresie a redundanței sintactice, nr. 6-12, 2000.

Corniciuc, Sabina, Afirmația – echivalenta negației semantice, nr. 1, 1999.

Ungureanu, Elena, Predicativitate și atributivitate; re-demensionarea pragmatică a conceptelor, nr. 1, 1999; Decodificarea sintagmelor atributive: metodologie și perspective, nr. 6-8, 1999.

SINTEZE

Țurcanu, Ion, *Sfatul Țării* și problema limbii de stat, nr. 1-2, 1998.

Varta, Ion, Aspecte ale mișcării naționale din Basarabia (1812-1918), nr. 1-2, 1998.

SINTEZE ȘI COMENTARI

Morar, Ovidiu, Dorința în lirica eminesciană, nr. 5, 1998.

Murariu, Iulia, *Tinerete fără bătrânețe și viață fără de moarte și Epopeea lui Ghilgameș* sau despre ființă și tragic, nr. 4, 1998.

SOCIOLINGVISTICĂ

Berejan, Silviu, Monolingvismul populației rusofone în R.M. și bilingvismul populației băștinașe, nr. 6-12, 2000.

STAREA DE VEGHE

Blandiana, Ana, Rusan, Romulus, Povestea *Memorialului Sighet*, nr. 3-5, 2000.

Felecan, Ovidiu, *Biblioteca Sighet* – mărturie a ororii comuniste, nr. 3-5, 2000.

Husar, Alexandru, *Miorița* din nou, nr. 1-2, 1998; Apostolul românilor, nr. 5, 1998.

Mățcaș, Nicolae, *Aere perennius*, nr. 4, 1998.

Mihăilă, Gheorghe, În marginile adevărului, Profesorul R.A. Budagov despre unitatea și specificul limbii române între limbile romanice, nr. 6-12, 2000.

STILISTICĂ ȘI POETICĂ

Ciudin, Liliana, Funcțiile stilistice ale intonației și punctuației în structurile cu *nominativul temic*, nr. 6-8, 1999.

Gherasim, Alexandra, Fenomenul lexical – nucleu al textului poetic, nr. 1, 1999.

Ionaș, Anatol, Realizarea relațiilor de sinonimie în sistemul lexico-semantic al numelor de culori (în baza termenilor cromatici de ton *roșu*), nr. 3, 1998; Realizarea compatibilităților sintagmatice cu componentul *rumen*, nr. 5, 1998; Valorile semantico-stilistice ale termenului cromatic *roșu* în zona semantică *omul*, nr. 3-5, 1999.

Marin, Vitalie, Unele modalități de creare a calamburului, nr. 1-2, 1998.

Samoil, Nely, Rolul structurator al metaforei poetice în text, nr. 6-8, 1999; Metafora *in praesentia*: termen popular sau termen de referință?, nr. 6-12, 2000.

Sterpu, Iolanda, Termeni de adresare în comediele lui Caragiale – numele de rudenie, nr. 6-8, 1999.

SUDUL LITERAR

Anghel-Mănăstire, Ion, Bizante, nr. 11, 1999.

Bănulescu, Ștefan, Drum în câmpie, nr. 11, 1999.

Bârsilă, Mircea, Fapt izbitor; În același timp; Argint galben; Verdele pom, nr. 11, 1999.

Codrin, Șerban, Paradisul, nr. 11, 1999.

Dinescu, Mircea, Poeme, nr. 11, 1999.

Drăghici, Ștefan, No comment. Prezentare de Miliurko Vukadinovič, nr. 11, 1999.

Dunăreanu, Ovidiu, Păciul lui Soare, nr. 11, 1999.

Lupșanu, Marin, Poeme, nr. 11, 1999.

Mara, Laura, Iarnă cu înlocuitori, nr. 11, 1999.

Mărăcinaru, Dan, Politichia, nr. 11, 1999.

Nedelcu, Mircea, Alte păreri, nr. 11, 1999.

Negreanu, Gabriela, Hipnoză; Anamneză; Ora lunară, nr. 11, 1999.

Neșu, Ioan, Uitați de Dumnezeu, nr. 11, 1999.

Stan, Nicolae, Vis, nr. 11, 1999.

Stănilă, Marius, Peste nisipuri răzând, nr. 11, 1999.

Șușară, Pavel, Poeme, nr. 11, 1999.

Tudorovici, Doina, Poeme, nr. 11, 1999.

Țoiu, Constantin, Dropia, emblemă a prozei, nr. 11, 1999.

Ungureanu, Dumitru, Prunele electrice, nr. 11, 1999.

Zamfir, Năstase, Stâlpul de lemn, nr. 11, 1999.

SUMAR GENERAL: 1996-1997, nr. 1-2, 1998.

ȘTIINȚA TEXTULUI

Condrea, Irina, Raportul traducerii cu originalul, nr. 6-8, 1999.

Corniciuc, Sabina, Interogațiile autoricești – purtătoare de informație valorizată, nr. 3-5, 1999.

Gherasim, Alexandra, Virtualitățile gramaticii, nr. 3-5, 1999.

TABLA DE ȘAH

Constantin, George, Despre limitele și puterea majorității politice, nr. 11, 12, 1999, 6-12, 2000.

Constantin, Lucian, Mistica elitelor la Arnold Toynbee, nr. 11, 1999.

TOPONIMIE

Țaranu, Petru, *Arboroasa* în memoria Dornelor, nr. 4, 1998.

“TRECUTĂ PRIN FOC ȘI PRIN SABIE...”

Capșa, Liviu, Blitz-uri din Chișinău; Bucovina – altă lacrimă a neamului nostru, nr. 11, 1999.

Despre Basarabia și tezaurul românesc de la Moscova, Interviu cu istoricul Vitalie Văratec, nr. 3-5, 2000.

Isac, Igor, Memoria zidului; Așteptarea, nr. 11, 1999.

Pârja, Gheorghe, Basarabia din suflet, nr. 3-5, 2000.

Scheianu, Nicolae, Basarabia din suflet, nr. 3-5, 2000.

“Tot mai mulți basarabeni văd reunirea ca o realitate, dar și ca o necesitate...” Dialog: Gheorghe Pârja, redactor-șef adjunct al cotidianului “Graul Maramureșului” (Baia Mare) – Vlad Pohilă, redactor-șef al săptămânalului “Mesagerul” (Chișinău), nr. 3-5, 2000.

Țiripan, Nicolae, Generozitatea călărășenilor cu frații de peste Prut, nr. 11, 1999.

31 AUGUST 2000

Bordeianu, Leo, Limba noastră cea de toate zilele, nr. 6-12, 2000.

Roșca, Ilinca, Itinerare ale identității noastre. Maramureșul la Chișinău, nr. 6-12, 2000.

VIAȚA CA O CORIDĂ

“Dintotdeauna m-am simțit un angajat, un chemat în această lume...”

Dialog: Alexandru Bantoș – Nicolae Măcaș, nr. 6-12, 2000.

“Este a ta viața pe care o trăiești și nu cea pe care ți-o imaginezi.” Dialog: Leo Bordeianu – acad. Petru Soltan, nr. 1, 1999.

“Firea este greu de corectat, dar nu imposibil. Ea trebuie totuși supravegheată.” Dialog: Leo Butnaru – Mircea Sântimbreanu, nr. 1-2, 1998.

“Trebuie să ai talentul experienței.” Dialog: Leo Butnaru – Barbu Cioculescu, nr. 5, 1998.

VIAȚA CĂRȚII

Mihăescu, Doru, Mitropolitul Dosoftei al Moldovei, autor al versiunii românești a cronografului lui Matei Kigalas din Cipru, nr. 6-8, 1999.

VIN DIN MUNȚII LATINIEI

Rotaru, Ion, Dimitrie Cantemir și scrierea cu litere latine, nr. 3-5, 1999.

VOCABULAR

Balan-Mihailovici, Aurelia, “Puterea tradiției”, o constantă a terminologiei instituționale bizantine în Evul Mediu românesc, nr. 6-8, 1999.

Cirimpei, Victor, Printre maramureșenii din vestul Ucrainei, nr. 3-5, 2000.

Comunicat de presă al asociației Europene de Terminologie, nr. 1, 1999.

Cucoș, Eugenia, Conferința *Terminologie și limbaje specializate*, nr. 1, 1999.

Dumbrăveanu, Albina, Dumbrăveanu, Ion, Considerente privind expansiunea și utilizarea unor anglicisme în limba română, nr. 1, 1999.

Farcaș, Ioan Mircea, Arhaisme în lexicul din zona Copalnic-Mănăștur, nr. 3-5, 2000.

Melnic, Vasile, Atlasele lingvistice regionale și unitatea graiurilor românești, nr. 3-5, 2000.

Pavel, Vasile, La nord de Tisa, în Transcarpatia, nr. 3-5, 2000

Onofraș, Maria, Cuvintele străine în lexicul românesc, nr. 6-8, 1999.

ZECE ANI DE LA ADOPTAREA LEGISLAȚIEI LINGVISTICE

Andronic, Nicolae, Statul este dator să stimuleze studierea limbii oficiale, nr. 6-8, 1999.

Berejan, Silviu, Este condamnabilă indiferența față de limbă, nr. 6-8, 1999.

Beșleagă, Vladimir, În mâinile cui este soarta limbii?, nr. 6-8, 1999.

Borșevici, Ion, Înaintăm lent, dar cu siguranță, nr. 6-8, 1999.

Buga, Ion, Trebuie urgent revizuit Articolul 13, nr. 6-8, 1999.

Ciobanu, Anatol, Parlamentul și Guvernul ar trebui să refacă din rădăcină legislația lingvistică, nr. 6-8, 1999.

Ciocanu, Ion, Să corectăm greșelile limbii române, nr. 6-8, 1999.

Corlăteanu, Nicolae, 1989, nr. 6-8, 1999.

Diacov Dumitru, E oportună modificarea programului de funcționare a limbilor, nr. 6-8, 1999.

Marinaț, Alexei, Trebuie s-o luăm de la început, cu noi reguli, mai drastice, nr. 6-8, 1999.

Mândăcanu, Valentin, Nimic durabil nu se poate construi pe minciună și fals istoric, nr. 6-8, 1999.

Melnic, Vasile, Limba română – pilon al identității neamului, nr. 6-8, 1999.

Răileanu, Tamara, Pledoarie pentru unitatea limbii române, nr. 3-5, 1999.

Rusu, Tudor, Ocrotirea limbii române nu a devenit o problemă de stat, nr. 6-8, 1999.

Soltan, Petru, Să mizăm pe lege, nr. 6-8, 1999.

Țurcanu, Ion, Ce se întâmplă, de fapt, cu limba noastră?, nr. 6-8, 1999.

Vieru, Grigore, Sunt necesare sancțiuni, iar nu acțiuni, nr. 6-8, 1999.

BORIS DENIS

60

PROTEGUITORUL “LIMBII ROMÂNE”

În preajma sărbătorii “Limba noastră cea română”, membrul colegiului redacțional al revistei noastre dl Boris Denis atinge frumoasa vârstă a maturității, a împlinirilor, dar și a platurilor pline de cutezanță. Ultimile se potrivesc de minune în cazul Domniei sale, care a demonstrat pe parcursul anilor că are un suflet tânăr și este gata mereu să vină în ajutor.

Deschidem parantezele pentru a preciza că acest prieten și susținător activ al publicației este jurist și funcționează de mai mulți ani ca procuror în diverse subdiviziuni de profil. Dl Boris Denis este însă un procuror neobișnuit, împătimit de farmecul limbii române, autor a numeroase articole de specialitate și nu numai, cercetător științific în domeniu. În luna mai a.c. colegul nostru a susținut cu brio teza de doctor în științe.

Atunci când se făceau transparente amenințările agrarienilor și mai încoace, în fața altor măști confecționate în stil răsăritean, procurorul “nostru” era și este pentru noi elementul stabilizator necesar în atare situații.

Acum când Domnia sa dă în floare (în floarea vârstei, n.n.), noi privim cu admirație la acest (p)om deosebit, dorindu-i sănătate și putere pentru a strânge bogata roadă ale cărei baze au fost puse de-a lungul vieții.

Redacția

LIMBA ROMÂNĂ

REVISTĂ DE ȘTIINȚĂ ȘI CULTURĂ

PETRU CAZACU

Născut: 1956, Dușmani, Glodeni.
Studii: Universitatea Tehnică din Moldova, 1982.
Fotoreporter la revista *Florile Dalbe* și la Agenția
Fotomoldpres. Membru al cluburilor fotografice
Contrast și *Ochiul magic*. Membru al Uniunilor
Artiștilor Fotografi din Moldova, România și Rusia.
Expoziții personale: 1991, 1998.
Participant la Saloane Internaționale din S.U.A.,
Japonia, Rusia, Argentina și România.

